

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JUL. SCHOVELIN

FRA DEN DANSKE HANDELS
RENAISSANCE

—
I. DEL

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - KRISTIANIA
LONDON - BERLIN - MDCCCCXIII

JUL. SCHOVELIN

FRA DEN DANSKE HANDELS
RENAISSANCE

I. DEL

VAARBRUD — INTERMEZZO — GYLDENAAR

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - KRISTIANIA
LONDON - BERLIN - MDCCCXXIII

COPYRIGHT 1924 BY JUL. SCHOVELIN

**PRINTED IN DENMARK
H. H. THIELES BOGTRYKKERI
KØBENHAVN**

›Vankelmodigt tycks han vanka
›med sin pensel ibland allt, som är,
›fortid, nutid, Donna Bianca,
›är den vilsne målarn lika kär.

›Realistisk är hans tanka
›och romantisk är den likaså,
›ingen enhet, Donna Bianca,
›är i denna målarkonst at få.«

Säg pedanten, Donna Bianca,
att det roar mig at måla så!
Om det frågas, Donna Bianca,
säg: ›Det roar honom måla så!«

GUSTAF FRÖDING.

Mest Lyst havde jeg til at kalde det Værk, hvoraf her de to første Bind under Titten »Fra den danske Handels Renaissance« forelægges Offentligheden, for Blade af Grosserer-Societetets Komites Historie, saa vist som jeg er klar over, ja, det endog er med velberaad Hu, at Stoffet er blevet saa uensartet, at lange Perioder faar en kort Omtale og korte Perioder omvendt en lang Omtale, ja, et enkelt Aar, nemlig Kriseaaret 1857, endog et helt Bind.

Dette er ingenlunde, fordi jeg — hvad jeg saa ofte hører sagt om mig og heller ikke helt tør benægte — har en vis Tilbøjelighed til at sky, hvad der er »kedeligt«; thi netop paa mig, som i 30 Aar har været knyttet til den hæderværdige Institution, har intet af dens Fortid kunnet virke »kedeligt«. Man vilde imidlertid gøre Komiteen en daarlig Tjeneste ved ligeligt at behandle alle dens Leveaar med samme Udførlighed, som var det en Krønike, her skulde skrives. Købmænd vil ganske naturligt lære af Historien, og det er nu engang saa — og det gælder dog vist alle slige Institutioner —, at der kan være lange Tider, Aaringer, ja, Aartier igennem, hvor den Indsats, som Komiteen har gjort i dansk Handels og dansk Samfundslivs Historie, kun har været ringe og lidt betydende, medens den omvendt til andre Tider fortjener den nøjeste Paaagtning og den omhyggeligste Redegørelse. Dette ligger dels i Omstændighederne, dels i Personlighederne. De ydre Omstændigheder virker som Ebbe og Flod: er Tiderne, hvad man kalder for gode, er der saa meget baade at handle med og tjene paa, at Købmændene ikke bryder sig stort om deres Organisation: Dagens Gerning lægger helt og fuldt Beslag paa dem. I de vanskelige Tider, hvor der trænges til Hjælp og Støtte udefra, tyer derimod Handelsstanden som alle andre Stænder ganske naturligt til den Organisation, hvis Hverv er at varetage Standens Interesser overfor Samfundet — for dette Hvervs ivrige Røgt bliver

der nu haardt Brug, og Standen venter at høre sit Organ paa myndig Vis tolke dens Krav overfor Administration og Lovgivningsmagt. Saa er det da, det gælder om, at der i Organet sidder de rette Personer — og er dette Tilfældet, skal nok Historieskriveren faa Pennen paa Gled.

Derfor er dette Værk ogsaa først og fremmest en Bog om Mennesker — saaledes maa den læses, saaledes maa den forstaas. Ikke mindst derfor har jeg troet overhovedet at turde paatage mig Udarbejdelsen af dette Værk, idet jeg for en betydelig Del af det Tidsrum, hvorover det vil komme til at spænde, har været saa overmaade mange af de Mænd, hvis offentlige Gerning der heri bliver Tale om, paa Iagttagelsens nære Hold, eller dog i hvert Fald lært dem godt at kende paa Andenhaand. Dette betyder ingenlunde, at Mellemeddet altid har været det bedst mulige, men de, som maatte have kendt Vedkommende langt, langt bedre, er forlængst døde, uden at have efterladt sig deres Viden.

Grosserer-Societetets Historie begynder 1742 — Tiden op til 1797 blev behandlet i mit Værk: »Fra den danske Handels Empire«. Fortsættelsen heraf er »Fra Kongegunst til Selvstyre«. Naar dette sidste Værk bærer Aarstallene »1797—1857«, er det, fordi Næringslovens Stadfæstelse af Societetets og Komiteens særegne Stilling er medtaget i et kort Kapitel for herved begrebsmæssig at afrunde Fremstillingen — den egentlige Redegørelse for Komiteens Virksomhed i Aarene 1842—57 og Tidens Baggrund for samme fremkommer derimod først nu i den tvende Bind, jeg som nævnt har kaldt »Fra den danske Handels Renaissance.« Fortsættelsen op til vore Dage med »Tietgen-Tiden« som Hovedafsnit er under Arbejde.

Højsommeren 1924.

JUL. SCHOVELIN

INDHOLD

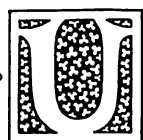
VAARBRUD (1842—47)	1
INTERMEZZO (1848—49)	185
GYLDENAAR (1850—57)	219

GROSSERER-SOCIETETETS KOMITE

1842- 57

VAARBRUD

1842 -47

Ungdom — der er intet saa uforligneligt som Ungdom. Det er taabeligt at tale om de Unges Mangel paa Livserfaring — som om Livet ikke just aabenbarede dem sine nyeste Vidundere! De eneste Mennesker, hvis Meninger er værd at høre, er de Unge — de er langt forud for os andre! Ældre Folk bør man altid sige imod. Af Princip sige imod! Ønsker man at høre deres Mening om noget, der skete i Forgaars, bli'r man bare højtidelig belært om de Meninger, der var i Kurs Aar 1820, da Folk gik med høje, stive Halsbind, lod sig bilde hvadsomhelst ind og ikke anede noget om nogen Ting.«

Repliken findes i Oscar Wilde's »*The Picture of Dorian Gray*«, der udkom i 1891. Men var den falden herhjemme i Fyrrerne af forrige Aarhundrede, havde den passet paa en Prik. Den da anseteste Mand i Hovedstadens Borgerkab, L. N. Hvidt, kunde saamænd godt have sagt den, vel ikke saa paradoksal i Formen eller saa stilistisk pointeret, men med samme Indhold. Tiden var virkelig saadan: det var unge Mennesker, som førte an — i Literaturen, i Malerkunsten, paa Scenen, i Politiken. De Unge havde Ideerne, de strømmede over af Hjertets Fylde og Aandens Rigdom, gnistrede af Indfald, straaled af Talent. Men endnu mere: det var de Unge, som skrev, talte, sang, handlede, satte Kulør paa Tilværelsen. De Gamle strittede bare imod.

Naar de ikke hævdede deres livserfarne Dom overfor deres rebelske Børn med større Eftertryk, med haardere Haand, var det rimeligvis, fordi ogsaa de var kommet under Ungdommens Fortryllelse. Man ærgrede sig over Knægtene, men kun halvvejs, for Resten var man hemmelig stolt over de Pokkers Fyre — over al den smittende Munterhed, al denne jublende Livsglæde, al denne kække Frejdighed. Altid sang de Unge den Gang — hvor faa Fordringer havde de ikke til det daglige Liv, de kunde den Kunst at more sig selv: paa deres Ben gik de fra den voldstængte Stad ud til »Skoven«, ej alene til Charlottenlund og Dyrehaven, men til Søllerød og Rudershegn — —

Ja, hver Gang Julis første Sol
mod Horizonten hælder,
de flux forlade Bog og Stol
og deres trange Celler,
og følge Glædens frie Kald,
og sværme gennem Skovens Hal,
∴ og blæse ∴
La la la o. s. v.

Og naar de om Aftenen kom derfra, ligeledes gaende, vandrede de syngende hjem Arm i Arm. Ja, altid sang de — var de alene, nynnede de, var de blot to, endsige i Flok, sang de af fuld Hals, snart naturbevæget, snart lystigt, snart for at dæmpe Sjælens Udve og Længsel, snart for at faa udløst blot lidt af den Overmodsfylde, hvoraf deres Sind svulmede:

Saa lad os synge, naar Livets Baand,
naar Tvivl og Mismod og Frygt
vil sammensnøre den frie Aand,
og Hjertet slaar mat og sygt;
thi Styrke i Sangen der bor:
de smaalige Hensyn, de hæmmende
Skranker, vi støde paa,
lig Jericho,
maa styrte for Stemmernes Kor.

Og lad os synge, naar Glædens Sol
 i Horizonten opgaar,
 naar Tanken trækker i Søndagskjol,
 og Hjertet fejrer sin Vaar;
thi Sang er de Lystiges Sprog:
 naar Brystet er fuldt og vil sprænges,
 da tolke det maa sin Fryd
 i Toners Lyd,
 og taaler ej Taushedens Aag.

En ny Strøm af Musik gød sig da ogsaa i hine Aar hen over Byen: lette, kaade, sprudlende Melodier, som fik Hjerterne til at hoppe og Fødderne til at danse. Det var italiensk Operamusik som Donizettis, det var Labitzsky's, Musards, Lanners og Strauss's indtagende Valse. I Kongens Kjøbenhavn var det først og fremmest Tivolis Orkesterdirigent, *Lumbye*, som gav Tonen an — en lys og lattermild Tone, paa een Gang yndefuld og klukkende af Fryd: til dens glidende og besnærende Rytme passede ikke nogen Gangart, kun Dansetrin, ikke at plante Fødderne solidt i Gulvet, men at svæve let og muntert henover det. Verden var i Fyrrerne blevet grebet af en sand Dansemani — man tænkte, man aandede, for at tale med Fru Heiberg, i Tre-fjerdedels-Takt. Som paa saa mange andre Omraader skete ogsaa her en fuldstændig Fornyelse — de ældre Danseformer forsvandt: Kvadrillerne, Française, den stilfulde Gavotte, den graciøse Menuet. »*Combien des choses n'y a-t-il pas dans un menuet*«, sagde Paris' Bournonville, salig Vestris, og han havde Ret, føjer Chiewitz til: »denne ærbødige Frastand fra Damerne, hvis yderste Fingerspidser Kavallererne ikkun vovede at berøre, havde et eget Trylleri, da man vidste, at var man saa lykkelig i Dansen at blive belønnet med et Blik eller et eneste umærkeligt Haandtryk, da havde det sin Sandhed, naar Ballet var forbi.« Nu kom i Stedet for: den tætte Omfavelse i Wienervals, som den ældre og yngre Strauss

gjorde til Modedansen i Trediverne, og derefter følger i Fyrrerne de »voldsomme Danse«: Polkaen og Galoppen. I 1845 dansedes den oprindelig czekeiske Dans *Polka* fra Paris til Kalkutta — for Studenterne i Bal Mabelle var det endog Yndlingsdansen! Den dansedes oprindelig »i Ture med oprakte Hænder, men mellem hver Tur blev Afstanden mindre, Stillingen intimere, og i den sidste, hvor Damen hvilede sin Arm paa Kavallerens Skulder, kunde han føle hendes Hjertes Slag«. ¹ Datidens gamle Tanter fandt den da ogsaa yderst demoraliserende. Herhjemme kom Polkaen fra Paris — særlig berømt blev som Musik til Dansen den saakaldte Annen-Polka af den ældre Strauss, kendt under Navnet »Tivoli Nr. 3«, der naaede en Popularitet i Kjøbenhavn, som aldrig et Musikstykke hverken før eller siden. ² Og hvilken Dansk kender ikke Lumbyes Champagnegalop, som lød første Gang herhjemme den 22. August 1845. Ingen Dans var maaske mere betegnende for Tidens Tendens: hvad kunde det føre til at dreje adstadigt rundt paa et Stykke af Gulvet, nej, hele Balsalen skulde tages paa langs og i jublende Fart, altsaa just i en brusende Galopade. Og i Livets »Balsal« kom det til at gaa ganske ligedan. Med Følelser, som mere lignende Benovelse, for ikke at sige Bestyrtelse, end Vrede og Harme, saâ Datidens Fædre deres unge Sønner storme gennem Livet i hvirvlende Jag — »i Kehraus'en har vi første Tur« sang Ploug 1843 om Ungdommen.

Men det var ikke blot Danse-, altsaa Instrumentalmusikken, som i hint Tidehverv vandt en hidtil ukendt Magt

¹ Jfr. her og overhovedet om hele dette Emne Godtfred Skjerne: H. C. Lumbye og hans Samtid, Kjøbenhavn 1912, Side 112, 163 f. m. fl. Steder.

² Jfr. den berømte Tivolivise af Drejersvend T. I. Voli (Faber, Steen og Hagen): »Her kan du rutsche saa dejligt, her faar paa Maskine du The, og kommer du rigtig belejligt, saa hører du her Nr. 3.«

ej alene over Fødderne, men ogsaa over Sindene — Sangen og dens Dyrkelse fik ligeledes i Fyrrerne en hjemlig Renaissance. Først fik Hovedstaden Besøg af forskellige Natursangere baade fra Alperne, Pyrenæerne og særlig fra Steiermark. Senere kom Jenny Lind og fik Kjøbenhavn til at henrykkes over den Kunst, hvormed selv den simpleste Vise kunde synges: —

Och kommer Du inte då,
— så ventar jag ändå,

og sluttelig blev hele Borgerskabet formelig besat af en *Bellman-Epidemi*.

Musiken hayde Bud til alle Stænder og alle Aldre — men for Studenterne fik Sangen i Fyrrerne en helt ny og særlig Betydning. Man tyede til Sangen, fordi »Det *skrevne* Ord sig paa Hosesok maa liste Censor forbi, det *talte* vogter med Skilt og Stok vort nidkære Politi —

*men Sang lægges mindre for Had;
thi Viser er Ordets uskyldige Duer,
som ej gør Jagt
paa Kongers Magt,
men hente kun Haabets Blad.*

Ordene findes i en Sang af Ploug fra 1842. I Vaaren samme Aar skrev han »Længe var Nordens herlige Stamme«.

Saaledes blev den *politiske* Studentervise til: først og fremmest blev Skandinavismens politiske Idé sunget ind i de Unges Hjerter og Hjerner. I Plougs skønne Digt faa Aar senere, Maj 1846: »Dejlige Øresund, kantet af Klint og Lund« hedder det derfor ogsaa om disse Toner, som skal »over Sundet flagre«, at de skal bringe de svenske Brødre: »dette Bud — her sprang med *Skoven* ud — Nordens Foraar i de Unges Tanke«. Hine Aar blev Skandinavismens Løvspringtid.

I Fyrrerne var Studenterne den danske Ungdoms Avantgarde. Ved Aarsskiftet 1843—44 synger Ploug:

Og derfor frisk Mod, Studenter, *en avant!*
 De Gamle følge efter, naar vi kun gaa foran;
 lad »grønt« kun være det Flag, vi før',
 grønt er jo Livets og Haabets Kulør —

Da faa Aar forinden, nemlig 1840, Studenterne efter tysk Mønster søgte at danne et politisk Burschenschaft — lidt for tidligt, hvorfor da ogsaa Forsøget mislykkedes —, udtalte paa Stiftelsesmødet den da 29aarige Monrad de senere hen saa ofte citerede Ord: »Giv mig en Sal saa stor, at den kan rumme hele den danske Nation! Giv mig Lunger saa stærke, at mine Ord kan høres! — Vel er Studenterne fattige, deres Plov furer ej Jorden, deres Snekker pløjer ej Havet, de har intet Katheder, intet Alter, intet Dommersæde — men eet har de, eet er deres, eet skal ingen Magt i Verden tage fra dem, og det er — *Fremtiden*«. I Virkeligheden gav han i disse Ord ikke blot Studenterne, men hele den danske Ungdom »Fane og Løsen«. Først langt senere, op i Halvtredserne, træffer vi det akademiske Hovmod, Klikeaanden, som skulde gøre saa megen Skade — i Fyrrerne *var* Studenterne ej alene Ungdommens Avantgarde, men *følte sig* netop som saadan. I 1846 lader Hostrup i »En Spurv i Tranedans« Kandidat Klint, den moderne Studentertype, som havde afløst Atellanernes Jens Grib, sige disse Ord: »Hvad er det, der gør et Menneske til Student? Er det Examen Artium og det akademiske Borgerbrev? Nej, thi saa vilde Studenterne ikke udgøre et frit, aandeligt Broderskab, men et Laug som alle de øvrige, saa var de hjemfaldne til Filisteriet. Er det da Kundskaben til Latin og Græsk? Ak, hvis en Students Værd beroede derpaa, saa Gud hjælpe de fleste af os? Nej, det, der stempler

en Student, det er Studenteraanden, og denne er ikke andet end Ungdommen. Ethvert ungt Menneske betragter jeg som Student, naar han er virkelig ung, ikke blot i Ord, men i Sjæl og Sind.« »Ungdommens Kendemærke«, siger han videre, »bestaar i at blæse ad Pengeposer og Kammerherrenøgler og alle Jordens øvrige Guder.« »Enhver, der gør det, han fører Studentertiliv, og ham kalder jeg Broder i Aanden. Et Leve da alle ægte Studenter baade med og uden Examen Artium!« Naar denne Replik faldt paa Scenen, modtoges den altid med stormende Bifald.

Fremtiden tilhørte Ungdommen — højt og triumferende blev dette forkyndt i Fyrrerne. Saaledes ogsaa af Orla Lehmann i hans berømte Ridehus-Tale Midsommerdagen 1845: »Nu er vi unge, men om et Par Decennier ligger vort Fædrelands Skæbne i vor Haand. Da sidder vi i Kongernes og Folkenes Raad, da har vi vor anviste Gerning hver i sin Kreds trindt om i alle Nordens Lande; da har vi alle Midler i Hænde til at fuldbyrde, hvad vi har sat os som vort Livs Opgave. Det vil kun komme an paa, at vi bliver tro mod den Sag, vi nu omfatter med Ungdommens begejstrede Kærlighed: da, mine Venner, da vil vort eget Liv have Indhold og Betydning, og da vil vor Stræben bære velsignede Frugter for vort store fælles Fædreland — det stolte herlige Norden.«

Fremtiden tilhørte Ungdommen — nu, det har den jo altid gjort og vil altid gøre, det er en af de Sandheder, ingen vil bestride. Men om Fyrrernes Ungdom gjaldt det, at den for at bruge et kendt Børsudtryk: »*foruddiskonterede*« denne Fremtid — ventede derfor ej heller, som Orla Lehmann havde bebudet, »et Par Decennier«. Fremtiden tilhørte de Unge — deraf drog de nok saa frejdig den Slut-

ning, at *som Følge deraf* var ogsaa *Nutiden* deres. Man høre, hvad Ploug sang i 1843:

Den Tanke, Livet skal styres af en Gang,
den jubler *all* i vort Bryst sin Sejrssang.

Ja, netop saaledes var det. Og just derfor lyder det ogsaa umiddelbart efter, som alt ovenfor nævnt: »Frisk Mod, Studenter *en avant!*« — og i en anden Sang: »Slut, Brødre, Geledderne tæt!« Man følte sig netop som »en liden, men modig Hær«, en Hær i Opmarch,

— — frem da, I Unge under Haabets Fane —
fremad, naar lydt den galer, Slagets Hane!
fremad i sluttet Linie, Mand ved Mand,
fremad for Frisind og for Fædreland.

Just saaledes: en Hær i Fremmarch, en Hær, der gaar til Kamp som til en Dans, ungdommelig sikker paa at sejre, en Hær med *Førere*, som havde Dristighed og Selvfølelse nok til at sprænge de vedtægtsmæssige Rammer, guddommelig Frækhed nok til at istemme Raabet: *ôte toi que je m'y mette!*

Med Mænd som Ploug, Mønrad og Orla Lehmann til Hærførere maatte Ungdommen i hine Aar blive, som den blev: en fyrig og daadslysten Ungdom med vidt opspilede Øjne og alle Sanser anspændte, med en lyslevende og altid aarvaagen Intelligens, der ligesom sad i Sadlen, parat til at gøre Indhug ved mindste Vink. Hvad var det ikke, den samme Ungdoms forguede Digter Chr. Winther ved Udgangen af Trediverne havde skrevet:

Trygle, det gør vi ej,
Ungdom paa Livets Vej
Kraftigt sig Skatten tiltvinger.

Gerningerne svarede hertil: med løssluppet Vovemod, ret en forfløjen ungdommelig Ligegyldighed overfor, hvad

der kunde blive Følgerne af Ens Færd, angreb Ungdommens Førere daglig i Tale og Presse et Regeringssystem, om hvilket man dog med Sikkerhed kun vidste eet, nemlig at det i det mindste indtil December 1839 stundom havde kunnet vende den daværende Landsfaders lukkede, bistre og forbadte Enevolds-Aasyn ud imod Tidens Rørelser. »Ja, vel var vi gale den Gang«, sagde Ploug mange Aar efter til Borchsenius, »vi spillede højt Spil og kunde for saa vidt gerne have endt som Doktor Dampe paa Christiansø«. En overmodig Ungdom — hvad den tillod sig, var netop: *over* Modet. Hertil svarede, og ellers var det jo ikke gaadt godt, et Gammelmandsstyre, som var for fornemt eller for lad' til at reagere overfor Ungdommens Uvornhed ved virkelig at bruge sin Magt. Man bare knurrede, rystede paa sit viise Hovede eller slog Krøller paa sin velformede Næse.

Hvor langt er det ikke fra, det altid gaar saaledes — oftest er det hverken Ynglinge eller Oldinge, der styrer et Land, kun modne Mænd, saa kan der nok til andre Tider være hele Perioder, hvor de Gamle regerer, men da gør det med en *Myndighed*, for hvilken de Unge villig bøjer sig. Saaledes senere hen i det 19. Aarhundrede, da en Tid lang Europa blev styret af lutter gamle Mænd: Bismarck, Thiers, Gortshakoff, Disraeli og Gladstone — alt gik da sindigt og ordentligt til, og Ungdommen lystrede i ærbødig Beundring.

Men i Fyrrerne stod herhjemme en *respektløs* Ungdom overfor et Oldingeregimente. Først et Cancellivælde af lutter alderstegne Herrer: det var Mænd som Stemann, »den gamle Jernhals«, født 1764, altsaa den Gang i Firserne, dernæst Anders Sandøe Ørsted, som var født 1778, og nu altsaa var i Halvfjerdserne; han havde været liberal og

endog haft Ry for det, ja, solet sig i dette Ry, men nu var det gaaet grandioست tilbage med ham, endda eller maaske netop fordi han var blevet Geheimstatsminister og paa en Maade den første Mand i Riget. Ogsaa hans Herre og Konge, Christian VIII, som mest af alt prætenderede: at følge med Tiden, behagede sig i den satte Alders *fausse* Overlegenhed overfor Ungdommen og trak med et halvt haanligt, halvt medynksfuldt-overbærende Smil i Tømmerne uden ret at mærke, at Ungdommen Gang paa Gang slet ikke havde Bidslet mellem Tænderne og derfor kunde løbe lange Stykker dygtig løbsk med Statsvognen.

Som det var bedagede Mænd, der raadede for Riget, var det ogsaa en Gubbe, Biskop *Mynster*, som med salvelsesfuld Selvbehagelighed raadede for Kirken — og en Mand, »der allerede nogen Tid havde været Onkel«, ovenikøbet en ofte ret »vranten« Onkel, der »holdt Dommedag i Literaturen«, nemlig *J. L. Heiberg*. Selv i Stænderne var de ledende Mænd, *David* og *Algreen-Ussing* i hvert Fald mer end modne i hine Aar, da de just lagde deres Liberalisme i Folder og Knæk til huldsalig Kongegunsts Forhvervelse. I Modsætning til alle disse i Aar eller dog i det mindste i Sind aldrende Herrer var det lutter Ynglinge, som tænkte Tidens Tanker og tændte Fremskridtets Fyrtaarne, ja, gik som Ildstøtter foran i Slægtens Gang. Selv om *Søren Kierkegaard* viste Pietet overfor sin Bisp, var kritisk overfor de nationalliberale Heroer og som en arg »Stilstandsmand« at regne, saa var han paa *sit* Omraade endog en større Himmelstormer end de unge Nationalliberale paa deres. En blændende Originalitet udmærkede Tiden: Slag i Slag udsendte *Søren Kierkegaard* sine Værker, *Ploug* skrev sine Atellaner, nyskabte Tidens Studentervise og den politiske Lejlighedsposi, *Hostrup* paa samme

Vis Studenterkomedierne, *Goldschmidt* Vittighedsbladet paa dansk Grund, Mænd som *Købke*, *Lundbye*, *Marstrand* og *Skovgaard* vor nationale Malerkunst, *Paludan-Müller* skrev sin »Adam Homo«, den altid lige ungdommelige *Christian Winther* sine bedaarende Digte »Til Een«, og *Michael Wiehe* hævdede Scenens Kunst til højbaaren Poesi og yndefuld Plastik.

Fremfor alt var dog Fyrerne *Talernes* Tidehverv — Tanker ser sig altid om efter Ord, har Hebbel rigtigt sagt, og just den Gang saa store Tanker sig om efter Ord, efter Udtryk. I Søren Kierkegaard fandt de en Sprogets Virtuos, som det danske Folk hverken før eller siden har set Mage til, medens det var de unge Nationalliberales Fortjeneste at finde de Ord, som paa Politikens Omraade vældige og vidtspændende Tanker søgte efter — for just derved at blive bragt til Verden. De Ord, som de fandt, svulmede netop af Ungdommens Overdrivelse, af dens Forhaabningsfuldhed og Lykketro, dens Hang til Fest og Blus, dens Lyst til det legende lette, det stærkt bevægede, det frejdigt forvovne. I Fyrernes politiske Taler var der den store Pathos. I selve dette Fund saa da ogsaa hin Tids Unge en Bedrift, hvis Udøvelse allerede var nok til at gøre dem til Fremskridtets Garde, man havde en Tillid til Ordets Magt, til det *levende* Ords Magt, der maa synes hartad ubegribelig i en Tid som vor, da det omvendt er Ordene, der ser sig om efter Tanker. Men man erindre blot, at der den Gang var Censur, og intet i Verden var man just saa inderlig overbevist om som dette, at kunde man blot slippe forbi Censuren, endsige slippe helt *for* den, blot faa Lov til at sige, hvad man vilde, ja, saa skulde man nok — —! Nu om Dage er Ord blevet saa misbrugte, deres Værdipræg saa forslidt, at næppe nogen ænsrer dem mere,

kan i hvert Fald for at gøre det ikke faa dem stærke nok, farverige nok, grelle eller bizarre nok — og selv i saa Fald føler man sig blasert forvissat om, at de rimeligvis er spildte — der *sker* dog intet, fordi de er udtalt! Og det er alene, hvad der *sker*, Begivenheden, Hændelsen, den haandgribelige Oplevelse, som Nutiden tørster efter, eller som i hvert Fald kan rive den op af det dagligdags Hurlumhejs Sløvhed og Ligegyldighed. Ord og Daad er i vor Tid blevet hensynsløst revet fra hinanden — Ordet, som er Daad, er blevet saa uudsigelig sjældent, at man kun med største Vanskelighed formaar at høre det ud af den plaprende Ord mølle, den larmende Talestrøm, som til Plage fylder Ens daglige Liv.

Men den Gang, i Fyrrerne, havde Ordene endnu deres oprindelige Betydning, var blanke og friske i Præget, og var vel nok ogsaa den Gang Tavshed Guld, saa fik man just i Fyrrerne Sølv møntfod, og Talens rene og rede Sølv havde en Hoved mønts Lødighed og en liflig Klang i alles Øren.

Og hvad var det ikke for store, gribende, begejstrende Tanker, der blev møntet ud i dette klingende Sølv, som i rislende Strømme østes ud af rige Ynglinge med baade Hænder i Danerfolkets Skød? Selve Danskhedens Idé — Frihedens Idé — Nordens Enhed! Hamlet vilde *tale* Dolke, Fyrrernes Heroer *talte* Faner, rejste Bannere og Standarder, hvorom Landsmænd kunde fylkes og flokkes.

I det første Par Aar af Christian VIII's Regeringstid var det særlig Julirevolutionens *Frihedsideer*, som bevægede den danske Ungdom. Kravet om en Konstitution blev baaret frem som en Fane. Men fra 1842 traadte Nationalitetskampen om Sønderjylland saa stærkt i Forgrunden, at man fra den liberale Oppositions Side foreløbig foldede dette

Banner sammen — med Voldsomhed afviste Lehmann de da i tysk Presse og Døgnlitteratur drøftede Planer om Kongeriget Danmarks Tilslutning til det tyske Forbund (= Danmark som tysk Admiralstat) — og ved sin bekendte Tale ved 28. Maj-Festen s. A. paa Skydebanen proklamerede han Ejderdanismen i Sprogets stærkeste Udtryk.

Orla Lehmann var alt andet end »stokdansk«, var overhovedet ikke rigtig dansk, men netop kun — ejderdansk! Med sit sortlokkede Hoved og sine distinkte Træk passede det ogsaa bedst for ham at spanske sig. Talen havde flydt for let og for længe over hans Læber, nu lystede det ham at slaa paa Sværdet. Da han sidenhen i en Samtale med Saint Beuve ovre i Paris fik det Svar paa sin harmfulde Beklagelse over, hvor lidt man i Frankrig kendte til Danmark: »*Faites quelque chose et on parlera de vous*«, kom ifølge hans egen Tilstaaelse denne Ytring til at sidde ham som en Pæl i Kødet. Han kunde selv kun altfor godt lide, at man talte om ham, havde ligefrem brændende Trang til at gøre Opsigt, høre Bifaldets Larm. En teatralsk Natur — hvor indstuderet virker ikke hans store Ridehustale, lige fra Draperiets Foldekast og den dramatiske Stigning og op til Afkrævningen af det højtidelige Løfte — Rollen nøje indstuderet efter Mirabeaus Boldhustale! Hvor stor Virkning Talen gjorde paa Tilhørerkredsen — men desværre ikke ud over denne, — véd vi bedst fra de unge Nordmænd og Svenskere, som var tilstede. For de danske Tilhørere var den store Pathos spændt til sin yderste Grænse, sikkert endog lige til det bristefærdige, men ikke mindst hos Svenskerne var der medfødt Sans for denne pompøse Kavalerstil.

Som han ved denne Lejlighed fik sat Skandinavismens Idé op i Straalestil, lykkedes det ham i 28. Maj-Talen og

gennem sine Artikler i »Fædrelandet« med videre Virkning at faa formet den vaagnende Danskheds Program. Betegnende nok ved at stille Danmark og hvad dansk var i skærende og uforsonlig Modsætning til Tyskland og Tyskeriet. De flammende Ord, hvormed han aabner den store Strid mellem Dansk og Tysk — og hvorved de Liberale nu bliver de Nationalliberale —, er prægede af Had og Harme, som vender sin hvasse Spydsod mod Syd — i ringe eller ingen Grad af Kærlighed til Danskhed og Danmark. Det skulde altid være saa stort med ham, han kunde ikke elske noget saa smaat som Danmark, det skulde være »det treenige Norden« — Ideen herom var ham »stor nok« (!), Danmark alene »kunde ikke fylde« hans »Sind«. ¹

Men hos hele den øvrige nationalliberale Ungdom fra hine Dage var det helt anderledes: den hos dem vaagnende Nationalfølelse ytrede sig just som en hæftig Forelskelse i Fædreland og Modersmaal. Tidligere havde man ikke været saadan bare dansk, vel nok Patriot, sit Lands gode Borger, højst agtværdigt, men uden Flagets klare Farvers Klang — tidligere havde man vel ogsaa kunnet se, hvor Danmark er smukt, og sunget derom i Tugt og afmaalt Takt — nu var det, som Fædrelandskærligheden fødtes paany, gjorde Øjnene blanke, fik Hjertet til at banke højere og Kinden til at blusse, følte som en Ungdoms-Oplevelse — ret som en Førstekærlighed!

Skønne Udtryk fik dette hos Studentersangeren Carl Ploug: altid er det *Hjertet*, som er med, naar han digter til Lov og Pris for Land og Sprog:

En Stemme klinger i min Barm,
Som strømmer fra mit *Hjertes* Kammer.

¹ Brev til Ploug fra Paris 1843.

Eller i Sangen til Modersmaalet 1843:

Ved du, som vidt har vanket,
 hvorfor din Kind blev rød,
 hvorfor dit *Hjerte* banked,
 naar Hjemmets Tale lød?

Ja, den rødmende Yngling ser saa tydeligt Modersmaalet i den elskede Kvindes Skikkelse, at det falder ham naturligt at synge:

Der ruller os et Kvad fra Læben
 som vort Hjerte foraarsvarmt og ungt,
 sødt som Pigemundens Elskovsgave.

Gang paa Gang saa det nationalliberale Slægtled Fædrelandet i Lignelse af en elsket Kvinde. Christian Winther havde allerede givet Tonen an ved sit skønne Digt til det Stykke Danmark, som laa *hans* Naturel nærmest, Sjælland:

Der ligger du i Havet med Byer og med Slot,
 en rødmusset Glut paa et Silkebolster blaåt,
 en blinkende Smaragd i sin sølverne Karm,
 en blussende Brud i sin stærke Brudgoms Arm.

1840 følger Ploug efter, naar han i sin Fædrelandssang udbryder:

Hvor stolt, hvor herligt er det Hav,
 som Armen blank om Landet slynger!

Besjælet af den samme Forelskelsens Aand ligner senerehen Lembcke Modersmaalet med

en højbaaren Jomfru, en ædel Kongebrud,
 for hun er saa ung, og saa yndig ser hun ud.

Og hos den Studentersanger, som følger efter de Store og endnu saa ganske i Fyrrernes Aand afslutter den nationalliberale Fædrelandsdigtning, nemlig Johannes Helms, er det stadig Ordet »elske«, som ene kan tilfredsstille hans Hjertekrav:

Jeg *elsker* de grønne Lunde,
 med Tonernes vuggende Fald,
 jeg *elsker* de blanke Sunde
 med Sejlernes Tusindtal.

Jeg *elsker* hver Dal, hver Banke
 med Kornets bølgende Flugt.

Læg nu ogsaa Mærke til, hvorledes derfor Fædrelandet
 aldrig er hine Digtere for *lille*, for smaatskaarent, for ringe,
 for fattigt. Hør, hvorledes Ploug synger:

En Jord, af Havets Strømme sildig dukket,
 med Havets Bølgetegning paa sit Felt,
 af nøgne Klinter, golde Klitter lukket,
 i mange Lodder delt af Sund og Belt;

— — — — —
 Det er vor hele Herlighed!

Men stadig dog en *Herlighed* — som den tilbedte Pige er
 det for Elskeren! Eller i en anden Sang:

Hvor er mit simple Land ej smukt,
 naar Vaaren paa dets Kyst er landet!

Og med endnu mere levende Sans for Idyllen, for Dan-
 marks Ynde som det lille Land:

Vi har et Hus ved Alfarvej,
 kun tarveligt og lille;
 til vore Vilkaar dog vist ej
 et større passe vilde.

— — — — —
 Hvert Foraar hænges Taget paa
 de ranke Bøgestammer,
 og Bolstre grønne, gule, blaa
 opredes i hvert Kammer;
 i Kældren klaprer Møllens Drev,
 i Stuen Bonden, flink og gæv,
 slaar Kornets tunge, gyldne Væv
 til Fuglesang fra Lofte.

Og paa samme Maade endelig i den skønne Sang:

Løvsal i det blanke Hav!
 Rugmark over Kæmpegrav!
 Tue lav, hvorfra der steg
 Tankeflugt og Strengeleg!
Lille Krog!

— — —

For Ploug med hans levende Sans for dansk Naturs særegne Ynde er saaledes den »lille Krog«, er Danmark »stort nok«. Han kunde aldrig, som Orla Lehmann skrev i 1843 til ham, blive »ked af Danmark«:

Og har vi ingen snebesaa'de Tinder
 Og ingen Fossefald fra Klippehang,
 Saa har vi Enge fulde af Kærminder
 og Bøgeskoven fuld af Fuglesang.

Det var da ogsaa denne sværmeriske Kærlighed til Fædreland og Modersmaal hos Fyrrernes unge Slægtled og ingenlunde Liberalismen, som skabte den mægtige Daadstrang, der fik sit sejrige Udslag i Martsdagene 1848 og den paafølgende Krig. Lige først i 1848 følte denne Daadstrang næsten som Fødselsveer. Og atter var det Ploug, som gav det Udtryk:

Ungdommens Drøm,
 smilende Barn med den klingende Lyre!
 Naar skal du Treforken gribe og styre
 Tidernes Strøm?
 Ungdommens Haab,
 blinkende Fakkell i Nætterne lange!
 Naar skal du Bavnerne tænde og fange
 Gerningens Daab?

Det var til den saakaldte *nordiske* Højtid 13. Januar 1848, dette Digt blev skrevet. Stadig maa man nemlig holde sig for Øje, at for Slægten i Fyrrerne var paa sælsom og fortryllende Vis Fædrelandskærligheden sammen-

vævet med den endnu mere vidtomspændende Tankedrøm om *Nordens Enhed* — altsaa den, der var selv Orla Lehmann »stor nok«! Hin Slægt, som startede *Skandinavismen*, havde Tankeflugten, Troen og den store Begejstring. Alle tre er Ungdoms-Egenskaber, men det var ogsaa kun en ny Slægts Ungdoms-Styrke, Ungdoms-Mod, Ungdoms-Raskhed — Ungdommens Beslutsomhed, Handlekraft og glade Lige-gyldighed overfor det vanebundne og vedtægtsmæssige —, der kunde faa Sagen ført saa langt frem, som den i første Omgang blev, i saa svimlende en Hast faa en ny Idé gjort til en Livsmagt.

Thi hvad lærer vi af Ideal-Skandinavismens, Studenter-Skandinavismens korte, men glansfulde Saga? Vi lærer netop, at saa længe det bare var Studenter, Datidens akademiske Ungdom, men dermed i hin Tid ogsaa Blomsten af Nordens Ungdom, Mændene, som bar Fremtiden paa deres Skuldre, *jeunes guerriers du drapeau romantique* — saa længe kunde Skandinavismens Idé virkelig »tænde Bavner« i alle tre Riger! Bavner, som fra Bjerg og Høj, fra Fjæld og Strand lyste over Bygder og Trakter, bragte Bud om nye Tider, nye Maal, ny Samling. Og som disse Bavner var tændte af den Begejstringens Lue, der brændte i de Unges Bryst, formaaede det blotte Skær derfra at ildne Sjælene og kaste Festglans over mangan en Spidsborgers Hjem, Dont og daglige Tilværelse. Saalænge Ideen var Ungdoms-Sag og Ungdoms-Færd, gik den som et Stormsus over Norden, og Luften var som fuld af Fløjtetoner fra vilde Fugles Vaartræk over Landet.

Saa længe og saa langt vandt da ogsaa Skandinavismens Idé Magt over Sindene og havde en saa sejrrig Fremgang, en saa flyvende Medbør, at man i det halve Europa studsede derover. Den Gang var den ogsaa i Pagt med hin anden

Idé, *Liberalismen* — et frugtbare Sammenspil mellem tvende store Aandsmagter er sjælden set, og det begyndte just nu. Da de svenske og danske Studenter i 1842 holdt Fest i Dyrehaven, og en af de svenske Gæster af Høflighed vilde udbringe Kongens Skaal, beholdt de danske Studenter demonstrativt Hatten paa og raabte i Stedet for: Orla Lehmann leve!

Saadan gik disse Aaringer 1840—47 hen over Danmark og det danske Folk som et Skytog — der var Flugt i Tilværelsen, men ingen faste Konturer, ingen ydre Haandgribelighed — netop saa flygtigt, dampagtigt var alt som Skyer — — og saa netop ovenover: i Luften, i Himlen — alles Øjne blev draget opad. Hvad der skete, havde intet Fodfæste paa Jorden, men var som glimrende Luftspejlinger, straalende Drømme, der havde antaget synlig Skikkelse! Der stod Nordlys paa Himlen, varslende Lysstriber — gule, grønne og blaa skød de sig op mod en luerød Baggrund.

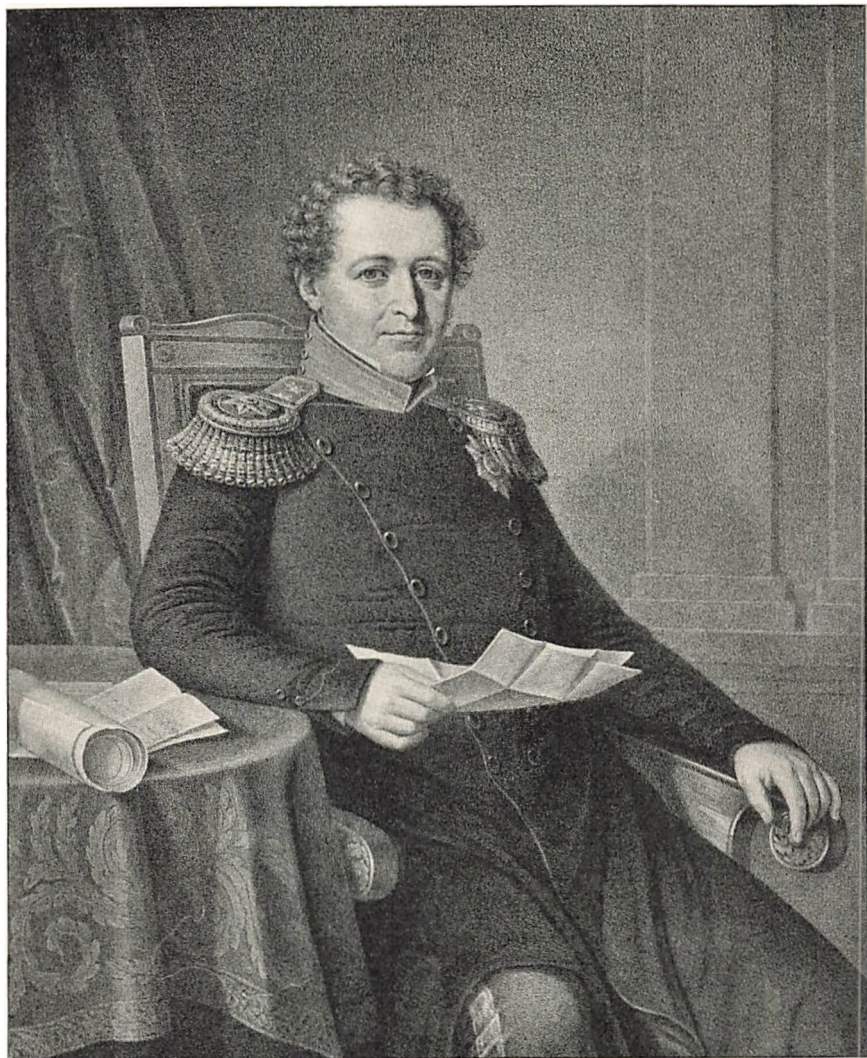

paa Tronen sad den Gang en Konge med et klædeligt Embonpoint og en billedskøn Dronning, begge saare statelige at se til — og begge vel vidende, hvor imponerende de tog sig ud. Caroline Amalie var paa een Gang *la grande dame* og havde den store Skønheds Enfold — Tidens mest opsigtsvækkende Bog kaldte hun »Enten og Eller« (»netop hvad Sypigerne siger«, bemærkede Forfatteren spydigt). Christian VIII forbandt med et distingveret Ydre en huldrig Fyrstes Holdning og en Grand-seigneurs fornemme Væsen. Fra dette ædle Kongepar udstraalede et eget Skær af Renhed og Højhed, der langt ned i Samfundet virkede som Krav paa fin Anstand og høviske Sæder.

En saa udmærket Iagtager som Søren Kierkegaard har skildret Kongen saaledes: »Han var en Vellystning i Forhold til Intellektualitet og Aand. Christian VIII var brilant begavet, men egentlig løbet vild i sin megen Klogskab, der manglede en dertil svarende proportioneret sjælelig Begavelse. Hvis han havde levet i et sydligere Land, og jeg tænkte mig en listig Religiøs, havde Christian VIII været hans sikre Bytte. Et Fruentimmer vilde ikke have faaet egentlig Magt over ham, end ikke den eminentest begavede; dertil var han dels for klog, dels lidt mandlig overtroisk paa, at Manden er klogere end Kvinden. Men

en Jesuit — han kunde have vendt og drejet Christian VIII; dog maatte denne Jesuit naturligvis have raadet over det Interessante, thi det gispede han egentlig efter. Men indtagende, overordentlig fin, med et sjældent Øje for, hvad der kunde behage og glæde den Enkelte, just denne Enkelte — det var han«. Og han føjer hertil: »Christian VIII var kun saa klog, at han næsten overtroisk paa sin egen Klogskab i et væk frygtede Spøgelsers. Han var ikke nervesterk, hans Liv havde mærket hele hans aandelige Bygning; han manglede etisk Holdning, var religiøst berørt, men næsten kun æsthetisk — og saa var han klog. At denne Bygning var en uproportioneret, ses let, og at den er som beregnet paa at blive, men vel at mærke, paa den behageligste og nydelsesrigeste Maade, et Bytte for Underfundighed. I Grunden var han meget herskesyg. Det, at han saa gerne brugte andre end de officielle Omgivelser, var et Bedrag af hans Klogskab. Han var bange for en virkelig Karakter. Var en saadan for stærkt bygget, at den blot viste sig saa at sige muskuløst, saa fjernede han den fra sig.«

Hvad Christian VIII først og fremmest ønskede, var at *blænde*. Just derfor blev denne elskværdige Skønaand, denne behagesyge Charmeur saa lidet afholdt — er der Noget, som er den danske Nationaltype inderlig imod, saa er det nemlig at lade sig blænde og derved forvirre — den vil se selv, fremfor alt bevare sit kritiske Syn. Herom vidste Christian VIII intet, han mente netop at bedaare ved at følge sit Hjertens Trang til at blænde. For at kunne gennemføre denne Rolle, maatte hans Interessesfære blive vidt ompændende: han agerede Kunstkender, kyndig Samler af Vaser og Konkylier, lod Digttere forelæse sig deres Værker, beskyldtes endog for gennem Læsning i Kon-

CHRISTIAN VIII

CAROLINE AMALIE

versationsleksikon at forberede sig til sine Samtaler med lærde Mænd for overfor dem at kunne kokettere med sin Indsigt paa deres Specialomraade. Han begreb, at det klæder en Konge godt at stille sig ikke alene forstaaende, men i personligt Forhold til »Tidens aandelige Rørelser«, helst naturligvis paa Videnskabens og de skønne Kunsters fareløse Omraade — han gav sig saaledes ogsaa gerne og opmærksomt i Samtale med Søren Kierkegaard og holdt samtidig sin Haand over Grundtvig. Det sidste var dog maaske mest af et vist Galanteri overfor sin skønne Dronning, hvis kvindelige Troskyldighed daanede helt hen i Beundring af den plumpt-geniale Barde, hvis Øjne brændte lige stærkt af profetiske Syner og tøjlet Attraa. Just i 1845, da Grundtvig takket være Hoffets Gunst var »kommet i Vælten«, skrev Søren Kierkegaard indrømmende om ham: »Vor Tid, der er saa stærkt bevæget og gærende, har naturligvis altid Brug for en Overordentlig, en Seer, en Profet, en Gevaltiger, en Martyr o. s. v. Og naar det nu træffer sig saa heldigt, at een Mand kan spille alle disse Roller, kan overtage hele dette Overordentlighedens Repertoire med lige Bravour, og det kan Grundtvig — han behøver blot at tage Skægget af for ikke længer at være Profet, men blive Mærkes-Mand for det unge Danmark: — hvad Under, at han da paaskønnes og bliver en uundværlig Artist.«

I sit Samkvem med disse Aandens Store vilde imidlertid Christian VIII, som den Hedoniker han var, først og fremmest nyde sig selv: ikke mindst aandeligt fandt hans kunstøvede Øje Behag i sit eget statelige Billede, tilbagestraalt fra et fintlebet venetiansk Spejl. Hans Ideal var at være den overlegne og naadige Hersker, naadig og overlegen, men som *Hersker*. Konger plejer ikke at være Stats-

mænd — Christian VIII var det. Med varsom Kløgt og fin Beregning forstod han at flytte Brikkerne paa Samfundslivets Skakbrædt. Desto værre for ham, maaske ogsaa for Danmark, fandt han overfor sig en Ungdommens Opposition, som just irriteredes herover — »jeg gaar ikke med til at flytte Brikker, slaa Spillet over Ende, saa har du mig sikker«. Saa længe Christian VIII levede, *maatte* imidlertid Ungdommen spille Spillet og Gang paa Gang lade sig sætte mat af den kloge Konge. Først ved hans Død slog ydre Omstændigheder Spillet brat og afgørende over Ende.

Nationer maa som Enkeltmennesker tage de udefra kommende Begivenheder, som de falder, finde sig i, om det bliver Storm eller Stille, Regn eller Solskin — og saavidt muligt drage Nytte deraf. Men rimeligvis har det næppe været til Held for det danske Folk, at det ikke gik efter Christian VIII's Hoved, men kom saaledes, som det kom, i 1848. En Menneskealder senere skrev Henrik Ibsen, ret som om det kunde være just herom:

Hvi tier den eneste myndige mund,
som bryder alt blændværk og vækker af blund?

Jeg skal sige Jer det. Den blev stum som graven,
da et ufærdigt folk fik friheds-gaven.

Det er farligt at tage sig selv som skænk:
den ballast kan krænge en skude isænk.

Man stak os ihænde et fuldgodt sværd,
men lærte os ikke sligt værges værd.

Se, derfor vor skæbne vipper og vender,
som kniven i barnets legende hænder.

Christian VIII var en Statsmand: han kendte Loven for Samfundets organiske Vækst. Han vilde opdrage sit Folk til Frihed, med fuldt Forsæt begyndte han derfor med det mindre: gav det kommunalt Selvstyre for derigennem at

lære det at varelage sine egne Sager i det smaa og lokale. Det var ogsaa som Led i denne systematisk gennemførte Politik, at han gav den kjøbenhavnske *Grossererstand* Selvstyre i 1842. Ligeledes tog han straks fat paa den Opgave at bringe Orden og Fasthed i Landets Finanser, at skabe et Normal-Budget, at faa reguleret alle kongelige Gratialer og offentlige Understøttelser. Hans bekendte Ord: »Nu vil vi alle spare«, sigtede netop paa de *offentlige* Udgifter, hvad der ogsaa for Skatteyderne er langt det væsentligste — selv yndede han ikke at spare, gjorde det ikke heller i sin Hofholdning, han vilde have Fest og Livsglæde omkring sig.

For Løsningen af det da største Spørgsmaal, som stod paa Dagsordenen Europa over, nemlig Trafikvejenes og Kommunikationsmidlernes Forbedring, havde han en aarvaagen Sans. Landets Forsyning med *Jernbaner* blev netop i hans Kongetid sat paa Dagsordenen: efter Christian VIII's Syn herpaa gjaldt det først om at forbinde Østersøen og Vesterhavet gennem Hertugdømmerne — Hovedstadens Velfærd kom i hine Dage ligesom i Frederik VI's sidste Tid altid i anden Række. Regeringsmyndighederne havde saa forunderligt vænnet sig af med at betragte Kjøbenhavn som Handelsstad, mente aabenbart, den magelig maatte kunne nøjes med Æren og Glansen ved at være en Residensstad — hvor daarlig, den end deraf kunde leve! Hvorom alting er, Tendensen var tydelig nok i første Række at drage Omsorg for Hertugdømmerne, og denne Tendens fulgte Kongen altsaa for Jernbanevæsenets Vedkommende. Den 18. Maj 1840 stillede han i Udsigt for Selskaber, som vilde skabe den ovenfor nævnte Jernbaneforbindelse, at Statskassen vilde tegne sig for en Fjerdedel af Aktiekapitalen. Et saadant Selskab blev dog først dannet i 1842,

hvorefter Banen Kiel-Altona, »Christian VIII's Østersøbane«, aabnedes i 1844. Først 1847 fik Kjøbenhavn sin første Bane, som endda kun kom til at gaa til Roskilde.

Forøvrigt var Interesserne i Hertugdømmerne ingenlunde ensartede: i Flensborg saa man skævt til, at Holstenerne fik en Bane, og agiterede for, at Forbindelsen mellem Østersøen og Vesterhavet skulde gaa fra denne Stad til Husum. Og Flensborg var fra gammel Tid forvænt med Kongegunst — her mødtes ogsaa de to Sprog indenfor det danske Monarki, mellem hvilke Christian VIII just ønskede opretholdt en sund, naturlig Ligevægt. Derfor ses han ogsaa Gang paa Gang at laane de Flensborg Købmænd et villigt Øre.

Christian VIII havde i det hele taget et klart Blik for det oprækkende Sammenstød mellem dansk og tysk Nationalitet i sit Rige, satte saare meget ind paa at forebygge det ved at vise, hvad han ansaa for streng Retfærdighed, til begge Sider. De nationalt bevægede Kredse i Hovedstaden, som i ungdommelig Opbrusen ønskede sat haardt imod haardt, miskendte Gang paa Gang Kongens Holdning i dette Mellemværende. Hans dybe Følelse for Danskheden kom maaske stærkest til Udbrud ved hans kendte Besøg paa Dannevirke: »Ved Thyraborg saa han langt hen over det sjunkne Folkeværn og vendte sig saa pludselig til Professor Falck med Visens Ord: »En Ting mangler ved den Have, Ledet er af Lave.« Det var mange, mange Aar siden, en dansk Konge havde staaet paa Thyras Vold med de Tanker.« I god Samklang hermed bragte han Rigets gamle Fane til Ære som Hærens Fællesmærke.

Til saa vidt et Udsyn, saa rige Aandens Gaver, svarede naturligt som Reversen af Medaillen visse Fejl og Mangler — en medfødt Mistænksomhed, parret med Selvoervur-

dering, lod ham tvivle paa al anden Dømmekraft end hans egen og fristede ham derfor til at gaa udenfor og udenom de af ham selv kaldede Raadgivere, lytte til alle Meninger, være ængstelig for ikke at se alle en Sags Sider. Men dette udmarvede hans Beslutsomhed, gjorde ham usikker overfor den endelige Afgørelse. Naar han til Kvækerinden Elisabeth Fry udtalte de bekendte Ord: »I Danmark kommer man langsomt med, men man naar dog til Maals«, gav han ogsaa Udtryk for den ængstelige Tøven, den betænksomme Tvivlraadighed, som Gang paa Gang forspildte Frugterne af hans egne, saa dialektiske Overvejelser og lod ham forfejle Springets rette Øjeblik. »Kraft og Villie fik ikke stedse Bugt med Ængsteligheden og Bekymringen«, skriver den gamle Hofmand, Konferensraad Holten, om Christian VIII i sine Memoirer. Han tilskrev det nu væsentlig den Fejl hos Kongen, at han »kun saare undtagelsesvis iagttog, hvad en fransk Skribent saa passende har kaldt *la politesse des princes*: det bestemte Klokkeslet« — »uagtet sine store Evner savnede han stedse Tid«, hvad der kom af, »at han selv vilde blande sig i alt og gaa ind i enhver Sags Detailler«: »Intet Under derfor, at vigtigere Ting stundom uddroges og forhaledes, samt at benævnte Trang til Detailler fremkaldte Smaaligheder og halve Forholdsregler.« Kort før Christian VIII's Tronbestigelse sagde da ogsaa hans Kabinetssekretær, *J. G. Adler*, en Gang om ham paa den venlige, hartad smigrende Maade, hvorpaa han kunde tournere en Spydighed: »Hvilken Kontorchef kunde der ikke være blevet af vor kære Prins!«

Avancerede den »kære Prins« højere op paa Etatsstigen, da han blev Konge, eller var der fremdeles nogen, og da hvem, som stod *over* ham? Eller — *bag* ham? Ja, naturligvis, hans Skygge. Saadan var det: der var den Gang en

billedskøn Dronning og en statelig Konge — og saa var der Skyggen. Kongens Skygge. Johan Gundel Adler, hans Kabinetssekretær. Skyggen var ligesaa beleven som sin Herre, ligesaa dannet, ligesaa urban i Tonen, ligesaa velleben i Manerer, ligesaa charmant i Væsen, ligesaa fortrolig med Kunst og Poesi, kort sagt: ret en smagfuld Verdensmand. Paa den vakreste og eleganteste Maade førte Skyggen ganske ligesom Skyggen i H. C. Andersens Eventyr sin selvstændige Tilværelse, men stadig saaledes, at den var det tro Afbillede af sin Herre, endog lige ned til dennes udprægede Sans for Gæstebudets Festivitas og Bordets Glæder. Den nysnævnte gamle Hofmand siger om Adler: »Han har et godt Hoved og en god Mave, som han begge ved at bruge paa bedste Maade«. »Man er stedse vel hos Etatsraad Adler; lækre Retter og gode Vine — men det er dog især den fine Takt, hvormed han ved at vælge sine Gæster, der gør hans Partier saa angenehme.« Ja, saa nøje lykkedes det ham at stemme sin Skyggesjæl i den af den kongelige Persons Dyder og Lyder bestemte Takt og Tone, at Overskou ej alene kunde skrive om ham, at han »nødigt tog Jernhandsker paa« — hans bløde Hænder var skabte til Glacés; blanke og glatte —, men yderligere kunde til en hel Lobhudelei over Adlers Elskelighed og aabne, hjertelige Velvillie føje disse Ord: »Desto værre forenede han ikke med sin fortræffelige Karakter Fasthed i sine Beslutninger, men søgte gerne, naar de mødte Hindringer, at føje sig efter disse ved en fin Vending eller et vittigt Indfald.« I sidstnævnte Henseende kunde Skyggen endog, ganske ligesom i Eventyret, gaa paa egen Haand, servere originale Indfald. Som den Gang Engelstoft i det kongelige Teater ved Opførelsen af »Dina« sagde til ham: »Hvorledes vil Oehlen-schlæger komme fra det, naar Ulfeldt en Gang i de him-

melske Boliger spørger ham: Da just Deres Konge nedrev den Skamstøtte, som min kongelige Svoger havde sat mig af Sten, hvorledes kunde saa De, skikkelige Mand, nænne at rejse mig en anden af Poesi?« — og Adler hertil svarede: »Oehenschlæger vil hertil sige: Min gode Ulfeldt, mit Geni har aldrig saaledes gjort mig Rede for, hvad det foretog sig, at mit Hjerte kunde blive ansvarligt derfor.«

Det er kendt nok, hvilken Rolle Adler kom til at spille i Norges Historie i 1814. Han var 2 Aar i Forvejen blevet Lektor ved en Skole i Frederikshald og udarbejdede der sammen med Sorenskriver C. M. Falsen det berømmelige Udkast til en Konstitution for Kongeriget Norge, som var tilegnet Prinsregent Christian Frederik og blev forsynet med dennes kritiske Bemærkninger. Den 26. Juli 1814 udnævntes han til Prinsregentens Privatsekretær, og hans Liv er derefter knyttet tæt og inderligt til Christian VIII's. Halvdan Koht slutter i Norsk biografisk Leksikon sin Omtale af ham med de Ord: »I Danmarks Historie spiller han ingen Rolle.« Men rimeligvis kender Nordmanden ikke ret H. C. Andersens Eventyr. Det blev Adler, der arrangerede alle de private Audienser, hvorved Christian VIII sættes i Stand til at følge sin uimodstaaelige Trang til at gaa udenom sine officielle Raadgivere. Det var gennem Adler, at hver den, der vilde paavirke Kongen uofficielt, søgte Foretræde hos ham. Helt ofte ordnedes det saaledes, at Kongen ligefrem kaldte dem: Vejen Adler var ingen Bagtrappe, men en Vindeltrappe, som en saadan stundom kan findes i gamle Slotte, førende netop ned til de intime Rum. Til Kabinettet. Adler hed ikke for intet Kabinetssekretær: i Tronsalen, i Audiensgemakket, der er Fyrsten som Kongen i Kortspillet lutter Forside og Façade, men i Kabinettet er han tilgængelig fra alle Sider, i hjemlig Mundur, i mageligt Antræk, et Hver-

dagsmenneske som alle andre, inderlig tilfreds med ikke længer at skulle indtage nogen *pose* eller spille nogen Rolle. Tværtimod træt og derfor tilbøjelig til at blive helt sig selv. Saa er det just, Kabinetssekretæren kommer for at underholde ham — og er han, som han bør være, endsigesaa klog som Adler, saa forraader han ikke med en Mine, at han slet ikke kan finde andet og mere af Majestæten end lige det Gisp, som skal minde ham om, at Kongen naturligvis stadig er Konge. Er han, som en Kabinetssekretær skal være, saa ligger intet ham fjernere i Verden end at behandle Majestæten *en bon camarade*, figurligt slaa ham paa Skulderen, nej, tværtimod, han er lige saa ærbødigt lyttende, naar Kongen taler, ja, hans Stemme er maaske netop en Nuance mere dæmpet og diskret end ellers her i Tasmørket, hvor Ansigterne kun lige kan skimtes — saa glider det lettere at komme med en blid Henstilling, at udkaste en Idé og understrege den, netop som den var Kongens eget tidligere Indfald, hvis Sædekorn havde ligget og groet i Sekretærens Hukommelse. Ja, naar han saaledes sidder og taler med sin kongelige Herre i dennes smaa private Stunder, saa er det ogsaa ganske som i Eventyret om Skyggen: Herren hører, ikke uden en vis Velvillie, efter sin Skygge, som dog aldrig kan blive andet end en Skygge, og som følger sig saa behageligt efter ham, bestandig holder

J. G. ADLER

sig saa tæt op ad ham, at det til sidst ikke er let at vide, naar han bestemmer sig til at gøre saadan og saadan: er det, fordi det er ham eller Skyggen til Behag? Det falder jo saa umærkeligt sammen. Monstro paa sin Side Adler altid selv har vidst det?

Nu, Udenforstaaende mente kun altfor godt at vide, at naar *han* lagde en Sag for, som man ønskede det, kunde man regne med et godt Udfald hos Kongen. I et saare delikat Anliggende skriver f. Eks. en Menneskekender som den bekendte *Hans Puggaard* en Gang til ham: »Efter de af mig forklarede Omstændigheder haaber jeg, at De vil referere Sagen saaledes for Hans Majestæt, at jeg snart vil kunne erfare et heldigt Udfald, hvorfor jeg vil blive Dem meget forbunden.«

Det gik ham efter Ønske; men ligefuldt var og blev Skyggen nu en Gang Skygge, og som der staar i Eventyret: »Skyggen vil altid have sin Herre til Skærm.«

*

*

At Datidens Studenterrøre mishagede Christian VIII, kan for en stor Del særdeles vel have ligget i dets burschikose Præg: Slaabrok, Tobakssøvs, Knæ i Bukserne og Skæl paa Frakkekraverne har sikkert fyldt ham med dégoût. Han var en Formens Mand ∴ de ydre Formers Mand og havde liden Sans for, at Tidens akademiske Ungdom netop ogsaa dyrkede Formen, men paa Tænkningens og Talens Omraade. I nogen Maade rørte det ham dog maaske, da Orla Lehmann i sin store Forsvarstale for Højesteret i Januar 1842 — direkte henvendt til ham efter Tidens Skik, men i Virkeligheden naturligvis til Dommerne og dog alligevel over Hovederne paa disse henvendt til den fraværende

Majestæt —: »Det vil finde Deres Majestæts Bifald, at jeg aldrig har ladet mig friste til nogen Slags pøbelagtig Tanke eller Udladelse. Dette er noget, hvorfor jeg hele mit Liv har holdt mig saa fri, at jeg af mange anses for en slem Aristokrat.« At være Aandsaristokrat var Tidens Løsen. Den tilslebne Form, det velvalgte Udtryk, Omsorgen for, at Talens Krydderi var ægte attisk Salt, blev i den Heibergske Kreds drevet op til en ligefrem Skønhedsdyrkelse, »et fint og indtagende Kjøbenhavneri«. Paa Teatret, 3: det kongelige, spillede man fortrinsvis Scribe — altsaa ogsaa fra Scenen gjordes Publikum fortrolig med Salontonen, den spirituelle Konversation, den fine Anstand, den lette Leg med Livet. I nøje Samklang med alt dette var det da, at den Indflydelse, der udgik fra Hoffet, for Embedsstandens og Borgerskabets Vedkommende satte Façon paa den ydre Tilværelse. Den magre, stive, glansløse Retskaffenhed, som hvilede over Frederik VI's Empirestil i Møblernes og Hjemmenes Udstyr, fik nu Rejsning og *Air*, et rigere Præg, forvandlede sig til en vis solid, regelbunden Elegance. Man ragede sit Ansigt glat, bandt sin Halsklud sirligt, viste Omhu og Smag i sin Klædedragt. Det var de hvide Vadskekjolers Tid, unge Piger gik med »vilde Blomster i Barmen og kunstige Krøller (Favoriter) ved Ørerne«, alt à la Fru Heiberg — de noget ældre Damer med »Proptrækkere« og folderige Nederdele med Garneringer i Etager, og alle havde de Hvepsetailler og store Kysehatte. Paa Sværdsiden kaldtes den Gang Mode-Narrene »Wienerherrer« — en saadan (for at begynde med Fødderne, hvis Takt dengang var vigtigere end Hovedets) gik med Bruneller, Pantalons med Stropper under Støvlesaalerne, en uhyre omfangsrig og langskødet Frakke, indskaaret i Livet efter Figuren — og saa øverst oppe Kindskæg og Polkahaar. Og især kendtes han paa,

at han nød mousserende Ginger-Beer. Som alle Lapses Konge optraadte Georg Carstensen med gule Handsker, ottekantede Briller og altid en Havannacigar i Munden. Allerede som Dreng havde han følt sig stolt ved at gøre Pagetjeneste hos Fru Frederikke Brun, naar hun draperet i mørkerødt Sjal red paa sit Æsel i Sophienholms Park. Georg var da i kort graa Bluse med Bælte om Livet, en Dragt, som dengang var ganske ny. Efter at han var blevet Student i 1832, flakkede han Verden rundt, besøgte Spanien, Marokko, Paris, Nordamerika, England og Portugal, kom derefter hjem i 1839 med Hovedet fuldt af Ideer til at more og underholde det kjøbenhavnske Publikum. Han udgav en »literært-artistisk« Journal for Literatur, Kunst og Musik, kaldet »Figaro«, han arrangerede storslaaede Fester i Rosenborg Have og Christiansborg Slots Ridehus med Illuminationer, Ballonopstigninger, Tombolaer og store Orkestre. Men ikke mindst vakte han Opsigt ved sine flotte Vaner: han drak aldrig mere end eet Glas af en Flaske Champagne og røg kun en Fjerdedel af hver Havanaser, som han betalte med 3 Mark Stykket. Han holdt eget Køretøj med 2 »Bediente«, Store Hans og Lille Hans. Men hans Livs Bedrift var i 1843 at skaffe Kjøbenhavnerne »Tivoliet«, som man i Begyndelsen kaldte det. »Der var dengang«, fortæller Mathilde Reinhardt, »paa højre Side af Vesterport lagt en Pontonbro over Stadsgraven, hvortil der førte en Vej ned fra Voldskrænten, og allerede oppe fra denne Nedgang, der laa skraas overfor Tivoli, tog de i mange Farver straalende Lamper, som dannede en hel Lysregion i det omgivende Mørke, sig ligefrem beundringsværdigt ud.« Og kom man ind i Etablissementet, savnedes der hverken »skyggefulde Alleer, aabne, grønne Pladser, Terrasser eller Vand«. Naar man lod Blikket glide over de »lette, farve-

skinnende østerlandske Pavilloner og den stejle Vold med dens Trægarnering i Baggrunden«, maatte »Enhver kalde det et smukt Skue« — ja, naar man saa det »om Aftenen, naar Bygningerne funkler af Lys, og de brogede Papirlamper kaster et dæmrende Skær ind mellem Træerne«, kunde man tro sig hensat i en »Feverden«.

Denne Beskrivelse stod endog at læse i »Fædrelandet«, som dog var halvt fortrydelig over det nye Forlystelses-etablissement. »Har De været i Tivoli, er det ikke charmant?« — Med disse Spørgsmaal (skrev »Fædrelandet« om Eftersommeren) er nu i en Fjortendages Tid enhver Konversation begyndt her i Kjøbenhavn.« »Bladene er blevet beslaglagt, Censur halvvejs genindført, Associationsfriheden er gaaet fløjten — Kjøbenhavnerne er gaaet i Tivoli! Ja, den sidste Rest af drømte Friheder og Rettigheder kunde forsvinde mellem vore Hænder, Høsten kunde slaa fejl, Kvægsygen udbryde, Øresundstolden tabes, Slesvig og Holsten løsrive sig og Jylland gaa under ved en Vandflod — Kjøbenhavn vilde dog kun have een Interesse — og den hedder Tivoli.«

Saa rigtigt havde altsaa Christian VIII set: ungdommelige Brushoveder som Studenter og som Haandværkssvende, der paa Professionen havde været i Paris, kunde vel nok begejstres for Frihed og raabe paa »Konstitution«, men det øvrige Borgerskab, overhovedet det brede kjøbenhavnske Publikum, vilde foretrække Forlystelser — Morskab og Fornøjelser, mente Kong Christian, var »det bedste Forde-
lingsplaster paa demokratiske Bylder«. Kongen gav i saa Henseende selv Tonen an. Derfor lod han Hofteatret op-
forgylde til Brug for italiensk Opera, derfor gav han glimrende Hoffester i den just nu færdigblevne Riddersal paa Christiansborg Slot — »en Aabenbaring af kongelig Pragt«

med Purpurforhæng og gyldent farvede Stole — derfor lod han endelig Menigmand faa Tivoli. Ved de celebre Lejligheder saasom Kongeballer, Sølvbryllup eller Kroning maatte endog Storkorsridderne møde i Ridderdragter, de højere Embedsmænd i brune Gallakjoler, hvide Atlaskes Veste med brede Kniplings-Kalvekryds, Knæbenklæder, hvide Silkestrømper og Sko med forgyldte Spænder. Alt skulde i Christian VIII's Regeringsaar glimre i Farver og glitre i Lys, Sindene fortunles af Pomp og Pragt, stemmes til Sorgløshed ved Fester og Fornøjelser, Dansetoner og Fyrværkeriknald. Da Prøjserkongen Friedrich Wilhelm i 1845 aflagde Kong Christian et Besøg, førte denne ham da ogsaa en Aften ind i Tivoli, ret for ligesom at vise ham, hvorledes han bar sig ad med at drukne sit Folks Interesse for en fri Forfatning i en Tummel af Forlystelser. Faa Dage efter fulgte imidlertid det store skandinaviske Studentermøde, der fuldstændig satte Kjøbenhavn paa den anden Ende og rev Borger-skabet med i en Begejstringsrus, som ej alene skabtes af Feststemningen ved Fremmedbesøget, men yderligere æggedes ved nordisk Ungdoms frejdige Tilslutning til de nye, omvæltende politiske Ideer. Oppositionen lærte saaledes hurtigt Kongen Kunsten af. De store Fester paa Skamlingsbanken virkede i mangt og meget paa samme Maade.

Men hertil kom, at Folk i det daglige vænnede sig til at blande sig med hverandre, at være sammen i Tusindvis, kort sagt vænnede sig til offentlig Liv. Den tidligere Sky for »at lade Næsten faa Indblik i sine Livsvaner« forsvandt naturligt, efterhaanden som man i Tivoli vænnede sig til »i de smaa Lysthuse af Løvværk med Vand paa Maskine og i de stærkt søgte Konditorier at nyde sit Maaltid for Øjnene af Alle og Enhver.« I Virkeligheden kom der her ved til at foregaa en vis Demokratisering af Samfundet

— og saaledes virkede det, der var tænkt som Middel herimod: Folkeforlystelserne, i modsat Retning af den tilsigtede.

Livsvanerne var endnu tarvelige: den medbragte Mad paa Skovturen og i Tivoli var kun Rugbrød med Spegepølse og lidt holstensk Ost, en sjælden Gang en Sjat Rom bagefter til en Thevandsknægt — og kun ved ligefrem højtidelige Lejligheder en Bolle Punch. At tage sig en Toddy i Hagens Vinhandel i Gothersgade var en stor Svir eller tydede paa lastværdig Excentricitet. Paa Gaderne brændte Tranlygter, i Stuerne Tællelys — selv de fineste Broderier maatte syes ved saadanne og Børnene læse Lektier ved det samme Bord, Friktionsstikker var en just da opkommende Luksus. I almindelige Borgerhjem var der ingen Tæpper paa Gulvene, men til Gengæld var de saa at sige snehvide, fordi de daglig blev skurede.

I Løbet af Fyrreerne begyndte imidlertid de bedre Borgerhjem efterhaanden at antage et rigere Udseende, fyldtes af Sølvtøj, Broncer og dekorativt Porcelæn, Møbler med Indlæg af fine Træsorter — Frembringelser af danske Malere og dansk Kunsthaandværk kom til at smykke Væggene og Bohavet. Ogsaa selskabeligt blev der efterhaanden vist større Flothed. Middagsindbydelserne kom til at lyde paa saa sene Klokkeslet, at det endnu faa Aar tidligere vilde have været anset som stridende med god gammeldags Levesæt — Samspisning paa offentlige Steder blev almindelig, Skydebanefester hyppige, blev endogsaa refereret i Aviserne. Skaaltaler kom paa Mode baade ved saadanne Lejligheder og i private Hjem, og helt ofte rummede disse en politisk Pointe.

Hele denne friere Udfoldelse af Livet, som lidt efter lidt førte til dybere og dybere Greb i Pengepungen, blev

muliggjort ved den gennem disse Aaringer voksende Velstand. Fyrreerne var en Tid, hvor Borgerskabet endnu strengt satte Tæring efter Næring, men Næringen blev stadig bedre og bedre. Det blev gode Tider, først og fremmest takket være Markens Grøde, det danske Korn. Heraf at faa skåbt en Eksportvare, hvis Naturrigelighed og Kvalitetsforbedring omsider fik bragt dansk Pengevæsen paa Fode, er i dette Tidehverv Handelsstandens Fortjeneste, ikke mindst den kjøbenhavnske *Grossererstands*. I Efteraaret 1838 kom Rigsdalersedlen i Pari, og den 5. Maj 1845 blev den erklæret for indløselig med Sølv — den aarlige Seddelinddragelse, hvorved Seddelmængden efterhaanden var reduceret fra 31,5 Mill. Rbd. til lidt over det halve, var allerede endt midt i Trediverne, og i de følgende Aar var Seddelcirkulationen sjælden væsentlig over 14 Mill., i 1842 og 1843 endog nede paa 12 Mill. Det stadige og jævne Tryk, hvorunder Priseniveauet derved blev holdt, modvirkedes just paa en for Datidens Forretningsliv gunstig Maade ved den udefra kommende Prisstigning paa danske Eksportvarer, særlig Korn.

Udgik i disse Aar baade Drivkraften til og Opøvelsen i Forbedring af Kornets Kvalitet fra Landets Købmænd, saa tog Landbrugerne, ogsaa Bønderne, godt efter, viste sig ej alene at være flittige og nøjsomme, men ogsaa lærvillige og lærenemme, saa der mellem Korneksportørerne og Landbrugerne kom det bogstavelig talt frugtbareste Samarbejde i Gang.

Stadig stigende Indtægter, større og større Velhavenhed giver sin Mand en vis Rejsning — hvorfor skulde dette ikke ogsaa gælde Bønderne? Tilmed gav Christian VIII dem — det var i 1842 — Lov og Lejlighed til selv at varetage deres kommunale Interesser. Dermed begyndte Bondens

Deltagelse i det offentlige Liv, og Roskilde Stænderforsamling blev i 1844 manet af Drewsen med Bonden Jens Gregersens Ord: »Gøres der ikke noget for Bondestanden, er jeg bange for, at Postelinet bliver slaaet i Stykker.« Sammen med Balthazar Christensen havde Drewsen Aaret i Forvejen stiftet en Landkommunalforening, og den 5. Maj 1846 var han endvidere med til at stifte »Bondevennernes Selskab« sammen med Mænd som Tscherning og Orla Lehmann. Christian VIII forekom denne Bondebevægelse at gaa for rask, hvorfor han da ogsaa stoppede Møder paa Landet til Forhandling om offentlige Anliggender — men samtidig tog han Initiativet til Hartkornets Egalisering og til en grundig Overvejelse af det store Spørgsmaal om Fæstes Overgang til Selveje.

Langt mere huldrig end overfor Bønderne viste Christian VIII sig overfor den danske *Handelsstand* — han fulgte heri sine kongelige Forgængere og det 18. Aarhundredes store Tradition. Ja, fulgte den saa nøje, at han ikke blot ønskede virksomt at hæve sit Riges Handel, men ogsaa samtidig at gøre den *national* — saa snart det blev ham forklaret, forstod han lynsnart, at Frigørelsen af dansk Købmandsskab fra Tredivernes Hamborgervælde netop var en Opgave, hvis Løsning vilde klæde hans Kongetid. Just derfor stod han fast overfor slesvig-holstensk Uvillie mod, at Nationalbanken fik Lov til at anlægge en Filial i Flensborg, lod med suveræn Overlegenhed den uhøflige Modtagelse, han i den Anledning kom til at nyde i Rendsborg, fuldkommen uænset og imødekom endog August 1843 Handelsforeningens Andragende om, at den for Flensborg-Filialens Oprettelse nødvendige Vekslerret, der siden 1841 havde været under Forberedelse for Hertugdømmernes Vedkommende, nu straks sattes i Kraft for Flensborg. Saavidt

muligt at gøre denne By til Slesvigs Hovedstad var i Virkeligheden *hernede* et virksomt Træk mod Hamborgs Handelsvælde.

Langt betydningsfuldere i saa Henseende maatte det imidlertid være at opmuntre den *kjøbenhavnske* Handelsstand til at tage denne Kamp op. Da netop nu *Grosserer-Societetets Komite* stillede sig som Generalstab i Spidsen for Organiseringen af dette Felttog, vandt den da ogsaa hertil Christian VIII's kongelige Bevaagenhed. Han gjorde det, til Trods for at han selvfølgelig vel saa og vidste, at der blandt de store Grosserere var levende Sympati for Studenterungdommens oppositionelle Frihedskrav. Naar der i hine Aar skulde gøres et Fremstød i liberal og national Retning — i nationalliberal Retning, om man vil — stod stadig en højt anset Borgerkreds, den saakaldte »Syvstjerne«, i Spidsen, og heraf var de tre Grossererstandens fødte Førere: L. N. Hvidt, Meynert og H. P. Hansen — de andre var Professorerne Schouw, H. N. Clausen, I. E. Larsen og Drewsen. Ogsaa ved Dannelsen af »Det skandinaviske Selskab« træffer vi denne »Syvstjerne«.

Under Ledelse af Grosserer-Societetets Komite gjorde den kjøbenhavnske Groshandlerstand i Fyrreerne et stort og maalbevidst Arbejde for at genvinde Hovedstadens Position paa Udenrigsomsætningens Omraade — ikke alene for at tilbage-erobre Landets *Import*, hvad i det følgende vil blive udførlig skildret, men ogsaa for at tage *Eksport-Handelens* Ledelse i sin Haand. Man var i de nærmest foregaaende Aar rundt om i Landets Købstæder kommet ind paa at afskibe Korn til Eksport fra de lokale Havne. Nu stillede man sig selv det Spørgsmaal i Kjøbenhavn: kunde denne Forretning ikke bedre dirigeres herfra? I Hovedstaden var dog Børsen, der var Banken, derfra og

dertil gik Rigets bedste Postforbindelser med Udlandet, der var den nære Adgang til Cancellimyndighederne, der var endelig ogsaa den bedste og rummeligste Havn — og lige overfor paa den anden Side Sundet laa Skaane som Stadens gamle naturlige Opland.

Programmet blev derfor: Østersøens Nøgler maa tilbagegives Købmands-Havnen ved Øresund, og Forsyningen af det nationale Marked vristes ud af Hamborgernes Hænder. Gennemførelsen af dette Program blev Groshandelens Historie i Fyrreerne og Femtiaarene.

Skal man have et typisk Udtryk for Handelens og Købmandsstandens Udvikling fra Statsbankerotten til 1848, faar man det paa højst lærerig Vis ved at rette Søgelyset paa et enkelt Firma, indenfor hvilket denne Udvikling saa at sige personliggjordes — nemlig H. Puggaard & Co.

Firmaets Stifter Hans Puggaard var født i Hovedstaden den 3. September 1788. Hans Barndoms Hjem var et Baghus i det krogede og snævre Stræde, uden al Mindelse om Skov og Eng, som rimeligvis derfor en Fortvivlelsens Haan har døbt: *Grønnegade*. Reden var fuld af Unger, to sammenbragte Børnekuld, Gaden var deres Skole og Legeplads, Sult og Raahed en daglig Oplevelse. Faderen var en velbegavet Mand, Student og Underkantor ved Holmens Kirke, ret en Bohêmenatur, som ikke havde kunnet blive rigtig Kunstner, men kun drevet det til Korist — for ogsaa siden hen at være sit kære Teater paa nært Hold forpagtede han dets Forfriskningssal, hvor den lille Hans maatte opvarte Herrerne med Punch og Damerne med Biskop. Nu var der just god Grund i Barnet, en kraftig Natur rørte sig i ham, hans Forfængelighed var tidlig vaagen: just derfor krympede han sig ved noget saa nedrigt som at skulle gaa Ballettens tvivlsomme Donnaer tilhaande. Og hele hans

unge Sjæl krængede sig derfor saa stærkt bort fra hele det Bohêmevæsen, hvis Bagside han saa udelukkende fik stiftet Bekendtskab med, at det var ham som en sand Husvalse, da han omsider kom ind i det v. Westenske Institut, hvis Bestyrer Brendstrup, som tog sig kærligt af den forladte Dreng, gav ham det første Indblik i, hvad redelig Købmandsfærd vilde sige. O, saa var dog Livet ikke lutter Gøgl og Humbug: Kulisser, der skulde forestille Herlighed, men kun var snavset Lærred, bemalet med skrigende Kulører — osende Talglys, støbte udi hans egen Grønnegade, her agerende Sol og Maane og Stjerner — nej, Dagslyset var koldt og blegt, Livet haardt og strengt, men det var *virkeligt*, Bund under Fødderne, tørre Tal, haandgribelig Fordel, munter Flid og lønnende Stræbsomhed.

Straks kom han vel ikke paa sin rette Hylde. Hvor gerne han end vilde til Handelen, søgte han forgæves at komme ind paa et Handelskontor og maatte nøjes med at blive Afskriver hos en Dispachør. Han brugte her sine Øjne og Øren saa godt, at hvad han der fik lært, langt senere kom ham til Nytte, men det var nu en Gang ikke Vejen til at blive Købmand. I sin Fortvivlelse vilde han læse til Landmaalereksamen, men maatte for at friste Livet tage Plads som Kopist under Administrationen af Frederiksværk, og paa de hyppige Rejser med Fabrikkens Transportvogn mellem Kontoret i Amaliegade og Frederiksværk fandt han omsider Lejlighed til at gøre Forretninger i det smaa: han skaffede sig Oplysninger om, naar Værket skulde have nye Staaforstyringer, og ved at give de tyske Leverandører et Vink i god Tid, opnaaede han af og til en lille Provision — Begreberne om, hvad der i saa Henseende var tilladeligt, laa i hine fjerne Dage ikke saa faste og afklarede som nu. Han havde derpaa det Held, at Værkets

Inspektør, Artillerioberst E. P. Tscherning (Martsministerens Fader), der med Iver tog sig af Fabrikkens Drift, lagde Mærke til ham og fik Øjnene op for hans Brugbarhed. Nu gjaldt det netop for Tscherning i 1808—09 efter hemmelig Ordre at sondere Stemningen i Sverige for Frederik VI's Valg til Tronfølger, mulig endog paavirke den i rigtig Retning — og ogsaa de nærmest følgende Aar vedblev Tscherning at staa i Spidsen for det hemmelige Efterretningsvæsen. Paa sine Rejser til Sydsverige tog han Puggaard med eller sendte ham alene — Puggaard har særlig fortalt om en eventyrlig Færd, da de en Gang mødtes i Fredensborg i Mulm og Mørke og kørte til Helsingør, kom i Isbaad til Helsingborg og fortsatte til Karlskrona, hvor det gjaldt om at udforske Forholdene ved Krigshavnen og Skibene. Hvervet var vanskeligt, da Flaadens Officerer vel behandlede dem med Høflighed, men havde dem lumsk i Kikkerten, og det derfor gjaldt om at holde Skinnet af at ville gøre Forretninger vedlige og samtidig holde Tand for Tunge — det lykkedes dem dog at afsende forskellige Cifferdepecher, medens de tilsyneladende gik helt op i deres Handelsvirksomhed.

Puggaard havde laant 100 Rdl. i Kjøbenhavn, og med dem saa han paa en af disse Rejser sit Snit til at gøre sin første store Forretning. I Göteborgs Skærgaard havde der som Følge af Kontinentalspærringen ophobet sig store Oplag af engelske Manufakturvarer, der udbødes til Spotpris, da de ikke lod sig sælge paa legitim Vis, saa længe Østersølandene, med Undtagelse af Sverige, paa Napoleons Bud var lukkede for britiske Produkter. Men Puggaard regnede rigtigt med, at den danske Regering under den ligefremme Mangel paa Beklædningsstoffer, der var bleven Følgen af disse Forhold, vilde se igennem Fingre med en

Indførsel af gode engelske Manufakturvarer, løb derfor Risikoen, købte rask væk ind paa Kredit og tjente stolte Penge. Dermed havde han faaet Merkur-Indvielsen og kastede sig nu under de følgende Krigsuroligheder med den største Dristighed ind i en Række Spekulationsforetagender, købte Ladninger, der kostede Formuer, rejste selv med Skibene, blev jaget af Kapere, visiteret af fjendtlige Soldater, fik Ilddaaben under Davoust's Bombardement af Hamborg — og slap med Liv og Vinding fra det alt-sammen.

En saadan Fortid havde Hans Puggaard bag sig, da han, næppe fyldt 25 Aar, den 8. April 1813 fik Borgerskab som Grosserer her i Staden og etablerede en lille Kommissionshandel i et Par mørke Smaarum i Børgsgade, det ene Kontor, det andet Sovekammer. Nu gjaldt det ikke længer at vove, men at slide, utrættelig være paa Færde for at finde en Lejlighed til Fortjeneste. Først op i Tyverne fandt han sin *Vare*, den, som endelig skulde skaffe ham hans første »Tønde Guld« — saaledes benævnedes man en Sum af Hundredetusind Daler, den Gang endnu Tidens højeste Regne-Enhed som nuomstunder »en Million«, Maalet for Købmands-Ærgerrigheden som i vore Dage at blive »Millionær« (eller i New York: »Multimillionær«!). Paa sine hyppige Rejser til England havde han erhvervet sig gode engelske Forretningsvenner. Efter at Napoleon for anden Gang var blevet fældet, erfarede Puggaard fra en af disse, at de engelske Havne vilde blive genaabnede for fremmede *Kornvarer*. Han fragtede straks det Skib, en Kulslæber, hvormed Meddelelsen var kommen, gik selv med det til Danzig, hvor der laa Overflod af Hvede og Ingen vidste, hvad Puggaard vidste, fik sit Skib fuldladet og naaede derved at komme med den første Hvedeladning

til engelsk Havn. Han fik naturligvis sit Korn solgt med stor Fordel, men dette blev dog ikke det bedste Udbytte af denne Ekspedition. I Danzig gjorde han tilfældig Bekendtskab med en vis Kaptajn Francis le Bas fra Jersey og kom derved i Forretnings-Forbindelse med denne og den nærliggende Kanal-Ø Guernsey. Det var Efterspørgslen fra Møllerne paa disse Øer, som i Tyverne bragte ham ind paa regelmæssig Kornhandel. Saa længe Priserne var saa lave som i de første Aar af dette Tiaar, var den engelske Korntold altfor uforholdsmæssig høj, men da Priserne efterhaanden bedrede sig noget, blev det atter muligt at sælge dansk Sæd i Storbritannien. De danske Bønder var imidlertid under Datidens ulykkelige Landbrugsforhold blevet ganske afvant med at behandle deres Korn med den Omhu, som var nødvendig for at gøre det til en virkelig Handelsvare — paa Londoner-Børsens Pris-Kurant stod derfor ogsaa dansk Byg og Havre nederst under Benævnelsen »skiden Sæd«. Puggaard saa hurtigt, at denne Slendrian maatte brydes, og tog fat paa Opgaven med sin vante Energi og Utrættelighed. Han indførte en Rensemaskine og Vindharpe fra Gates i London, og disse blev da det Mønster, hvorefter slige Redskaber længe blev byggede her i Landet. Med Rensemaskine paa Vognen berejste han Provinserne, og kunde han ikke blive betjent, som han vilde, stod han selv paa Lofterne og harpede Kornet. Han var ligeledes den første herhjemme til at indføre Chevalier-Byg og svær engelsk Havre, som han lod komme fra London og uddele til Udsæd. Senere dyrkede han disse Sorter selv paa sin Ejendom ved Ordrupskrat for at kunne sælge Landmændene Saasæd. Og til Trods for alle de store Vanskeligheder, der saaledes baade herhjemme og i England (Toldforholdene) stillede sig i Vejen for denne

HANS PUGGAARD

Forretning, havde han allerede i 1832 tjent sig »nogle Tønder Guld« derpaa.

I det nævnte Aar oprettede han en Filial i Nakskov, »Hovedstaden« i Danmarks rigeste Kornkammer, og overlod Bestyrelsen af denne til sin Svoger *Alfred Anton Hage*. Puggaard havde 1816 ægtet hans ældre Søster, Bolette, og støttet Svigerfaderen, Købmand *Christopher Friedenreich Hage* i Stege, da det i Begyndelsen af Tyverne kneb haardt at holde det ansete Hus oven Vande. Netop i disse Trængselsaar havde den purunge Alfred — han var født 1803 og blev i sit 25. Aar Faderens Associé — vist saa megen Forstand og Duelighed, saa megen Omsigt og Handels-Snille, at Puggaard fik ubegrænset Tillid til ham. Den ham betroede Opgave i Nakskov løste han da ogsaa paa glimrende Vis: i Løbet af en halv Snes Aar fik han oparbejdet en Forretning, hvorigennem saa at sige alt det Korn, Lolland kunde udføre, afskibedes til England. Han fortsatte med Energi Puggaards Bestræbelser for at faa dansk Sæd forbedret i Kondition og Kvalitet, indførte saaledes fuldstændige Udstillinger af Bønder-Korn og fik ved at præmiere de smukkeste Partier Produktion og Behandlingsmaade ind i den rette Skure.

For at kunne give Svogeren et større Virkefelt og med endnu større Fordel og Fasthed knytte hans store Evner til Huset omgikkes Puggaard ved Aarsskiftet 1839—40 med Planer om at optage Alfred Hage som Kompagnon i sit Firma og faa ham flyttet til Hovedsædet i Kjøbenhavn. Det var derfor ogsaa af Betydning samtidig at faa hans ægteskabelige Forhold ordnede paa en tilfredsstillende social Maade.

Det er vanskeligt at forbinde nogen Forestilling om Romantik med Alfred Hages Personlighed. I Joseph Mi-

chaelsens Erindringer skildrer denne det Indtryk, han fik af ham faa Aar efter det her omtalte Tidspunkt, nemlig 1847: Hage kom den Gang hver Dag efter Børsen hen paa »Fædrelandet«s Kontor for at skrive Børsefterretninger til Bladet. »Den høje magre Mand stillede sig da stiv og stram ved Gjødwads Pult, nu og da kastende et enkelt Enstavelsesord ud med lukkede Læber, jeg fik Indtryk af en kold Mand, der for Venskabs Skyld og af Familietradition nedlod sig til at vise Bladet en Tjeneste, som ikke kostede ham noget, medens han samtidig med en Slags undrende Haan saa til ved hele dette politiske Væsen, der jo syntes at interessere ellers fornuftige Personer.« Efter alt at dømme var Alfred Hage en kølig og dog kolerisk Natur, fuld af Klarhed og Kløgt, hurtig og bestemt, ganske uden Sentimentalitet, men aabenbart har han været udpræget Villiesmenneske: hans Villie viste ham Vej, hvor andre blot saa Vildnis, at ville og vinde var ham eet, og mødte hans Attraa Hindring, saa hidsede det ham blot op til at ville desto voveligere og vinde desto eftertrykkeligere.

Saaledes just da han blev forelsket i Andenmands Hustru, og denne Andenmand ovenikøbet var Præst.

Pastor Marcus Christian Wilhelm Michelsen var gift med Frederike Wilhelmine Faber, Datter af Krigsraad, Fyrinspektør Faber paa Nakkehoved. Michelsen skildres som højst agtværdig, pligtro og betænksom, en retlinet og korrekt Mand, der rimeligvis i alle Livets Forhold har været rent ud mønsterværdig, altsaa ogsaa som Ægtemage. Han har da ogsaa nok næret skyldig Ærbødighed for Poesiens Livsmagt, ja, paa hans Hjertes Piedestal har der sikkert staaet en Amor, men som i et kendt Digt om »den lille Armod«: med afknækkede Vinger. Naar man læser

de officielle Herrers Lovtale om ham, kommer man uvilkaarligt til at mindes Karenin i Tolstojs »Det levende Lig«, den ædle Ven, for hvis Dyder og Retskaffenhed Fedja villigt bøjer sig, men føjer til med et Suk: »Bare han ikke var saa skrækkelig kedsommelig!«. Men efter alt foreliggende har man ikke Lov at tvivle om, at Ægteskabet mellem de Tvende var saapas lykkeligt, og der var allerede kommet et Par Børn, to Smaapiger. Saa var det, at under Ægteparrets Ophold i Naskov, hvor Michelsen var Kateket, fik, som det hedder i de senere Skilsmisse-Akters Cancellistil, »en Person« sin Gang i Huset, blev af den »umistænksomme Mand modtaget som Ven og fik derved Lejlighed til efterhaanden at tilvende sig Konens Tilbøjelighed og derved give Anledning til, at et lykkeligt Forhold, hvori Ægtefællerne flere Aar havde levet, blev tilintetgjort.« Denne »Person« var Alfred Hage — og da Hustruen i Datidens Udtryksmaade skildres som »et forstandigt og agtværdigt Fruentimmer med megen Aandsdannelse« eller som Amtmanden i Thisted Amt, Konferensraad Gerhard Faye, mere galant udtrykker det: »en ung talentfuld Kone«, var det altsaa en virkelig Erobring fra den unge Købmands Side. Utvivlsomt har *han* mindst af alt været kedelig. Han var vel paa ingen Maade nogen Lyriker, men selve hans fyrige Bejlerfærd blev det Nye, det Romantiske i hendes Liv, som hidtil var henrundet i Regelmæssighedens Trædemølle. At han saa hensynsløst og hæftigt begærede hende, og det skønt hun dog maatte føle sig dobbelt beskyttet af Gejstlighedens og Ægteskabets Klostermure, dertil hørte der en Dristighed, som forvirrede og blændede hende — og desuden betog han hende ved sin allerede som Yngling stærkt udviklede Suffisance og Selvsikkerhed, hans Tale raslede af Sølv, og han forstod at lapse sig med den kølig-ironiske Overlegen-

hed, der af blide Kvinder saa ofte opfattes som mandig Herskernatur.

Nok er det, begge Parter blev grebet af en saa varm-blodig Forelskelse, at de havde ondt ved at dølge deres Lidenskab, og som det saa ofte gaar: Ægtemanden var den eneste, som intet saa, hvorimod Sladderen trivedes frodigt i den lille lollandske Ravnekrog. Tilsidst, da Forholdet fik Følger, blev omsider ogsaa Pastor Michelsens Øjne aabnede, endog spærrede saa vidt op, at han mente, en Fortsættelse af det ægteskabelige Samliv for en Kirkens Tjener som ham maatte anses for »anstødelig og upassende«. Med dyb Sorg og stor Bitterhed i sit Sind gik han derfor ind paa at skilles fra Hustruen. Den 1. Juli 1837 forlod hun hans Hjem med sine to Smaapiger, og efter fælles Ansøgning fik Ægteparret 6. September s. A. bevilget Separation fra Bord og Seng. For hendes Vedkommende stod det klippefast, at hun maatte følge sit Hjertes Kald, ihvorvel hun viste »dyb Anger over sin Fristelse«. Hun flyttede til Kiel, hvor hun sammen med sine Børn førte »et stille og ulasteligt Levned.« Manden blev sidenhen forfremmet til Provst og Sognepræst i Thisted.

De lokale Myndigheder baade histoppe og i Nakskov, der kom til at beskæftige sig med denne celebre Sag, ses at have omfattet begge Ægtefællerne med stor Sympati og nærmest betragtet Tilfældet som Følgen af en tragisk uafvendelig Skæbne. Da det separerede Par i Efteraaret 1838 ansøgte Kongen om, at Ægteskabet allerede da maatte endelig opløses, uanset at der endnu henstod tvende af de tre Separationsaar, og at hver af Parterne maatte faa Lov til at indgaa nyt Ægteskab, fremkom Andragendet derfor saa vel anbefalet, at Frederik VI ved Reskript af 6. Oktober s. A. paalagde Cancelliet at afgive en Betænkning over

Sagen. Collegiet fraraadede imidlertid i sin Erklæring af 23. Januar 1839 saa afgørende Kongen at gøre en saadan Undtagelse, at Andragendet blev afslaaet den 12. Februar 1839. Fru Michelsen led saa meget herunder, at hendes Sundhedstilstand væsentlig svækkedes, og det lykkedes hende da »til Genvindelse af mit table Helbred, min Sjælero og Tilfredshed« at bevæge Manden til sammen med hende i Oktober s. A. at indgive en ny Ansøgning om, at deres »Forhold snarest maatte ordnes«. Ogsaa dette Andragende blev afslaaet, men ved det kongelige Reskript af 16. November blev det »Cancelliet tilladt at nedlægge allerunderdanigst Forestilling, saa snart Collégiet maatte ved de stedfindende Omstændigheder finde større Anledning til at anbefale det Ansøgtes Bevilgelse.«

At Jorden under alt dette kom til at brænde Alfred Hage under Fødderne nede i Naskov, er rimeligt at antage, og ogsaa dette turde vel have været en medvirkende Grund til, at Hans Puggaard, som ovenfor skildret, ved Nytaarstid 1840 lod sig bevæge af sin yngre Svoger til at lægge hele sin Indflydelse i Vægtskaalen for at faa dette Forhold definitivt ordnet samtidig med, at Alfred Hage flyttede til Firmaets Hovedsæde i Kjøbenhavn som hans Kompagnon. Vejen var stadig kun een: om muligt at faa Majestæten bevæget til at bryde Cancelliherrernes sejge Modstand. For i denne difficile Kasus at opnaa dette maatte man søge direkte at vinde Kongens Øre. Christian VIII havde lige den Gang bestegat Tronen, og Puggaard forstod straks, at det maatte gaa gennem *Skyggen*, Kabinetssekretær Adler, hvis man endelig skulde kunne naa at komme udenom de regelrette Myndigheder. Puggaard søgte nu Adler i December 1839 og tilskrev ham derefter: »De vilde forbinde mig ved en gunstig Resolution paa Pastor Michelsens Ansøgning om

endelig Skilsmisse; naar Hans Majestæt vilde forlange Cancelliets Betænkning saaledes, at Cancelliet kan bemærke, at Kongen er stemt for Naade, haaber jeg, at samme i Betragtning af Omstændighederne vil indstille dem til Bønhørelse«. Og da det ikke gik Puggaard hurtigt nok, skrev han atter »kortelig a la hâte« 18. Januar til Adler, om »det ikke var muligt, at Kongen kunde reskribere Cancelliet, at han bevilgede den Michelsenske Skilsmisse, hvis Collegiet fandt, at der var Omstændigheder, som talte for Naade — og var det ikke muligt, at et saadant Reskript kunde blive udstedt i Dag.« Da Adler læste disse Linier, har der rimeligvis lejret sig et fint Smil om hans Hofmandsmund — hvad han paatog sig, gjorde han prompte: Reskriptet *var* alt da udfærdiget og oversendt 3 Dage forinden, og ved at Kongen heri atter paalagde Cancelliet at afgive Betænkning i den paagældende Skilsmissesag og henviste til den »Tilladelse«, der ved Frederik VI's Reskript af 16. November 1839 var givet Collegiet til at »finde større Anledning til at anbefale det Ansøgtes Bevilgelse«, var der altsaa i Overensstemmelse med Puggaards Ønske givet de høje Herrer et fint Vink. Men som saa ofte ved slige Lejligheder satte Cancelliet — særlig Ørsted — sig bare dobbelt kraftigt til Modværge, rippede hele Sagen op og hentydede endog til, om Tilfældet dog vel ikke skulde falde ind under D. L. 3—16—8. Stærkest slog man dog paa, at det var lidet passende, at Pastor Michelsen som Gejstlig ikke kunde afvente den lovlig fastsatte Frists endelige Udløb — Christian VIII veg heroverfor tilbage og afslog Ansøgningen ved Resolution af 1. Februar 1840.

Først den 18. August 1840 blev Skilsmissen bevilget under Hensyn til, at vel var der endnu ikke gaaet 3 Aar siden Separationsbevillingens Givelse (6. September 1837),

men da der var hengaaet over 3 Aar, siden Adskillelsen fra Bord og Seng faktisk havde fundet Sted (1. Juli 1837), skænkede man saaledes Ægteparret 3 Uger. Vielsen mellem Alfred Hage og Frederike Faber fandt i største Stilhed Sted i Kiel.

Ogsaa i en anden Henseende stødte Alfred Hage, efter 1841 at være flyttet til Hovedstaden som Chef for et kjøbenhavnsk Groshandlerhus, paa Vanskeligheder i sin nye Tilværelse. Det blev ham nemlig af Grosserer-Societetets Komite betydet, at hans Indtræden som »aktiv Interessent« i Firmaet H. Puggaard & Co. her i Staden maatte medføre, at han løste Grosserer-Borgerskab — i en Henvendelse til Magistraten gjorde han imidlertid gældende, at dette ikke var ham muligt, efterdi han allerede var Købmand og Borgerrepræsentant m. m. i Nakskov, hvor han tillige havde sit Hus og holdt Dug og Disk. Magistraten sendte den 24. Marts 1843 Komiteen dette Andragende til Erklæring, og under 3. April svarede Komiteen, at naar Hage pukkede paa at være hjemmehørende andetsteds, havde han »selv fældet Dom over sin Færd ved at indtræde i H. Puggaard & Co., da Fdg. 23. April 1817 § 6 udtrykkeligt bestemmer, at alle aktive Interessenter i et Handelsselskab skal have vundet Borgerskab paa den Handel, der er Selskabets Formaal, og det synes altsaa klart, at naar Hr. Alfred Hage ikke er i Stand til at opfylde den ved Forordningen fastsatte udelukkende Betingelse for en saadan Virksomhed, maa han opgive samme.« Desuden holdt han faktisk nu ogsaa Dug og Disk i Kjøbenhavn, og det maatte vel anses for tvivlsomt, om det kunde formenes den Handlende, der allerede var Borger i en Købstad, at etablere sig i en anden og der vinde Borgerskab uden at opgive sin tidligere Stilling. Noget bestemt Lovbud herimod var ikke Komiteen bekendt,

og i Forholdets Natur syntes ikke at ligge nogen væsentlig Hindring: de reelle Tyngder, der fulgte med Borgerskab, kunde uden Vanskelighed bæres paa tvende Steder, og hvad de personlige Byrder angik, herunder Forpligtelsen til at indtræde i den borgerlige militære Tjeneste, da var der givet den Paagældende lovlig Lejlighed til at forskaffe sig Fritagelse herfor. Man kunde derfor ikke give Hr. Hage Ret i, at der skulde være nogen absolut Hindring for, at han kunde tage Borgerskab som Grosserer. Men forøvrigt var det i den nævnte Forordnings § 2 blevet forbeholdt det danske Cancelli, om der under *særlige* Omstændigheder kunde være Anledning til at tilstaa nogen den i Pl. 22. December 1808 § 1 omhandlede Ret til at handle som Grosserer *uden* derpaa at vinde Borgerskab, og man kunde ikke nægte, at ekstraordinære Omstændigheder i dette Tilfælde fandt Sted, men selv om Cancelliet skulde finde Anledning til i dette Tilfælde at forunde saadan Concession, gik man ud fra, at den samme Forpligtelse, som ifølge Pl. 1. Marts 1814 paahvilede den, der vilde tage Borgerskab som Grosserer (at udrede 300 Rbd. i Sølv), ogsaa vilde komme til at hvile paa Vicekonsul Hage.

I Overensstemmelse hermed ordnedes da omsider Sagen. Alfred Hage blev saaledes vel Groshandler, men ingensinde Medlem af Grosserer-Societetet.

Ved Alfred Hages Indtrædelse blev Hans Puggaard efterhaanden som Chef for Handelshuset stillet i Skygge af sin yngre idérige Svoger, der vidste med stor Myndighed at gøre sit Købmandssyn gældende og derfor lidt efter lidt tog hele Kommandoen. Hans Puggaard havde været hans ældre Ven og hans Velgører, men hertil tog Hage lidet Hensyn. Det kom derfor ret snart til Rivninger og Sammenstød mellem de to Kompagnoner, thi skønt tidligt ældet af sit fore-

gaaende Livs Møje og Besvær var Puggaard endnu først i 40-erne en haard Hals og et stift Sind. Men ved en Række hyppige og lange Rejser til Italien blev han fremmed for Forretningens Gang og nye Baner — da han omsider mente at kunne unde sig Otium og Adspredelse og som ældre Mand var stærkt forelsket i sin blide, kønne Kone, kom han til at se med hendes Øjne, og Kunstens Herlighed gik lidt efter lidt op for ham: han var alligevel sin Faders, Bohêmes, Søn, der var ogsaa i hans fortørkede, sækkelige Købmandsvæsen enkelte røde Stænk af Kunstnerblod, de der nu blev frisket op og satte deres Purpurpletter paa Hverdagens graa Vadmel. 1831 havde han købt Skovgaard mellem Ordrup Krat og Ordrup By: Ejendommen var oprindelig en Bondegaard, og dens Stuelænge stod endnu ret uforandret med de gamle, lavloftede Rum. For Enden af denne blev der opført en 2-Etages straatækt Tilbygning af et vist herskabeligt Snit, maalt med Datidens Maalestok. Spisestuen blev indrettet til Kuppelsal, idet Loftet i en Spidsbue blev ført op under Rygningen af Straataget, og Lyset fik Adgang gennem store, skraa Tagvinduer. Rummet blev prydet med Thorvaldsen'ske Gips-Relieffer, Havestuen og det tilstødende Kabinet dekoreret af G. C. Hilker i pompejansk Stil, og de tre Gratier i Marmor opstillet i Kabinettet. Skovgaard blev herefter i 30-erne og 40-erne et gæstfrit Hjem for alle Datidens store Kunstnere, ikke alene Thorvaldsen, men Eckersberg, Marstrand, Roed, Sonne, Bindsbøll, Bissen, Freund o. s. v. Efter at Orla Lehmann 1844 havde ægtet Husets Datter, blev ogsaa hans politiske Venner medinddraget i Kredsen.

Husets Herre, Hans Puggaard, hyggede sig dog bedst som Italiafarer. De danske Sommeraftners skære Naturpoesi, det idyllisk tillukkede ved den skønne, sjællandske

Egn, naar Skoven blaanedede og Mosekonen bryggede, laa ham aabenbart fjernere end det italienske Landskabs straalende Storhed og dets tørre, kridtede Farver: den skyfri Himmels stærke Blaafarve, de hvide Veje, Olivenskovens Sølvløv og Bjergenes haarde Graat — og saa fik han desuden som Rejsearrangør heldigt Brug for sit Forretningssnille, sin Evne til at prutte og faa Pengene til at række langt.

Under hans Udenlandsfærd fandt Alfred Hage kærkommen Lejlighed til helt at fylde Handelshusets Herskerstol, og da Sønnen Rudolph efter at have faaet sin merkantile Uddannelse i Hamborg og London samt i Nakskov-Filialen¹, var blevet knyttet til Huset i Hovedstaden 1842 og fra første Færd sluttede sig med ungdommelig Beundring til Onkelen som den overlegne Læremester, maatte det naturligt ende med, at Puggaard blev trængt helt ud af den aktive Styrelse. »Hans Besøg paa Kontoret blev tilsidst sjældnere og kortere. Han kom af og til, syntes glad ved at høre et venligt Goddag — tav og sukkede, naar han ikke hørte det — bragte Fodvarme-Apparaterne i Orden — tog Kassebogen — lod til at fordybe sig i den — læste i nogle Aviser — tog sin Hat og Stok — — og gik sin Vej« (Dr. Lehmann: »Hans Puggaard«, 1888). Lehmann fortæller iøvrigt ogsaa pudsigt, hvorledes den gamle statelige Mand med det smukke hvide Haar, Særling som han var, gik paa Gaden med en elendig gammel Straahat paa Hovedet og i slidte Klæder, for det meste fordybet i en Avis og stadig — med en Slurk Vand i Munden! Af Hensyn til den saa han hverken til højre eller venstre af Frygt for at blive tiltalt — for saa skulde han jo først skille sig af med Slurken.

¹ Denne blev efter Alfred Hages Flytning til Kjøbenhavn overdraget til den yngre Broder Christopher, som ogsaa ledede den med stor Dygtighed.

Firmaets Forretning kom saa vist ikke til at lide ved, at Tømmerne efterhaanden gled helt ud af Seniorchefens Hænder — den blomstrede under Alfred Hages kække og kyndige Ledelse op til et rent ud imponerende Omfang. De gunstige Kaar, som den nye Toldfrihed i England skabte dansk Kornhandel, var Ingen i saa høj Grad som han Mand for at faa den fulde Fordel ud af, han knyttede saaledes bl. a. Forbindelse med de store Londoner Huse H. & I. Johnston & Co. og John Johnson & Son og kom ved disses Mellemskomst ind med Londons største Bryggere og Maltgørere, der gav ham vældige Ordre paa Byg til ulimerede Priser. Men ogsaa i Leeds, Leith og Liverpool erhvervede han sig de største Kornaftagere til Kunder. Ikke meget mindre blev efterhaanden hans Import-Forretning. Alleerede tidligere havde Puggaard af og til, hvor god Lejlighed frembød sig, taget en Ladning Kolonialvarer i Konsignation — og »Kolonialvarer« kom vel at mærke den Gang ganske bogstaveligt fra Kolonierne og da særlig Sukker, Rom og Cigarer fra Vestindien. Det vil paa de følgende Blade nærmere blive skildret, hvorledes det ved Grosserer-Societetets Komites Initiativ lykkedes at skaffe den oversøiske Handel store Begunstigelser gennem den saakaldte *Toldremission*. Disse Afgiftslæmpelser benyttede H. Puggaard & Co. sig af med stor Fordel, og der var enkelte Aar en hel lille Flaade af Sejlere, der paa dette Hus's Regning Aaret rundt løb ind til Hovedstaden med oversøiske Varer, saasom Kaffe fra Brasilien og Sukker fra Havanna, Demerara og Sct. Croix. Flere var Husets egne Skibe, deriblandt »Bolette Puggaard«, »Charlotte Hage«, »Johannes Hage«, »Christopher Hage«, »Marie Lehmann« o. s. v. Det var store og statelige Sejlbaade, som oftest Krigsskibe, købte af Marinen og derpaa ombyggede til Koffardibrug. Rummet kunde som Følge

heraf ofte have været fordelagtigere udnyttet, men til Gengæld var det stolte og støtte Sejlere, der med Bravour kunde ride en Storm af. Og naar de for fulde Sejl kom styrende ned gennem Sundet og stævnede ind paa Reden, var det en Fest for Øjet og en Vederkvægelse for Sindet — det var i Sandhed »Havets stolte Svaner«, man saa glide ind i Havnen, medbringende et Pust af Langvejsfartens Poesi, en Luftning fra den store Verden, fra Klodens Eventyrlande.

Alfred Hage, der saaledes for sin Tid var banebrydende for dansk Udenrigshandel, blev det ogsaa paa et andet Omraade: i Forholdet til Sydsverige. Han var med andre Ord *praktisk* Skandinav, paa en Maade den eneste af sin Samtid, der fik Noget ud af sin Skandinavisme. Før nogen Anden herhjemme havde hans Broder Johannes Blik for, at Skaane havde nøjagtig de samme gode Landbrugs-Betingelser fra Naturens Side som de danske Øer: Markerne skulde blot ryddes for Sten, Bønderne lære at dyrke Jorden og behandle Sæd og Kvæg, som de danske Landbrugere efterhaanden havde lært det. Naar dette var lykkedes, vilde den danske Handel med Landbrugsprodukter kunne faa en god, ny Forsynings-Kilde i Sydsverige, og dette vilde derigennem blive et købedygtigt Opland for Kjøbenhavns Mellemandel med oversøiske og andre udenlandske Varer. Saaledes skete det da ogsaa, men skete netop bl. a. fordi Alfred Hage straks havde grebet Broderens Idé og virket som Foregangsmand fra det Øjeblik, han som Panthaver fik Foden paa svensk Grund og snart kom i Besiddelse af forskellige skaanske (og hallandske) Landejendomme.

Hans Puggaard og Alfred Hage — det er den solide Begyndelse under Trængselstidens haarde og knappe Vilkaar — den glimrende og storstilede Fortsættelse under fuld, maalbevidst Udnyttelse af en langsomt stigende Kon-

junktur, som Hages eget Arbejde i Offentlighedens Tjeneste gav flottere Fart! Hans Puggaard og Alfred Hage — det er Bygmesteren, som graver Grunden og lægger det sikre Fundament — Arkitekten, som herpaa opfører et stateligt Palads, der syner over hele Riget. Hans Puggaard og Alfred Hage — det er den gamle Tid og den nye Tid, Handelsnillet i Rod og i Blomst — Stifinderen gennem Lavningens Morads, indtil sikkert Fodfæste paa det Tørre er vundet, og Tindebestigeren, der sætter i Løb opefter — Manden, som tømrer Fuldriggeren, og Søfareren, som med den gaar paa de »lange Rejser« og hver Gang bringer rig Last tilbage.

Dansk Handels Udvikling gennem tre Decennier er gemt som i en Nøddeskal i Firmanavnet: H. Puggaard & Co.

mange Maader var det Aar, da der tilstodes den københavnske *Grossererstand* lige og almindelig Valgret til Valget af dens Komite, et afgørende Vendepunkt i vort Lands Historie. 1842 rummer ej alene det store Gennembrud i national Henseende — Sønderjyden fandt sit eget Billede i Danskhedens Spejl — Ungdommens ledende Aander traf paa Folkets Vegne Valget mellem Tysk og Dansk, mellem tysk Vornedskab og dansk Frihed —! Men samtidig begynder ogsaa et maalbevidst Arbejde paa Frigørelse af den danske Handel fra det *Hamborgske Aag*.

I sin »Den danske Stats Statistik« oplyser Bergsøe, at endnu et Stykke op i Fyrrerne kom kun en saare ringe Del af vor Import direkte fra Frembringelsesstederne, men forskreves fra Huse i Hamborg og Altona. »Vil man tælle Indførselsgenstandene, da kan man saaledes gerne sige, at der for hver 50 Artikler, som alene eller næsten alene forskrives fra disse to Stæder, kun er 1, hvoraf den større Del forskrives direkte fra Produktionsstedet.« Noget bedre stillede Forholdet sig, naar man tog Hensyn til Indførsels Værdi, da nemlig flere af vore vigtigste Importartikler, saasom Tømmer, Stang- og Baandjern, Hør, Hamp, Tjære, Stenkul, Sukker og Ris var af saa omfangsrig Natur, at deres Transport, Ind- og Udskibning blev for bekostelig,

naar de skulde hentes fra de hamburgske Pakhuse og saaledes tvende Gange bære Ind- og Udskibnings-Omkostninger; men selv naar der toges Hensyn til Værdien, kom den overvejende Del af Danmarks Import fra Hamborg og Altona, »hvor Detailhandlere og Fabrikanter langt lettere finder Kredit end i deres Hjemstavn, og hvorfra de meget mageligt kan faa, hvad de behøver, da de hamburgske Købmænd sender dem Handelsrejsende med Prøver og Priser ind i Huset, for at de hos samme skal gøre deres Bestillinger«.

Det var saaledes det simpleste at nævne, hvilke Varer vi dengang for Størstedelen forskrev *direkte* — det var i alt kun godt og vel en Snes, nemlig Allun, Potaske og Soda, Egebark, Brænde, Brunsten, Farvetræ, Hamp og Hør, ubleget Lærred og Paklærred, Møllestene, Stensalt, Sejldug, Stenkul, Jern, Svovl, Tjære, Tømmer, Vin samt de to store Artikler Sydfrugter og Ris. Af Ris genudførtes en betydelig Del efter at være blevet afskallet her paa A. N. Hansens Rismølle. 1—1½ Millioner Stkr. Sydfrugter afsattes ligeledes til Prøjsen, Sverige, Norge og Rusland. Dette var saaledes den kummerlige Rest af den glimrende Handelsperiodes Transithandel. Ganske symbolsk blev da det Asiatiske Kompagni just ogsaa opløst i 1843, og Aktionærerne erholdt ved Opgørelsen kun 143 Rbd. for hver Aktie, hvis Pari oprindeligt havde været 500 Rdl. Courant, og hvis Børspris i 1782 havde været oppe i 1400 Species.

I hin fjerne Tid havde rundt omkring i Landet Detailisterne og Fabrikanterne købt, hvad de havde behov af udenlandske Artikler, hos de kjøbenhavnske Grosserere, og disse laa som Følge heraf den Gang inde med store Oplag af fremmede Varer — og hvad Udførslen af vore egne Produkter angaar, da var denne aldeles overvejende sket fra

Kjøbenhavn, hvorhen Varerne altsaa først blev bragt, og hvor mange Handlende havde Fortjeneste ved at udføre Kommissioner for Udlandet ved Indkøb af Varer. Nu var hele denne *en gros* Handel saa at sige forsvunden. Stadens Detailhandlere, Provinskøbmændene og de større Industri-drivende var blevet indfanget af de hamborgske »Proben-reutere«, kunde derved faa deres Fornødenheder billigere og tilmed nyde en større Kredit, end de kunde faa herhjemme. Desuden var vor Udførselshandel kommet ind i den Gænge, at vort Korn og vore Fedevarer købtes efter Prøve og Vægt til at modtages i Provinshavnene og udskibedes herfra direkte til Udlandet — og i Sammenhæng hermed havde efterhaanden »en Del driftige og formuende yngre Mænd nedsat sig som Handlende i forskellige Købstæder, hvilke dels ved deres udstrakte Forbindelser saavel her som udenlands, dels ved at behandle Kornet og Fedevarerne paa en hensigtsmæssigere Maade end hidtil er i Stand til baade at kunne give ligesaa gode, ja, undertiden endogsaa bedre Priser end de kjøbenhavnske Købmænd, og tillige at sælge Landmanden hans Fornødenheder af udenlandske Varer saa billigt, som Priserne paa de store Handelsmarkeder tillader en Detailhandler det.«

Af den kjøbenhavnske Købmandsstand følte denne Stilstand og Tilbagegang i Hovedstadens Handel som en Ydmygelse og Nedværdigelse, den man holdt for saa meget mere ufortjent, som man havde dannet sig den Overbevisning, at Aarsagen væsentligst var at søge i en slet Ledelse af Landets Forhold. »Kjøbenhavns Handel«, udtalte David den 16. August 1842 i Roskilde Stænderforsamling, »er geraadet i et saa unaturligt Forhold, at næppe nogen kan have drømt om, at en Hovedstad, som ligger mellem tvende Have, som har en ypperlig Havn og alle til en Handels-

plads af første Rang nødvendige Betingelser, til eget Brug skulde blive forsynet med transatlantiske Varer fra Hamborg gennem Holsten.« Maatte man ikke kalde den »Tilstand« for »unaturlig«, der dog hidtil var »uden Eksempel i Kjøbenhavns Handels Historie«? Da Generaltoldkammeret og Commerce-Collegiet omsider begynder for Alvor at undersøge Sagen i 1840—41, bliver det ogsaa slaaet af »den paa-faldende Tomhed i den herværende Havn, de mange store Pakhuse, som henstaar ubenyttede«, ligesom ogsaa af Fortoldningernes aftagende Mængde i Hovedstaden. »Den direkte Handel med oversøiske Produkter, som tidligere dreves med saa megen Kraft over Kjøbenhavn, har nu forladt denne Plads, og forsaavidt den ikke drives over Flensborg og Altona, maa den være kommet i Fremmedes, navnlig Hamborgs Hænder. Dette bevises ved den betydelige Vareindførsel fra Hamborg til Kongeriget og Hertugdømmerne og de nøje Handelsforbindelser, som de hamborgske Handlende har knyttet med Detailhandlerne i Landets Købstæder, Kjøbenhavn ikke undtaget. Det er alle Slags Varer saavel europæiske som oversøiske, der saaledes tilføres over Hamborg i Stedet for at gaa den direkte Vej, og saavel Sukker-Raffinadører som Grosserere i Kjøbenhavn har fundet Regning ved at forskrive Kaffe, Sukker, Ris, Tobak m. v. over Hamborg.« »Vel følger det af Forholdenes naturlige Udvikling«, fortsætter Collegiet, »navnlig af Ruslands og Prøjsens udvidede Forbindelser med andre Verdensdele, samt af den østersøiske Import- og Eksport-handels Beskaffenhed, at Kjøbenhavns Transit-handel ikke kan være, hvad den har været, men deraf følger dog ikke, at den direkte Import-handel til Landets egen Forsyning fornemmelig med oversøiske Varer tillige maatte gaa tabt.«

Naturligvis kunde ingen være blind for, hvilke Trumfer Naturen og Historien har givet Hamborg paa Haanden, først og fremmest den »fortrinlige Beliggenhed, der paa een Gang gør den til en naturlig Udførselsplads for en Del af de tyske Staters og Hertugdømmernes Frembringelser og til Stabelplads for alle fremmede Produkter, der finder Afsætning til de omliggende Lande!« »Ogsaa som *Pengemarked*«, fortsætter Collegiet, »har Hamborg en betydelig Overvægt, som gør det vanskeligt for andre Stæder at konkurrere med samme om Afsætningen til det mellem-liggende Opland, endsige at afskære den Forsyningen af de Steder, som med færre Transportomkostninger kan hente Varer derfra end fra Flensborg og Kjøbenhavn. — De hamborgske Købmænd er desuden i Stand til at aabne vore Detailhandlere en Kredit, som de kjøbenhavnske Grossererer sjældent er i Stand til, hvorhos der i Hamborg kan erholdes kontant Betaling for Landets Produkter, som dertil udføres, samt Forskud paa Betalingen for saadanne Leverancer, hvilket altid vil give den Handlende i Provinsstæderne Forkærlighed for det hamborgske Marked, selv alle andre Hensyn fraregnet.«

Selvfølgelig vidste man ogsaa i Grosserer-Societetet alt dette paa sine Fingre. Men saadan havde det nu i Mands Minde altid været, det var de Forhold, hvormed man nu en Gang maatte regne, de Vanskeligheder, som det netop for Kjøbenhavn gjaldt om at overvinde. Men hvad man fandt oprørende var, at der til disse naturlige Vanskeligheder føjedes *selvskabte* Vanskeligheder — i Stedet for at den kjøbenhavnske Handel med Billighed kunde kræve Regeringens Støtte i sine Konkurrence-Bestræbelser med Hamborg, blev den lige modsat hæmmet af den bestaaende Lovgivning, nemlig ved *Sundtolden* og Datidens særdeles

høje Skibsafgift: Lastepongene. Mod disse for Kjøbenhavns Handel saa skadelige Afgifter rejste derfor ogsaa Grosserer-Societetets Komite et formeligt Felttog efter Christian VIII's Regeringstiltrædelse.

Det er alt skildret i dette Værk (»Fra Kongegunst til Selvstyre«, Side 574 ff.), hvorledes Grosserer-Societetet straks efter Kongens Tronbestigelse indgik med en Hyldestadresse, som den 10. December 1839 overgaves Kong Christian. Heri anbefaledes til Majestættens allerhøjeste Opmærksomhed »den Tilstand, hvori Hovedstadens Handel, der en Gang var en af Landets vigtigste Rigdomskilder, nu befinder sig. Virkningerne af ugunstige Konjunkturer, og hvad der er en nødvendig Følge af Handelsforholdenes Forandring, kan ingen menneskelig Visdom tilintetgøre, men der gives Baand, som indskrænker Virksomheden, der gives forældede Indretninger, der modsætter sig Handelens Udvidelse, og Nutiden kræver en Lettelse i Kommunikationsmidlerne, som Fortiden ej forstod at vurdere.«

Efter at Kongen havde paahørt Oplæsningen, svarede han, at han med særdeles Tilfredshed modtog denne Adresse fra Kjøbenhavns Handelsstand. Ligesom hans forevige Forgænger havde søgt at virke til Bedste for Handelen, saaledes vilde det ogsaa blive Genstand for hans virksomste Bestræbelser at fremme denne vigtige Næringsvej i Landet og at ophjælpe Hovedstadens Handel. Hans Majestæts første og væsentligste Omsorg skulde være rettet paa at befæste den størst mulige Orden i Finanserne, han ansaa dette som en Pligt mod sit Folk. Det maatte være indlysende, at den Indtægt, som tilflød Statskassen af Tolden i Kjøbenhavn, var af saa stor Vigtighed for denne, at omfattende Forandringer i Toldbestemmelserne ikke uden moden Overvejelse kunde foretages, men det vilde være Hans Majestæt

særdeles magtpaaliggende at bevilge Handelen alle de Lettelser, som Omstændighederne tillod, og det vilde være ham kært i denne Henseende at *modtage Forslag* fra Handelsstanden selv, thi, tilføjede Hans Majestæt, »det er paa de Handlendes Indsigt, jeg i denne vigtige Sag fornemmeligst maa stole.«

L. N. Hvidt, som havde affattet Adressen, oplyste senere, at denne Opfordring var fremsat med saa megen Velvillie, »at Handelsstanden upaatvivlelig maatte gøre sig de bedste Forventninger« — ja, »Hans Majestæt blev ikke staaende herved, men da ikke straks noget Andragende fra Handelsstanden indkom, erindrede han ved given Lejlighed derom.«

Den ydre Anledning til, at Christian VIII saaledes holdt Handelsstandens officielle Organ fast ved dets Skyldighed til at fremkomme med bestemte Forslag, var blevet givet ved en udenfor Komiteen staaende Enkeltmands Henvendelse til ham. Den 30. December 1839 havde nemlig Puggaard søgt Kongens Kabinetssekretær, Etatsraad Adler, og faaet dennes Løfte om at ville søge Lejlighed til at lægge Majestæten indtrængende paa Sinde, hvor nødvendigt det var snarest at faa gjort noget virksomt fra Statsmagtens Side til Genoprettelse af Kjøbenhavns Handel. Samme Dag tilstillede Puggaard Adler en Skrivelse, hvori indeholdtes »Momenterne« af, hvad han havde udviklet ved sit Besøg, til Støtte for Adler under hans forestaaende Samtale med Kongen. Disse »Momenter« var følgende:

»Afgift paa Kolonialvarer fra Hamborg via Kiel, ækvi-valent med Sundtolden.«

»Eksportpræmie paa Kolonialvarer, udførte fra Transit- eller Kreditoplaget i Kjøbenhavn til Østersøen, som omtrent maa udgøre den erlagte Øresundstold.«

»Lastepengenes Nedsættelse.«

»Billigere og hurtigere Kommunikationsmidler med Dampbaade.«

Disse Forholdsreglers Gennemførelse vilde efter Puggaards Mening »bidrage til at hæve Kjøbenhavns direkte Handel, uden at Finanserne derved vilde blive tabende under Tingenes nuværende Stilling. At give Kjøbenhavn en fri Handelsforfatning efter samme Grundsætninger som Hamborgs eller Altonas, for saa vidt som de passer til vore Lokalteter, vilde efter min individuelle Anskuelse sikre os den Del af Verdenshandelen, som vor Beliggenhed synes at tilsige os. Et Forsøg var dette vel værd nu, da vi aldeles ingen direkte Handel har og bliver forsynet med alt fra Hamborg, der har bemægtiget sig saavel vores Import- som Eksporthandel.«

Adler forrettede det ham paalagte Ærinde saa vel, at Christian VIII sidst i Januar kaldte Puggaard til sig og lod ham mundtligt foredrage for sig, hvad han som praktisk Købmand mente der kunde gøres for atter at hæve Kjøbenhavns Handel. Puggaard berettede senere om denne Audiens, at Christian VIII »med megen Varme gik ind paa Sagens Vigtighed og den paatrængende Nødvendighed af, at snare og kraftige Forholdsregler blev taget«. Puggaards Indtryk af, at dette ikke var Mundsvejr fra Kongens Side, men at han var glad ved saaledes straks at kunne øve slig god Kongegering, var endog saa stærkt og levende, at han straks efter begav sig paa Rejse til England for der i Tide at faa knyttet de nødvendige Forbindelser, saa at hans Handelshus kunde staa rede til at udnytte den nye gunstige Situation for direkte Import af Kolonialvarer, som et nært forestaaende Kongebud ifølge den hos ham skabte Forventning vilde aabne Adgang til.

Christian VIII havde nu en fremragende Købmands

Raad om, hvorledes denne Sag bedst burde gribes an, men som den korrekte Monark han var, maatte han selvfølgelig ogsaa have en vejledende Tilkendegivelse i saa Henseende fra selve Handelsstandens officielle Repræsentation — og det var derfor, han lod Grosserer-Societetets Komite tilflyde en Underhaands-Meddelelse om, at han i Henhold til sine Ytringer i sit Svar paa Grosserer-Societetets Hyldest-adresse af 10. December 1839 ventede positive Forslag indgivne.

Under disse Omstændigheder var det da højst naturligt, at Societetet paa sin aarlige Generalforsamling den 12. Februar 1840 vedtog, at der paany skulde rettes en Henvendelse til Kongen og af Regeringen kræves bestemte Reforme, deriblandt i første Række: Sundtoldens Godtgørelse ved Genudførsel og en *Toldrabat* af 25 pCt. paa de oversøiske Hovedprodukter, naar de tilførtes direkte.

Komiteen gik derefter i Lag med Udarbejdelsen af sin Henvendelse — den sædvanlige Koncipist ved saadanne Lejligheder, L. N. Hvidt, meldte sig imidlertid fra. En Stændersamling var da nær forestaaende, og en Sag af saa vigtig Natur maatte ventes at blive forelagt den — under Hensyn hertil mente Hvidt, der var Medlem af denne Forsamling, at burde holde sig fra enhver Deltagelse i de Forhandlinger, som i Anledning af denne Sag maatte finde Sted i Komiteen. »Dette fandt imidlertid ikke Komiteens Bifald«, men den opfordrede ham :paa en meget pressant Maade til ikke at trække sig tilbage«, og han indvilgede derfor i at være til Stede ved Forhandlingerne, men med det udtrykkelige Forbehold, at hans Stemme i Østifternes Stænder ingenlunde dermed skulde bindes. Han var nemlig *imod* det paa Generalforsamlingen vedtagne Forslag: at man skulde fordre en Rabat (»Remission«) af

25 pCt. i Indførselstolden paa Varer, der indkom direkte fra oversøiske Havne.

Komiteen fik imidlertid sin Adresse færdig paa et Møde den 11. Marts, og den indgaves den 16. s. M. Ved kgl. Reskript af 31. s. M. paalagde Christian VIII Generaltoldkammeret og Commerce-Collegiet at afgive Betænkning over dette Andragende. Adressen begyndte med disse Ord:

»Da Grosserer-Societetets Komite nød den Ære at frembære for Deres Majestæt Handelsstandens allerunderdanigste Lykønskninger til Deres Thronbestigelse, behagede det Deres Majestæt i de huldrireste Udtryk at opfordre den til at fremkomme med Forestillinger om, hvad den maatte anse tjenlig til at fremme Kjøbenhavns Handel; men selv om vi ikke ved dette Bevis paa Deres Majestæts Naade og Interesse for Handelen følte os særligen tilskyndede til at nærme os Thronen for at tale Handelens Sag, saa maatte vi dog i det nærværende Øjeblik ledes dertil ved den Erkendelse, at en Monark har bestegit Thronen, hvis kundskabsrige Aand ogsaa fatter og gennemtrænger Handelens Væsen og Betydning, og til hvis viise Prøvelse vi derfor tillidsfuldt bør ile at henstille de Ønsker, som Handelens Stilling giver os Anledning til.«

Adressens egentlige Indhold var et formeligt Program for det Arbejde, der fra Myndighedernes Side burde gøres til Genrejsning af Hovedstadens Handel. I saa Henseende pegedes der paa ialt 9 Punkter. Betegnende nok stilledes i Spidsen som Punkt 1: Kravet om den saakaldte »Bankrealisation« : at Nationalbankens Sedler erklæredes indløselige med Sølv paa Anfordring. Det hedder herom ordret:

»Intet har mere bidraget til Kjøbenhavns Handels Forfald end den totale Omvæltning i Pengevæsenet, som vi har prøvet, der var saa meget mere fordærlig, som den ikke virkede ved et momentant Stød, af hvilket Handelen igen kunde have rejst sig, men ved langvarige Fluktuationer i Pengenes Værdi, befordrede ved langsomt virkende Forholdsregler, der i en lang Række af Aar berøvede Handelen sit nødvendigste Fundament: et uforanderligt Pengevæsen. Den gradvise Forbedring af Sedlerne maatte nemlig virke i denne

Henseende ligesaa skadeligt som disses forudgaaende gradvise Forværrelse. — Forinden Banksedlerne er erklærede realisable paa Anfordring, vil Virkningen af et ødelagt Pengevæsens Indflydelse paa Handelen ikke kunne siges at have ganske ophørt. Først naar dette er sket, vil en almindelig Tillid til det nationale Pengevæsen udbrede sig i selve Landet, og selv i Hertugdømmerne turde man da finde Anledning til at benytte de Ressourcer for Pengeomsætningen, som et vel funderet Seddelcirkulationsmiddel tilbyder. Det kan ikke fejle, at Pengevæsenet da vil udgøre et Baand, der forener Landets forskellige Dele, og for Kjøbenhavn som det Sted, hvor Pengeomsætningen formedelst Banken i høj Grad vil koncentreres, vil herved gives en vigtig Lejlighed til forøget Handelsrørelse.«

Punkt 2 var Ophævelsen af Handelslaugene. Punkt 3 Frigivelse af den færøske og grønlandske Handel.¹ Punkt 4 Ændring i Afgiftsforholdene, hvad der var Hovedsagen. Det hedder herom i Adressen:

»Efter sin Beliggenhed er Kjøbenhavn mere end nogen anden Handelsplads skikket til at forsyne en stor Del af Landets egne Provinger med deres Fornødenheder af fremmede Produkter, saaledes f. Eks. Øerne og det østlige Jylland; men ikke alene den derved foranledigede Forbrugshandel, men selv den, som tjener til Hovedstadens egen Forsyning med Varer, har næsten ophørt at være en direkte Handel, hvorved Varerne hentes fra deres Produktionssteder. Ved denne den direkte Handels Ophør forsvinder ogsaa Transithandelen, der ved intet særdeles Baand er bundet til vor Plads og ej kan bestaa, naar vi ej er i Besiddelse af et ved direkte Tilførsler til billigste Priser velforsynet Marked. — Dersom nu Handelen kun forsvandt fra Kjøbenhavn for at etablere sig paa nogle heldigere beliggende Steder i Landet, vilde denne Forandring set fra Statens Synspunkt intet sørgeligt have ved sig, men det er en fremmed Stad, der sætter sig i Besiddelse af den større direkte Handel, som vore Fornødenheders Anskaffelse fremkalder, og at saaledes vor Handelsbehov i Stedet for at virke til Frembringelsen af en national Handels Selvstændighed kun nærer en fremmed Handelsstads Storhed, maa vistnok betragtes som et stort Onde; thi aldrig vil den ved vor Handel berigede fremmede Købmand have den Villie og Lejlighed til at virke til vort Lands Bedste som den, der er Landets Borger, og Mangelen paa en national Handels-Selvstændighed vil forhindre, at en højere Handels-

¹ Her tog dog for sit personlige Vedkommende L. N. Hvidt et Forbehold under Hensyn til Grønlandernes Tarv.«

aand og en mere omfattende Handelsvirksomhed kan udbrede sig hos os. Dersom den selvstændige direkte Handel af naturlige Grunde ej maatte kunne trives hos os, da vilde det dog lidet passe med vor Tids oplyste Begreber om Handel at ønske eller forlange, at Staten ved betydelige Ofre skulde søge at skabe den; men vel tør man i det mindste forvente, at Staten under ingen Omstændigheder vil lægge Hindringer i Vejen for dens naturlige Udvikling. Det er imidlertid dette, Staten gør, naar den sætter Landets Handelsstæders direkte Handel under tungere Beskatningsvilkaar end den indirekte, saaledes som det desværre er Tilfældet hos os.«

De Afgifter, som Staten hævdede af Forbrugs- og Transithandelen, naar den førtes over Kjøbenhavn, var nemlig højere end de, der paahvilede den samme Handel, naar den førtes over Hamborg. Til Oplysning om dette ulige Forhold havde Komiteen ledsaget Andragendet med Tavler, som godtgjorde, at Kjøbenhavns direkte Forbrugshandel med Bomuldsgarn og de vigtigste oversøiske Produkter (Bomuld, Kakao, Farvetræ, Kaffe, Ris, Raasukker, The og Tobak) gennem Sundtolden var betyngtet med fra 1 til 6 pCt. og Transithandelen over Kjøbenhavn med fra 1 til 5 pCt. *mere* end den indirekte Handel med de samme Varer over Hamborg — og i endnu misligere Stilling var Kjøbenhavn med Hensyn til Transithandelen paa Norge og Sverige.

Dette Faktum var, udvikler Komiteen videre, tilfulde anerkendt af Regeringen selv, idet den 1836 havde været betænkt paa at fjerne denne Mislighed, men Midlet var ganske vist det højst ejendommelige, at man skulde lægge et til Sundtolden svarende ekstra Paalæg paa Varerne, naar de indkom ad Veje, ad hvilke de ikke havde betalt Sundtold. En saadan Bestemmelse var indføjet i det Udkast til en ny Toldanordning, som 1836 forelagdes Stænderne, og den nævnte Bestemmelses Hensigt angaves netop af den kgl. Kommissarius at være den: »at man haabede derved at opnaa det vigtige Øjemed, at Varerne ikke længer som

hidtil skulde kunne tilføres Riget fra de nærliggende fremmede Handelspladser Hamborg og Lybæk, altsaa ad den indirekte Vej, under billigere Beskatningsvilkaar end direkte fra Produktionsstederne.« Ved samme Lejlighed var det ogsaa blevet erkendt, at Transithandelen var uforholdsmæssig besværet, og der foresloges derfor at give den en Lettelse, som dog indskrænkede sig til, at Transitvarer, der havde erlagt Sundtold, skulde være fritagne for Transittold — men herved blev kun opnaaet, at medens Hamborg kunde sende Varer gennem Landet til Østersøen mod en Afgift af ca. 1 pCt., kunde Kjøbenhavn ikke gøre det uden mod en Afgift, der paa mange Varer var flere Procent af Varernes Værdi højere. Desuden fortolkede Kjøbenhavns Toldkammer denne sidste Bestemmelse i Toldanordningen af 1. Maj 1838 saa snævert, at Fritagelsen for Transittold kun kom til at gælde for de til Transitoplæg berettigede Varer, men ikke for *alle* transiterende Varer.

Saaledes var det hidtil forblevet ved *Anerkendelsen* af »det ubillige og upolitiske i de Byrder, som hviler paa vor egen direkte Handel«, uden at der endnu var gjort noget synderligt for at lette denne — Komiteen foreslog derfor nu en Række Afgifts-Lettelser for de vigtigste Hovedartikler samt for alle ostindiske Varer, for saa vidt de kom direkte fra Produktionsstederne eller fra transatlantiske Havne. Man gik ud fra, at de kunde optages paa Kreditoplæg under særskilt Konto, der vilde gøre det let at tilstaa dem Begunstigelser, som de samme Varer ikke skulde nyde ved at komme fra indirekte Steder — og Begunstigelserne skulde da bestaa i:

a. »Ved Fortoldning en Rabat af 25 pCt. af Indførsels-tolden.« Gennem de vedføjede Tavler var det Vare for Vare godtgjort, at denne Rabat ikke vilde udgøre mere end, at

de paagældende Artikler derved sattes paa lige Fod med de indirekte indkommende i Henseende til Beskatningsvilkaar.

b. Ved Udførsel til Steder udenfor Sundet en Præmie, som ækvivalerede Sundtolden. En saadan Præmies Tilstaaelse var nødvendig, dersom Kjøbenhavn ikke skulde afskæres al Lejlighed til at sende Transitvarer til Stederne udenfor Sundet i Norge og Sverige, som dog »netop er vore naturligste og nærmeste Handelskunder« — og det kunde dog ikke ligge i Regeringens Hensigt at erholde Sundtold af Varer, som ikke forbliver eller forbruges indenfor Sundet!

c. Ved Udførsel til Steder ved Østersøen en Præmie halvt saa stor som i det foregaaende Tilfælde. Atter her var Hensigten ikkun den at sætte Kjøbenhavn nogenlunde i Stand til at konkurrere med Hamborg, hvorfor den uforholdsmæssige Beskatning nu var til Hinder. Saaledes var eksempelvis Transportomkostningerne for Kaffe til det indre af Prøjsen ca. 15 pCt. højere fra Hamborg end fra Kjøbenhavn, og dog kunde denne Vare kalkuleres til en Markedspris, der laa 5—6 pCt. under Kjøbenhavns, hvorfor da ogsaa Kjøbenhavns hidtidige Kaffehandel paa Østersøen var forsvundet. Paa samme Maade var den tidligere Udførsel af Raasukker forsvundet, efter at Udførselspræmien af 7. Maj 1823 var blevet ophævet ved Forordningen af 19. Februar 1834, saaledes at de kjøbenhavnske Raffinadører nu endog maatte forskrive deres Behov af Raasukker fra Hamborg og Kiel.

En slig Udførselspræmie for de ved Øresundstolden stærkt betyngede Varer var altsaa efter Komiteens Formening »det virksomste Middel« hvis Kjøbenhavn skulde genvinde den saa vigtige Mellemandel paa Østersøen, »hvortil

dens Beliggenhed, ypperlige Havn og store Pakhuse saa aldeles egner Pladsen«.

Man androg altsaa herefter om, at følgende Varer: Bomuld og Bomuldsgarn, Kakao, Farvetræ, Kaffe, Ris, Raasukker, The, Tobak og alle ostindiske Artikler, naar de kom nordfra og direkte fra Produktionsstederne eller fra transatlantiske Havne til Kjøbenhavn eller andre danske Havne indenfor Sundet og Bælterne og følgelig havde erlagt Sundtold, maatte fritages for Transittold ved Udgaende — ved Fortoldning nyde 25 pCt.s Rabat i Indførselstolden —, og naar de udførtes til Steder udenfor Sundet eller Bælterne, være sig inden- eller udenlandske, fik en nærmere specificeret Præmiegodtgørelse — naar de udførtes til fremmede Steder indenfor Sundet og Bælterne, det halve af denne Præmie. — —

Det 5. Punkt var Ophævelsen af *Lastepengene*. Ogsaa for disse var den indirekte Handel over Hamborg fri, saavel hvad Forbrugs- som Transitvarer angaar, da Staten selvfølgelig ingen Lastpenge kunde hæve af de Varer, som Hamborg *landværts* sendte til eller igennem Landet, og fra Kiel til Kjøbenhavn var for et Skib paa f. Eks. 100 Cl. Afgiften kun 29 Rbdl., til Brasilien og tilbage 430 Rbdl.! Regeringen havde vist sin Villighed til at komme Transit-handelen til Hjælp, idet den ved Toldfdg. af 1. Maj 1838 havde bestemt, at Lastpengenes Beløb skulde godtgøres paa Transitvarer ved deres Udførsel, men fra Østifternes Stænder var der allerede gjort opmærksom paa, at den tilsigtede Hensigt næppe derved vilde opnaas, da Godtgørelsen mere vilde tilfalde *Eksportøren* som en Præmie end lette fremmede Varers Tilførsel ved at fritage de Skibe, som hidfører samme, for Lastpengenes Erlæggelse — det virksomste Middel til Handelens Befordring maatte dog være at give *Importøren*

enhver Opmuntring, og følgelig var det de Skibe, som hjembragte Varerne direkte, der burde fritages for indgaaende Lastepenge. Stænderforsamlingen havde da ogsaa med 48 Stemmer mod 11 besluttet at indstille, at naar Toldintraderne maatte give Overskud over den kalkulerede Sum, dette Overskud da først og fremmest anvendtes til at nedsætte og tilsidst aldeles ophæve Lastepengene — og hertil sluttede nu Komiteen sig. »Saa vigtig anser vi denne Forholdsregel at være, og saa nødvendig med Hensyn til at sætte Kjøbenhavn i Stand til at konkurrere med Hamborg i Landets Forbrugs- og Transithandel, at vi, selv om hint Overskud ikke nu skulde være naaet, dog allerunderdanigst maa ansøge om Lastepengenes Bortfald, i hvert Fald for al Indførsel af Varer, der sker direkte fra Produktionsstederne eller fra transatlantiske Havne.«

Punkt 6 og 7: Tilvejebringelse af fuldstændig Lighed mellem Kongeriget og Hertugdømmerne i Toldafgifter — samt Nedsættelse af Pakhuslejen i Toldbodens Pakhuse.

Punkt 8: Forbedring af Kommunikationsvæsenet til Søs ved Hjælp af Dampskibe. Der pegedes i saa Henseende paa Nødvendigheden af at faa etableret og opretholdt Dampskibslinier mellem *Kjøbenhavn* og Kiel, Kjøbenhavn og Aarhus, Kjøbenhavn og Aalborg, Jylland og Norge, Kjøbenhavn og Malmø samt Kjøbenhavn og Stettin. Den Statsunderstøttelse, som burde gives private Entrepriser af denne Slags, kunde passende bestaa i en rundelig Godtgørelse for Posternes Befordring.

Punkt 9 endelig gik ud paa Afslutning af Handelstraktater med forskellige sydamerikanske Stater, hvor nu danske Skibe var underkastede højere Toldafgifter end andre Nationers.

Som man vil se, falder de fire af disse Punkter sammen med, hvad Hans Puggaard allerede i Forvejen direkte havde foreslaaet Kongen. Det er ovenfor fortalt, hvorledes han efter sin Samtale i Januar Maaned med Kongen rejste saa forhaabningsfuld ud, at han endog mente at kunne træffe direkte Forholdsregler i Udlandet til saadanne nye Forretninger, som nu paa det kongelige Initiativ kunde ventes muliggjorte. Men saa længe efter som den 22. September s. A. (1840) tolker han i et Brev fra Kiel til Adler den dybe Skuffelse, han herved har lidt: »Nu er 9 Maaneder forløbne, og endnu er alt ved det gamle — og det uagtet Grosserer-Societetets Komite i Begyndelsen af dette Aar er indkommet med en paa ganske klare og autentiske Beregninger grundet Forestilling om Midlerne til Kjøbenhavns Opkomst.» De af Komiteen stillede Forslag gør han nu alle til sine, idet han skriver: »Skal Kjøbenhavns Handel hæve sig af sin lange Dvale, maa denne Indstilling i sin Helhed tages til Følge, da intet mindre vil kunne hjælpe. Kjøbenhavn har nu ganske tabt al direkte Handel«.

1840 havde overhovedet været et slet Aar for dansk Handel og Omsætning, og Købmandsstanden følte sig overalt i Riget, men ganske særlig i Kjøbenhavn, særdeles trykket af de daarlige Konjunkturer. Under disse Omstændigheder søgte Komiteens Formand, Fr. Tutein, i December Audiens hos Kongen for at bringe Komiteens Andragende af 16. Marts i naadig Erindring. Han fik da ogsaa det gunstige Svar, at de Foranstaltninger, Regeringen vilde træffe for at ophjælpe Kjøbenhavns Handel, »var i fuld Gang«.

Da Puggaard, som paa dette Tidspunkt var i London, erfarede dette, skrev han den 22. December paany til Adler, at det saa sandelig ogsaa var »paa høje Tid« — han havde

netop nu i London haft store Vanskeligheder at overvinde, »da vort Marked er kommet i meget slet Rygte som ganske afhængigt af Hamborg.« »Det er svært at gøre dem begribeligt herovre, at Kjøbenhavn ogsaa kan blive en Handelsplads«, og han havde derfor Gang paa Gang maattet ty til Forsikringer om, at han personlig vidste, det var den danske Konges bestemte Villie, at Forandringer til det bedre skulde ske, ja, at han endog indsaa Nødvendigheden af, »at det skete uden Ophold«. Til Trods for den Skuffelse, han havde lidt i Begyndelsen af Aaret, havde han nu, efter at have hørt det kongelige Svar til Tutein, formaet sine Handelsvenner til paany at begynde Forretninger med Kjøbenhavn, og han maatte derfor rent ud bekende, at han »vilde være udsat for betydelige Tab, hvis Grosserer-Societetets motiverede Indstilling ej i sin Helhed af Statsraadet tages til Følge, saaledes at Forandringerne træder i Kraft, før Skibsfartens Aabning næste Foraar« (1841).

Saa hastigt kom det imidlertid langt fra til at gaa.

Hvor megen dybtfølt og virkelig Velvillie Christian VIII end nærede overfor sin Hovedstads Handelsstand, formaede han nemlig ikke at sætte Fart i Commerce-Collegiets Arbejde. Da der atter var gaaet en Maaned, og man endnu stadig intet havde hørt fra Regeringen, tabte Komiteen derfor omsider Taalmodigheden og rettede den 25. Januar 1841 en direkte Henvendelse til Collegiet, begyndende med følgende spydige Beklagelse: »Endskønt det af undertegnede Komite under 16. Marts f. A. for Tronen nedlagte allerunderdanigste Andragende betræffende adskillige Lettelser for Kjøbenhavns Handel endnu ikke har haft disse til Følge, nærer Handelsstanden dog ikke den ringeste Tvivl om, at denne Genstand vedvarende værdiges allerhøjeste Opmærksomhed, og holder sig overbevist om, at de høje

Regeringscollegier, der har at drøfte dette for Handelen vigtige Anliggende, ikke vil undlade at virke til dets skyndsomste Afgørelse. I denne Overbevisning maa Handelsstanden søge Trøst, naar den har at beklage, at atter et Aar et udløbet, der ikke bragte Kjøbenhavns Handel Befrielse for de ubillige og uretfærdige Baand, der er den paalagte.«

Hvad der havde sat Komiteen i særlig Uro og unægtelig ogsaa forlenet den hele Sag med ny Aktualitet, var de opdykkende *holstenske Jernbaneplaner*. Den projekterede Jernvej mellem Altona og Kiel vilde aabenbart yderligere lette Hamborg dens Handelsforbindelser paa Østersøen og derved gøre Forholdene endnu ugunstigere for Kjøbenhavn — og det vilde derfor, skriver Komiteen, have »røbet for Kjøbenhavns Handelsstand en paafaldende og lastværdig Ligegyldighed mod dens egen Interesse«, om den havde kunnet se det Altona-Kieler Jernbaneanlæg fremmes uden at føle en stigende Utaalmodighed efter at opnaa de billige Lettelser, der skulde sætte den i Stand til at hævde Kjøbenhavns naturlige Handelsfordele. Man maatte naturligt befrygte, at naar den nævnte Jernbane kom i Stand, fik Hamborg Tid til ydermere at udvide og befæste sin Overlegenhed, saa at den saa at sige fik et helt Monopol paa Handelen — og heri vilde der da til sin Tid kunne søges et nyt Argument imod at begunstige Kjøbenhavns selvstændige og direkte Handel. Man lagde derfor Collegiet indstændigt paa Sinde, at de forventede Lettelser for Kjøbenhavns Handel iværksattes, endnu før Skibsfarten til Foraaret (1841) kom i Gang, da ellers paany et helt Aar vilde være tabt, og Kjøbenhavns Groshandel saaledes »gaa sit totale Forfald med stærke Skridt i Møde.« Da Collegiet omtrent samtidig begærer Komiteens Ytringer om de Æn-

dringer i Tarifen af 1. Maj 1838, som efter de siden da vundne Erfaringer maatte anses ønskelige i Varehandelens og Skibsfartens Interesse, griber ogsaa Komiteen denne Lejlighed til at understrege sit Krav om den 25 pCt.s Remission i Indførselstolden for transatlantiske Produkter, naar de indføres direkte fra Produktionsstederne. Om Ændringer i Indførselstarifen opstiller den derimod »det almindelige Synspunkt«, at saadanne »ikkun er af indgribende Vigtighed for Handelens Interesser, naar Toldsatserne er saa høje, at de dels paa en meget følelig Maade fordyrer Varerne og derved formindsker Forbruget og Handelsomsætningen, dels frister til Indsmugling og derved skader den redelige Handlende. Da vi nu ikke antager, at den gældende Toldtarif i nogen mærkelig Grad leder til saadanne Følger, finder vi ingen Anledning til at gaa ind paa en kritisk Undersøgelse af de enkelte Toldsatser i Tarifen for Indførselsvarer«.

Paa Komiteens Hovedønske: *Toldremissionen*, tyggede man endnu stadig i Collegiet Drøv, men at noget burde gøres for at hæve den københavnske Handel, blev man efterhaanden fuldstændig klar over.

Komiteen havde nemlig faaet en Forbundsfælle i den slesvigske Stænderforsamling, for saa vidt som denne i et Andragende til Kongen ligeledes havde peget paa Sundtolden som en Hovedaarsag til den danske Handels Forfald og i saa Henseende særlig gjort opmærksom paa, at samme ved de vigtigste Handelsartikler, især Kaffe, ikke blot viste sin hæmmende Virkning i Forhold til Hamborg og Altona, men ogsaa for Prøjsens Vedkommende, idet denne Stat rabatterede 2 $\frac{1}{2}$ pCt. i Indførselstolden paa alle Varer, som passerede Sundet. Som andre Omstændigheder, der efter Forsamlingens Formening var hindrende for Groshandelens

Flor, anførte den derhos, at Handelen med Kolonierne ikke tilstrækkeligt begunstigedes. Grosserer-Societetets Komites Forslag om den 25 pCt.s Toldrevision blev dog forkastet i den slesvigske Stænderforsamling med 22 Stemmer mod 16. I Stedet for henstillede Forsamlingen, at Hovedfrembringelserne fra de Lande, hvorhen vore Raaprodukter direkte førtes, saasom Bomuld, Kakao, Kaffe, Farvetræ, Ris, tørrede Frugter, Sydfrugter, Indigo, Raatobak, The, Raasukker o. l. samt Spirituosa, skulde befries for Sundtolden paa den Maade, at Kvitteringen for den erlagte Sund-, Strøm- eller Kanaltold af de paagældende Varer antoges som god Betaling ved Erlæggelsen af Indførseltolden og altsaa afkortedes i denne, hvad enten Importen skete ved fremmede eller indenlandske Skibe.

Generaltoldkammeret og Commerce-Collegiet gik ikke straks nogen af disse Veje, men for dog at vise Imødekommen saavel overfor den kjøbenhavnske som den sønderjydske Købmandsstand skred det til betydelige *Nedsættelser* i *Sund- og Strømtolden* ved Deklarationerne af 14. og 19. Juni 1841, saaledes at denne paany bragtes ned til sin oprindelige Norm: 1 pCt. af Varernes Værdi. Med de efterhaanden stærkt faldende Priser var Sundtolden nemlig, som alt nævnt, for adskillige Varer vokset helt op til 6 à 7 pCt.

Efter at dette var sket, tilskrev Generaltoldkammeret og Commerce-Collegiet under 30. August Komiteen og opfordrede den til at ytre sig angaaende de *Forandringer*, som ved de saaledes indtraadte Nedsættelser i Sundtolden maatte foranlediges i de Krav, som var rejst af Komiteen i dens Andragende til Kongen af 16. Marts 1840.

I sin Besvarelse heraf (Skrivelse af 27. September 1841) frafaldt Komiteen sin Fordring paa en Præmie lig Sund-

toldens Beløb, naar Varer udførtes til Steder udenfor Sundet, henholdsvis halv Godtgørelse, naar de udførtes til Steder indenfor Sundet, idet man maatte indrømme, at Sundtolden nu var blevet saa lav, at den ikke i nogen videre Grad var trykkende for Handelen. Dog gik man herved ud fra, at Varer, som havde erlagt Sundtolden, fritoges for Transittold. Derimod hævdede Komiteen, at dens øvrige Indstillinger ikke paavirkedes af Sundtoldens Højde, og at derfor dennes Nedsættelse ikke kunde formindske Ønsket om eller Bevæggrunden til de omhandlede Begunstigelser. Den modificerede dog nu sit Remissionskrav derhen, at blot følgende Varer: Kaffe, Farvetræ, Ris, Raasukker, The og Raatobak samt ostindiske Produkter maatte, naar de indførtes direkte fra Produktionsstederne eller fra transatlantiske Havne, kunne tages paa særskilt Kreditoplag imod, at Beløbet af Sundtolden paa de Steder i Riget, hvor Sundtolden ej, før Varerne indkom, havde været erlagt, blev at erlægge, og at der for de saaledes til Kreditoplag indførte Varer maatte tilstaaes 25 pCt. Rabat i Indførselstolden i Tilfælde af Fortoldning — Fritagelse for Transittold i Tilfælde af Udførsel til fremmede Steder.

Om den Modifikation, hvorefter den foreslaaede Rabat ogsaa skulde komme de udenfor Sundet liggende Steder tilgode mod Sundtoldens Erlæggelse, ytrede Komiteen, at den havde tilføjet den, for at disse Steder ikke skulde have Grund til at besvære sig over, at en Favør tilstodes de indenfor Sundet beliggende Steder, hvoraf hine ikke kom til at nyde godt, og som ikke stod i Forhold til Sundtoldens Størrelse.

Samtidig med at indhente Betænkning fra Grosserer-Societetets Komite over den ved Sundtoldsatsernes Nedsættelse skabte nye Situation udbad Collegiet sig ogsaa Erklæring fra Direktionen for Handelsforeningen i Flensborg.

Denne havde tidligere sluttet sig til Grosserer-Societetets Komite med Hensyn til den fulde Ophævelse af Lastepengene og med Hensyn til Toldremissionen udtalt, at denne ogsaa burde udstrækkes til Raasukkeret fra Sct. Croix, hvis Handelen paa denne Ø ikke skulde gaa helt til Grunde, ligesom den gjorde opmærksom paa, at en Remission af 25 pCt. ikke i Hertugdømmerne vilde ækvivalere Sundtolden af Kaffe, der udgjorde $37\frac{1}{2}$ pCt. af den paabudte Indførselstold. Nu erklærede Handelsforeningen, at Nedsættelsen i Sundtolden ej heller efter dens Mening var tilstrækkelig til at genskaffe Staden den Andel af den oversøiske Handel, som tilkom den, eller »til at give den danske Skibsfart, Handel og Industri et højere Sving«. Man maatte derfor mene, ligesom den slesvigske Stænderforsamling, at Sundtolden burde tilbagebetales eller afkortes i Indførselstolden paa Hovedartiklerne, samt at en passende Nedsættelse af Indførselstolden burde finde Sted ved direkte Import fra transatlantiske Steder. Endelig fremhævede man paany, at Handelen paa Sct. Croix burde beskyttes ved Forhøjelse af Indførselstolden paa andre Raasukkere, og at dette Forhold var af en saadan Vigtighed og saa lidet fyldestgjort ved Sundtoldens partielle Nedsættelse, at det snarest muligt fortljente at tages under Overvejelse.

Hertil sluttede sig et Andragende fra Købmænd, Skibsredere og Sukkerraffinadører i Flensborg. Ogsaa heri hævdedes det, at Handelen med Sct. Croix snart gik sin Undergang i Møde, naar den ikke beskyttedes mod Udlandet saavel i Vestindien som i Moderlandet, og det foresloges derfor, at saavel Ind- som Udførselstolden paa bemeldte Ø maatte hæves for Indførsel fra og Udførsel til toldpligtige Havne i Moderlandet, og at Tolden paa fremmede Raasukkere i Moderlandet maatte forhøjes klækkeligt. Den Be-

skyttelse, som Sct. Croix Sukker hidtil havde nydt ved at være fritaget for at svare Sundtold, var nu ved Dekklamationerne af 4. og 19. Juni 1841 blevet betydeligt formindsket, idet Sundtolden for Raasukker ved samme var blevet nedsat fra 36 Sk. til 20 Sk. pr. 100 Pund. Endvidere sluttede disse Andragere sig til Kravet om en Remission af 25 pCt. af Indførselstolden paa de vigtigste Kolonialvarer, som indførtes direkte fra transatlantiske Havne, men føjede hertil den Betingelse, at de Skibe, som skulde nyde godt af en saadan Remission, ved *Udgaende* fra Moderlandet i det mindste skulde have haft *deres halve Lastedræglighed bestuvet med indenlandske Frembringelser*. —

Angaaende Forholdet til Sct. Croix var Meningerne i den *kjøbenhavnske* Handelsstand stærkt delte. Et stort Antal Handlende indgav til Komiteen en Forestilling, der gik ud paa at vise, at en befrygtet Egalisering af Indførselstolden for Sct. Croix- og fremmede Raasukkere vilde være til Skade for Kjøbenhavns Handel og Skibsfart, hvad de paagældende sidenhen fandt en Lejlighed til direkte at forestille Commerce-Collegiet. Komiteen stillede sig derimod i en Skrivelse af 26. Juli 1841 til Commerce-Collegiet paa det modsatte Standpunkt. Den opkastede det Spørgsmaal, hvem det var der høstede Begunstigelse af den Toldfordel, som tilstodes Sct. Croix Sukkeret. Som Svar herpaa pegede den paa den Omstændighed, at naar der fra Sct. Croix tilførtes Danmark et større Kvantum Sukker end det, der i Landet selv kunde forbruges, maatte en Del deraf afsættes til Udlandet, og for denne Del kunde der ikke opnaas nogen højere Pris end den, Sukkeret i Forhold til dets Godhed med andre Raasukkere var værd paa Udlandets store Sukkermarkeder, navnlig Hamborg. Det var da indlysende, at Prisen paa det Kvantum Sukker, der maatte afsættes til Udlandet, vilde

bestemme Prisen paa det hele Kvantum, som tilførtes Danmark — altsaa ogsaa paa det Sukker, som forbrugtes her i Landet, naar der til Markedsprisen føjedes Indførselstolden. I dette Tilfælde erholdt Forbrugerne altsaa Sukkeret til dets gangbare Pris plus Indførselstolden: enhver Begunstigelse i Tolden blev saaledes en Lettelse for Konsumenten. Denne Lettelse kom ogsaa Raffinadøren tilgode, thi jo lavere den fortoldede Pris var for det Raasukker, han forædlede, desto større blev hans Beskyttelse. Sukkerhandelens Beskaffenhed her paa Pladsen i den Periode, da Moderlandet havde et Handelsmonopol paa Sct. Croix, havde været saaledes, at det ovenfor omtalte Forhold, nemlig en Tilførsel, der oversteg Forbruget, næsten til alle Tider var herskende — og det var da ogsaa den Gang Forbrugerne og Raffinadørerne, der nød godt af den Sct. Croix Sukkeret tilstaaede Begunstigelse. Men helt anderledes forholdt det sig nu, da Tilførslen af Sct. Croix Sukker ikke var større, end at knap nok Landets eget Forbrug herved kunde tilfredsstilles. Det var da ikke længer Sukkerprisen paa de store Markeder, der afgjorde Prisen paa Sct. Croix Sukkeret paa det hjemlige Marked, men den Konkurrence i Forbrugsafsætningen paa vort eget Marked, som fandt Sted mellem Sct. Croix Sukkeret og de fremmede Raasukkere, som andetshedsfra tilførtes os. Dersom nu disse sidste var belagt med en højere Forbrugsafgift end Sct. Croix Sukkeret, vilde Prisen paa sidstnævnte hæves over dets naturlige Niveau, thi Importøren havde det da i sin Magt at erholde saa meget mere for Sct. Croix Sukkeret, som Forskellen i Afgiften beløb sig til, og derved blev det altsaa ikke længer Konsumenten, men Importøren eller i sidste Instans Producenten af Sct. Croix Sukkeret, som kom til at nyde Fordel af Toldbegunstigelsen.

Da nu Erfaringen havde lært, at siden Monopolhandelen paa Sct. Croix i 1833 var blevet ophævet, var Sukkertilførslen fra Øen formindsket saa meget, at den som nævnt knap udgjorde Danmarks Forbrug, kunde det med Rette sluttes, at under de nuværende Forhold var det Planterne paa Sct. Croix, der nød godt af Toldbegunstigelsen. Denne blev en Præmie, som Moderlandet betalte til Kolonien, og som kunde beregnes til en Forskel af 125 Rbsk. pr. 100 Pund i Favør af Sct. Croix Sukkeret, hvilket svarede til et Beløb af 117.000 Rdl. aarlig, idet Mængden af Sct. Croix Sukker, der aarlig forbrugtes i Danmark, kunde anslaaes til 9 Mill. Pund. Og hertil kom, at da Udførselstolden paa Sct. Croix var lavere for Sukkeret, naar det gik til Danmark, var ogsaa herigennem Planterne uretmæssig begunstigede.

Hertil kom nu følgende: saalænge Sct. Croix Sukkeret fandt sin Afsætning næsten udelukkende paa danske Markeder, var Kjøbenhavn et stort Sukkermarked, der holdt Pris med de andre Sukkermarkeder, men ved at tabe Oplaget af Sct. Croix Sukker ophørte Kjøbenhavn at være dette, og fremmede Sukkere tilførtes nu for Størstedelen ad indirekte Vej, hvorved de fordyredes for Forbrugerne og Raffinadørerne ved Omkostninger, der kunde anslaaes til næsten 10 pCt. af Værdien. Selve denne Omstændighed var derimod til Fordel for Producenten af Sct. Croix Sukker, idet han derved opnaede en Pris, der var saa meget højere, som de fremmede Sukkere, med hvilke han konkurrerede, var toldfordyret. Under saadanne Forhold maatte det forekomme saa meget mere ubilligt, at Forbruget og Industrien skulde besværes i den Grad, som det skete, ved den nuværende Toldforskellighed. — Skulde man gavne den danske Sukkerhandel, kunde det ikke ske ved at begunstige Sukkerproduktionen paa Sct. Croix, men derimod gennem enhver

Foranstaltning, som lettede og forøgede Forbruget i Landet, og hvorved den Industri, der beskæftigede sig med at forædle de raa Sukkere, kunde trives. Det var vel værd at yde Sukkerindustrien den Favør, som bestod i, at den fik et bedre og friere Udvalg af Raasukkere. — I Modsætning til de flensborgske Købmænd, som ønskede Tolden paa fremmed Raasukker forhøjet fra 2 Rdl. 60 Sk. til 4 Rdl. 32 Sk. pr. 100 Pund, foreslog Komiteen den sat ned til 2 Rdl. 8 Sk. som en for *al* Raasukker passende Toldsats, hvad enten det kom fra Sct. Croix (gældende Told: 1 Rdl. 64 β) eller andetstedsfra.

*

*

*

Med de i Juni 1841 foretagne Nedsættelser af Sundtold-satserne, som yderligere fæstnedes og systematiseredes i en under 1. Januar 1842 ny udkommen »Øresunds- og Strøm-Toldrulle«, syntes Generaltoldkamret og Commerce-Collegiet foreløbig at have udtømt sin Handlekraft. Til de tre Fjerdingaar, som i 1840 var forløbet efter Komiteens Andragende til Kongen af 16. Marts s. A., føjede sig i hvert Fald hele Aaret 1841, uden at Komiteens i samme Andragende fremsatte Ønsker endnu blev imødekommede — og et Stykke ind i 1842 vedblev den samme Uvirksomhed fra Regeringens Side. Som ovenfor skildret, havde imidlertid Komiteens Krav, særlig med Hensyn til Toldremissionen fundet Sangbund hos den sønderjydske Handelsstand, navnlig i Flensborg, hvad der efter alt at dømme dog i hvert Fald havde gjort et større Indtryk paa de høje Herrer i Collegiet end Grosserer-Societetets Komites Henstillinger. Nu i Foraaret 1842 tog den flensborgske Stænderdeputerede, Agent Jensen, Affære. Han var en ivrig Tilhænger af Planen om den direkte Handels Lettelse ved

Hjælp af den 25 pCt.s Toldremission, og for at faa den gennemført rejste han til Kjøbenhavn som Repræsentant for den flensborgske Handelsstand — »og hvad der ikke i tvende Aar kunde lykkes Grosserer-Societetets Komite at bevirke, lykkedes det ham at udrette i et Tidsrum af 14 Dage«. Saaledes blev det i hvert Fald paastaaet den 16. August 1842 i Roskilde Stændersal af L. N. Hvidt med en vis Bitterhed paa Komiteens Vegne. Som det senere skal blive vist, befandt imidlertid Hvidt sig for denne Sags Vedkommende i en saare tvetydig Stilling, som under Forhandlingerne i Stænderne gjorde ham saa altereret, at det turde være misligt helt at forlade sig paa hans ellers saa sunde og sikre Dømmekraft. I Stedet for at antage, at hin Agent Jensen skulde have været en *deus ex machina*, som endelig frelste Danmarks oversøiske Handel, ligger det i hvert Fald nær at tro — og synes ogsaa at fremgaa af Commerce-Collegiets Redegørelse for de forskellige Stadier, denne Sag gennemløb — at han har haft det Held at komme i det belejlige Øjeblik, hvor Sagen omsider var modnet til Afgørelse, saa der blot behøvedes det sidste Puf. Saaledes bliver helt ofte *den* Kattekonge, som kommer saa langt hen i Rækken, at For-gængernes svære Slag har slaaget alle Fastelavnstøndens Staver løse, saa der nu kun behøves endnu et rask Kølleslag.

Vist er det imidlertid paa den anden Side, at man nu i Foraaret 1842 efter Agent Jensens Tilsynekomst pludselig fik et saadant Kissejav, at man mod Sædvane ikke afventede Stændernes Sammentræden og dermed følgende Drøftelse af en saa vigtig Lovreform, men under 14. April udstedte en *provisorisk* Plakat »angaaende adskillige Lettelser for Handelen«. Herved 1) nedsattes Lastepengene for Farten mellem Kjøbenhavn og andre Toldsteder i Kongeriget og Hertugdømmerne fra 16 til 8 Rbsk. pr. Commercelæst;

2) den i Fdg. af 1. Maj 1838 givne Bestemmelse, hvorefter Transitvarer, for hvilke Sundtolden var betalt, skulde være fritagne for Transittold, udvidedes derhen, at ogsaa Varer, som fra Kreditoplaget genudførtes, skulde være fritagne for Transittold, naar de havde betalt Sundtold:

3) endelig indførtes den 25 pCt.s »Remission« i Indførselstolden for Farvetræ, Kaffe, Ris, The, Raatobak, alle Slags Raasukkere (ogsaa Sct. Croix Sukker), Palme- og Kokosolie, naar Varerne godtgjordes at være indladede i en transatlantisk Havn eller paa en udenfor Middelhavet, men paa denne Side det gode Haabs Forbjerg beliggende afrikansk Plads eller i Kina og indkomne i danske eller fremmede privilegerede Nationers Skibe. Hertil føjedes imidlertid endnu den Betingelse, som man fra Flensborgernes Side havde peget paa, nemlig at de Skibe, som skulde nyde godt af en saadan Remission, ved *Udgaende* fra Moderlandet skulde have bestuvet i hvert Fald den halve Lastdrægtighed med *indenlandske* Produkter eller Fabrikater og udlosset disse paa et transatlantisk eller udenfor Middelhavet, men dog paa denne Side det gode Haabs Forbjerg beliggende afrikansk Sted eller i Kina. — Sundtoldens Beløb skulde afkortes i Remissionen, naar Sundet, Bælterne eller den slesvig-holstenske Kanal ikke var passeret.

I Generaltoldkamrets og Commerce-Collegiets Motiver hertil gennemgaas Sagens Forhistorie, hvorefter det hedder: »Ved at sammenholde de saaledes fremførte Andragender, hvori forskellige Handelsinteresser har haft Lejlighed til at udtale sig, er man kommet til det Resultat, at det maa anses hensigtsmæssigt i Handelens og Skibsfartens samt den indenlandske Produktions Interesse at forsøge en Remission i Indførselstolden paa de vigtigste oversøiske Artikler, *i det væsentlige overensstemmende med Grosserer-So-*

cietetets Komites seneste Andragende.« Til Fordel for en saadan Remission blev der foruden de ovenfor angivne almindelige og særegne Grunde, der gør Konkurrencen med Hamborg vanskelig, endvidere i Collegiet anført, at de med meget betydelige Opofrelser fra det Offentliges Side skete *Chaussee-Anlæg* fra Hamborg og Altona, henholdsvis til Kiel og Lybæk, saavel som Regeringens Tilsagn om at tage en Fjerdedel af Aktierne i Jernbanen mellem Altona og Kiel »synes at hjemle den direkte Handel Krav paa nogen Understøttelse.« Man henviser derefter til det sædvanlige Forbillede: den prøjsiske Regering, som »tilstod Stettin en saadan Remission i Indførselstolden, efter at Afgifterne paa Elben var blevet nedsat ved Elbskibsfarts-Akten«. — Om den tilføjede nye Betingelse: at der skulde udføres halv Last af indenlandske Frembringelser ytrede Collegiet, at det ansaa det for »en væsentlig Fordel« ved det saaledes fremkomne Forslag, at ikke blot den direkte Handel dermed begunstigedes, men at der samtidig aabnedes Udsigt for Landets egen Skibsfart og øvrige Erhvervsgrene til en ønskelig Udvidelse.

Til de af Komiteen anførte Varer føjede Collegiet, som det vil ses, *Sct. Croix Sukker*. Dette betegnedes som en Imødekommen overfor den flensborgske Handelsstand, der paa det bestemteste havde udtalt sig for, at *Sct. Croix Sukkeret* og Handelen med denne Ø ikke blot ikke maatte stilles ringere end hidtil, men yderligere begunstiges, og navnlig gøres delagtig i den begærede Remission. Det antoges desuden ogsaa, at Handelen paa *Sct. Croix* netop med Lethed vilde kunne opfylde den for Remissionen stillede Betingelse i Henseende til Beskaffenheden af den udgaaende Ladning.

Sluttelig forsvarede Regeringen, at Plakaten straks *provisorisk* var sat i Kraft, inden de forestaaende Stænders Betænkning derom kunde blive indhentet, med en Henvi-ning til den stigende Utaalmodighed, Handelsstanden havde vist, og som — utvivlsomt til Collegiets Forbavselse — ikke var blevet dæmpet ved den stedfundne Nedsættelse af Sund-
tolden.

Den 24. Januar 1842 nedlagde Etatsraad *Tutein* sit Hverv som Formand for Grosserer-Societetets Komite.

Dermed indledes egentlig det nye Tidehverv i Komiteens Historie.

Paa den derefter følgende Generalforsamling i Societetet den 2. Februar bemyndigedes Komiteen til igennem Generaltoldkammeret og Commerce-Collegiet at andrage Kongen om Selvstyre. — Ved det derefter foretagne Valg i Stedet for *Tutein* samt de Herrer *Gotschalk* og Konsul *Fiedler*, der efter Tur fratraadte, fik de Herrer *P. C. Knudtzon*,¹ *Gotschalk* og *P. Rahlff* de fleste Stemmer, og deres Valg approberedes da ogsaa senere.

I Henhold til den givne Bemyndigelse fremsatte Komiteen Anmodning »om en Ændring i Valgmaaden« (Anordningen af 23. April 1817) i en Skrivelse til Generaltoldkammeret og Commerce-Collegiet af 14. Februar 1842. Som alt tidligere omtalt i dette Værk, stemmede paa det daværende Tidspunkt en Imødekommen i saa Henseende med Christian VIII's almindelige Politik, og da Collegiet

¹ P. C. Knudtzon havde allerede paa Generalforsamlingen Aaret i Forvejen den 17. Februar 1841 været blandt de tre, som da havde højst Stemmetal (nemlig Duntzfelt 40, Knudtzon 30, H. P. Hansen 29) — og først derefter faldt 28 Stemmer paa *Tutein*. Knudtzon og H. P. Hansen trak sig imidlertid tilbage til Fordel for *Tutein*, som da var 85 Aar gammel.

ingen Indvending gjorde, blev det ved kgl. Reskript af 6. April 1842 tilladt Grossererne for Fremtiden selv at vælge Medlemmer af deres Komite — og Komiteens Medlemmer selv at vælge Komiteens Formand.

Reskriptet kommuniceredes Komiteen ved Skrivelse fra Generaltoldkammeret og Commerce-Collegiet af 19. April — og toges i Mødet den 25. s. M. »til Efterretning«.

Paa det følgende Møde den 18. Maj foretoges derefter i Henhold til den nye Ordning Formandsvalget, »efter at Komiteen havde fastsat som Regel gældende for Fremtiden ved dette Valg: absolut Stemmeflerhed af de deltagende udfordres, og at naar denne ikke ved første Valg opnaas, Valg da foretages mellem de to, som ved første Valg har haft flest Stemmer.«

Etatsraad *L. N. Hvidt* valgtes til Formand med 10 af de tilstedeværende 11 Stemmer. Naar saaledes *L. N. Hvidt* blev valgt som den første Formand under den nye Ordning, var det paa Grund af den store Anseelse, som knyttede sig til hans Navn, og de ubestridelige Fortjenester, han havde indlagt sig af Handelsstanden. Ingen af Komiteens Medlemmer kunde være i Tvivl om, at det højnede den Institution, hvis Renaissance det nu gjaldt om at skabe, i Almenhedens Omdømme, at dens første frie Valg faldt paa en Mand som *Hvidt*. Dette Hensyn har aabenbart vejet saa tungt i Vægtskaalen, at det ganske vippede op den Misstemning, som netop paa dette Tidspunkt raadede overfor ham i Komiteen. Som alt ovenfor berettet var han en Modstander af Komiteens Aktion til Gunst for Toldremissionens Indførelse, og han havde endog forbeholdt sig paa den forestaaende Stænderforsamling at hævde sit personlige Standpunkt imod Komiteens.

Den skete Demokratisering øvede foreløbig ingen Indflydelse paa de ydre Former for Komiteens Virksomhed, Kontinuiteten fra Fortiden blev nøje bevaret. Stadig hedder det i Forhandlingsprotokollen:

»Aar den holdt Grosserer-Societetets Komite Forsamling, hvorved passerede som følger:

- 1) Siden sidste Samling er udfærdiget (Sager til Efterretning).
- 2) Derefter blev foretaget og acteret:«

Protokollen blev for hvert Møde undertegnet af samtlige tilstedeværende Medlemmer.

Societetets *Generalforsamlinger* holdtes gerne i Februar efter 3 Ganges Indvarsling i »Adresseavisen«. De mødende »blev gjort bekendt med det væsentligste af, hvad der siden sidste Generalforsamling var passeret« — det reviderede Regnskab blev fremlagt til Eftersyn — hvorpaa endelig Valg foretoges, hver Gang af 2 Medlemmer, der afgik efter Tur, saa at Valgperioden for den enkelte altsaa blev ca. 6 Aar.

Generalforsamlingerne blev i de første Aar kun daarlig besøgt — naar der var en 20—30 Mennesker tilstede, var det gerne Højden. Det samlede Antal af Grosserere var i Midten af Fyrterne 165. Til Sammenligning kan anføres, at Tallet 10 Aar efter var ca. 300, atter 10 Aar efter henimod 600, og 1872 ca. 1,000 — og nu for Tiden henimod 5,600; medens Hovedstadens Folketal fra Midten af Fyrterne er vokset med ca. 300 %, er Grosserernes Antal vokset over ti Gange stærkere! Reglerne for Erhvervelse af Grossererborgerskab var stadig de samme, som Anordningen af 23. April 1817 angaaende Handelsberettigelse m. v. havde slaaet fast. Enhver, som vilde vinde Borgerskab som Grosserer, skulde foruden at være fuldmyndig

a) med Attest fra Grosserer-Societetet (Komiteen) i Kjøbenhavn for Magistraten godtgøre, at han enten ejer Skibsparter til et Beløb af 30 Commercelæster eller besidder en saadan Formue, at han kan være i Stand til at etablere en Groshandel.

Netop i 1842 slog Komiteen paany fast, at denne Formue mindst maatte udgøre 10,000 Rdl., og at der for Komiteen maatte fremlægges Bevis for, at en saadan Kapitalsum virkelig var tilstede.

- b) have vist et saadant Forhold, at han kunde anses værdig til at vinde et saadant Borgherskab, hvorom ogsaa Komiteen skulde afgive Erklæring, og
- c) have gjort det befalede Indskud i Statskassen.

Groshandelen indbefattede al Handel med Varer i større Partier. Hvor store Partierne maatte være, for at Salget skulde kunne kaldes Groshandel, var bestemt ved Pl. 19. Oktober 1836, hvis Tilblivelseshistorie er fortalt tidligere i dette Værk (»Fra Kongegunst til Selvstyre«). Ifølge denne Plakat skulde de i Commerceforordningen 4. August 1742 § 11 for en Række deri udtrykkeligt nævnte Artikler fastsatte Kvantiteter afgive den almindelige Regel, dog saaledes at saavel de i denne Paragraf omhandlede Varer som alle Varer, der ikke i samme udtrykkeligt var benævnte, af Grossererne kunde sælges i Kvantiteter for ikke ringere end 20 Rbd. Sølv ad Gangen.

Det var dog ikke Grossererne alene, som drev Groshandel. Foruden at enkelte Slags Detailhandlere kunde erholde Ret til at handle en gros med de til deres Fag hørende Varer (jfr. nedenfor), gaves der særegne Borgherskaber paa nogle enkelte Arter Handel, der nærmest var at betragte som Groshandel, nemlig paa Tømmerhandelen og Materialisthandelen.

Aldeles fri var Handelen med Korn, Kvæg, Faar, Svin, Brænde og — Statspapirer!

Til at drive al anden Handel maatte man i Kjøbenhavn først vinde Borgerskab, og i saa Henseende var det altsaa, der var skelnet mellem Groshandelen og Detailhandelen. Medens Grossererens Ret til at sælge, som ovenfor angivet, var indskrænket til visse større Kvantiteter, fordi man gik ud fra, at det alene var hans Sag at besørge de større Vareomsætninger, Udførslen fra og Indførslen til Staden, men ikke umiddelbart at fordele de indførte Varer til Forbrugerne, var det direkte Salg til disse derimod overladt til Detailhandlerne, som paa den anden Side kun havde Ret til at sælge i saadanne mindre Partier, der kunde ventes at blive afsatte til umiddelbart Forbrug. Derhos var Detailhandlerne underkastede den Forpligtelse at have deres Udsalg i aabne Butikker, og hver enkelt af dem maatte kun have Butik paa eet Sted.

At handle en detail med *alle* Slags Varer var imidlertid ikke *Nogen* tilladt, men Detailhandlerne var delte i mange Klasser, hvoraf enhver havde visse Artikler at handle med, og til disse var hans Salgsret indskrænket. Borgerskab meddeltes saaledes alene paa en vis bestemt Detailhandel, og efter dennes forskellige Beskaffenhed var ogsaa Betingelserne for Borgerskabets Erhvervelse meget forskellige.

Endnu i Fyrrerne og Halvtredserne var Detailhandelen med de vigtigste fremmede og en stor Del indenlandske Varer overladt 5 Handelslaug: Vinhandlerlauget, Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlauget, Isenkræmmerlauget, Urtekræmmerlauget og Hørkræmmerlauget. For hvert af disse var der givet Laugsartikler, som skrev sig fra Slutningen af det 17. og Begyndelsen af det 18. Aarhundrede. Vinhandlerlauget havde Eneret til en detail at forhandle

alle Slags Vine, fremmede Brændevine og fremmed Øl, — Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlauget havde i Almindelighed Eneret til at forhandle alle Sorter Manufakturvarer, — Isenkræmmerne Ret til at handle med de fleste Slags Metalarbejder og smaat Træarbejde, endvidere Blikkenslager-, Naalemager-, Børstenbinder-, Drejer- og Kam-magerarbejder. Hørkræmmerlaugets Handel havde til Genstand grove Varer som Hør, Hamp, Stangjern, Tjære, Tran, Salt, saltet Kød og Fisk, Kakkellovne og Stenkul.

For at Nogen skulde kunne optages som Interessent i et af disse 5 Handelslaug og saaledes erhverve Ret til at drive den Handel, som var bundet til Lauget, udkrævedes, at Vedkommende havde været antaget som Dreng af en Interessent og staaet i Lære, i Vinhandlerlauget i 7 Aar og i de andre Laug i 5 Aar, derpaa havde taget en Svende-eksamen og som Svend tjent i det mindste i 3 Aar, endelig taget den befalede Interessenteksamen, under hvis ene Del Vedkommende skulde godtgøre, at han besad de almindelige Handelskundskaber. — Efter at alle disse Betingelser var opfyldt, maatte derpaa Borgerskab erhverves.

Laugsinteressenternes Rettigheder bestod efter det Foranførte deri, at de i Almindelighed var eneberettigede til at handle en detail med de i de paagældende Laugsanordninger ommeldte Artikler. Derimod var det *ikke* Medlemmerne af Handelslaugene tilladt at handle en gros med hine Artikler, men ifølge Pl. 1. Oktober 1810 kunde dog Magistraten meddele de derom Ansøgende speciel Bevilling i saa Henseende mod, at de svarede forhøjet Næringssskat. Paa den anden Side var Medlemmerne af de fem Handelslaug naturligvis underkastede den samme Forpligtelse som alle andre Detailhandlere til at holde aaben Bod og kun at have Udsalg paa eet Sted. Men derhos var de yderligere

med Hensyn til deres Handelsdrift undergivne den særegne laugsmæssige Forpligtelse ikke at maatte benytte andre Medhjælpere til Udsalget end de ved Lauget indskrevne Dreng og Svende, og Urtekræmmerne var det endvidere særlig forment at have mere end een Dreng i Lære hos sig.

Iøvrigt udgjorde hvert Laugs Interessenter et Samfund, hvis fælles Anliggender under Magistratens Tilsyn dels afgjordes i Forsamlinger af Medlemmerne, dels bestyredes af en Oldermann, som var en af Interessenterne. Oldermannen valgtes i Isenkræmmerlauget af Interessenterne selv paa Magistratens Approbation, og i de øvrige Laug af Magistraten blandt 4, henholdsvis for Urtekræmmerlaugets Vedkommende 3, af Lauget Foreslaede. — Til Kontrollanter for Oldermannen var der i hvert Laug i Almindelighed sat nogle af Interessenterne som Bisiddere.

Detailhandelen med de Varer, der ikke udtrykkelig var henlagt til de fem nævnte Handelslaug, var ikke laugsbunden; men ogsaa den var fordelt i forskellige Handelsgrene, saaledes at Ingen i Reglen maatte beskæftige sig med mere end een af disse. Der gaves derfor i Kjøbenhavn udenfor Laugene en stor Mængde afsondrede Klasser af Detailhandlere, hvis Antal endnu forøgedes derved, at der stundom kunde erhverves en særlig Handelsberettigelse til Falholdelsen af enkelte af de mangfoldige Artikler, der var indbefattede under Laugenes omfattende Handelsret.

Det var Øvrigheden, som i det hele regulerede de her omhandlede Forhold ved Meddelelsen af Borgerskab, og den var i denne Henseende i Almindelighed ikke indskrænket ved nogen Ret for de enkelte Klasser af Handelsdrivende til at udelukke andre fra deres Handel, idet en saadan Ret kun, inden visse Grænser, var indrømmet

Laugene. Naar derfor nogen Handlende overskred de ham ved hans Borgerskab satte Grænser ved at forhandle Varer, som henhørte under en anden, ikke laugsbunden, Handelsgren, da var dette egentlig alene en Forseelse mod det Offentlige, men der var dog tilstaaet dem, der drev hin Handelsgren en Beføjelse til selv at paatale slige Forseelser og som Angivere oppebære en Andel af de derfor idømte Bøder. Saadan Paatale udførtes ved dem af Handelsklasserne, der udgjorde saakaldte Korporationer, i Reglen af disses Formænd.

Handelskorporationerne var ligesom Handelslaugene Samfund af de til een Handel Berettigede, forenede med Hensyn til deres fælles Anliggender, men iøvrigt var Korporationerne meget forskellige fra Laugene, idet Indtrædelsen i hine var ganske uafhængig af Korporationsmedlemmernes Villie og alene beroede paa Øvrighedens Bestemmelse, hvorimod Laugene selv havde en Stemme, ihvorvel ikke nogen afgørende, ved Optagelsen af nye Interessenter. Forbindelsen af Handlende i Korporationer var i det Hele mere en i det Offentliges Interesse til Ordenens Overholdelse truffen Foranstaltning end, saaledes som Laugsforbindelsen nærmest maatte anses for at være, en til Medlemmernes Bedste dannet Association.

fter 6. April 1842 som før denne Dato vedblev Komiteens Hovedvirksomhed paa dens først maa- nedlige, snart efter ugentlige Møder at være: Af- givelsen af *Responsa* og Udpegning af Emner til danske *Konsuler* paa fremmede Pladser. I anden Række stod Af- givelsen af Erklæringer paa den *danske*, ej alene den kjø- benhavnske Handelsstands Vegne, naar saadanne blev den afæsket af Regeringsmyndighederne til deres Behandling af offentlige Anliggender vedrørende Handel og Skibsfart. Som det fremgaar af den i nærværende Værk (»Fra Konge- gunst til Selvstyre«) givne Redegørelse for Komiteens Hi- storie 1817—42, har den endelig ogsaa Gang paa Gang selv taget Initiativ til Henvendelser om Handels- og Skibsfarts- anliggender til Regeringsmyndighederne, af og til endog til Kongen selv. Naar Grosserer-Societetet nu havde ønsket Selvstyre og faaet det, hang dette naturligt sammen med, at der indenfor Hovedstadens Handelsstand næredes et al- mindeligt Ønske om, at Komiteen herefter med større Efter- tryk kunde optræde udadtil ej alene overfor Collegierne, men ogsaa overfor Stænderforsamlingerne og Offentligheden — ikke bare artigt vente, til den blev spurgt, men selv melde sig, endog uden saadan Anledning, saa snart Handelens In- teresser gjorde Fremsættelsen af Købmandsstandens bestemte Krav i saa Henseende nødvendig eller blot ønskelig.

I Overensstemmelse med denne Tankegang blev allerede paa den første Generalforsamling efter den nye Ordnings Indførelse — en ekstraordinær Generalforsamling, der holdtes den 20. Juni — de tilstedeværende opfordret til at indlevere til Komiteen de Andragender i Handelens Interesse, som maatte ønskes foredragne i den forestaaende Stænderforsamling.

I Henhold hertil indkom *H. Puggaard & Co.* med Begæring om Støtte for en Anmodning til Østifternes Stænderforsamling, hvori samme opfordredes til at anbefale, at der maatte tilstaaes en Remission af 25 pCt. i Indførelstolden paa 4 Ladninger Kaffe og Sukker, som var indført siden Christian VIII's Tronbestigelse »og alene i Forventning om de bebudede Concessioner for den direkte Handel«.

Puggaard havde herved netop slaaet den Streng an, som tonede lifligst i Komiteens Øre. Hvad der hin Sommer bevægede Forsamlingen, som overhovedet den københavnske Købmandsstand, var en levende Misfornøjelse med den Afgørelse, Regeringen havde truffet ved Udstedelsen af den provisoriske Plakat af 14. April f. A. Herved var Komiteens ene Hovedønske om Lastepengenes Bortfald kun bleven til Hælvten imødekommet, og hvad det andet Hovedønske angaar: Toldremissionens Indførelse, saa havde man vel faaet tilstaaet denne Toldrabat, men den var bleven hængt saa højt paa Træet, som Rønnebærrene hang for Ræven, og var følgelig sur — og denne Gang vilde Ræven ikke slaa sig til Taals med denne filosofiske Resignation, men have fat i Rønnebærrene, saa vist som de dog var bleven præsenteret de københavnske Grosserere til Vederkvægelse og ikke blot som Skueret.

Vel havde Regeringen nemlig ved hin Plakat sikkert selv ment at have afhjulpet »Klagerne over, at den direkte

Handel og dermed Transithandelen var tabt for Kjøbenhavn«, men den attraaede Hensigt var ikke bleven opnaaet som Følge af den tilføjede *Betingelse* for Remissionens Ydelse: at de Skibe, der vilde gøre Fordring paa den 25 pCt.s Rabat, maatte paa Udrejsen have udført i det mindste halv Ladning danske Produkter til en transatlantisk eller asiatiske Havn.

Hermed var man i Flensborg fuldkommen tilfreds: man drev egentlig kun oversøisk Handel paa Sct. Croix og kunde som Udfragt hertil altid skaffe Fedevarer af fortrinlig Kvalitet fra Slesvig og Holsten — hvorhos man i Flensborg stadig havde den Udvej at kunne fylde op med Mursten. De kjøbenhavnske Grosserere kunde derimod kun med største Vanskelighed skaffe Fedevarer i tilstrækkelig god Kvalitet og endnu vanskeligere Mursten, men skulde derimod udholde Konkurrencen med Sverige, som gav 15 pCt.s Rabat af Tolden paa, hvad der indførtes fra Vestindien og Nordamerika, 25 pCt. paa, hvad der indførtes fra Sydamerika, og 33 pCt. paa, hvad der indførtes fra hinsides Cap de bonne Esperance, og yderligere tilstod en Udførselspræmie ved Udførsel af Landets Produkter til oversøiske Steder.

Komiteen gav nu sin Skuffelse Luft i en Henvendelse til Østifternes Stænderforsamling under 23. Juli 1842. Man havde, hed det heri, i Hans Majestæts Svar paa Handelsstandens ved hans Tronbestigelse indgivne Adresse troet at se et ligefremt Tilsagn om kraftige Forholdsregler til at fremme Handelsstandens billige Ønsker, og da Plakaten af 14. April i sine Motiver ogsaa havde tilkendegivet det som Regeringens *Hensigt* endog med Opofrelser for Statskassen at komme Handelsstanden til Hjælp, gik man nu ud fra, at der alene var fejlet i *Midlerne*, saa at en Paavisning heraf

maatte være tilstrækkelig til at fremkalde en til Hensigten svarende Ændring i disse. — Komiteen pegede dernæst paa det urimelige i den alt ovennævnte Betingelse, at de paagældende Skibe ved Udklarering til transatlantisk eller asiatisk Havn skulde have bestuvet mindst den halve Lastedragtighed med indenlandske Produkter. Det eneste, hvormed der for Københavns Vedkommende kunde være Tale, var saltet Kød og Flæsk, Skinker, Hvede- og Rugmel, Smør, Mursten og Havre — hvilke tvende sidste Artikler endda kun kunde afsættes i Vestindien. Handelen paa Sct. Croix var nu imidlertid en Gang paa Flensborgs Hænder og Sct. Croix' Konsumevne desuden ret begrænset. For sydamerikanske Steders Vedkommende var det umuligt at konkurrere med Nordamerika: det nordamerikanske Hvedemel var bedre skikket for det varme Klima, og hvad Kød og Flæsk angik, kunde disse Artikler ogsaa paa Grund af den kortere Afstand i Forhold til Danmark leveres langt billigere og bedre. Betingelsen kunde derfor kun opfyldes ved, at Varerne udførtes *med Tab*, saa at Fordelen ved Toldremissionen derved forsvandt.

Da der saaledes ved Plakaten af 14. April s. A. »lidet eller intet var udrettet til den københavnske Handels Tarv«, anmodede man den ærede Stænderforsamling om at andrage paa, at den 25 pCt.s Toldremission tilstodes for Indførsel af Kaffe, Farvetræ, Ris og Risengryn, Raasukker, The, Raatobak samt ostindiske Produkter, *uden at* det for en saadan Remission skulde være en Betingelse, at det Skib, der havde indført Varerne, skulde have udført Varer ved Afrejsen herfra.

Samtidig ansøgte om Lastpengenes fuldstændige Ophævelse ved al Indførsel af Varer, der skete direkte fra Produktionsstederne eller transatlantiske Havne.

Endelig androges om, at de ved Fdg. af 16. Juni 1797 hjemlede Rettigheder for Handelsstanden ved Indførsel af *asiatiske* Produkter ikke, som man vidste var paatænkt, bortfaldt uden videre, men kun mod tilstrækkelig Ækvi-valent ved passende Lettelser for den københavnske Handel.

Imidlertid var Østifternes Stænderforsamling sammen-
traadt den 7. Juli 1842. Allerede Dagen efter blev den pro-
visoriske Plakat fremlagt sammen med et Udkast til Plakat
angaaende den asiatiske Handel. Dette sidste gik ud paa
Ophævelse af Oktrojen for det Asiatiske Compagni, den
kinesiske Handels Frigivelse og Ophævelse af Fdg. af 16.
Juni 1797.

Ifølge Fdg. af 16. Juni 1797, § 15, svarede Varer fra Ost-
indien i Almindelighed kun 4 pCt. Told, deri indbefattet
Øresundstolden. Grosserer-Societetets Komite havde alt tid-
ligere paa given Foranledning udtalt overfor Generaltold-
kammeret og Commerce-Collegiet, at den maatte betragte
denne Bestemmelse som et bestemt Privilegium for Kjø-
benhavn, og at derfor dens Ophævelse burde betinges af,
at den afløstes af andre Indrømmelser, passende til Han-
delens nuværende Beskaffenhed og Tarv, og som sigtede til
at opmuntre den direkte Handel med oversøiske Lande.

Stænderforsamlingen vedtog umiddelbart efter Frem-
sættelsen, at der om disse tvende »Lovudkast« skulde
nedsættes Udvalg paa 5 Medlemmer. Etatsraad Hvidt tog
straks Ordet og gjorde opmærksom paa, at næsten alle de
Handelskyndige fra København, som var Medlemmer af
Forsamlingen, havde ytret sig over disse Lovudkast i deres
Egenskab af Medlemmer af Grosserer-Societetets Komite,
og at det vel derfor var hensigtsmæssigt, at Flertallet af de
tvende Udvalgs Medlemmer ikke kom til at bestaa af Mænd,
der saaledes *allerede* havde udtalt en Mening om Sagen —

af den anførte Grund maatte han i Særdeleshed ønske, at Forsamlingens Valg ikke faldt paa ham.

Angaaende Plakaten af 14. April s. A. kom derefter Udvalget til at bestaa af Professor *David*, Agent *Bruun*, Grossererne *H. P. Hansen* og *Meinert* samt Direktør *Duntzfelt*. Af disse var de tvende sidste Medlemmer af Grosserer-Societetets Komite. Til Medlemmer af Udvalget om Udkastet til en Plakat om den asiatiske Handel valgtes de samme.

Den 16. August s. A. kom den førstnævnte Sag til Behandling i Salen, og som Referent (Ordfører) for det nedsatte Udvalg oplæste Professor David Udvalgets Betænkning. Det hed bl. a. heri:

»Vel erkender vi tilfulde, at Handel ligesom al anden Industri bedst trives ved Frihed, og at Handelens og Industriens kunstige Ledning i Almindelighed ikke er det rette Middel til at give Næringsfliden og Virksomheden i Landet Kræft og Betydning. Ogsaa vi er overbeviste om, at ligesom det er naturligt, at Handelen ikke paalægges noget Baand, men at den gives Frihed til at bevæge sig, fordi de Handlendes Egenfordel er Borgen for, at de vil søge Produkterne paa de rette Steder og ad de rette Veje, saaledes er det ogsaa det mest fordelagtige for Konsumenterne, at det overlades til de Handlendes Indsigt og Spekulationsaand selv at ordne deres Foretagender til Markedets Forsyning og selv at vælge mellem de forskellige Midler, ved hvilke, og de forskellige Veje, ad hvilke Tilførslerne kan effektueres. Men idet vi saaledes udtaler en uskrømtet Erkendelse af det frie Handelsprincips Fornuftmæssighed og Gavnlighed i Almindelighed, maa vi ligesaa aabent bekende, at vi er overbeviste om, at der gives Tilfælde, hvor dette Princip's strenge og ubøjelige Befølgelse i Stedet for at være til Gavn vilde være til Skade og Tab for Landets Udvikling, for Staten. Hvor en Virksomhed eller en Handelsegren er geraadet i et unaturligt Forhold til andre Virksomhedsarter i Landet eller til Udlandet, vilde det være at opofre sig for et Princip, hvis man ikke ved særegne Forholdsregler søgte at bringe Virksomheden tilbage i det naturlige Forhold, men tværtimod overlod den til sin Skæbne, det vil sige, lod den forblive i den ufrie Afhængigheds-Tilstand, hvori et Sammenstød af uheldige Forhold har bragt den. Men jo vigtigere en saadan Virksomhed eller Handelsegren er, jo mere den staar i Forbindelse med andre Arter af Virksomhed i Landet, eller

jo mere den er i Stand til at give disse Næring, og jo vanskeligere de Kræfter og Kapitaler, som beskæftiges i og af den, kan erholde en anden Bestemmelse, i hvilken de, i samme Grad, kan vedligeholde Næringslivet i det hele i Landet, desto større er Opfordringen til i Gerningen at vise, at man erkender, at ogsaa det frie Handelsprincip har sin naturlige Begrænsning og tilsteder sine nødvendige Afvigelser. Thi, der gives lige saa lidt i Handelsteorien som i nogen som helst anden Teori et Princip, som ikke blot ej skulde tilstede disse, men som ej nødvendigvis forudsætter dem. Denne Betragtning har sin fulde Anvendelse paa Danmarks direkte Handel.«

Det udvikles derefter, i Overensstemmelse med Grosserer-Societetets Komite, hvorledes endog Forbrugshandelen herhjemme var kommen »i Hamborgernes Afhængighed«, og hvorledes Øresundstolden i betydelig Grad var Skyld deri. Dette gjaldt lige saa fuldt, *efter at* Øresundstolden ved Deklarationerne af 4. og 19. Juni f. A. var bleven betydelig formindsket. Skulde Danmark nogensinde kunne tilbagevinde sin Handel med transatlantiske Produkter, Kjøbenhavn ikke for stedse opgive Tanken om igen at faa Andel i den Transithandel, hvorved denne Stad en Gang blomstrede, saa maatte der gribes til ekstraordinære Foranstaltninger. Som en saadan var nu visselig ogsaa Plakaten af 14. April 1842 øjensynlig tænkt fra Regeringens Side. Men ved den tilføjede Betingelse for Toldremissionens Ydelse: at det Skib, hvis Returladning skulde nyde godt af Toldrabatten, først maatte have udført mindst en halv Ladning indenlandske Varer til en transatlantisk Havn, havde man forfejlet Hensigten. Man kunde ikke vente, at de transatlantiske Markeder i Almindelighed vilde tilbyde en saa sikker og fordelagtig Afsætning for vore indenlandske Produkter og Industrifrembringelser, at de Handlende for at opnaa den dog ikke betydelige Toldbegunstigelse skulde indlade sig paa Foretagender, der under almindelige Konjunkturer ej kunde bringe Fordele. I Overensstemmelse med, hvad Grosserer-

Societetets Komite havde anført, begrundedes dette nærmere, og det paavistes, hvorledes den Forholdsregel, der skulde tjene til Handelens Genoplivelse i hele Landet, »i det højeste kan siges at være i en enkelt Stads ensidige Interesse« (Flensborg). Udvalget tilraadede derfor, at Toldremissionen tilstodes for alle transatlantiske, afrikanske, kinesiske og ostindiske Produkter (med Undtagelse af Rom og Arrak), naar de fra en oversøisk Plads direkte indførtes til en toldpligtig Havn i Kongeriget eller Hertugdømmerne i danske eller fremmede privilegerede Nationers Skibe.

Udvalget gik saaledes videre end Komiteen ved at optage *alle* oversøiske og direkte tilførte Artikler. I Modsætning til Grosserer-Societetets Komite mente man herunder ogsaa at burde medregne Sct. Croix Sukker.

For at indrømme en Toldbegunstigelse paa 25 pCt. til ethvert dansk eller fremmed privilegeret Skib, der direkte indførte oversøiske Produkter, hvad enten det var udgaaet fra en dansk Havn eller ikke, talte ifølge Udvalget følgende Grunde:

»Naar Maalet for vore Bestræbelser ikke blot bør være at fravriste Hamburgerne Landets Forsyning med transatlantiske Produkter, men ogsaa at tilbagevinde for Landet og navnlig for Kjøbenhavn en Del af den Transithandel, hvorved Landet og fremfor alt Hovedstaden en Gang blomstrede, saa maa vi søge at opmuntre Hidsendelsen af saa mange Ladninger Kolonialvarer som muligt og gøre det de fremmede Kapitalister muligt at konsignere Kolonialvarer hertil ved Haabet om at blive delagtige i Toldremissionen, for saa vidt nemlig de tilsendte Ladninger gaar over i det indenlandske Forbrug. Paa anden Maade vil det ikke kunne lykkes at gøre Kjøbenhavn til en Markedsplads, hvorfra Norge, Sverige, de østersøiske Stater og Tyskland vil kunne forsyne sig med transatlantiske Produkter. Men bliver Kjøbenhavn saaledes til Stabelplads for de nævnte Artikler, saa vil Importen fremkalde Eksport, det være sig af indenlandske eller udenlandske Produkter, og ikke blot den enkelte Stabelplads, men hele Landet vil vinde herved. For at naa dette Formaal behøves større Kapitaler og en større Handelsvirksomhed, end der for Øjeblikket findes i Landet

selv, men som alt sagt, *Udlandet* maa ogsaa opmuntres til at medvirke til dette Formaals Opnaelse, og Udlandet vil og kan ikke konsignere sine Ladninger hertil, naar Toldremissionen ikkun skal komme de Skibe tilgode, der har begyndt deres Rejse fra en dansk Havn.«

Denne sidste Betragtning, hvorefter Toldremissionen skulde blive *alle* direkte Tilførsler af oversøiske Produkter fra transatlantiske Steder til Del, vandt dog kun *Flertallets* Bifald — et Mindretal frygtede, at den danske Skibsfart vilde komme til at lide under Remissionen, naar dennes Ydelse ikke gjordes afhængig af Betingelser, som lettere kunde opfyldes af danske end af fremmede Skibe. De Skibe, som i transatlantiske Havne traadte i Konkurrence med det danske Flag, fornemmelig engelske og amerikanske, havde som Regel opsejlet en Fragt med Hjemstedets Produkter eller Fabrikata, medens det danske Skib af Mangel paa Eksport passende for det transatlantiske Marked enten indtraf med Ballast eller opladet helt eller delvis med Artikler, som paa Realisationsstedet ikke gav noget Overskud. De fremmede Skibe fik saaledes en Fragtfortjeneste, som gjorde det muligt at udbyde Skibet til lavere Fragt end det danske, der alene i Returfragten skulde søge Avance eller Vederlag for de med Ekspeditionen forbundne Udgifter.

Mindretallet foreslog derfor, at det Skib, som direkte hidfører Ladningen, enten skal være udgaaet fra en toldpligtig Havn i Kongeriget eller Hertugdømmerne i det højeste for 2 Aar siden, naar det returnerer fra en transatlantisk Havn, og i det højeste for 3 Aar siden, naar det returnerer fra en udenfor Middelhavet beliggende afrikansk Plads, fra Ostindien eller Kina, eller at det, naar det igen afgaar herfra, i det mindste bestoves med den halve Lastedrægtighed med indenlandske eller udenlandske Produkter og

Fabrikata, indladede i en toldpligtig Havn i Kongeriget eller Hertugdømmerne.

Flertallet ønskede denne sidste nye Betingelse strøget, medens baade Flertal og Mindretal foreslog, at Sundtoldens Beløb skulde afkortes i Remissionen, naar Sundet, Bælterne eller den slesvig-holstenske Kanal ikke var passeret. —

David knyttede til denne Oplæsning nogle faa Bemærkninger, hvoraf en enkelt skal ansøres, nemlig følgende: »Jeg for mit Vedkommende maa tilføje, at jeg vilde anse Handelsvidenskabens og i det hele de politiske Videnskabers Studium for at være det unyttigste, hvortil en Mand kunde hellige sine Kræfter, hvis Alt her beroede paa to eller tre Sætningers Befølgelse, og hvis det hele saa at sige gik op i et Par Formler. Naar man i Handelspolitikken kun behøvede at tilegne sig den Sætning, at Handelsfrihed er det ene rigtige, og naar man i Statsøkonomien kunde udrette Alt med den ene Sætning: *laissez faire, laissez passer*, var det saare let at ordne Handels- og Næringsforholdene.«

Agent *Bruun* motiverede derpaa ganske kort Mindretallets Standpunkt.

Derefter tog Etatsraad *Hvidt* Ordet, og det kom nu til et ganske ejendommeligt Optrin. Han begyndte med selv at bekende, hvorledes han i denne Sag befandt sig »i en ganske besynderlig Stilling«: i 25 Aar havde han været Medlem af Grosserer-Societetets Komite, og denne Komite havde for ganske nylig valgt ham til Formand, men til Trods derfor maatte han, hvor trykkende det end var for ham, modsætte sig Komiteens Standpunkt. Han havde været med til i Komiteen at beklage sig over den kjøbenhavnske Handels slette Tilstand, men det var paa et Tidspunkt, hvor Øresundstolden hvilede meget haardt paa adskillige af de Artikler, som væsentligst var og maatte være Genstand for

Kjøbenhavns Importhandel. Den væsentligste Grund til Klagen var imidlertid efter hans Formening bleven hævet ved Nedsættelserne i Øresundstarifen, og Toldremissionen var han ubetinget Modstander af. Naar han maatte stemple den provisoriske Plakat af 14. April 1842 som ligefrem »uheldig«, saa var det dog i første Række af to andre Grunde, nemlig for det første den, at Statskassen herved blev berøvet en betydelig Indtægt, og dernæst den, at selve hin Plakats Fremkomst »synes faktisk paa en højst sørgelig Maade at gribe ind i hele Provinsialstændernes Institution«.

Det var allerede en højst trykkende Omstændighed, at de Lovudkast, der forelagdes Stænderne, forinden havde gennemgaaet samtlige de Stadier, der ellers hørte til for at bringe en Lov til Fuldkommenhed, at navnlig Kongen og hans Statsraad allerede havde paatrykt saadanne Udkast et Bifaldsstempel — men det var af langt sørgeligere Indflydelse paa Stændernes Forhandlinger, naar *provisoriske* Love udstedtes: til at modsætte sig saadanne krævedes der nemlig en langt større Kraft hos Forsamlingen. Han maatte dog betvivle, om der virkelig skulde have været nogen paa-trængende Nødvendighed for, at den foreliggende Plakat skulde udkomme faa Uger, før Stænderne traadte sammen, og naar man havde forsøgt at forsvare dette med at hen-vise til, at denne nye Foranstaltning passende kunde sættes i samtidig Forbindelse med Fremme af Jernbaneanlægget fra Altona til Kiel, saa maatte han nok spørge, om den Omstændighed, at Regeringen af Statens Midler satte 1 Mill. Rdl. i en Entreprise, hvis Rentabilitet var højst usikker, skulde kunne afgive nogen virkelig Grund for Staten til yderligere af sine Afgiftsindtægter at ofre en aarlig Kapital af 100—150.000 Rdl.

L. N. Hvidt var, som man ser, paa dette Tidspunkt i sit

lange og bevægede Liv indtraadt i det *politiske* Stadium: det var den rent politiske Betragtning, han stillede i Spidsen — Hævdelsen af Provinsialstændernes Ret til selvstændig Overvejelse af Sagerne, uden at der i saa Henseende maatte øves noget som helst Tryk fra Myndighedernes Side.

Først derefter vendte han sig »til Sagens *Realitet*« og viste sig atter der som den inkarnerede Frihedsmand: han kunde ikke andet end beklage, at man nu genoptog et forældet Princip, nemlig at ville opmuntre den Handlende til at købe sine Varer »fra første Haand«. Det store Frihandels-Gennembrud i 1793 og 1797 havde dog »vakt almindelig Erkendelse og Beundring«, og saa skulde man nu, 50 Aar efter, gaa tilbage til Standpunktet fra 1742! David havde talt ret haanligt om Principer, men havde derved ikke kunnet overtøde ham om Urigtigheden af i Handelsforhold at gøre faste Principer gældende. Og hvem skulde den foreslaaede Lettelse komme tilgode? Det vilde kun blive 6 eller 8 betydelige Handelshuse i Kjøbenhavn, som var i Stand til at gøre Ekspeditioner af den Art, som Plakaten forudsatte, og de endnu færre Kommissionshuse, som ved denne Lejlighed vilde kunne modtage Konsignationer fra Udlandet. Derimod vilde de mindre Grosserere og Detailhandlere sandelig intet Gavn kunne vente sig af Plakaten. »Naar Konjunkturerne for Indkøb af The og Kaffe i Holland er gunstige, kan den mindre Grosserer nu give Ordre paa disse Artikler derfra, og naar Havana-Sukker i Hamborg staar i lav Pris, vil han ogsaa derfra kunne beordre et Parti af denne Varesort afsendt. Men for den mindre Handlende og Detailhandleren staar disse transatlantiske Ekspeditioner som en Bussemand; med dem, som nyder en saadan Fordel ved Indførslen som foreslaaet, vil han ikke kunne konkurrere og vil følgelig ikke kunne benytte

de belejlige Konjunkturer i Holland og Hamborg«. — Komiteen havde selv sluttet sig til Handelsfrihedens Princip, men ment, at dette ikke i nærværende Tilfælde lod sig anvende, efterdi Kjøbenhavns Handel nu befandt sig »i en unaturlig Tilstand« — men han vilde heroverfor hævde, at Kjøbenhavns Handel befandt sig i en *fuldkommen naturlig* Tilstand! Rigtignok ikke, naar man sammenlignede den med Perioden 1793—1807, da Kjøbenhavn var den Markedsplads, der forsynede saa godt som hele det nordlige Europa med transatlantiske Varer; men den Gang befandt Handelen sig netop »ikke i nogen naturlig Tilstand, og enhver vil indrømme, at hvo der ventede, at denne Tilstand kunde vare evig, var en Daare«. Tog man i Stedet for til Sammenligning Perioden 1783—93, var vistnok ogsaa den Gang Handelens Tilstand langt mere blomstrende end nu, men det beroede paa, at der i Østersølandene f. Eks. ikke fandtes en eneste Sukkerfabrik — Rigets andre Stæder havde saa godt som ingen udenlandsk Handel — og endelig var den Gang Norge forenet med Danmark, og Norges Forsyning i Kraft af Lovene saa godt som udelukkende knyttet til Kjøbenhavn. At den kjøbenhavnske Handel paa en Tid, da den saa godt som ingen Konkurrenter fandt i Landet, kunde have det iøjnefaldende glimrende Udseende i den af Monopoler begunstigede Hovedstad, hvad Under var der vel deri? Men den lange Krig i 1807—14 vænnede vore tidligere Kunder i de østersøiske Havne med disses store Opland i Prøjsen og Rusland til at forsyne sig med Varer fra helt andre Kilder end Kjøbenhavn, og da Kjøbenhavn efter 1815 atter traadte frem paa Handelens Skueplads, fandt den derfor sine tidligere Afløbskilder for sin Virksomhed for Størstedelen stoppede. »Imidlertid havde Regeringen fundet det hensigtsmæssigt — og hvo vil fordriste sig til

ikke at bifalde dette? — at de Monopoler, som efterhaanden var blevet Kjøbenhavn til Del, hævedes. Og saaledes staaer nu Kjøbenhavn alene, *kun støttende sig paa de Fordele, som dens Beliggenhed skal give den*«.

Hvilke var da disse Fordele? Han maatte spørge, om Kjøbenhavn havde et Opland af 100 Miles Gennemsnit at forsyne, saaledes som Hamborg havde det — nej, Kjøbenhavns Opland strakte sig næppe 2 Mil fra Hovedstaden. I et Land, der er omgivet af Kyster, hvor der for hver tredie eller fjerde Mil er anbragt en for Sejladsen gunstig Havn, der søger man ikke ad Landevejen en lang Omvej for at skaffe sig sine Fornødenheder, naar de kan tilvejebringes paa en langt lettere og mindre bekostelig Maade. Det Opland, der nu var blevet tilbage for Kjøbenhavn, var væsentlig kun det sydlige Sverige — endog til Trods for, at den svenske Regering fulgte de samme Grundsætninger, som man nu vilde indføre her hos os, forsynede de sydlige Havne i Sverige sig for Størstedelen med, hvad de behøvede, fra Kjøbenhavn. Denne befandt sig saaledes ikke i nogen unaturlig Tilstand, og man kunde derfor desværre ikke med Grund vente, at en heldig Forandring i denne Henseende skulde kunne skabes ved naturlige Midler. Hvad var det da, Grosserer-Societetets Komite nu forlangte? Den havde skrevet: »Ved den direkte oversøiske Handel sættes en langt større Mængde Kræfter i Bevægelse og gives Virksomheden i langt højere Grad Næring, end det sker, naar transatlantiske Produkter tilføres os ad den indirekte Vej.« Men Hvidt kunde ikke indrømme dette. Naar han fra Brasilien lod komme 500 Kister Sukker, som han til sin Handel i Landet behøvede, da forøgedes Handelsvirksomheden ikke mere derved, end om han forskrev det samme Parti Sukker fra Hamborg eller London. — Skulde da den

direkte Handel blot indføres som et Dannelsesmiddel for Købmanden, vilde sandelig denne Købmands-Opdragelse fra Statens Side være købt for dyrt. Sluttelig kunde han heller ikke indrømme, at den direkte Handels Oplivelse skulde være en nødvendig Betingelse for Transithandelens Eksistens, lige saa lidt som at Transithandelen overhovedet ved Bestemmelserne i den forelagte Plakat vilde faa et i nogen Henseende betydeligt Opsving.

Ordføreren, *David*, tog straks Ordet for at imødegaa Hvidt. »Naar jeg hører denne Mand, for hvis praktiske Kundskab jeg har al Agtelse, skildre den kjøbenhavnske Handels Tilstand som aldeles redningsløs, og som om den paa ingen Maade kunde hjælpes paa Fode igen, fordi den Stilling, hvori den nu befinder sig, skal være dens naturlige, har jeg af Kærlighed til Fædrelandet rejst mig for at spørge ham; om han virkelig anser en Tilstand for naturlig, der er uden Eksempel i Kjøbenhavns Handels Historie.« Hovedstaden havde nu 120,000 Indbyggere — i den Periode, som Hvidt havde fremdraget til Sammenligning, Aarene 1783—93, havde Staden talt 30,000 Indbyggere færre, og Landets Befolkning var da over en Fjerdedel mindre. Skulde da ikke Kjøbenhavn nu kunne gøre Krav paa, at dens Handel var langt større end den Gang? David sluttede saaledes: »I det hele maa jeg overfor Etatsraad Hvidt bemærke, at skønt han vel har vist, hvorledes han har skilt sig ud fra hele den øvrige Handelsstand, og hvorledes han er fuldkommen berettiget til her at tale efter sin Overbevisning, finder jeg dog med al Agtelse for hans Person, at han ikke har Ret til at undre sig over, at Regeringen har lyttet til Handelsstandens Klager og varme anbefalinger af dens Interesse, og det er mig ikke ganske let forklarligt, hvorledes den enkelte Mand, om han end staar nok saa

højt, kan forundre sig over, at Regeringen, naar hele Landets Handelsstand saa lydt forlanger, at der burde gøres noget for den direkte Handels Oplivelse, ikke har lagt den Vægt paa hans Stemme, som han troede burde tilkomme den.«

Og nu mødte de andre Medlemmer af Forsamlingen, som tillige var Medlemmer af Grosserer-Societetets Komite, op en for en for kraftigt at imødegaa Komiteens Formand, saaledes *A. N. Hansen*, *Duntzfelt*, *Meinert* og *Prætorius*, ligesom ogsaa Raadmand *H. P. Hansen*, der saa at sige stod paa Tærskelen til Komiteen: som vi ovenfor har set, havde han i 1841 ovenikøbet faaet flere Stemmer end Tutein og skulde saaledes egentlig allerede have været Medlem.

Navnlig udtrykte *A. N. Hansen* sig meget skarpt. Vistnok var det sandt, at Hvidt i Komiteen havde forbeholdt sig Frihed til at ytre sig i Stænderforsamlingen uafhængig af den af Komiteen udtalte Anskuelse, men alligevel var det et Faktum, at han havde underskrevet Komiteens store Andragende, der bl. a. gik ud paa en saadan Remission af Tolden som den, der nu var tilstaaet ved den provisoriske Plakat af 14. April 1842 — og man havde saaledes ikke Grund til at antage, at hans Anskuelser var Komiteens saa diametralt modsatte, som nu erfarede, eller at han vilde erklære sig med saadanne »Vehements« mod en Sag, der laa den hele Handelsstand saa meget paa Hjerte. »Da Grosserer-Societetets Komite derfor valgte Etatsraad Hvidt til sin Formand for faa Maaneder siden, vidste den vel, at han havde forbeholdt sig frit at udtale sin Mening i denne Sag, omend den ligefrem stred mod Komiteens øvrige Medlemmers; men Komiteen havde saa megen Tillid til den gode Sag, at den ikke af den Grund tog i Betænkning at vælge en Mand til sin Formand, hvis For-

tjenester den ej kunde andet end skatte, og der, som den maatte erkende, i mange Henseender har Krav paa sine Medborgeres højeste Agtelse. En anden Sag er det, om dog ikke maaske Etatsraad Hvidt, der saaledes nu efter sin egen Erklæring er kommet i en »besynderlig Stilling«, havde gjort rettere i ikke at modtage det paa ham faldne Valg, hvorved han er kommet til at staa i den mest skærende Modsætning til den Komite, hvis Formand han er — dog dette vil jeg overlade til ham selv at afgøre.«

A. N. Hansen udtalte dernæst om den direkte Handel: »Det maa i Sandhed synes forunderligt, at det i et Land som Danmark, der har en for Handel og Søfart saa gunstig Beliggenhed, hvor Handelen tidligere i høj Grad har floreret, saa at det endog har kunnet rivalisere med Europas største handlende Nationer, nu skulde være nødvendigt at føre stærke Beviser for, at denne direkte Handel maa anses for en virkelig og vigtig National-Interesse. Men er det da saa, at den *er* en virkelig National-Interesse, hvis det maa anses for ønskeligt, at der i Landet selv gives Købmænd, som udstrækker Handelen og Skibsfarten til alle de fremmede Lande, med hvilke Danmark er skikket til at staa i Handelsforbindelse, og at ikke de Handlende i Hamborg tilegner sig og driver hele vor udenlandske Handel og derved unddrager Landet den Nytte, som baade paa en umiddelbar og en middelbar Maade flyder af, at vore egne Købmænd driver den — *da* maa det ogsaa indrømmes, at den, ligesaa vel som andre materielle Interesser, fortjener og kan fordre Statens Støtte.« Etatsraad Hvidt havde talt om, at man vilde indføre et forældet Princip — men det forældede Princip, hvortil han sigtede (Commercesforordningen af 1742), gik ud paa, at de *en gros* Handlende var *forpligtede* til direkte at indforskrive fremmede Artikler;

og herom var der aldeles ikke Tale, det vilde herefter lige saa fuldt som før staa enhver Handlende frit at købe sine Varer, hvor han fandt for godt — kun at Tolden, naar han indforskrev dem direkte, vilde blive noget mindre. Skulde det alligevel findes fordelagtigere at forskrive sine Varer fra Hamborg end direkte, vilde dette staa Enhver lige frit for som hidtil. Naar Hvidt havde sagt, at den tilsigtede Lettelse ikkun vilde komme 6—8 Handelshuse tilgode og nogle enkelte endnu færre Kommissionærer, da klang det »næsten som en Spot over Kjøbenhavns Handel, at fordi de større Handlendes Antal ved uheldige Tidsomstændigheder er blevet reduceret, derfor skulde dens Handelsstand ikke have Krav paa, at dens retfærdige Klager og Andragender om billige Betingelser skulde finde Gehør.« De større Handelshuses Antal var dog ikke fastsat til nogen bestemt Størrelse, saa der kunde intet være til Hinder for, at de store Handelshuses Antal atter kunde tiltage, saaledes at der blev flere Hundrede slige Huse i Stedet for, som man nu fandt for godt at paastaa, aldeles enkelte. Naar Etatsraad Hvidt dernæst havde vist saa stor Sympati for de mindre Grosserere og Detailhandlere, forstod A. N. Hansen virkelig ikke, hvilken særdeles Fordel disse skulde kunne have af at købe deres Varer i Hamborg i Stedet for i Kjøbenhavn, naar de dog kunde have en lige saa stor Fortjeneste ved at købe Varerne her som i Hamborg eller Amsterdam. Hvidt havde udviklet, at Østersøhandelen nu havde søgt andre Veje, men han vilde heroverfor henvise til et Brev, han fornylig havde faaet fra en Købmand i Petersborg angaaende en Ordre paa nogle Kolonialvarer, og deri havde denne holdt en lang Lovtale over Kjøbenhavns heldige Beliggenhed for Østersøhandelen og yttret, hvor vel det vilde konvenere de Handlende i Rusland at

tage deres Kolonialvarer herfra. Saadanne Fakta beviste langt mere end nok saa mange teoretiske Afhandlinger om, hvorvidt Kjøbenhavns Beliggenhed gjorde den skikket eller ikke skikket til at drive en betydelig Handel. Ogsaa paa sine Rejser i England havde A. N. Hansen mangfoldige Gange hørt praktiske Købmænd erklære, at de ansaa Kjøbenhavn for at være i høj Grad skikket til at være Entrepôt for den østersøiske Handel. Kjøbenhavns Opland var kun saa lille, som Hvidt vilde gøre det til, saalænge man tilstedte Hamborg at have Fordel over Kjøbenhavn paa vore egne Markeder og at afskære Kjøbenhavn dens eget nationale Opland. — Sluttelig talte han i Overensstemmelse med Komiteen imod den til Remissionen i den provisoriske Plakat knyttede Betingelse. Han gjorde opmærksom paa den besynderlige Omstændighed, at Begunstigelsen var lige stor, hvad enten de udførte Varer havde større eller mindre Værdi, hvad enten den indtagne Ladning bestod af Mursten eller af de kostbareste Manufakturvarer, der havde hundrede Gange saa stor en Værdi. Ogsaa var det en Besynderlighed, at Remissionen hæftede ved Skibet og ikke ved Personèn, thi det var dog egentlig den Købmand, som udførte Varerne, der havde foretaget den Handling, for hvilken Præmien blev sat. Man havde sikkert tænkt sig at skaffe den danske Skibsfart et Fortrin for den fremmede, men han kunde ikke indse, at det skulde være af Vigtighed at søge at favorisere de danske Skibe i denne Henseende: vor Skibsfart var allerede kommen paa det Punkt, at den meget vel kunde konkurrere med fremmede Skibe i Farten paa udenlandske Havne.

Direktør *Duntzfelt* talte som den, der i 22 Aar havde været Medlem af Grosserer-Societetets Komite og derfor ansaa det for sin Pligt at ytre sig i et for den kjøben-

havnske Handelsstand saa særdeles vigtigt Anliggende. Han vilde for sit Vedkommende pege paa, at der her aldeles ikke var Tale om nogen »Beskyttelse«, som ønskedes eller fordredes for den direkte Handel, men kun om »en Udjævning af det uheldige Forhold, hvori den direkte Handel paa Grund af et ulige Afgiftssystem er kommet.« Ligesom A. N. Hansen angreb han *Betingelsen* for Remissionen. Endelig ytrede han overfor Hvidts Indsigelse mod, at Plakaten var kommen provisorisk, at det dog fortjente Paaskønnelse af Handelsstanden, at Regeringen havde ladet den tilsigtede Begunstigelse indtræde saa hurtigt som muligt og navnlig paa en Aarstid, hvor det kunde ventes, at en større Virksomhed vilde søge at gøre sig gældende hos Handelsstanden. Plakaten lagde desuden intet nyt Paalæg paa Borgerne, og kun i dette Tilfælde burde den ikke kunne være emaneret uden Stændernes forudgaaende Betænkning. — Overfor Hvidt personlig erklærede han: »Jeg beklager højlig at være sat i den Nødvendighed at maatte optræde for at imødegaa denne Mands Anskuelse om en Sag, der er af saa gennemgribende Vigtighed for Handelsstanden. Jeg maa beklage den Adskillelse, hvori han har fundet sig foranlediget til at sætte sig ikke blot fra de øvrige Medlemmer af Grosserer-Societetets Komite, hvis Formand han er, men fra hele den øvrige Handelsstand, og jeg føler mig overbevist om, at han selv smerteligen føler Nødvendigheden saaledes at isolere sig, hvor det gælder saa vigtige Interesser.« Men, tilføjede han, Hvidts »Frygt, at intet Middel vil være i Stand til atter at op-hjælpe Kjøbenhavns dybt sunkne Handel, kan jeg ingenlunde dele — endnu er vi vel ikke kommet til det beklagelsesværdige Trin, at alt skulde være redningsløst tabt, at det ikke en Gang skulde kunne lønne sig at gøre et

Forsøg paa at ophjælpe en Handelsstad som Kjøbenhavn, der ved sin Havn, sine Pakhuse, sin Beliggenhed forener saa mange af de Egenskaber, der er nødvendige for, at den kan blive Sæde for en udbredt Handel. Etatsraad Hvidt har anført, at Grunden til den direkte Handels Af-tagen nu maa være bortfalden, da Øresundstolden er bleven nedsat; men i denne Henseende kan jeg blot henholde mig til Udvalgets Betænkning.« Han tilføjede: »Ved at forsyne sig med Varer fra Hamborg erholder de mindre Handlende i Almindelighed Kredit der, men denne gøres ofte afhængig af, at de bestandig skal tage deres Varer hos den, der har givet dem Krediten — mon det nu skulde være godt at opmuntre et saadant Afhængighedsforhold?«

Senerehen tog et nyt Medlem af Komiteen, nemlig Grosserer *Meinert*, Ordet for ganske at slutte sig til *Duntzfelt* og *A. N. Hansen*. Han maatte være den sidste »meget forbunden, fordi han med saa megen Udførlighed og Varme har imødegaaet Oppositionen« — man maatte dog ogsaa være Hvidt taknemmelig, fordi han saa uforbeholdent havde udtalt sin Mening, da det altid var lettere at møde en Modstander, hvis Indvendinger fremtræder aabent, »og da især naar han ikke er ganske maadeholden i sine Ytringer. Dette mener jeg har været Tilfældet med den ærede Vicepræsident (Hvidt). — — En Mand beviser ofte ikke noget, netop fordi han vil bevise for meget. — — Jeg skal ikkun henstille til hans egen Bedømmelse, om han trøster sig til at godtgøre, at der kun gives enkelte Købmænd i Kjøbenhavn, som evner at gøre transatlantiske Ekspeditioner, og færre endnu, som kan anbetro Konsignationer; i alt Fald vil denne Paastand være meget indiskret i Munden af Grosserer-Komiteens Formand og Nationalbankens Direktør.

Jeg maa, før jeg sætter mig, gøre Etatsraad Hvidt en Erklæring: der er faa Mænd, med hvem jeg saa nødvendig vil have noget udestaaende, og der er endnu færre, for hvis Karakter jeg bærer den Agtelse som for hans; men ligesom jeg skylder ham denne Tilstaaelse, nærer jeg det Haab, at han og enhver vil tro mig paa mit Ord, at det ikke er Egen-Interesse, som bevæger Udvalget, særlig ikke de 4 Medlemmer af Handelsstanden, der har udtalt sig for de Foranstaltninger, som er bragt i Forslag.«

Derefter optraadte et nyt Medlem af Grosserer-Societetets Komite, nemlig Grosserer *Prætorius*, som bl. a. udtalte: »Det maa have været paafaldende for mange i denne Forsamling at høre Formanden for Grosserer-Komiteen i Hovedstaden, den Korporation, som i alle vigtige merkantile Sager afgiver Erklæringer paa Handelsstandens Vegne, ytre sig saa aldeles afvigende fra det, hvorom bemeldte Komite har anholdt, og det paaligger derfor de her tilstedeværende Medlemmer af Komiteen at udtale sig for derved at godtgøre, at ved nærværende Sags Behandling den Enighed iøvrigt har fundet Sted i Komiteen, som er fornøden for at skaffe dens Erklæringer Tillid og Vægt.«

Som ovenfor oplyst stod Raadmand *Hansen* paa Tærskelen til at blive valgt ind i Grosserer-Societetets Komite og fandt sig nu foranlediget til at gøre fælles Sag med denne. Han udtalte, at han overhovedet ikke skulde have søgt Lejlighed til at udtale sine Anskuelse, hvis han ikke dertil var bleven foranlediget af Etatsraad Hvidt,« en Mand, hvis Retsindighed og Kundskabsrigdom gør Fordring paa alle danske Købmænds Agtelse.« Men, tilføjede han, »det turde dog være, at dennes Angreb var udsprunget fra en altfor abstrakt Anvendelse af en streng Teori: det gaar ikke an at gennemføre en Teori i dens hele Konsekvens. Ja,

naar den befulgtes alle Steder, var dette vel muligt, men saalænge andre Stater derfra foretog Afgigelser, vilde det være urigtigt og uklogt, om man vilde blive staaende ved Teorien uden at overveje den Indflydelse, som andre Staters Forhold maa udøve paa det Samfund, hvortil vi hører.«

Udvalgets Ordfører, *David*, holdt derpaa en længere Tale, hvori han navnlig angreb Commerce-Collegiet, fordi dette i sine Motiver til Plakaten havde betegnet denne som i det væsentlige overensstemmende med Grosserer-Societetets Komites seneste Andragende.« Han hævdede heroverfor, at den provisoriske Plakat tværtimod i det væsentlige stod i *Uoverensstemmelse* med Grosserer-Societetets Komites Andragende, idet den havde knyttet Toldbegunstigelsen til en Betingelse, som i de allerfærreste Tilfælde kunde opfyldes, medens Societetet havde ansøgt om en Begunstigelse, der var let tilgængelig for alle Handlende. Han rettede navnlig denne Udtalelse mod den kgl. Kommissarius, *A. S. Ørsted*, der naturligvis paa vanlig Vis var gaaet i Ilden for Regeringens Anordning. Overfor Hvidt gjorde han gældende, at naar denne havde hævdet, at *Kjøbenhavns Handel nu var i sin naturlige Tilstand, fordi denne Stad desværre ikke havde noget Opland*, saa maatte han med *A. N. Hansen* dertil svare: *Kjøbenhavn har ikke noget Opland*, fordi man har ladet *Hamborg* tage det fra den — og han kunde have tilføjet, at ogsaa *Byerne paa Mecklenborgs, Pommerns og Sveriges Kyster* var taget fra os, thi man kunde med lige saa god *Føje* regne disse Byer til *Kjøbenhavns naturlige Opland*, som de tyske Steder, der ligger indenfor en Radius af 50—100 Mile regnes til *Hamborgs Opland*. Naar Hvidt havde gjort opmærksom paa, at det aldrig vilde kunne nytte at lokke Fremmede hertil, da de dog ikke vilde finde Returladning i *Kjøbenhavn*, vilde han for det første gøre

gældende, at det ikke var nødvendigt for at erholde Import, at Skibene absolut skulde finde Returladninger i Importhavnene, og dernæst vilde han spørge, om det da var saa sikkert, at der ikke kunde findes Returladninger i Kjøbenhavn — var Sandheden ikke meget mere den, at naar Kjøbenhavn blev stillet lige med Hamborg i dansk Skatte-lovgivning, vilde den kunne holde Oplag, skikkede til Returladninger, af svensk Jern, tyske Fabrikata, schlesiske Lærreder og prøjsisk Zink. At Rusland, Prøjsen og Sverige allerede havde tilstaaet lignende Toldbegunstigelser som dem, de kjøbenhavnske Grosserere nu ansøgte om, kunde ikke, som Hvidt havde gjort det, anvendes som Argument imod os — vi havde ladet andre Stater komme os i Forkøbet, men ingen kunde dog vel paastaa, at det ikke skulde kunne lykkes at gøre Kjøbenhavn, Porten til Østersøen, til det, som Stettin, Danzig og Königsberg trods Begunstigelser endnu ikke havde kunnet blive.

*

*

*

Ved Sagens endelige Behandling, som foretoges den 2. December 1842, havde Hvidt stillet det Ændringsforslag, at Toldremissionen ganske skulde bortfalde, hvorimod Etatsraad *Bang* og Professor *Ussing* subsidiært havde foreslaaet, at den paagældende Bestemmelse foreløbig gaves for 2 Aar. Endelig havde Etatsraad Hvidt stillet Forslag til et Mistillidsvotum til det kgl. Generaltoldkammer og Commerce-Collegium, fordi dette »uden nogen paatrængende Nødvendighed havde nedlagt allerunderdanigst Forestilling om, at denne Plakat maatte udgaa som *provisorisk Lov*.«

Efter at Ordføreren, Professor *David*, havde fraaadet Ændringsforslagene, fandt Etatsraad *Hvidt* det nødvendigt

at udtale, at det af flere var blevet ytret, at han ved Sagens forrige Behandling havde behandlet dette Anliggende »med Vehements, at min Opposition var lidenskabelig.« Heroverfor vilde han hævde, at han kun havde udtalt sin Mening med den største Rolighed, saa vist som det ikke var et Øjeblik Indfald, men Resultatet af en foregaaende omhyggelig Overvejelse, og han var sig derfor ogsaa bevidst, at han ikke i sin Tale eller Adfærd havde vist ringeste Hæftighed. Han gentog derefter sin Paastand om, at den direkte Handel ikke var noget nationalt Anliggende, og at Handelen ikke trængte til ny Beskyttelse. Den direkte transatlantiske Handel bragte efter hans Mening ikke Stats-samfundet Fordel, ikke Handelsstanden i det Hele Fordel, ikke de Handlende udenfor Kjøbenhavn Fordel og i Kjøbenhavn ikkun Enkelte Fordel. Derved at Øresundstolden var bleven nedsat, var Handelen bragt tilbage til sin naturlige Gang, thi de Forholdsregler, hvorved Samkvemmet mellem Kjøbenhavn og Hamborg var blevet lettet, kunde kaldes unaturlige.

Orla Lehmann tog derefter Ordet for at holde en rent politisk Tale. Hvad der interesserede ham, var at understøtte Hvidts Indstilling, at Stænderne udtalte deres Misbilligelse over, at en Plakat, som det kunde forudses vilde give Anledning til Meningsforskelligheder, en Plakat, med hvis Bestemmelser i Virkeligheden ikke en Eneste havde været tilfreds, var udkommen provisorisk, hvorved Stændernes Behandling af Sagen var præjudiceret. I en tidligere Tid havde man brugt hele 5 Aar for at give et Svar paa Handelsstandens Bønner, og da Svaret kom, indskrænkede det sig til et Nej, men nu, da Rivaliteten mellem det kielske og det flensborgske Jernbaneprojekt havde bemægtiget sig Sagen, havde man pludselig faaet en saa febrilsk Hast med

at faa den afgjort, at man 3 Maaneder, forinden Stænderne skulde træde sammen, gav en provisorisk Anordning, saa at Overvejselen her i Salen i høj Grad blev lammet. Flere Talere havde allerede udtrykkelig erklæret, at de paa Grund af denne Omstændighed ikke følte sig frie i deres Votum, og han mente, at Forsamlingen havde god Føje til at besvære sig herover — »thi hvad vi her fremfor alt skal vaage over og holde i Hævd, er ikke Handelsstandens, men Stændernes Interesse, saa vist som Stænderne er Folkets eneste Repræsentation og derfor vel ogsaa Folkets Interesse.« — Hvad *Realiteten* angik, havde Diskussionen jo drejet sig om, hvorvidt man i Toldremissionen kunde se en Afvigelse fra den uindskrænkede Handelsfriheds Principer. »*Périssent les colonies plutôt qu'un principe!*« Ja, sligt kunde vel gøres gældende, hvor Talen var om evige Menneskerettigheder og Retfærdighedens store Grundsatninger, men naar det gjaldt Kaffe og Sukker, skulde han tro, at Egenfordelen var den bedste Vejleder for en Stats Foranstaltninger. Den eneste Interesse, som ved Toldremissionen skulde kunne krænkes, var Forbrugernes, men ingen af de Veje, ad hvilke disse hidtil havde kunnet forsynes, tillukkedes eller besværliggjordes, saa at Toldremissionen altsaa umulig kunde fordyre disse Produkter, men enten i saa Henseende vilde være uden al Virkning eller ved at forøge Konkurrencen vilde gøre dem billigere — altsaa aldrig kunne skade, men muligen endog gavne Konsumenterne. Skulde Toldintraderne skades ved Toldremissionen, vilde dette kun betyde, at en betydelig direkte Handel atter vendte tilbage til Landet, og vilde dette ikke være ej alene til Handelsstandens, men til det hele Lands Gavn? Hvad han især satte Pris paa var, at Toldremissionen var det eneste Middel, hvorved vi vilde kunne emancipere

os fra den forsmædelige kommercielle Afhængighed, hvori vi stod til en fremmed Handelsstad — »hvo kunde læse Danmarks Historie uden at fyldes af Harme over den Maade, hvorpaa Hansestæderne har domineret her i Landet? Og naar nu en dansk Handlende etablerer sig ene paa hamburgsk Kredit og under Navn af Diskonto og Provision maa remittere alt, hvad han fortjener, til de tyske Købmænd, hvis Varer han forhandler, saa er han vel dansk Borger af Navn, *men hvori bestaar i Virkeligheden Forskellen mellem ham og hine gamle hamburgske »Pebersvende«?*« »Med den største Anerkendelse af Handelsfrihedens Principer troede han derfor ikke blot at kunne forsvare, men følte sig forpligtet til at stemme for den fordrede Begunstigelse for den direkte oversøiske Handel.

A. N. Hansen gjorde derpaa gældende, at det maatte anses for en virkelig og sand Nationalinteresse, at Landet i sit Skød havde et eller flere store Handelsempirier, som kunde sætte det i Stand til at hævde sin Handelsselvstændighed og forebygge, at det kom til at staa i et skadeligt og unødvendigt Afhængighedsforhold til fremmede Handelsstæder. Hans Haab var, at den direkte transatlantiske Handel endnu vilde kunne genvinde Liv og Kraft, og at den Aand, som udtalte sig i Fdg. 1. Februar 1797, ikke vilde uddø eller forsvinde af vor Handelslovgivning — den foreliggende Plakat syntes ham imidlertid at være dikteret af en ganske modsat Aand, og det maatte derefter vel befrygtes, at vor Handel ikke kunde udvide sig, men blev indskrænket til en Kreds, der var begrænset af de snævraste Lokalteter. Ogsaa han misbilligede, at Anordningen var udkommen provisorisk, men der burde dog tages Hensyn til, at Regeringen herved virkelig havde troet at komme Handelsstandens Ønsker i Møde saa hurtigt som muligt, og skønt

han her betragtede sig som Stænderdeputeret, ikke som Handelsmand, mente han dog, at ogsaa en Stænderdeputeret burde vise den største Erkendtlighed for ethvert Gode, der fra Regeringen tilflød Handelen.

Atter sluttede sig hertil af Grosserer-Societetets Komites Medlemmer *Meinert*, *Prætorius* og *Duntzfelt*.

Mindretallet i det af Stænderforsamlingen nedsatte Udvalg, Agent *Bruun*, havde allerede ved Sagens første Behandling vel bøjet sig for »Kjøbenhavns Grosserer-Societets Komite, der hører til den mest intelligente Del af den kjøbenhavnske Handelsstand«, men havde stillet det ovenfor gengivne Forslag om at gaa en Mellemevej under Hensyn til *den danske Skibsfart*, og dette gentog han nu.

Ved Afstemningen blev det af Etatsraad Hvidt stillede Ændringsforslag, som gik ud paa at stryge Toldremissionen, forkastet med 54 Stemmer mod 8. — Udvalgets Indstilling om, at Toldremissionen udvidedes til *alle* transatlantiske, afrikanske, kinesiske og ostindiske Produkter, de sidstnævnte efter Ophævelse af Fdg. 16. Juni 1797, (med Undtagelse af Rom og Arrak), vedtoges med 56 Stemmer mod 6. — Udvalgets Indstilling om, at den i den provisoriske Plakat for Toldremissionen stillede Betingelse, »at Varerne skal være indladet i en transatlantisk Havn eller paa en afrikansk Plads udenfor Middelhavet, men paa denne Side det gode Haabs Forbjerg eller i Kina,« udvidedes til enhver afrikansk Plads udenfor Middelhavet saavel som til samtlige ostindiske Havne, vedtoges med 59 mod 3. Med 53 Stemmer mod 9 vedtoges endvidere Udvalgsflertallets Indstilling, at den i Plakaten for Toldremissionen stillede Betingelse: at vedkommende Skibe skulde ved Udklareringen herfra have bestuvet i det mindste den halve Lastedrægtighed med indenlandske Produkter eller Fabrikater, skulde

bortfalde, saa at Toldremissionen blev *alle* direkte Tilførsler af oversøiske Varer fra oversøiske Steder til Del.

Subsidiært (nemlig for det Tilfælde, Regeringen ikke maatte billige denne principale Indstilling) vedtoges med 47 Stemmer mod 15: at Toldremissionen ikkun da tilstodes saadanne Tilførsler, naar Skibet enten var gaaet ud fra en toldpligtig Havn i Kongeriget eller i Hertugdømmerne i det højeste for 2 Aar siden, naar det returnerede fra en transatlantisk Havn, og i det højeste for 3 Aar siden, naar det returnerede fra en udenfor Middelhavet beliggende afrikansk Plads, fra Ostindien eller Kina, *eller* at Skibet, naar det igen afgik herfra, i det mindste bestuvedes med den halve Læstedrægtighed med indenlandske *eller udenlandske* Produkter eller Fabrikata, indladede i en toldpligtig Havn i Kongeriget eller Hertugdømmerne.

Endelig blev Etatsraad Bangs og Professor Ussings Forslag om, at Toldremissionen kun skulde gives midlertidig, forkastet med 34 Stemmer mod 28, og Hvidts Forslag om at misbillige Plakatens provisoriske Karakter forkastedes med 46 Stemmer mod 16.

*

*

*

I nøje Overensstemmelse med disse Vedtagelser udfærdigedes der den 27. Marts 1844 en Plakat for Danmark, hvorved Kongen traf følgende Bestemmelser:

Der tilstodes en Remission af 25 pCt. i Indførselstoldens og Sportlernes Beløb for alle transatlantiske, afrikanske, ostindiske og kinesiske Produkter (med Undtagelse af Rom og Arrak) paa følgende Betingelser: a) at det ved Udklaringen ved dansk Konsulatsattest godtgjordes, at Varerne var indladede i en transatlantisk Havn eller paa en uden-

for Middelhavet beliggende afrikansk Plads eller i Ostindien eller Kina; b) at Varerne hjemførtes direkte til en toldpligtig Havn i Kongeriget eller Hertugdømmerne i indenlandske eller fremmede privilegerede Nationers Skibe, som ved Udklareringen *herfra* til noget af de fornævnte oversøiske Steder havde bestuvet i det mindste den halve Læstedrægtighed med Varer, indladede i en toldpligtig Havn i Kongeriget eller Hertugdømmerne og udlossede paa et transatlantisk eller udenfor Middelhavet beliggende afrikansk Sted eller i Ostindien eller Kina; c) at Sundtoldens Beløb afkortedes i Remissionen, naar Sundet, Bælterne eller den slesvigske Kanal ikke var passeret.

I Tilfælde som de foranførte tilkom en lignende Remission af 25 pCt. Vedkommende i de for Indgaaende bestemte Lastepenge af Skibets med remissionsberettigede Varer bestuvede Drægtighed.

Der blev givet Anordningen *midlertidig Gyldighed*, nemlig til Udgangen af Aaret 1848.

Fem Dage forinden, nemlig under 22. Marts blev der udfærdiget en Plakat for Danmark angaaende den Asiatiske Handel. Denne ophævede Oktrojen for det Asiatiske Compagni, frigav den kinesiske Handel og satte Fdg. 16. Juni 1797 om den ostindiske Handel ud af Kraft.

*

*

Mange er de Vidnesbyrd af forskellig Art, som viser den Genoplivelse af den oversøiske Handel, som blev *Toldremissionens* Følge.

Da der i Efteraaret 1852 var Lovforslag fremme paa Rigsdagen om Foranstaltningens Opretholdelse, konstaterede saaledes det derom nedsatte Udvalg i sin Betænkning, at

»Forsøget var lykkedes over al Forventning: den danske Handel paa Sydamerika og flere andre »fjerne Egne« er bleven skabt paany, mens vi har naaet en hidtil ukendt Uafhængighed i vore Omsætninger.« Ovenfor paa Side 54—55 er et betydningsfuldt Eksempel paa denne vor oversøiske Handels Opblomstring bleven anført, og hertil skal endelig siden føjes *statistiske Data* — skønt saadanne fra hine Aar ellers er særdeles sparsomme!

Hvorledes *Indførslen* af Varer stillede sig i Tiden mellem de to Krige 1807—14 og 1848—50, lader sig saaledes slet ikke oplyse paa Grundlag af statistisk Materiale. Man ved kun, at medens der fra Udlandet i 1837 indkom 4,300 Skibe med en Bestuvning af 156,000 Tons, indkom i 1845 6,300 Skibe med en Bestuvning af 268,000 Tons. For Københavns Vedkommende var Tallene:

	Skibe:	Bestuvning:
1837	1400	96,000 Tons.
1845	1800	146,000 —

Herefter havde Københavns Indførsel fra Udlandet allerede i Midten af Fyrreerne naaet det samme Omfang som før Krigen 1807, og dette er saa meget mere betydningsfuldt, som i hine fjerne Aar en betydelig Del af de indførte Varer kun var oplagte paa Tid for atter at udføres, medens i 1845 en langt større Del af Importen var Indførsel til Forbrug. — Sikkert har imidlertid Vareudførslen i det nævnte Tidsrum langt overgaaet Vareindførslen, hvad der først og fremmest viser sig i den stærke Forøgelse af Landets Sølvbeholdning. Om Udførslen ad Søvejen kan det endelig oplyses, at der til Havne i Nordamerika, Sydamerika og andre transatlantiske Havne i 1834 blev udført 672 Tons, men i Aaret 1845 3,448 Tons, altsaa en Stigning

af 413 pCt. Indførslen til Kongeriget Danmark ad Søvejen udgjorde for transatlantiske Havnes Vedkommende i Aaret 1834 3,836 Tons, men i Aaret 1845 4,676 Tons, altsaa en Stigning af næsten 22 pCt. Allerede heri kommer Toldremissionens Virkninger til Syne, og var de end til en Begyndelse ikke imponerende store, maa det dog vel erindres, at den danske Handels oftomtalte Afhængighed af Hamborg endnu, som alt foran oplyst, varede ved ind i de første Aar af Fyrrerne, og at hin pludselige Stigning af den selvstændige transatlantiske Handel saaledes betegner Bruddet med Fortiden, den nye Æras Begyndelse.

Herfor at faa ryddet Banen indvendig fra er i væsentlig Grad Grosserer-Societetets Komites Fortjeneste. Bedriften var at bryde det Aag, som dansk Lovgivning og Afgiftsvæsen havde lagt paa den kjøbenhavnske Handelsstands Nakke til Hamborgernes Fordel — selvfølgelig uden dette Maal for Øje, men uden at have kunnet hindre, at det blev *Følgen*. Efter at der ved den Asiatiske Handels Frigivelse og Toldremissionens Indførelse omsider var virksomt bødet herpaa, var Vejen aabnet for Vovemod og Driftighed. Naar disse Egenskabers Udfoldelse allerede i de nærmest følgende Aar fik saa vid en Virkning, at Kjøbenhavn paany kunde tage Konkurrencen sejrrikt op med Hamborg, skyldtes det imidlertid, som saa at sig altid i slige Tilfælde, en udefra kommende Konjunktur, hvis fulde Udnyttelse yderligere begunstigedes af den nationale Selvstændighedstræng — særlig overfor alt, hvad der var *tyisk* —, som den fødtes i Fyrrerne og fik sin Bloddaab i Trearskrigen.

Og dog skulde selv herefter, som vi senere vil faa at se, Hansastaden ved Elben endnu længe formaa at holde

et fast Tag i dansk Handelsrørelse ved at binde store Dele til sig med Kreditens Søvlænker.

*

*

*

Den vigtigste *Udførsels*varer var og blev i hine Aar, som alt paa disse Blade oftere berørt, det danske Korn. Udførslen heraf fra Kongeriget og Hertugdømmerne, som i Trediveerne gennemsnitlig havde udgjort 1,7 Mill. Tdr. aarlig, steg stærkt gennem Fyrrerne og naaede i Aaret 1846 første Gang op over 3 Mill. Tdr. Paa samme Maade vedblev ogsaa Udførslen af Hornkvæg, Heste, Svin samt Smør at stige. Hvad særlig Korn angaar, var det netop i Fyrrerne, kjøbenhavnske Handelshuse kom ind paa at overtage Udførslen heraf paa den Maade, at Kornet afskibedes for herværende Regning direkte fra Provinshavnene til det britiske Marked.

Hvad den danske *Mellemandel* og *Fragtfart* angaar, saa tog ogsaa denne i Fyrrerne efter lange Tidens fuldstændige Stilstand et nyt Opsving. Saaledes udførte kjøbenhavnske Handelshuse af fra *Middelhavet* hjembragte Oranger ca. 1 Mill. Stk. aarlig til russiske, prøjsiske og svenske Østersøhavne. Hvad særlig dansk Handel med og Skibsfart paa *Spanien* angaar, var den i Fyrrerne ikke betydelig, men ikke faa danske Skibe gik dog i Fragtfart til de spanske Havne, dels fra Kurland med Hør, dels fra Finland med Brædder og Planker — for disse var imidlertid Omkostningerne langt højere end for spanske Skibe i Danmark og da naturligvis ogsaa for de spanske Skibe i selve Spanien. Islandsk Klipfisk var alt den Gang en stor Artikel i hele denne Samhandel, men denne Afsætning stødte just i hine Aar paa en saa væsentlig Hindring i de spanske Toldindretninger, at den derigennem var stærkt truet. I

Efteraaret 1844 henvendte den danske Regering sig derfor i Madrid for at faa afsluttet en Handelstraktat med Spanien og udbad sig i denne Anledning Komiteens Erklæring. Heri gjordes opmærksom paa, at det nu var kommet saa vidt, at den spanske Indførselstold for Klipfiskeladninger, der fra Island var gaaet til Barcelona, havde udgjort helt op til 5 pCt. *mere* end det Salgsprovenu, Afsenderen havde modtaget for sine Varer. Klipfisk, der indførtes med spanske Skibe, svarede nemlig højst den halve Told mod danske, og dette havde haft til Følge, at et ikke ringe Antal spanske Skibe sejlede til Norge og der indtog Klipfisk. Denne Konkurrence var saa meget mere betænkelig, som Spanien var saa godt som den eneste Afsætningsplads for den islandske Klipfisk. Komiteen betvivlede imidlertid, at noget kunde opnaas uden en dertil svarende Indrømmelse og pegede derfor paa, om det ikke, i Lighed med, at det var blevet norske Skibe tilladt at anløbe Island og der at afsætte Tømmer og Brædder, kunde tilstedes spanske Skibe at føre Salt til Island og der igen indtage saltet og tørret Fisk imod for en saadan Tilladelse i Stedet for Told- og Skibsafgifter at erlægge en moderat Afgift af Skibenes Drægtighed. En saadan Indrømmelse maatte nok kunne gives uden Vanskelighed, da Island i tidligere Handels-traktater var udtrykkelig undtaget fra de Steder, hvor Reciprocitetssystemet skulde være gældende, medens det for Island var af største Vigtighed, at Afsætningen af Øens Hovedprodukt paa enhver Maade lettedes og fremmedes. — Endelig henledte Komiteen Opmærksomheden paa, at dansk Smør tidligere havde fundet Afsætning i Spanien, men at ogsaa denne var bleven hæmmet, ja saa godt som standset ved den høje Told og de spanske Skibes Indførselsbegunstigelser.

I Fyrrerne begyndte ogsaa Købmænd i Hovedstaden at tage Kaffe ladningsvis hjem direkte fra Brasilien og aabnede dermed en heldig Konkurrence med Hamborgerne ej alene i Forsyningen af Hjemmemarkedet, men ogsaa af Sverige, hvortil der udførtes ca. $\frac{1}{2}$ Mill. Pund Kaffe aarlig fra Kjøbenhavn. Om Firmaet A. N. Hansen & Co.s Ris-handel er tidligere i dette Værk berettet. Og endelig forsøgte ligeledes i Fyrrerne kjøbenhavnsk Konkurrence ikke uden Held at vriste Hørkramhandelen ud af Lybækkernes Hænder.

Alle disse spredte Data peger saaledes i samme Retning: et vaagnende Handelsrøre i vor Hovedstad — en helt ny og maalbevidst Stræben efter at frigøre sig fra Hamborgs Herskervælde: i Halvtredserne skulde den krones med afgjort Held.

Maj 1845 udbad Kjøbenhavns Magistrat sig Komiteens Udtalelse om, hvorvidt det maatte være hensigtsmæssigt at oprette et særegent, fra Berettigelsen som Grosserer og Beskikkelsen som Mægler forskelligt Borgerkab for den, der her besørger Forretninger som Handelsagent.

I sin Erklæring, der blev afgivet den 23. Juni s. A., gav Komiteen først en ganske interessant Udvikling af, hvorledes Oprindelsen til den omspurgte Art af Forretninger maatte søges et halvt Aarhundrede tilbage i Tiden, da den ved den franske Revolution opstaaede Søkrig bragte en Handelsomsætning af ualmindeligt Omfang til Kjøbenhavn. Denne Handelsstad fik saaledes en ny og stor Betydning for Købmænd saavel i de østersøiske som i de sydeuropæiske Havne, der væsentlig beskæftigede sig med Opkøbet og Udslibningen af de derværende Produkter, og da der for disse Købmænd ikke tidligere havde været Lejlighed til at knytte Forbindelser med Kjøbenhavn, afsendte de unge Mennesker, der var oplærte paa deres Kontorer, her til Byen, saavel for at gøre de Handlende opmærksomme paa deres Forretninger og anbefale sig til dem som for at skaffe sig selv Kundskab om, hvilke herværende Handelshuse der fra deres Synspunkt bedst kunde være Anledning til at søge Forbindelse med. Hertil indskrænkede i Almindelighed

disse Handelsrejsendes Virksomhed sig, bortset fra, at de naturligvis underrettede de herværende Groshandlere om de Prisforandringer, der under deres Kjøbenhavner-Ophold maatte foregaa paa Markedet i deres respektive Hjemsteder — og det bør herved ikke lades ude af Betragtning, at disse Rejsende saa godt som udelukkende havde henvendt sig til Grossererne; var det undtagelsesvis sket, at de søgte Forretninger hos Detailhandlerne, blev de derefter saa at sige altid vist helt tilbage af Grossererne og mistede saaledes sikkert Fodfæste her i Staden. Efter at disse Forbindelser med de udenlandske Handelshuse ved den langvarige Krig mellem Danmark og England for en stor Del var bleven opløst, viste det sig, da Freden igen blev oprettet, nødvendigt for de udenlandske Huse atter at udsende slige Handelsrejsende. Men Situationen var nu bleven en noget anden derved, at den kjøbenhavnske Groshandler paa Grund af Konjunkturerne væsentlig maatte indskrænke sig til Genstandene for det indenlandske Forbrug, og de nye Handelsrejsende søgte derfor udenom Grossererne direkte til Detailhandlerne. Dette gav Anledning til, at flere udenlandske Handelsrejsende, der stræbte efter at udvide deres Forbindelser i Norden, traf en Fordeling af de forskellige Distrikter og i hvert enkelt af samme ansatte en Underagent, der maatte overtage den detaillerede Disposition og Besørgelse af samtlige deres Kommissionsforretninger i et saadant Distrikt mod en vis Godtgørelse for de med Rejserne i Distriktet forbundne Omkostninger og en Del af den Provision, der fortjentes ved Forretningen. Men da hverken den med Forretningerne for et enkelt Handelshus forbundne Beskæftigelse optog en saadan Handelsrejsendes hele Tid, eller de deraf flydende Indtægter var tilstrækkelige til, at han kunde leve deraf, var det naturligt, at den enkelte Handelsrejsende

søgte at forene Forretningerne for flere udenlandske Huse, naar disse ikke kunde antages at komme i Kollision med hverandre. Saaledes havde den Stilling efterhaanden dannet sig, hvori flere saadanne Handelsagenter nu stod — Mænd som I. I. Erichsen og Carl Wandel drev nu en Virksomhed, der ikke alene gik ud paa som i den først beskrevne Handelsperiode at indlede Forbindelser med de udenlandske Handelshuse, for hvilke de optraadte som Agenter, og de herværende Handlende, men som oftest ogsaa at modtage de herværende Handlendes Ordre paa Varer, de maatte ønske sig tilsendt, eller som de fandt Anledning til herfra at sende i Konsignation — i hvilket sidste Tilfælde Mænd som de nævnte traf fornødent Arrangement med Hensyn til Varenes Betaling, Skibenes Befragtning o. s. v. Deres Forretning henhørte saaledes efter Komiteens Formening under Kategorien af de Handelskommissionærer, der omhandlede i Fdg. 8. Juni 1839, blot med den Undtagelse, at de i Reglen indskrænkede deres Virksomhed til Kjøbenhavn.

Komiteen fandt derfor ikke nogen Anledning til at skabe en særlig Lovgivning for disse enkelte Personer, navnlig da det næppe vilde være muligt at trække Grænsen for deres Berettigelse paa en saadan Maade, at de ikke skulde kunne komme i Kollision med Grossererne; deres Forretning var unægtelig en Art Kommissionshandel, hvilken efter Forholdenes Natur, og efter hvad der var Skik og Brug paa andre Steder, maatte anlages udelukkende, med Undtagelse af Kornhandelen, at tilkomme Grossererne. Saa længe der skulde være forskellige Klasser af Handlende med forskellig Berettigelse, maatte Grunden til denne Forskellighed efter Komiteens Formening ligge i Beskaffenheden af de Varer eller Størrelsen af de Varekvantiteter,

hvormed der handledes, men i det heromhandlede Tilfælde skulde Forskellen ligge deri, om Varerne virkelig tilhørte den, der her disponerede over samme, i hvilket Tilfælde deres Forhandling kun kunde tilkomme Grossererne — eller om de tilhørte Fremmede, hvorefter Retten til at forhandle dem maatte tilkomme Grossererne og dem, der erhvervede det nye Borgerskab, som Magistraten havde tænkt sig. Da imidlertid Varerne ikke kunde frembyde noget synligt Kendemærke paa, hvem de tilhørte, eller for hvis Regning de gik, vilde de, som forskaffede sig det heromhandlede Borgerskab, for en stor Del kunne gaa ind i Grosserernes Rettigheder, uden at man med nogen bevislig Grund vilde kunne anke derover.

Nogen Analogi mellem saadanne Handelsrejsendes og Mæglernes Virksomhed kunde efter Komiteens Mening ikke drages. De Handelsrejsendes Virksomhed var en Slags Kommissionshandel, men Mæglernes Virksomhed gik ikke alene ud paa at træffe Aftale mellem de to kontraherende Parter, men den var tillige aldeles indskrænket til Personer, som boede her i Staden, og Kriteriet paa en Mægler bestod i en særlig Tillid, der tillagdes hans Udsagn, naar dette var blevet bestyrket ved en tidligere Iagttagelse af visse foreskrevne Former — hvad der jo aldeles ikke gjaldt de her omhandlede Handelsrejsende.

Ansaas det altsaa fornødent at paalægge saadanne Handelsagenter, fordi de nu var bosatte her i Staden, at tage Borgerskab, saa Komiteen ikke rettere, end at dette Borgerskab maatte være paa Handel en gros. At de kun for en Del vilde benytte de med saadant Borgerskab forbundne Rettigheder, syntes ikke at kunne komme i Betragtning, efterdi det samme var Tilfældet med næsten alle Grosserere, af hvilke kun meget faa benyttede de dem tilstaaede Rettig-

heder i fuldt Omfang: nogle beskæftigede sig udelukkende med Kommissionsforretninger, andre med Omsætninger for egen Regning, atter andre med Spekulationer paa fremmede Markeder eller med Skibsrederi og Bankierforretninger. De Betingelser, der stilledes for at erhverve Grossererborgerkab, vilde sikkert ikke virke trykkende paa saadanne Handelsagenter, der her var Tale om, og den eneste Bestemmelse, der syntes at kunne være dem til Hinder, var da den, at enhver, der ønskede at tage Borgerskab som Grosserer, skulde godtgøre, at han besad en for et saadant Etablissement passende Formue, hvad der for en Agents Virksomhed syntes mindre nødvendigt. Men da der ikke fordredes strengt Bevis for denne Betingelse, der i og for sig var af en liden praktisk Betydning, var den Vanskelighed, som derved kunde opstaa, langt ringere, end den ved første Øjekast kunde synes at være.

Komiteen pegede saaledes allerede den Gang, for henved firsindstyve Aar siden, paa den Udvej, Lovgivningsmagten omsider slog ind paa ved Lov 29. April 1913 — Fremskridtet er undertiden langsomt her i Landet!

At skabe Riget og da særlig dets Hovedstad et moderne *Samfærdselsvæsen* var, som nævnt, en af de Opgaver, der i første Række frembød sig til Løsning for Christian VIII. Hertil opmuntredes og tilskyndedes han og hans Regering da ogsaa Gang paa Gang af Grosserer-Societetets Komite, som ret naturligt maatte have et aabent Øje for Vigtigheden af, at Danmark og dansk Handel ikke kom til at staa tilbage under den Verdensudvikling, der saa aabenbart nu tog Fart. Allerede i sin Henvendelse til Kong Christian den 16. Marts 1840 havde jo Komiteen taget Ordet for en Forbedring af Kommunikationsvæsenet til Søs ved Hjælp af *Dampskibe* og i saa Henseende peget paa Nødvendigheden af at faa etableret og opretholdt Dampskibslinier mellem Kjøbenhavn og Kiel, Kjøbenhavn og Aarhus, Kjøbenhavn og Aalborg, Jylland og Norge, Kjøbenhavn og Malmø samt Kjøbenhavn og Stettin. Man tænkte sig dette Maal naaet ved, at der gaves Statsunderstøttelse til private Entrepriser under Form af en rundelig Godtgørelse for Posternes Befordring.

Endnu paa dette Tidspunkt var Spørgsmaalet om Landets Forsyning med *Jernbaner* ikke ret fremme i den almene Bevidsthed, men det blev netop sat paa Dagsordenen kort efter og samlede den resterende Del af Aaret 1840 alle

interesserede Kredses fulde Opmærksomhed. *Dampskibe* havde man derimod kendt allerede i den sidste Snes Aar, men Brugen af dem i de danske Farvande var endnu kun sparsom. Først i Slutningen af Trediverne begyndte engelske og franske Koffardidampere at anløbe Kjøbenhavns Red i regelmæssige Farter, og det var omtrent paa samme Tidspunkt, mindre Rederier herhjemme søgte at oprette faste Ruter mellem Kjøbenhavn og de mere betydende Sø-købstæder.

Endnu et godt Stykke op i Fyrerne foregik herhjemme saavel Personbefordringen som Pakkebefordringen til Lands med Hest og Vogn, 1 Mil i $\frac{3}{4}$ Time, medens Færgefarten mellem Landsdelene foregik ved Hjælp af Sejlskibe. Allerede i 1819 var dog Dampskibet »Caledonia« sat i Postfart mellem Kjøbenhavn og Kiel i Sommerhalvaaret. Det afgik fra Kjøbenhavn hver Tirsdag Morgen og fra Kiel hver Torsdag Eftermiddag. Postbestyrelsen var imidlertid længe imod Dampskibsfarten, da den forringede Postvæsenets Indtægter. I Sommeren 1824 fik man imidlertid en Dampskibsforbindelse med »Prinsesse Wilhelmine« mellem Kjøbenhavn og Lybæk, og kort efter anmodede Grosserer-Societetets Komite om, at denne maatte blive benyttet til Postforsendelse, hvilken Anmodning Generalpostdirektionen først lod ganske uænsat — senerehen bekvemmede den sig dog til at andrage om Kongens Tilladelse til at sende Post med Skibet. Indenfor Landets Grænser besørgedes imidlertid Posten for Vandtransportens Vedkommende fremdes af de gamle Færgelaug, og da i Foraaret 1825 Grosserer Jacob Holm indgav Ansøgning om Eneret paa en Dampskibsfart mellem Kjøbenhavn og Jylland, protesterede Generalpostdirektionen ivrigt herimod under Henvisning til den skadelige Indflydelse, som Dampskibsfart i

Almindelighed maatte siges at have paa Befordringsvæsenet, Færgstederne og Gæstgiverierne — Færgeindretningen mellem Aarhus og Kallundborg bestod da af 5 store Jagter, som nu vilde blive sat i Uvirksomhed, den vilde derigennem tabe Størstedelen af sine Indtægter den meste Tid af Aaret uden dog, naar Kreaturtransporten om Efteraaret skulde besørges, at kunne indskrænke Fartøjernes Antal. Commerce-Collegiet mente dog alligevel ikke at kunne andet end anbefale enhver Foranstaltning, der sigtede til at lette og befordre Samfærdslen, og tilraadede derfor indtrængende at give Jacob Holm Privilegiet — men Frederik VI fulgte Generalpostdirektionen og afslog Ansøgningen om Eneret.

Ikke desto mindre blev Dampskibet »Dania« snart efter sat i Fart mellem Kjøbenhavn og Fredericia, Kjøbenhavn og Aalborg samt Kjøbenhavn og Aarhus, og Postbestyrelsen blev derfor nødsaget til at benytte »Dania« til Forsendelse af Brevpost fra Juli 1827.

Spørgsmaalet for det danske Postvæsen om at tage Dampskibet i sin Tjeneste fik overhovedet nu en saadan Aktualitet, at Direktionen omsider bekvemmede sig til at foreslaa nedsat en kombineret Kommission, som bl. a. skulde undersøge, om et Dampskib kunde overvinde Modstorme, og om det kunde sejle om Vinteren, naar Bæltet var isfrit, men det dog var saa koldt, at Vandet, der skyllede over Skibet, frøs paa dets Dæk og Sider, hvorved muligvis Hjul og Maskine kunde forhindres i at virke.

Kommissionen blev straks nedsat og afgav s. A. (1827) sin Betænkning, som gik ud paa, at det foreløbig vilde være tilstrækkeligt at anskaffe et Dampskib til Storebæltsfarten. Man mente at kunne fastslaa, at kun overordentlige, orkanagtige Modstorme vilde kunne sinke et Dampskib betydeligt eller aldeles standse dets Virksomhed, og at det

Vand, der under Overfarten kunde slaa op paa Skibets Sider, ikke i Frostvejr kunde virke hæmmende paa Sejladsen. Kongen bifaldt derefter Anskaffelsen af et Dampskib med en Maskine paa 30 HK. Dette blev bygget og traadte den 11. Juni 1828 i Fart som Postskib paa Storebælt, og faa Maaneder efter kunde Postdirektionen ikke finde Lovord nok om Dampskibet — efterhaanden forsonede man sig derefter ogsaa med den *private* Dampskibsfart, hvis Nytte i postal Henseende man ikke længer turde underkende.

Det blev L. N. Hvidt, som i Aaret 1830 afløste »Caledonia« med det første her i Landet (paa Jacob Holms Skibsværft) byggede Dampskib, »Frederik VI«, et med Kobberhud forsynet Skib med Plads til 74 Personer i en »elegant« Førstekahyt. Det blev sat i Gang den 26. Juni 1830 og afgik hver Mandag Morgen Kl. 6 fra Kjøbenhavn med Ankomst til Kiel samme Dags Aften, returnerede Onsdag Eftermiddag og afgik atter Torsdag Eftermiddag til Lybæk og returnerede derfra Fredag Eftermiddag.

I det politisk saa bevægede Aar 1830 androg i Oktober Maaned, da Dampskibsfarten var ophørt, en Del kjøbenhavnske Handelshuse ved Firmaerne Blacks Enke & Co. og Hambro & Søn om, at der til Befordring af disse Handelshuses Breve maatte blive sendt en ugentlig Post fra Hamborg med Estafette mod, at Handelshusene afholdt Udgiften, der beløb sig til 90 Rdl. for hver Estafette, og desuden erlagde den sædvanlige Brevporto. Posten skulde afgaa fra Hamborg Lørdag Aften, for saa vidt den engelske Post over Cuxhafen var indtruffet. Dette Andragende blev straks bevilget — og kort efter udtalte Frederik VI Ønske om, at der ogsaa blev en hyppigere Forbindelse for Breve fra Hertugdømmerne. Derefter blev der i November 1830

indrettet en ny kørende Post fra Hamborg til Befordring af Regeringens Breve, dog at Private ogsaa kunde faa deres Breve og Aviser med mod en forhøjet Porto af 50 pCt.

Saa snart Dampskibene paa Kiel og Lybæk i Foraaret 1831 genoptog Farten, ophørte de nysnævnte ekstraordinære Forbindelser mellem Kjøbenhavn paa den ene Side, Kiel og Lybæk paa den anden Side, og Generalpostdirektionen indstillede derfor til Kongen, at der oprettedes en tredie ugentlig Brevpost fra Hamborg til Kjøbenhavn samt midlertidig en fjerde under Hensyn til, at Koleraen netop var udbrudt i Hamborg og det sydlige Holsten, og det derfor var vigtigt at have hyppige Efterretninger derfra. Saaledes fik man i Vinteren 1831—32 4 Gange ugentlig Brevpost fra Hamborg — og under Hensyn til Koleraen blev alle Postsække aabnede, Brevene udtagne og gennemrøgede med Salpeter og Svovl. Disse Sikkerhedsforanstaltninger blev dog igen ophævede i December.

Da Dampskibene i Foraaret 1832 paany begyndte at sejle, ophørte atter de ekstraordinære Poster, men den følgende Vinter sattes de paany regelmæssigt i Gang, og man var altsaa nu naaet saa vidt, at der om Vinteren var 4 Gange og om Sommeren 3 Gange ugentlig Brevpost fra Hamborg til Kjøbenhavn — i modsat Retning derimod kun 2 Gange. Fra Foraaret 1834 indrettedes der imidlertid en tredie ugentlig Post fra Kjøbenhavn til Hamborg, og denne førtes gennem Sjælland og Fyen ogsaa som Personpost ved Diligencer og lukkede Bivogne. Marts 1835 oprettedes endnu en ugentlig Brev- og Personpost paa denne Rute, og der var altsaa nu Forbindelse mellem Kjøbenhavn og Hamborg 4 Gange ugentlig, nemlig Mandag, Tirsdag, Fredag og Lørdag fra Kjøbenhavn og de samme Dage fra Hamborg. Dernæst blev der nu 2 Gange ugentlig Forbindelse

med Udlandet over Kiel og Lybæk med Dampskibet »Løwen« — 1835 blev der etableret Dampskibsfart mellem Kjøbenhavn og Stettin med »Dronning Marie«.

I Indenrigsfarten tog fra 1. Maj 1836 en fast Postrute mellem Kjøbenhavn og Aarhus 2 Gange ugentlig sin Begyndelse, og hermed forsendtes Posten mellem Kjøbenhavn og det nordlige Jylland.

Fremskridtene var, som man ser, kun faa og langsomme, og i 1837 indgik derfor Grosserer-Societetets Komite med en indtrængende Henvendelse til Generalpostdirektionen om en gennemgribende Forbedring af Samfærdselsforholdene med Udlandet: »Vi behøver ikke for det høje Collegium at udvikle, hvor nødvendigt det, for om muligen at konservere den ringe Handelsrørelse, der endnu er levnet Kjøbenhavn, er, at der sørges for en Kommunikation, hvorved Handelsstanden sættes i Stand til i det mindste nogenlunde at kunne holde Skridt med vore mange Konkurrenter i Udlandet, og vi er forvissede om, at man ved at træffe de til saadant Øjemed nødvendige Foranstaltninger ikke blot vil tage Hensyn til Postkassens Intrader, men fornemmeligen se hen paa det Almindeliges Tarv.«

Allerede forinden, nemlig i Foraaret, havde Postvæsenet omsider anskaffet et Dampskib paa 20 HK. til Lillebæltsfarten. Skibet blev færdigt i Begyndelsen af Maj 1838 og fik Navnet »Maagen«, men begyndte sin Fart i Storebælt og kom først fra September s. A. til at sejle i Lillebælt. Hermed standsede foreløbig Forbedringen af Postgangen paa Hovedruten. — Først paa Vaaren 1843 begyndte Pakkeposten mellem Kjøbenhavn og Kolding og mellem Haderslev og Aalborg at gaa 2 Gange ugentlig i Tilslutning til Pakkeposten mellem Haderslev og Hamborg. Aaret i Forvejen var der endelig etableret en Dampskibsfart mellem Kjø-

benhavn og Aarhus, hvorved den tidligere Kallundborg-Aarhus Rute fik et haardt Stød.

Den 1. Maj 1839 udløb det Privilegium paa Dampskibsfarten mellem Kjøbenhavn og Kiel, som i sin Tid var erhvervet af L. N. Hvidt. Samme Aar blev det svenske Dampskib »Malmø« sat i Fart mellem Malmø og Lybæk, 1 Gang ugentlig, undervejs anløbende Kjøbenhavn, og der blev nu fra denne Stad afsendt Brevpost saavel med denne Baad som med »Frederik VI«. I 1841 fik »Frederik VI« tillige en Konkurrent paa Kieler Ruten, idet Dampskibet »Christian VIII« blev sat i Fart her 2 Gange ugentlig i Sommermaanederne og 1 Gang ugentlig i Maanederne Oktober/December — og denne Baad konkurrerede forholdsvis hurtigt »Frederik VI« ud og overtog Postbefordringen mellem Kjøbenhavn og Kiel fra 1841, medens »Malmø« blev eneste postførende Skib mellem Kjøbenhavn og Lybæk.

Da Ruten Kjøbenhavn—Stettin efterhaanden viste sig at svare daarlig Regning, blev den opgivet af de private Entreprenører ved Udgangen af 1840, men da just i Begyndelsen af Fyrreerne Jernbanen Berlin—Stettin kom under Bygning, besluttede det danske Postvæsen sig i Sommeren 1842 til at bygge et Dampskib for denne Rute.

Saa snart Komiteen fik bragt i Erfaring, at der mellem den danske og den prøjsiske Regering fandt Underhandlinger Sted om en slig ny Postdampskibsforbindelse mellem Kjøbenhavn og Stettin, henvendte den sig til Generalpostdirektøren den 21. November 1843 med en Skrivelse. Heri indrømmedes det, at Savnet efter Rutens Standsning ved Aarsskiftet 1840/41 just ikke havde været stort, da »Dronning Marie« kun havde været langsom og lidet rummelig, men nu var Situationen ved Tilendebringelsen af Baneanlægget mellem Berlin og Stettin (15. Aug. 1843) totalt forandret:

skulde den danske Købmandsstand kunne haabe at blive delagtig i det Handelsrøre, som derved vilde skabes i Tyskland, maatte den nævnte Dampskibsfart genoptages og det hurtigt. »Vi tør uden Tvivl vente, at det høje Collegium med os vil hylde den Anskuelse, at vor Handel kun da kan holde Skridt med andre Landes, naar vore Kommunikationsmidler kappes med disses i Hurtighed og Hyppighed, og at Staten ved at indføre dem ikke omstændeligen bør beregne, om dens Kasse derved overhovedet savner Indtægter til, at de med Indretningen forbundne Udgifter straks kan dækkes, men at den maa tage i Betragtning, at en slig Foranstaltning fremmer alle næringsdrivende Klassers og derved det Heles Interesse, ligesom ogsaa en saadan partiel Anvendelse af det betydelige Overskud, som Brevportoer afgiver, vist vil være en af de virksomste i Handelens Interesse.« Det var derfor ikke nok at faa et Dampskib sat ind paa Ruten, men det maatte være et Skib af »betydelig Størrelse«, 200 HK. eller deropimod, for at Varer i større Mængder kunde forsendes med det.

Man gjorde sluttelig opmærksom paa, hvorledes Norge for Statens Regning havde etableret sin ovenfor nævnte Dampskibsfart paa Kjøbenhavn, Sverige med en betydelig Pengesum havde understøttet en Dampskibslinie mellem Hull og Göteborg, den russiske Regering interesseret sig for Dampskibsfarten mellem St. Petersborg og Lybæk, Håvre osv., og endelig at England havde anvendt overordentlig store Summer for at bringe Postdampskibe i Fart mellem engelske Havne og Fastlandet og senest ogsaa med transatlantiske Havne. — Til Trods for denne Henvendelse blev Postvæsenets Damper (»Geiser«) dog kun paa 160 HK. og dens Bygning tog lang Tid. Indtil denne Baad blev færdig, traf man imidlertid foreløbige Overenskomster om

Rutens Besejling først med et prøjsisk, saa med et svensk Dampskib. —

Allerede i Februar s. A. (1843) var Komiteen gennem Commerce-Collegiet bleven gjort bekendt med, at den norske Regering havde planlagt Iværksættelsen af en regelmæssig Dampskibsfart mellem Norge og Hamborg, der skulde have til Følge, at den hidtil stedfundne Dampskibsfart Christiania—Göteborg—Kjøbenhavn indskrænkedes til 1 Rejse om Ugen eller hveranden Uge.

Collegiet følte sig noget opskræmt heraf paa den danske Handels Vegne, men i en Skrivelse af 24. s. M. tog Komiteen Sagen mere koldsindigt. Den gjorde nemlig opmærksom paa, at der vel i den senere Tid var gaaet en vældig Varetransport fra norske Havne til Hamborg — den angaves endog at blive ført med 200 smaa Sejlskibe — men dette var ikkun en Følge af den ved Hamborgs store Brand i 1842 opstaaede Trang til norske Bygningsmaterialier — Efterspørgslen var med andre Ord rent forbigaaende. Desuden egnede Norges voluminøse Eksportprodukter sig kun vanskeligt til at transporteres med Dampskibe, og de norske Stykgodsfarere maatte gerne ligge saa længe i Ladning, at der herpaa næppe kunde grundes nogen Dampskibsfart.

Ikke desto mindre maatte Komiteen indrømme, at enhver Foranstaltning, der lettede og forøgede Samkvetmet mellem Norge og Hamborg, tilintetgjorde et Led i den Kæde, der i kommerciel Henseende sammenknyttede Norge og Danmark. Selvsagt ønskede man intet Skaar i den livlige Dampskibsforbindelse mellem Kjøbenhavn og Christiania, som kom baade Person- og Brevbefordringen umiskendeligt tilgode. Dertil kom, at en Foranstaltning af den planlagte Art upaatvivlelig vilde blive til Skade for en anden vigtig Forretningsbranche i Kjøbenhavn, nemlig Besørgelsen af

.Søassurancen. Man kunde derfor ikke nægte, at det vilde være behageligt for den kjøbenhavnske Handelsstand, om den omhandlede Plan ikke kom til Udførelse, og man kunde derfor ikke varmt nok lægge Regeringen paa Hjerte dertil at tage hensigtsmæssige og virksomme Skridt. Direkte lod dette sig næppe gøre, men man havde et indirekte Middel, nemlig at nedsætte de Omkostninger, som beregnes for de med de norske Skibe ankommende Breve, der viderebefordredes, og til at anvende dette Middel vilde Regeringen vist føle sig saa meget mere opfordret, som den med denne Befordring for Postvæsenet forbundne Indtægt ganske vilde gaa tabt, naar der aabnedes en direkte Linie mellem Norge og Hamborg.

Fra 1. Januar 1845 oprettedes en 5. ugentlig Brevpost mellem Kjøbenhavn og Hamborg med Afgang fra Kjøbenhavn Onsdag Aften og Ankomst til Hamborg over Kiel—Altona Jernbanen Fredag Eftermiddag og omvendt fra Hamborg Torsdag Morgen med Ankomst til Kjøbenhavn Lørdag Morgen. Herved var ikke alene opnaaet en ugentlig Post mere, men tillige at Befordringstiden for denne var indskrænket til 2 Døgn. Da samme Aar Jernbanenættet i Holsten udvidedes ved Aabningen af Sidebaner fra Altona til Glückstadt samt fra Neumünster til Rendsborg, blev som Følge heraf om Efteraaret foretaget en omfattende Forandring i hele Postgangen paa Ruten Kjøbenhavn—Hamborg. Samtlige Poster befordredes nu fra Altona til Rendsborg pr. Jernbane, hvad der medførte, at Befordringen kunde foregaa omtrent uafbrudt, og at Befordringstiden kunde indskrænkes betydeligt. — Der var altsaa nu 5 Gange ugentlig Forbindelse mellem Kjøbenhavn og Hamborg for Brevpost, og de 4 Gange ugentlig kunde Rejsende medfølge.

I Begyndelsen af 1845 var der i hele Monarkiet kun

19 Dampskibe, alle Hjuldampere, med tilsammen 710 Cl. og 1215 HK. Deraf var »Königin Caroline Amalie«, Flensborg (90 HK.), »Die Stohr«, Itzehoe (53 HK.) og »Hamlet«, Helsingør (40 HK.), byggede af Jern, Resten af Træ. Af de 19 Dampskibe løb »Frederik VI«, »Christian VIII« (»Dania«) og »Löwen« paa Kjøbenhavn—Kiel, »Iris« Kjøbenhavn—Aarhus 1 Gang ugentlig og Kjøbenhavn—Aalborg 1 Gang ugentlig, »Königin Caroline Amalie« Kjøbenhavn—Flensborg via Svendborg 1 Gang ugentlig, »Maagen« Aarø Sund—Assens, »Limfjorden« Aalborg—Limfjordsstæderne, »Prinsen« Kjøbenhavn—Nyborg og »Sjælland« Kjøbenhavn—Rostock via Vordingborg og Nykøbing F. 1 Gang ugentlig.

Det største Skib var »Christian der Achte« (Kiel), som havde 180 HK., det næststørste »Iris« (Aalborg) med 160 HK.

I 1845 kom endnu et Dampskib til, nemlig ovennævnte »Geiser«, som først kort Tid blev sat i Postfart mellem Kjøbenhavn og Travemünde. »Hamlet«, som var bygget i London, blev 13. Maj 1842 sat i regelmæssig Fart mellem Kjøbenhavn—Helsingør—Helsingborg. 1845 blev endvidere til Sundfarten købt de to smaa Hjuldampere »William« og »Emma«, kaldet »De blaa Dreng« efter Skibenes blaa Farve. De blev hurtig meget populære, men kunde ikke svare Regning, og de blev efter 2 Aars Forløb afhændede. I 1847 erstattedes de af Damperen »Ophelia«, ligeledes bygget i London.

Dampskibsfarten paa *Udlandet* fik i Aarene 1845 til 1847 en betydelig Udvidelse ved, at de første Postdampskibe nu sattes i denne Fart. »Geiser« kom i Foraaret 1846 omsider ind paa Ruten Kjøbenhavn—Stettin og sejlede her 2 Gange ugentlig. Aaret forinden var der bleven meddelt Industriforeningen Koncession paa Anlæg og Drift af en Jernbane mellem Kjøbenhavn og Roskilde, og dennes Fortsættelse

til Korsør ansaas da kun for et Tidsspørgsmaal. Generalpostdirektionen indgik derfor med en Forestilling til Christian VIII og udviklede heri, at da Ruten Kjøbenhavn—Hamborg ubetinget var Hovedruten gennem Landet, hvortil alle øvrige forholdt sig som Biruter, maatte Postvæsenet have fuld Raadighed over denne, og der maatte derfor snarest muligt skrides til at forberede Etableringen af en Dampskibspaketsfart for Postvæsenets Regning mellem (Kjøbenhavn-) Korsør og Kiel, saa at en saadan kunde tage sin Begyndelse ved Jernbanens Aabning. Dette blev bevilget under 15. Oktober. Jernbanen Kjøbenhavn—Roskilde blev nu vel færdig og aabnedes den 27. Juni for Driften, men kom foreløbig ikke videre — og det af Postvæsenet anskaffede Skib »Skirner« blev derfor i Maj 1847 sat i Fart mellem *Kjøbenhavn* og Kiel, alternerende med Dampskibet »Copenhagen«, som havde C. H. Donner i Altona til Reder. Da ogsaa »Löwen« sejlede i denne Fart 1 Gang ugentlig, var der saaledes efterhaanden tilvejebragt, i det mindste den halve Del af Aaret, 5 Gange ugentlig Dampskibsforbindelse mellem Kjøbenhavn og Kiel — og man var derved naaet til at have daglig Postforbindelse med Hamborg.

Aabningen af Kjøbenhavn—Roskildebanelen gav Anledning til, at Posten for denne Stræknings Vedkommende blev befordret med dette nye Samfærdselsmiddel, men herudover bragte den nye Forbindelse foreløbig ingen Fordele i postal Henseende.

*

*

*

Den 5. Juni 1845 opkastede Generaltoldkammeret og Commerce-Collegiet overfor Komiteen det Spørgsmaal, hvorvidt det ifølge vore Handels- og Skibsfartsforhold maatte

anses ønskeligt, at Personbefordringen, det være sig med Sejl- eller Dampskib, mellem de danske Havne i Indlandet forbeholdtes indenlandske Skibe, samt om for Varetransportens Vedkommende en tilsvarende Foranstaltning maatte være anbefalelsesværdig.

I sit herpaa den 16. Juni s. A. afgivne Svar gjorde Komiteen først opmærksom paa, at de fleste søfarende Stater som et Middel til at fremme deres Handelsmarines Interesser havde udelukket fremmede Nationers Skibe fra Fragt-fart paa deres Kyster — for Danmarks Vedkommende henvises til Pl. 1. September 1819, der indeholdt et saadant Forbud med Hensyn til fremmede Skibe af mindre Læstedrægtighed. Komiteen gik nu ud fra, at dette Forbud ikke kunde ophæves, men ytrede iøvrigt som sin Overbevisning, at dermed var ogsaa den danske Sejlskibsfart tilstrækkeligt beskyttet. Skulde man ville paatænke en Udvidelse af denne Beskyttelse til en Udelukkelse af alle fremmede Skibe uden Hensyn til deres Størrelse, da maatte Grunden dertil ligge enten i Erfaringen om, at fremmede Skibe allerede havde kastet sig ind i den indenlandske Fragtfart, eller en paa Omstændighederne grundet Frygt for, at dette vilde ske. Det første var faktisk ikke Tilfældet, og en Frygt som den anførte maatte anses for ugrundet som Følge af den betydelige Udvidelse af Skibsrederiet, der havde fundet Sted gennem en længere Aarrække i Provinsstæderne. Komiteen gik derfor imod Indskrænkningen, saa meget mere som en saadan vilde besvære Udførslen af de danske Produkter, hvortil der netop ikke sjældent anvendtes fremmede Skibe, som blev lastede til Kjøbenhavn. Derved gaves der ofte en særdeles fordelagtig Lejlighed til at faa billig Fragt ved at give saadanne indløbne Skibe Returladning. Ret karakteristisk fortsatte Komiteen derefter saaledes:

»En Udelukkelse af fremmede Skibe er unægtelig en Indskrænkning af den almindelige Samkvemsfrihed, og hidtil har den danske Stat, uden at den mindste Opofrelse dermed har været forbunden, vist en Liberalitet, der for Ud­lændinge vistnok synes større, end den i Grunden er. Man vilde næppe handle klogt ved uden Nødvendighed at be­røve sig Lejlighed til at beraabe sig herpaa i de eventuelle Tilfælde, da fremmede søfarende Stater i anden Henseende kunde opstille Fordringer. Hvad Transporten af Varer saa­vel som Personbefordringen med *Dampskibe* angaar, kan, da dette Kommunikationsmiddel først i den senere Tid er fremkommet, de tidligere Forhold ikke komme i Betragt­ning. Spørgsmaalet maa saa blive, hvilket man anser for rigtigst: enten at forbeholde de danske Statsborgere de Fordele, der kan være forbundne med denne Fragtfart, men som i det mindste under de nuværende Omstændig­heder næppe kan være betydelige, eller ved en Forøgelse af Transportmidlerne at forøge Kommunikationen dels mel­lem de forskellige Provinsbyer, dels mellem de forskellige Havne i samme Provins — og for det sidste maa Komiteen efter de lokale Forhold ubetinget erklære sig. Hvor langt vi i Henseende til Midlerne for Dampskibsforbindelser har lige indtil den sidste Tid staaet tilbage for andre Na­tioner, hvoraf flere formedelst deres Beliggenhed ikke føler saa stor Trang dertil som vi, behøver Komiteen næppe at gøre opmærksom paa, men en saa udvidet Dampskibsfart som den, der efter Statens Beliggenhed maa anses for ønskelig, udfordrer store Kapitaler og kan kun udføres med betydelige aarlige Bekostninger. Der vilde derfor vist med­gaa en lang Række af Aar, før den kunde tilvejebringes, saafremt den skulde udelukkende overlades til danske Undersaatters Kraft, og det vilde, medens man ikke har

forsmaaet at benytte fremmed Kapital til Anlæg af Jernveje og Anskaffelse af Lokomotiver, næppe være klogt i Henseende til Dampskibsfarten at spærre Vejen for dem, der er i Besiddelse ej alene af de fleste Penge, men ogsaa af den største Indsigt i dette Fag, hvorved ogsaa maa komme i Betragtning, at man ved et almindeligt Forbud vilde berøve Kommunikationen den Lettelse, der kan opstaa derved, at fremmede Dampskibe ved deres Fart paa udenlandske Stæder kan gøre Mellemlrejser mellem danske Havne, hvilken Samfærdsel i mange Tilfælde ikke kan bære de med en selvstændig Dampskibsfart forbundne Omkostninger.«

I Januar 1848 rejste Commerce-Collegiet det Spørgsmaal, hvorvidt der maatte være tilstrækkelig Anledning til at gøre Tilladelsen til regelmæssig Dampskibsfart i og paa de danske Havne afhængig af en Bevillings Meddelelse.

Æsket herom udtalte Komiteen under 10. Februar: »At paalægge Dampskibsfarten et saadant Baand, for hvilket Paket-Farten med Sejlskibe hidtil har været aldeles fritaget, kan vi ikke andet end anse for at være i høj Maade betænkeligt, thi uden at tale om, at det Offentliges Ret til at gøre Indskrænkning i den Borgerne tilkommende Frihed til paa bedste Maade at benytte deres Kræfter, ikke kan udstrækkes videre, end Omsorgen for Alles Sikkerhed kræver, vilde efter vor Formening en Bestemmelse af denne Art upaatvivlelig tjene til at modarbejde Udbredelsen af en livlig Dampskibsfart paa vore Kyster, men denne maa efter de lokale Forhold anses for at være saare ønskelig. Skibsfartens Interesse, og hvad der tjener til at befordre denne kan nemlig ingen bedre bedømme end selve Rederen, og denne Interesse vil lede ham til at lægge de Dampskibsruter, af hvilke han tør vente sig den Fordel, uden hvilken Entrepriser af denne Art ikke kan bestaa. Men skal Entre-

prisens Hensigtsmæssighed underkastes nogen som helst anden Autoritets Bedømmelse, hvorved andre Momenter end de, der bestemmer Entreprenøren, kan komme i Betragtning, vil mange, som ellers kunde paatænke slige Foretagender, afskrækkes ej alene fra at aabne nye Ruter, men ogsaa fra at trænge ind i de allerede aabnede, hvorved Kapitaler, der ellers vilde kunde komme denne Fart tilgode, vil holdes tilbage, og Konkurrencen, der er den bedste Spore til Forbedringer, svækkes.« De Indskrænkninger, som Omsorgen for Borgernes Sikkerhed gjorde fornødne, burde selvfølgelig gennemføres, f. Eks. ingen Dampmaskine sættes i Brug, forinden den var undersøgt af fagkyndige Mænd (jfr. Fdg. 27. April 1832), og en saadan Undersøgelse burde vel ogsaa af og til gentages. Heller ikke burde det tilstedes Enhver at optræde som dansk Skibsfører, men ogsaa i saa Henseende var der jo gældende Love. Men herudover maatte Komiteen paa det bestemteste erklære sig imod, at der paalagdes Entreprenørerne særlige Forpligtelser i Henseende til Tiden for de specielle Ruter.

Saaledes værnede Komiteen — og med Held — om det danske Trafikvæsens Udvikling og sørgede for, der ingen kunstige Lovhindringer blev lagt paa dens Bane.

ørst i Fyrreerne kom der omsider ogsaa Fart i Bestræbelserne for at skaffe Riget Datidens nyeste Samfærdselsmiddel, *Jernbaner*.

For os moderne Mennesker, som lever midt oppe i Flyvekunstens Hastighedsrekorder, og for hvem Jernbaner er en gammeldags Selvfølgelighed, hvis daglige Forsinkelser og Langsommelighed vi stadig besværer os over — for os falder det lidt anstrengt at sætte os ind i, hvad de første Jernbaneanlæg betød for den daværende Slægt, hvorledes de revolutionerede Bevidstheden, fyldte Sindet med svimlende Udsigter til en uanet Omformning af Samfærdslen og dermed det hele daglige Liv. Det var netop de fremskredne, de forudseende, de ud imod Fremtiden skuende Aander, der sysselsatte sig med disse Anlæg, tumlede med Planerne til at skabe store gennemgaaende Forbindelseslinier mellem Landene og atter som Fødebaner for disse Sidelinier gennem Landsdele, hvor der til en Begyndelse ingen som helst Trafik var. Hvorfor da ogsaa alle disse Planers Dristighed, ja, fuldkomne Dumdristighed, fyldte alle de ædruelige, de nøgterne, de solidt tænkende Mænd med haanlig Forargelse over saa megen Uforstand og Letsind.

I »Französische Zustände III« skriver Heinrich Heine 1843 i Anledning af, at Banerne fra Paris til Orleans og Rouen var bleven aabnede, hvorledes dette virkede som en

Rystelse, som gik der et elektrisk Stød gennem hele Paris' Befolkning. »Men medens den store Mængde blot bedøves og maabende stirrer paa de store bevægende Kræfters ydre Tilsyneladelse, bliver Tanken grebet af en hemmelig Gru, saaledes som vi Mennesker altid føler det, naar det uhyre, det uhørte indtræffer, hvis Følger er uoverskuelige og uberegnelige. Vi mærker blot, at vor hele Tilværelse er ledet ind i et nyt Spor, at nye Glæder og Trængsler venter os, og det ubekendte øver sin gysende Tiltrækning paa os, dragende og ængstende paa een Gang. Saaledes maa vore Fædre have været tilmode, da Amerika blev opdaget, da Opfindelsen af Krudtet aabenbarede sig i de første Skud, da Bogtrykkeren sendte de første Ark af det guddommelige Ord ud i Verden. Paa ganske lignende Maade er Jernbanen en Forsynets Gave, som giver Menneskeheden et nyt Opsving, forandrer Livets Form og Farve: der begynder et nyt Afsnit i Verdenshistorien, og vort Slægtled kan rose sig af at være tilstede derved. Hvilke Forandringer maa der nu ikke indtræde i hele vor Anskuelsesmaade, i hele vor Forestillingskreds! Endogsaa de elementæreste Begreber, Tid og Rum, er blevet vaklende. Ved Jernbanen bliver Rummet dræbt, og der bliver givet os endnu Tid tilovers — havde vi blot Penge nok til ogsaa at slaa den sidste Rest af Tiden ihjel paa anstændig Maade! I 4^{1/2} Time rejser man nu fra Paris til Orleans, i lige saa faa Timer til Rouen. Hvad vil det først ret blive til, naar Linien til Belgien og Tyskland kommer i Stand og bliver sat i Forbindelse med de derværende Baner! Mig er det, som om alle Landes Bjerge og Skove kommer rykkende ind mod Paris: jeg indaander allerede Duften af de tyske Linde — udenfor min Dør hører jeg Østersøens Brænding.«

For Frankrigs Vedkommende var *James Rothschild*, hvad man med et moderne amerikansk Udtryk kan kalde: den første *Jernbanekonge*.

Det var i Aaret 1812 James Rothschild nedsatte sig i Paris. Det store Penge-dynastis Stamfader, den gamle Mayer Anselm Rothschild levede endnu i Frankfurt og havde derfra delt Europa i 5 Dele, hvøraf hver tilfaldt en af hans Sønner, Nathan havde valgt London, Salomon var alt Wiener Børsens Behersker, Charles var nede i Italien beskæftiget med at bringe Pavens finansielle Forhold i Orden, den ældste Søn, Anselm, var bestemt til at overtage Faderens Forretning i Frankfurt — Erobringen af Paris blev nu betroet den yngste, James. Han begyndte som Agent for sin Broder i London. Først i 1817 ansaa denne det rette Tidspunkt for at være kommen til Dan-nelsen af et selvstændigt Pariser Rothschild-Hus, det fik saa Firmanavnet *Rothschild Frères*. 1822 blev James Generalkonsul for Østerrig-Ungarn og ophøjet til Baron. Som saadan førte han sig ogsaa: hans prægtige Renaissance-Palæ i Rue Lafitte Nr. 40 blev kaldt »det absolute Penge-dømmes Versailles«. Allerede i Begyndelsen af Fyrterne var Rothschild Frères en anerkendt Stormagt i den franske Børsverden, og man anslog Baron James' Formue til 600 Mill. Francs. Den Næstrigeste i Frankrig — bortset fra Kong Louis Philippe, som skal have ejet over 800 Mill. — havde kun en Formue af 100 Mill., den Tredjerigeste af 40 Mill.

Det er sjældent, at store Børsmænd finder en Skildrer, som virkelig er i Stand til eller finder det Umagen værd at give en Karakteristik af dem. Man gennemgransker de store Digteres, Komponisters og Kunstneres Privatliv, gør sig al tænkelig Umage for at komme bagom Kunstværkerne for ret at faa fremstillet og tydeliggjort Skaberens Person-

lighed. Paa lignende Vis er det ned gennem Tiderne gaaet med Fyrster og fyrstelige Personer, Statsmænd og Politikere, Helte og Hærførere, Prælater og Filosofer. I vor tekniske Tidsalder tillige med de store Opfindere og de store Opdagelsesrejsende. Forretningslivets Heroer er derimod forblevet Stedbørn. Deres Menneskeværd maales højst med Resultaternes Talværdier. Saa længe de er i levende Live, bøjer man sig for dem, beundrer og smigrer dem, men naar de er døde, maa deres Familie sørge for Monumenterne. Ej alene er det, som de Skribenter, der raader over det literære Portrætmaleris Kunst, har følt deres Aandsbeslægtede som naturligere og mere kærkomne Emner, men det synes ogsaa, som om de har villet hævne deres egen Mangel paa Mammon ved at lade de store Rigmænd forsvinde i Glemslens Mørke.

James Rothschild danner paa en Maade en Undtagelse, idet en Digter af Heinrich Heines Rang ofte og indgaaende har beskæftiget sig med ham, men ogsaa hos ham mærker man en naturlig Malice overfor en Mand, der efter hans Mening til syvende og sidst kun besad Magt over Penge og ikke over Aander. Allerede derfor maa hans Skildring opfattes med et vist Forbehold. Man mærker en vis Understrøm af Haan, naar han f. Eks. skriver: »Hr. von Rothschild, som i nogen Tid synes at have været upasselig, er nu igen helt restitueret og ser sund og rask ud. Børsens Tegntydere, der forstaar sig saa godt paa den store Barons Fysiognomi, forsikrer os, at Fredens Svaler dvæler i hans Smil, at enhver Krigsbekymring er forsvundet af hans Aasyn, at man ikke længer ser i hans Øjne elektriske Uvejrglimt — han nyser endog Freden.« »Hr. von Rothschild er i Virkeligheden det bedste politiske Termometer, jeg vil ikke sige »Wetterfrosch«, fordi dette Ord ikke

klinger tilstrækkelig respektfuldt. Og man maa dog have Respekt for denne Mand, om ikke for andet saa paa Grund af den Respekt, han indgyder de fleste Mennesker. Allerede foran Døren til hans Kabinet gennembæves adskillige af en saadan ærefrygtsfuld Gysen, som Moses en Gang skal have følt paa Horebs Bjerg, da han mærkede, han stod paa hellig Grund. Hint Privatkabinet er i Virkeligheden ogsaa et mærkværdigt Sted, der vækker ophøjede Tanker og Følelser, ligesom Synet af Verdenshavet og den stjernebesatte Himmel: vi ser her, hvor lille Mennesket er, og hvor stor Gud er, Pengene er vor Tids Gud, og Rothschild er hans Profet.« Eller en anden Gang: »Franske Rentes falder — man siger, at Baron Rothschild har Tand-smerter, et andet Forlydende gaar ud paa, at han har Kolik. Hvad skal det dog blive til, Stormen nærmer sig mere og mere, allerede mærker man i Luften Suset af Valkyriernes Vinger.« — — »Hans Kontorbygning er en Labyrinth af Sale, en Rigdommens Kaserne. Det Værelse, hvor Baronen arbejder fra Morgen til Aften — han har jo intet andet at gøre end at arbejde — er nylig blevet særdeles forskønnet, idet der paa Kaminen er blevet opstillet en Marmorbuste af Kejser Franz I af Østerrig. Baronen vil overhovedet af Pietet lade gøre Buster af alle europæiske Fyrster, som har gjort Laan gennem hans Hus, og denne Samling af Marmorbuster vil danne et sandt Valhalla.«

»Baron Rothschild er i Virkeligheden en mærkværdig Person. Jeg kan ikke bedømme hans finansielle Evner, men efter Resultaterne at slutte maa de være meget store. Hans ejendommeligste Egenskab turde imidlertid være hans Iagttagelsesevne eller det Instinkt, hvormed han for-maar at finde Dygtigheder frem i enhver Sfære. Man har sammenlignet denne hans Begavelse med Ludvig XIV's

og vist er det, at i Modsætning til hans Kolleger, som gerne omgiver sig med en Generalstab af Middelmaadigheder, har Hr. James von Rothschild stedse staaet i intimeste Forbindelse med Notabiliteterne paa ethvert Omraade: selv om et eller andet Fag var ham ganske ubekendt, vidste han dog altid, hvem der heri var den mest fremragende Mand. Han forstaar rimeligvis ikke en Node Musik, men Rossini er bestandig hans Husven. Ary Scheffer er hans Hofmaler, Carème er hans Kok. Rothschild kan sikkert ikke et Ord Græsk, men Hellenisten Letronne er den Lærde, som han fremfor nogen udmærker. Hans Livlæge er den geniale Dupuytren, den store Jurist Crémieux hans Sagfører. Ogsaa Poesien staar højt i Hr. von Rothschilds Gunst. Dog tykkes det mig, som om Hr. Baronen ikke er nær saa sværmerisk begejstret for vore Dages levende Digtere som for de store Døde Homer, Dante, Cervantes, Shakespeare, Goethe. Lutter forevige Poeter, forklarede Genier, der er rykkede bort fra enhver jordisk Nød og Trang og derved hævet over at bede ham om Nordbaneaktier.« — Og efter at have sammenlignet ham med Solen, som Enhver hylder for at varmes af dens gyldne Straaler, fortsætter han:

»Mellem os sagt er denne Hyldest ingen ringe Plage for den stakkels Sol, som aldrig har nogen Ro for sine Tilbedere, blandt hvilke der er ikke faa, som i Sandhed ikke er værd at blive beskinnet af Solen. Jeg tror overhovedet, at Penge er mere en Ulykke end en Lykke for ham — altfor stor Rigdom er maaske sværere at bære end Armod. Enhver, som befinder sig i Pengetrang, raader jeg at gaa til Hr. von Rothschild, ikke for at laane Penge af ham, thi jeg tvivler om, at han fik noget klækkeligt, men for at trøste sig over Synet af saa megen Pengeelendighed. Den stakkels Djævel, som har for lidt og

ikke ved, hvorledes han skal kunne hjælpe sig igennem, vil her blive overbevist om, at der er et Menneske, som er endnu mere ulykkeligt, fordi han har for mange Penge, fordi Alverdens Penge flyder ind i hans kosmopolitiske Kæmpelomme, og fordi han maa slæbe omkring med en saadan Byrde. »Hvorledes gaar det Dem«? spurgte en Gang en tysk Digter Baronen. »Jeg er forrykt«, svarede han. »Naa«, sagde Digteren, »før De kaster Pengene ud af Vinduet, tror jeg det ikke.« Baronen faldt ham suk-kende i Talen: »Det er jo netop min Forrykthed, at jeg ikke kan smide Penge nok ud af Vinduet.«

Efter en Række af Aar at have beskæftiget sig med Statslaan og Børsspekulationer optog han i 1840 ogsaa Anlæget af *Jernbaner* paa sit Program. Han begyndte med at overtage Bygningen af Nordbanen, som den franske Stat egentlig selv havde villet bygge. Jernbaneselskabet udstedte 400,000 Stk. Aktier à 500 Francs, og af disse fik Medlemmerne af de to Lovgivningskamre ialt 15,000 Stk. til en Værdi af $7\frac{1}{2}$ Mill. Francs »i Foræring« — man mente, at Forklaringen til, at Staten opgav at bygge Banen selv, hermed var given. Allerede Interimsbeviserne stod straks flere Hundrede Francs over Pari, og fra alle Sider blev James Rothschild derfor bestormet af indflydelsesrige Mænd med Bønner om at faa dem overladt til Pari. Han dannede imidlertid et Konsortium, som længe beholdt Aktierne paa sin egen Haand, Baron James personlig saaledes ikke mindre end 100,000 Stk. Foretagendet viste sig snart saa rentabelt, at Kursen i kort Tid steg til 900 Francs. Først derefter realiserede Baron James sine Jernbaneaktier og skal alene paa denne Forretning have vundet over 40 Mill. Francs.

Med Christian VIII's Tronbestigelse, altsaa Udgangen af 1839, havde her i Europa kun England, Jernbanevæsenets klassiske Land, et *Jernvejsnæt*, der var værd at tale om. Det var alt da paa henimod 1000 km, medens man i Østerrig kun havde drevet det til henimod 400 km, i Belgien til 312 km, i Frankrig og Tyskland til 240 km, i Italien til 8 km. Rusland havde 27 km, Lande som Svejts, Sverige og Norge slet ingen Baner — og vi herhjemme da heller ikke. Paa den anden Side Atlanterhavet var man kommet bedre med: paa det anførte Tidspunkt var der alt et Jernbanenæt i Drift paa 3,535 km.

Kort før Christian VIII's Død, ved Udgangen af 1847, var *Jernvejsnættet* i England vokset til 6,347 km, i Tyskland til 4,306 km, i Frankrig til 1,817 km, i Østerrig til 1,632 km, i Belgien til 691 km, i Rusland til 367 km, i Italien til 175 km — og endelig havde Svejts faaet 28 km. Atter var U. S. A. langt forud, nemlig med over 12,000 km Jernbane.

Det var da forholdsvis respektabelt, at paa det Tidspunkt, da vore Nabolande Sverige og Norge endnu ikke havde faaet en eneste Jernbane, havde en lille nordisk Stat som det danske Rige allerede faaet 217 km. Men af disse laa rigtignok kun de 30 km, Kjøbenhavn—Roskilde Banen, i Kongeriget — de øvrige 187 km betegnende nok i Hertugdømmerne.

Under Indtryk af den altid vaagne Drøm om Danmarks Storhandelstid var allerede sidst i Trediveerne Regeringens Opmærksomhed skarpt rettet mod at lede den internationale Trafik mellem Nord- og Østersøen over det danske Monarki. Handelsvejene mellem disse tvende Have var dengang fire: Øresund, den slesvig-holstenske Kanal, Ruten gennem Elben og Kanalerne Stecknitz og Trave, hvormed Lybæk forbandtes med Østersøen, og endelig Landevejen mellem Lybæk og Hamborg.

Først og fremmest ønskede man fra dansk Side, at Øresundsfarten skulde bevare sin hidtidige Overvægt over de andre Forbindelser — herved, saaledes ræsonnerede man, vilde baade den danske Statskasse (Sundtolden) og den danske Handelsstand tjene Penge. Dernæst ønskede man saavidt muligt at drage den Nord-Østersøtrafik, der ellers søgte over Hamborg og Lybæk som Mellemlid, over det danske Riges Territorium, enten gennem den slesvig-holstenske Kanal eller ad Landevejen mellem Altona og Kiel, hvilke Byer man gerne vilde begunstige op til at blive Konkurrenter med Hamborg og Lybæk.

I sidstnævnte Henseende var der det Held, at Landevejen mellem Hamborg og Lybæk jo førte gennem Holsten, og Sejladsen ad Kanalerne Stecknitz og Trave gennem Lauenborg. Man saa sig derved i Stand til paa disse Forbindelseslinier at hæmme Trafiken. Samtidig anlagde man en Chaussée mellem Altona og Kiel, og saa længe dette Anlæg stod paa, vendte man det døde Øre til alle andre Krav om Forbedringer af Vejvæsenet i Holsten, saaledes først og fremmest til Hamborgs Henvendelse om at faa Landevejen til Lybæk gjort til Chaussée. Da man omsider følte sig tvungen til at forlade dette i Længden uholdbare Standpunkt, forandrede man Hovedvejens Retning, saa den kom

til at gaa over Oldesloe, Elmenhorst og Wandsbeck, under Henvisning til, at den gamle Hamborg—Lybæk Landevej i Modsætning til den nye ikke berørte et eneste Punkt af virkelig Betydning.

Da der den 15. September 1830 var aabnet en Jernbane mellem Liverpool og Manchester, gav dette Signalet til Jernbaneplaner overalt i Nordeuropa. Den britiske Kapital var mere end villig til at yde sin Støtte hertil, og Opmærksomheden blev da ganske naturligt henvendt paa Ruten Hamborg—Lybæk som i fortrinlig Grad egnet til et rentabelt Jernbaneanlæg. En Plan til at skabe et saadant blev fattet i London, der blev dannet en Stifter-Komite, og for at fremme Aktie-Tegningen opstilledes der en Udbytteberegning, som lovede en Forrentning af 20 pCt. af Aktiekapitalen.

Samtidig omgikkes man i Nordtyskland med en anden Plan til at forbinde Nordsøen og Østersøen med en Jernvej, nemlig en Jernbane fra Wismar til Boizenburg ved Elben, hvorfra en Dampfærge skulde skabe Forbindelse med det hannoveranske Jernbanenæt.

Denne nye, pludselige Udsigt til konkurrerende Trafiklinier mellem de tvende Have virkede alt andet end behageligt paa den danske Regering. Et Modtræk kunde imidlertid kun rettes mod den første Plan: Jernbanen Hamborg—Lybæk, idet man blot behøvede at nægte Koncession til et saadant Anlæg. Dette havde dog ogsaa sin Vanskelighed paa Grund af et saadant Standpunkts aabenbare Urimelighed, set fra et mere almindeligt Kommunikationsstandpunkt. Den i London dannede Komite for Gennemførelsen af den nævnte Bane fik snart Tilslutning fra en Række ansete Handelshuse i Hamborg og Lybæk og tiltvang sig da ogsaa i August 1834 Tilsagn fra den danske

Regering om, at Planen skulde blive prøvet. For at overvinde en mulig Modstand tilbød Englænderne for det første at vælge Altona til Udgangspunkt og for det andet at svare en Tiendedel af Overskudet til den danske Statskasse — man havde overhovedet fra denne Side det Indtryk, at det hele var en blot og bar Forretningssag, saa det kun gjaldt om at byde saa meget som muligt.

Heroverfor var der egentlig fra den danske Regerings Side kun eet at gøre, nemlig at paatage sig *selv at bygge* den holstenske Jernbane — og til nærmere Overvejelse af, hvorledes en saadan Plan bedst kunde gennemføres, nedattes der 10. December 1835 en kgl. Kommission, hvori Sjælen blev Etatsraad Francke, dengang Deputeret i Generaltoldkammeret og Commerce-Collegiet, under hvilket Kommissionen sorterede — senere fik den Ret til direkte Indstilling til Kongen.

Kommissionen begyndte med at trække Sagen i Langdrag og gjorde det paa en saa virkningsfuld Maade, at Englænderne omsider opgav deres Forehavende og opløste Komiteen 1839 — til Dels ogsaa under Indtrykket af, at efter den første Begejstringsrus over dette nye Samfærdselsmiddel var Betænkelighederne begyndt overalt at blive de overvejende. Adskillige Jernbaneprojekter blev i disse Aar atter opgivne, deriblandt ogsaa det mecklenborgske fra Wismar til Boizenburg. Derved faldt en Sten fra den danske Regerings Hjerte, — og alt gik nu i Frederik VI's sidste Dage videre i uforstyrret Slendrian.

Med Christian VIII's Tronbestigelse kom der ny Fart i Jernbaneplanerne. Man havde nu for det holstenske Baneprojekts Vedkommende definitivt bestemt sig til at lade Banens Endepunkter være Altona paa den ene Side, Kiel paa den anden Side. Det var imidlertid ikke vanskeligt

at se, at det egentlig kun var en Selvskuffelse at slaa sig til Taals med Altona i Stedet for Hamborg — den Stad, som vilde faa Hovedfordelen af den nye Forbindelseslinie, vilde dog ubestrideligt blive Altonas saa ganske overlegne Nabostad. Intet Under, at man fra *slesvigsk* Side agiterede for i Stedet for at vælge en Linie fra *Flensborg* over Husum til Tønning, hvor der efter Fortalernes Mening var de bedst mulige Betingelser for at skabe en Speditionsplads ved Vesterhavet, som kunde tage Konkurrencen op med Hamborg.

Regeringen blev egentlig herved bragt i en Klemme, thi denne sidste Plan havde uimodsigelige Fortrin i *national* Henseende — og det var det nationale Hensyn, som nu skød sig i Forgrunden —, men paa den anden Side var man allerede gaaet for vidt med Projektet: Altona—Kiel. Man valgte da den Udvej at søge begge Anlæg puffet over paa Privatkapitalen: man opgav at lade *Staten* anlægge sidstnævnte Bane og opstillede i en Bkg. af 12. Maj 1840 en Række nærmere Betingelser, under hvilke der kunde gives Private Concession paa at bygge Baner mellem Vesterhavet og Østersøen, saavel i *Slesvig* som i Holsten.

Der rejste sig nu en sand Adressestorm til Christian VIII for at bevæge ham til at støtte den slesvigske Bane og opgive den holstenske. I en af disse hed det saaledes: »Deres Majestæts Bestemmelse vil enten bære Spiren i sig til med Tiden at emancipere den største Del af Deres Majestæts Stater fra en ved Rigdom og Forbindelser overlegen fremmed Handelsstad, eller den vil være Borgen for Opretholdelsen af en stedsevarende og aarlig Tribut til hin Stad.« Dette var Ledemotivet, som paa forskellig Maade gik igennem alle Adresser og Aviser, særlig »Fædrelandet«.

Christian VIII henviste imidlertid stereotyp til den nævnte Bekendtgørelse af 12. Maj 1840, hvad der faktisk

var ensbetydende med et Afslag, da vel Hamborgs, men ikke vort eget Pengemarked hint Aar magtede privat Anlæg. Man forsøgte da at gaa igennem Stænderne, men ingen af disse vilde gaa med til at anbefale, at Flensborg—Husum Banen fik Eneret, og Planen var dermed i første Omgang strandet. Den endelige Koncession paa Altona—Kiel Banen gaves den 26. Januar 1841 — den aabnedes for Driften 18. September 1844 (i en Længde af 106 km).

Tvunget af Omstændighederne ansaa Christian VIII rent personlig denne Bane for at være sin »Østersøbane«: det havde stedse ogsaa været *hans* Grundtanke at bevare og forøge den gennemgaaende Trafik fra England og det vestlige Fastland til Østersøhavnene indenfor det danske Riges Omraade. Intetsteds følte dog den hermed forbundne Hensigt om samtidig og virkningsfuldt at gøre sig uafhængig af Hamborg mere levende end i Oppositionen, de liberale Hovedstadskredse. Derfor maatte i disse Projektet om Flensborg—Husum Banen ubetinget blive Favorit. Saa meget mere forbitret var man derfor over, at Flensborg—Husum ikke fik Eneretten, men at Kongen ovenikøbet i Stedet for gav Tilladelse til Altona—Kiel Banens Bygning. Denne »vil blive«, spaaede »Fædrelandet«, »en Jernbøjle om Kjøbenhavns Hals eller en Jernkæde, hvormed vi bliver smedede til Hamborg.« Indenfor Handelsstanden var der dog adskillige, som ikke delte denne Begejstring for Flensborg—Husum Banen, men saa skævt til Flensborg som en ny opdukkende Konkurrent til Hovedstaden.

I Fyrreerne gik derfor Østifternes Stænderforsamling paa L. N. Hvidts Foranledning, som alt nævnt, ikke med til at anbefale et indgivet Andragende om at give Flensborg—Husum Banen Fortrin fremfor Kiel—Altona Banen. Men paa den anden Side viste den kjøbenhavnske Handelsstand

Uvillie mod selv at hjælpe *Allona*, »Hamborgs Annex«, til den nye Jernvejsforbindelse ved at deltage i Aktietegningen. Derimod interesserede man sig for Planen til Anlæg af en Bane fra Kiel eller Neustadt til Glückstadt ved Elbens Munding, hvorved man haabede bedst muligt at faa den gennemgaaende Trafik vestfra unddraget Hamborg. Glückstadt havde ypperlige Havneanlæg, og ved at vælge denne Plads vilde man undgaa den saakaldte Stadertold, der opkrævedes til Hannover. En Overgang lykkedes det ogsaa at vinde Christian VIII's Øre for dette Projekt, ligesom »Fædrelandet« lod sig begejstre for Planen — men Altonas Indflydelse var den stærkeste, og kort efter var det, at Kiel—Altona Banen blev en Kendsgerning.

En ny Bekendtgørelse af 26. Januar 1841 om Anlæg af Baner fra Nord- til Østersøen gav omsider ogsaa den i Slesvig dannede Komite for Flensborg—Husum Banen Koncession paa Anlæg, idet der blot stilledes den Betingelse, at der inden halvandet Aar fra 1. Maj 1841 skulde være tegnet en Anlægskapital paa 1 Mill. Rdl. Denne Betingelse var imidlertid haard nok, da Tegningen blev ivrig modarbejdet fra Slesvigholstenernes Side. Aktietegningen kom derfor til at gaa meget trent, og endnu i 1844 var 3,000 af de 6,500 Aktier uafsatte.

Imidlertid blev, som alt nævnt, Kiel—Altona Banen aabnet om Efteraaret, og et Aar efter aabnedes der af samme Selskab en Sidebane fra Neumünster til Rendsborg (32 km).

Herefter dukkede den Tanke naturligt op, at det nu var vigtigere for *Flensborg* i Stedet for Tværbanen til Husum at faa en Længdebane til Rendsborg, en Tanke, som navnlig fandt Genklang indenfor Hertugdømmets Landbostand, der herved vilde komme i hurtig Forbindelse med sit Hovedafsætningsmarked for Kvæg, Hamborg — ligesom ogsaa

en saadan Bane aabenbart lod sig bekvemt forlænge nord-paa gennem Nørrejylland.

1844 fik dog Komiteen for Flensborg—Husum Banen endelig Lov til at faa den paagældende Strækning nivelleret — under Henvisning til, at den nødvendige Kapital da *underhaanden* skulde være sikret den — men da Niveleringen var gennemført, og den sædvanlige Tilladelse til at samle Aktierne derefter skulde gives af Regeringen, tøvede denne — og Grunden hertil var utvivlsomt den, at Christian VIII just vilde give Selskabet Tid til at bringe sine Sager helt og definitivt i Orden, saa meget mere som han netop ikke var videre oplagt til at tillade en Flensborg—Rendsborg Bane og derved faktisk give Hamborg en Begunstigelse. Overhovedet begyndte jo paa denne Tid Omslaget i Regeringens Holdning overfor Slesvig-Holstenismen at forberedes — som bekendt blev det endelig kundgjort ved det kgl. aabne Brev af 8. Juli 1847 om Arvefølgen i det danske Monarki. Da de slesvigske Stænder derefter traadte sammen den 21. Oktober s. A., tørnede de forskellige Interesser skarpt sammen, Landbruget vilde have Længdebanen, Købstæderne var imod den — Senator Nielsen udtalte paa disse sidstes Vegne: »En Længdebane er tærende, en Tværbane er nærende. Kiel har tabt den største Del af sin Handel siden Kiel—Altona Banens Aabning og faar den aldrig igen, saa at to Trediedele af Indvaanerne sikkert vil forbande Jernbanen, hvilket ikke er at undres over, thi Kiel er blevet blot en Forstad for Hamborg. De samme Klageviser hører vi fra Rendsborg.« Det blev da ogsaa paa dette Spørgsmaal, at Stænderforsamlingen formelig sprængtes — den 4. December forlod Hertugen af Augustenborg i Spidsen for 23 Deputerede

Salen som Følge af den kgl. Kommissarius' Vægning ved at modtage Forslag i slesvigholstensk Retning.

Hermed var det dræbende Slag mod Flensborg—Husum Banen foreløbig afbødet, men med Aktietegningen gik det fremdeles kummerligt — Tiderne begyndte at blive daarlige, og efter Jernbanekrisen i England blev det en Overgang Mode at nære Mistillid til det nye Befordringsmiddels Rentabilitet, mange søgte at blive af med deres Aktier, de tyske Aktionærer vilde ikke indfri de af dem tegnede Aktier, og man maatte som Følge deraf søge at faa Regeringen til at overtage 5,423 Aktier. Dette afsloges vel, men Regeringen forhøjede dog sin Andel fra 1325 til 1625 Aktier og det følgende Aar til 2,250. Man var i Færd med at sætte en stor Folkeindsamling i Gang til Gunst for Banen — saa kom Krigen 1848, og Sagen var dermed foreløbig skrinlagt.

Som alt tidligere nævnt, kom Nationalbankens Sedler i Pari-Kurs Oktober 1838. Faa Aar i Forvejen (1835) var Forbudet mod lange Seddelveksler blevet ophævet. Heraf flød de Følger, at megen tidligere Bogkredit afløstes af Vekselkredit, samt at mange af de største Handelsomsætninger, som tidligere var afregnet i Hamborger Banco og med Banco-Veksler, der sendtes til Diskontering i Hamborg, herefter afsluttedes i Rigsmønt, og Vekslerne diskonteredes i Nationalbanken. Denne Institutions Diskonteringsvirksomhed tiltog altsaa stærkt, og da Rentesatsen fra 24. Januar 1837 til 15. Oktober 1847 uforandret holdtes i 4 pCt., kom endog efterhaanden den meste Diskontering over paa Nationalbankens Hænder: med saa lav en Rente kunde de private Diskontører, som maatte arbejde med laante Penge, kun vanskeligt konkurrere.

Omtrent samtidig med, at Bankens Vekselporfeuille tog til at vokse, paabegyndtes Udstedelsen af Bankens Aktier (Maj 1837). Den første Børsnotering (36 pCt.) fandt Sted i Juni 1837. Der opstod herefter i Begyndelsen af 1838 en livlig Spekulation i disse Aktier, saa at Kursen først i 1841 passerede Pari og en kort Tid endog naaede op i 118. Som bekendt kunde Hæftelserne indfries og suppleres op til Aktiebeløbet inden Udgangen af Juli 1842 for Danmarks Vedkommende og inden Udgangen af 1843 for Hertug-

dømmernes Vedkommende. Herved skete der en vældig Forøgelse af Aktiematerialet, hvorved Kursen atter bragtes ned, saa at den i 1842 laa mellem 105 og 113. Inden Suppleringsrettens Udløb var der ganske naturligt et stærkt Begær efter Penge til denne Supplering, og Nationalbankens Udlaan mod haandfaaet Pant voksede derved fra 3,8 Mill. Rbd. i 1841 til 8,7 Mill. i 1844. Det udstedte Aktiebeløb var da ca. 12¹/₂ Mill. Rbd., hvoraf 8¹/₂ Mill. skal have været belaaet i Banken.

1840 knyttede endelig Statsfinanserne paany Forbindelse med Nationalbanken, hvilket ordnedes saaledes, at denne modtog indtil 533.000 Rbd. Indlaan at forrente med 2 pCt. p. a., og herimod kunde Statskassen med 1 Maanedes-Veksler trække indtil et tilsvarende Beløb i Banco (indtil 800.000 Mark Banco) til Dagens Kurs mod at betale ¹/₃ pCt. Provision.

Samme Aar fik Nationalbanken sine første Seddeldækningsregler (kgl. Res. 11. Juni). Disse Dækningsregler var en Blanding af de to Hovedprinciper for Seddeldækning: Quotadækning og Kontingentsystem. Quotadækningen laa deri, at Metalfonden altid skulde udgøre Halvdelen af den hele Seddelmængde, derunder indbefattet Bankens Kassebeholdning. Kontingentsystemet laa deri, at Seddelmængden var begrænset til et Beløb, som man antog Omsætningen altid beslaglagde, og som var sat til 16¹/₂ Mill. Rbd. — heraf behøvede altsaa 8¹/₄ Mill. Rbd. ikke at være metaldækkede, hvorimod den øvrige Pengecirkulation skulde være fuldt metaldækkede Sedler og Metalmønt. Af Realisationsfonden skulde i det mindste Halvdelen bestaa i gangbar Sølv mønt, hvorimod den anden Halvdel kunde bestaa af Sølvbarrer og Hamborger-Banco, dog at Beløbet i Hamborger-Banco (à 27 Mark 12 Sk. pr. Marken

fin) ej maatte udgøre mere end en Fjerdedel af Sølvfondens hele Beløb. — Foruden den saaledes bestemte Sølvfond skulde Banken for den Del af Seddelmassen, der ikke kunde indløses med den i Realisationsfonden beroende Sølvvaluta, have i gældfrit Eje gode og sikre Effekter til et Beløb af i det mindste 150 pCt.

»Realisationen«, altsaa Sedlernes Indløselighed, traadte i Kraft den 6. Maj 1845. Allerede i de sidste 6—7 Aar forinden havde imidlertid Nationalbanken aldrig vægret sig ved at veksle Sedler med Mønt, saa at hvad der nu indtraadte, var dette, at Publikum herefter havde »Ret« til at kræve Sedlerne indløst.

Naar der i Nationalbankens Vestibule over den Dør, der fører ind til Metalbeholdningen, staar malet: »5. Maj 1845«, er det, fordi det var denne Dato, Nationalbanken meddelte den kgl. Bankkommisær, at man nu ønskede at erklære Sedlerne indløselige.

Endnu maa i denne Sammenhæng meddeles, at Banken i 1842 som Følge af den da indtraadte Pengerigelighed *opsagde sine almindelige Indlaan*, hvorved Banken fra 1844 ophørte med at have fremmede Penge til Forrentning fra Private — bortset fra en lille Fideikommiskapital paa ca. $3\frac{1}{4}$ Mill. Rdl. fra forskellige offentlige Institutioner og Sparekasser og det ovennævnte Indlaan fra Statskassen.

*

*

*

I Aarene umiddelbart før Seddeldækningsreglernes Ikrafttræden havde man ved Terminstiderne delvis anvendt den tilstedeværende Møntbeholdning til Udlaan og Diskontering. Nu ophørte Metalfondens Møntbeholdning, $4\frac{1}{8}$ Mill. Rdl., at være til Disposition for den almindelige Bankvirksomhed

— der burde saaledes have været opsamlet en tilstrækkelig stor Kassebeholdning til denne, men efter Realisationens Indførelse i Maj 1845, hvorved $4\frac{1}{8}$ Mill. Rdl. Sølv mønt fastlagdes i Metalfonden, var der kun 212.000 Rbd. til Rest i Kassen. Ved Aarsafslutningen ultimo Juli var vel Kassebeholdningen vokset noget, men dog kun til $\frac{1}{2}$ Mill. Rdl, og hen paa Høsten kunde det allerede forudses, at Kornhandelens Financiering vilde komme til at stille meget betydelige Krav til Bankens Udlaansvirksomhed.

Danmark var nemlig i det heldige Tilfælde 1845 at faa en rig Kornhøst, hvorimod der i de omliggende Lande ligefrem blev Misvækt — og hertil kom Kartoffelsygen i Irland, hvorved Udlandets Efterspørgsel efter de danske Kornvarer yderligere skærpedes. Da Priserne under disse Forhold naturligt steg rask, fik Danmark saaledes en i høj Grad lønnende Eksport — men til at sætte denne rettidigt og fordelagtigt i Scene var en pludseligt og stærk Udvidelse af Krediten nødvendig.

Det var alt lykkedes kjøbenhavnske Huse ved at tillade Provinskøbmændene at trække lange Veksler paa sig at drage en Del af Omsætningen med Landets egne Produkter, der tidligere gik over Hamborg, til Hovedstaden — nu blev disse Huse grebet af Frygt for atter at tabe denne »fordelagtige og for Landet saa naturlige Forretning« paa Grund af Vanskeligheden ved at faa deres Veksler diskonterede, da de fornødne Midler ikke, i hvert Fald ikke straks, kunde tilvejebringes ved at trække paa Udlandet, særlig Hamborg. Hamburger Tratter var vel hidtil stedse villigt blevet modtagne til Diskontering af Nationalbanken — ovenikøbet lange Tider til den billige Rente af 4 pCt. —, men for at dette ogsaa vedblivende vilde ske, maatte de kjøbenhavnske Gros-handlere under den herskende Pengeknaphed have fuld

Vished. Saa meget mere maatte »enhver forsigtig Købmand i Tide være betænkt paa Resser, der svarede til hans Engagement«, som Forholdene i Hamborg just paa samme Tid var særdeles kritiske, saa at Diskontosatsen endog steg til 8 pCt. — og dermed den Udvej at sende sine Banco-Veksler til Diskontering i Elbstaden praktisk var spærret saavel for Kredit-Tratternes Vedkommende som ogsaa for de Banco-Veksler, man fik i Betaling paa Kornafskibninger. Men hertil var altsaa nu desuden kommet en stærk og pludselig Trang til Diskontering af de afgivne Rigsmønt-Accepter.

Som saa ofte i Nationalbankens Historie var imidlertid denne netop nu, som ovenfor paavist, selv i den største Forlegenhed. I Stedet for at forøge sine Udlaan og udvide sin Diskontering af Rigsmønt-Veksler, besluttede den tværtimod skarpt at begrænse sin Virksomhed, saa at den af nye Tratter kun tog Banco-Veksler: for disse trak man da Barresølv fra Hamborg og lod dette hurtigst muligt udmønte — dog ikke hurtigt nok, eller rettere sagt: Udmøntningen tog teknisk for lang en Tid.

Under disse Forhold mente Grosserer-Societetets Komite at maatte gribe ind. Paa et Møde den 9. Oktober vedtoges det med 8 Stemmer, nemlig *V. Duntzfelt, Fr. Gotschalk, H. Frølich, P. C. Knudtzon, P. Rahlff, C. A. Broberg, Georg Pedersen og Conr. Weidemann*, »paa Grund af de fra flere Sider for Komiteens Medlemmer førte Klager over trykkende Pengemangel og tiltagende Vanskelighed ved at iværksætte Veksel-Diskonteringer eller erholde Laan ved Hypotek hos Nationalbanken« at rette en indtrængende Henvendelse til denne. Formanden, L. N. Hvidt, blandede sig som Direktør i Nationalbanken ganske naturligt ikke i Sagen, medens

A. N. Hansen, Meinert og Sass til Protokollen afgav følgende Særvolum:

»Da vi Undertegnede antager, at det ikke er tilraadeligt undtagen i en overordentlig Crisis, at Handelsstanden gør Skridt, der provocerer til en ualmindelig Indvirken paa Pengemarkedets naturlige Fluktuationer, ved hvilke det har en Tendens til at regulere sig selv efter Konjunkturernes Behov paa den for Omsætningen tjenligste Maade, og da vi ikke finder, at nogen overordentlig Crisis kan siges at finde Sted for nærværende Tid, eftersom der ikkun eksisterer en Forhøjelse af Diskontoen (d. v. s. Privatudkontoen), fremkaldt ved overdrevne Spekulationer i Udlandet og her, hvilke netop ved den høje Diskonto paa en gavnlig Maade vil indskrænkes, medens de Symptomer, som altid ledsager overordentlige Pengecriser, saasom Betalingsstandsning, stor Miskredit, Kapitalernes Tilbagetagelse, Varers, Statspapirers og alle Effekters unaturlige Depreciation o. s. v., ikke har vist sig, saa kan vi ikke billige Indholdet af den vedtagne Skrivelse, men under Forbehold af, at nærværende Dissens-Erklæring indføres i Forhandlingsprotokollen, har vi dog ikke villet unddrage os for at underskrive den Skrivelse, der saaledes i Følge en vedtagen Pluralitet i Komiteen er udfærdiget, og dette saa meget mindre, som Komiteen har indskrænket sig til at opfordre Banken til at tage de usædvanlige Pengeforhold under nøje Overvejelse«.

I den saaledes vedtagne Henvendelse til Direktionen for Nationalbanken, afsendt den 15. Oktober (1845), hedder det, at Komiteen som Repræsentant for Kjøbenhavns Handelsstand har følt sig kaldet til at udtale sig overfor Banken som det Pengeinstitut, hvis Bestemmelse det er at fremme Pengeomløbet til Lettelse for Handel, Produktion og Omsætning. Da man nu havde erfaret, at Banken ligefrem havde besluttet indtil videre at nægte Laan endog paa de bedste Sikkerheder, og man maatte antage, at dette beroede paa svigtende Ressourcer, mente man at burde henstille til Banken at gribe til ekstraordinære Forholdsregler. Saa-danne vilde næppe kunne forsvares, hvis det gjaldt om at afhjælpe en Pengeforlegenhed, der var opstaaet ved overdrevne Spekulationer, men den stærke Efterspørgsel efter

Kapital havde i dette Tilfælde sin Grund i den betydelige Forøgelse af Landets Produktion, som i Aarets Løb havde fundet Sted, og i den saa højt stegne Værdi af disse Produkter, hvorved der udkrævedes en langt større Cirkulationskapital. Denne Hovedaarsag til Pengemangelen var nu netop indtruffet paa en Tid, hvor Banken ved at erklære sine Sedler realisable havde maattet indskrænke sine Midler til Udlaan og Diskontering, og hvor der samtidig paa det Pengemarked, hvorfra Danmark ellers plejede at søge betydelige Hjælpemidler, nemlig det hamborgske, var indtraadt en kritisk Stramhed; men saa meget mere turde det være rigtigt at tage under Overvejelse, hvorledes det herskende Onde ved betimelige og kraftige Forholdsregler fra Bankens Side kunde afhjælpes. I saa Henseende tillod Komiteen sig at pege paa, at Regeringen vel nok kunde bevæges til at overlade Banken en Del af de disponible Kapitaler, der netop f. T. var til dens Raadighed, og dernæst burde Banken erklære sig villig til som tidligere at modtage *Indlaan* fra Private, paa hensigtsmæssige Betingelser og til 4 pCt. Rente. Naar de Ressourcer, som Banken derved erholdt til Disposition, blev benyttede til Diskontering af indenlandske Veksler, vilde derved megen Forlegenhed kunne afhjælpes, selv hvis Banken bestemte sig til at forhøje Diskontoen, hvilket maatte anses som en naturlig Følge af de nuværende Omstændigheder.

Som man ser, er det Program for Bankens Virksomhed, Komiteen her udkastede, fuldkommen rationelt: for at tøjle et overdrevent Pengebegær kræves der naturligt en Diskontoforhøjelse, og hertil svarer en Rente for Indlaan, som lokker nye Midler frem. At skaffe sig saadanne nye Midler er desuden ogsaa en nærliggende Opgave for Landets Seddelbank, der som saadan er den Kilde, hvoraf Samfundet bør

øse de til dets Omsætning fornødne Penge. Nationalbanken handlede lige modsat: holdt paa en forholdsvis lav, ubevægelig Diskontosats og vilde ikke modtage private Indlaan — Betragtningen i sidstnævnte Henseende var den, at man derved blot unddrog Omsætningen det samme Beløb, som man skaffede. At optage Laan i Hamborg ansaa Banken for at være for dyrt — og den fulgte derfor kun Komiteens fornuftige Henstilling paa det ene Punkt, at den laante en halv Mill. Rdl. paa kort Tid hos Finanserne.

I Forbigaaende bemærket har det sin store Interesse at se, hvorledes Komiteen, saa langt fra at modsætte sig en af Omstændighederne naturlig krævet Diskontoforhøjelse, endog viste sig indsigtfuld nok til selv at foreslaa en saadan. Det samme uegoistiske og overlegne Syn paa Pengevæsenet viste de Aalborg-Købmænd, som i Slutningen af November 1845 androg Kongen om at give Nationalbanken friere Raadighed over Metalfonden — forøvrigt paa et Tidspunkt, hvor Nationalbanken selv havde taget sig den Frihed — og samtidig ankede over Bibeholdelse af den 4 pCt.s Diskonto med den Motivering, at den lave indenlandske Rentesats udnyttedes for fremmed Regning.

Nationalbanken lod da ogsaa Diskontoen for Banco-Veksler følge Diskontoen i Hamborg, hertil rigtignok nødvendigt for at hindre Hamborger-Huse i at sende deres Banco-Veksler til Diskontering i Nationalbanken, men da Banken inden Terminen skulde tilbagebetale Finanserne den nylig laante halve Million og desuden skulde udbetale sit første Aarsudbytte til Aktionærerne med henved 800,000 Rbd., maatte den gribe til Metalfondens Sølv mønt for dog i hvert Fald at kunne fortsætte denne sin Diskontering af de fra Kjøbenhavn trukne Banco-Veksler — en Standsning

heraf vilde da ogsaa have været rentud skæbnesvanger. For Rigsmønt-Veksler opretholdt man den latterlige Diskontosats af 4 pCt., men nægtede til Gengæld rent at modtage nye, saa at Privatkontoen for danske Veksler i November endog steg op til 16 pCt. I Terminen var da ogsaa som Følge deraf Metalfondens Møntbeholdning bragt ned til $1\frac{4}{5}$ Mill. Rdl. i Stedet for de foreskrevne $4\frac{1}{8}$ Mill. og erstattet med Barrer og Banco — af Sedler havde Banken da længe ikke haft nogen i sin Kasse.

Indenfor Nationalbankens Direktion var forøvrigt Meningerne delte om, hvorvidt Bankens Benyttelse af Metalfonden for at tilfredsstille det særlig stærke Laanebegær var stemmende med eller stridende imod de givne Dækningsregler. Man besluttede sig derfor til at indberette Sagen til Ministeriet og under Hensyn til det passerede andrage om en Læmpelse af Dækningsreglerne eller en Udvidelse af Seddeludstedelsesretten. Denne Indberetning blev dog først indgivet et Aar senere. Regeringens Svar indløb igen et halvt Aar derefter og lød paa en Misbilligelse af den skete Anvendelse af Metalfonden.

Denne Misbilligelse kom saa meget mere *post festum*, som Banken atter i Efteraaret 1846 havde maattet tage af Metalfondens Møntbeholdning for dog i hvert Fald at kunne holde Diskonteringen af Banco-Veksler gaaende. Da der ogsaa i denne Aargang var knappe Høste og Kartoffelmangel rundt omkring os, var Situationen nøjagtig den samme som i 1845: meget høje Priser for Kornvarer tillod en særdeles fordelagtig Eksporthandel med disse.

Disse Forhold førte da til en Udvidelse af Bankens Seddeludstedelsesret den 4. Juni 1847. Banken fik herefter Lov til at udstede i Stedet for som hidtil $16\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. op til 20 Mill. Rdl. imod at 1-Rigsbankdaler-Sedlerne blev

inddragne inden 1. August 1849, og den mindste Seddel herefter blev paa 5 Rdl. Iøvrigt bibeholdtes de gamle Dækningsregler. Endvidere blev det tilladt Banken, at Sølvbarrer indtil et Beløb af $\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. maatte, naar de afgaves til Mønten for hurtigst muligt at udmøntes, regnes Realisationsfonden tilgode lig med Sølvmønt. Iøvrigt indskærpede det kgl. Reskript af nævnte Dato, at den til Bankens Realisationsfond henlagte Sølvvaluta herefter ikke maatte anvendes til andet end Sedlers Omveksling med Sølv og de dermed i Forbindelse staaende Operationer (Sølvbarrerne til Udmøntning og Banco til Sølv's Anskaffelse og Omsætning mod andet Banco).

Det følgende Efteraar, nemlig 1847, var saaledes Nationalbanken afskaaret fra at benytte sin tidligere Udvej: at anvende Metalfondens Sølvvaluta, men medens Situationen efter de to foregaaende Høste havde været den samme, for Danmarks Eksporthandel gunstige, saa blev den i Efteraaret 1847 herfra rent forskellig som Følge af det kolossale Prisfald paa Korn, der fandt Sted om Sommeren — Hvede, der endnu i Maj 1847 paa Kjøbenhavns Børs var bleven betalt med $35\frac{2}{3}$ Kr. pr. Td., var i September sunken til $15\frac{1}{3}$ Kr. (den samme Pris som i September 1846), Rug sank samtidig fra 28 Kr. til 10 Kr. pr. Td., Byg fra $20\frac{2}{3}$ Kr. til $8\frac{1}{3}$ Kr. og Havre fra 12 Kr. til 6 Kr. pr. Td. Heldigvis for Danmark kom Prisfaldet først, efter at hele vort Udførselsoverskud af Høsten 1846 var lykkeligt afsat til de gode Priser.

Høsten 1847 blev atter rig, ja, endog saa rig, at Christian VIII ved et Reskript paalagde Cancelliet, at Gudstjenesten den 26. September skulde slutes med Bøn og Tak derfor. Men betegnende nok henvistes der i det samme Reskript til — »den overstandne Dyr tid«. Den forudgaaende gode Kon-

junktur havde været ledsaget af, ja, betinget af højere Priser paa Landets Eksportvarer, og dermed fulgte hjemlig Dyretid. I Aarene 1844—46 var paa Sjælland Rugbrødet steget 55 pCt., Smør 50 pCt., Kød 47 pCt., og andre Steder i Landet var Kød endog steget 100 pCt. og Kartofler indtil 225 pCt. Prisbevægelsen forplantede sig paa andre Omraader: Brænde steg 45 pCt., Torv 46 pCt., Lys 18 pCt. og Husleje 23—80 pCt. Det var under Indtrykket heraf, at Christian VIII ved en Resolution af 28. April 1847 bestemte, at Formalingsafgifterne af Hvede, Rug og Byg, som anvendtes til Mel og Gryn, og Konsumtions-Afgiften af det af samme Kornsorter tilvirkede Brød, Mel og Gryn fra 1. Maj til 1. Oktober 1847 skulde benyttes til gennem de paagældende Kommuner at bevirke en Nedsættelse af Brødpriserne for saadanne Indvaanere i Kongerigets konsumtionspligtige Stæder, som uden at henhøre under Fattigvæsenet maatte anses fortrinlig trængende til Hjælp. Under 19. Maj s. A. resolverede Kongen fremdeles, at i Betragtning af de daværende overordentlig høje Priser paa Livets første Fornødenheder vilde han for samme Aar have forundt dem af sine civile Embedsmænd og Betjente, som maatte anses at være mest trængende dertil — nemlig saadanne, hvis aarlige Gage ikke oversteg 1,000 Rdl. — et ekstraordinært Lønningstillæg fra 10 til 25 pCt., altsaa hvad vi i vore Dage kalder et regulært Dyrtdstillæg. Og medens Høsten for 1847 endnu stod paa Marken og Overskudet af den foregaaende Høst som ovenfor berettet var eksporteret til Udlandet, lod han sin Fregat »Bellona« og sit Dampskib »Hekla« gentagne Gange afgaa til Kronstadt og Riga for at hente Kornvarer til Hjemmemarkedets Forsyning.

I Oktober s. A. udbrød den store Jernbanekrise i England, der drev Bank of Englands Diskonto op til 10 pCt. og

tvang den engelske Regering til at suspendere de ved Loven af 1844 givne nye Seddeludstedelsesregler. Heraf blev dog Danmark ret uberørt — der rejste sig endogsaa en stærk Efterspørgsel efter Banco som Følge af, at private Kapitalister herhjemme benyttede det vældige Kursfald paa Londoner-Børsen til Hjemkøb af danske Statsobligationer. Forovrigt havde Nationalbanken ogsaa lært af det udenlandske Eksempel i Tide at sætte Diskontoen op. Hovedgrunden til, at vi slap saa godt fra Krisen i 1847, var dog den, at Hamborg uden større Vanskeligheder red Stormen af.

Men de gode Tider var nu afløst af daarlige — de nærmest følgende Aar skulde imidlertid bringe Vanskeligheder for Riget af ganske andet Omfang og hel anden Art end de blot og bar økonomiske.

INTERMEZZO
(1848—49)

Aarene 1840—47 stod tragisk nok den af Tidens Mænd, som maaske var den største, men allerede ældet af at »skære Hakkelse i Døgnet's Rejsestald«, uforstaaende og vranten misfornøjet med alt, hvad der af Frihedsbegejstring og Fædrelandskærlighed foldede sig ud for hans nærsynede Øjne — og i Kampen mod ham formede sig da netop alt det Nye. Manden var *Anders Sandøe Ørsted*, for hvem det, som senere for Bygmester Solness, blev en Gru at se Ungdommen troppe op »i Spidsen for Omslaget, ligesom under en ny Fane« — endnu værre dog, at den »dundrede paa Døren« og vilde »bryde ind« til ham!

I Henrik Ibsens Drama siger Hilde, hans gode Fylgje, selv i Slægt med Ungdommen og Fremskridtet:

»Saa synes jeg, De skulde *gaa ud og lukke op* for Ungdommen da«.

»Lukke op?«

»Ja. Saa Ungdommen kunde faa slippe ind til Dem. Saa'n med det gode!«

Men Christian VIII's Regimente havde ikke Vovemod nok til sligt. Det maatte der en ny Tid og en ny Konge til.

Det skete først i Otteogfyrrer.

*

1848. Døren gik op til en ny Tid.

Saa sjældent det sker. Eller i hvert Fald skete i gamle Dage — nu er, Gud bedre det, Omskiftelsen det daglige Brød, den rystende Begivenhed en Bladkost, som Pressen serverer sine Læsere hver Morgen. Men for tvende Menneskealdre siden var det saa helt anderledes. Der var ingen, der havde travlt, Hastighedsrekorder var en ukendt Forestilling. Tiden gled jævnt og sagtelig afsted med En som et rullende Fortov, den ene Time gik som den anden, tik-tak, den ene Dag gik som den anden, Uge føjede sig til Uge, Maaned til Maaned — og saa var det Aar gaaet! Er noget blevet forandret, er der kommet noget Nyt — nej, det er bare det Gamle, der er flyttet med. I slige Perioder er det kun Tiden, som »gaar«, Livet staar stille, og mellem Nuet og Fremtiden ligger en Taagebanke, en Fæstningsmur med stængende Porte og uden Skydeskaar.

Men saa kan der — kunde der altsaa dengang — med eet komme Begivenheder, der slaar Porten op paa vid Gab — hvor der før var lukket Horisont, er der nu aaben Udsigt til en helt ny Verden udenfor og bagved hele den hidtidige Synskreds. Gennem Portaabningerne ud til den nye Tid strømmer Lyset vinkende og forjættende ind til den da levende Slægt. Saa er det herligt at være ung, at staa rejseklædt med Stav i Haand rede til Udmarch — som Ungdom jo egentlig altid er det.

Og se, fra Martsdagene Otteogfyrrer fulgte herhjemme saadanne Begivenheder Slag i Slag. Alle kender dem — et spændende og opløftende Stykke Danmarkshistorie, som det her er unødvendigt at dvæle ved.

I Wiehe'ernes gamle Barndomshjem paa Christianshavn træder en Dag den danske Scenekunsts senere Fornyer, den unge Apollosøn, Høedt, ind ad Døren, svinger et Blad Papir

og raaber: »Nu skal I høre en Sang, som snart hele det danske Folk vil synge!« — han sætter sig ned ved Fortepianoet, spiller og foredrager den: det er »Den tapre Landsoldat«.

Landsoldaten og Frederik VII, det er Tidens Skikkelser: man *saa* kun dem, Landsoldaten, som Bissen senere gengav ham, set med Tidens Øjne — Frederik VII, atter ligesom Bissen har givet ham: Danerkongen, Grundlovsgiveren, ridende paa sin Pasgænger med Hjælm paa Hovedet og Haanden strakt kongelig gavmildt, naadigt hilsende ud til sit tro Folk.

Lige umiddelbart før det med Christian VIII's Død »brast altsammen derovre« — og Aanden fra Otteogfyrre derefter holdt sit sejrriige Indtog i vort Folk, var Stemningen forunderlig trykket, en sær Uro havde grebet Sindene, Horisonten stod truende sort, der rugede et underlig skummelt Halvlys over Landet: med en dump, knugende Følelse spurgte man sig selv, om det var Tasmørketid, som varslede Uvejrnsnat, lammende Vanskæbne — eller om man havde Lov at hengive sig til sin hjerteskvælvende Forventning om Dugning og reddende Daad. Gribende fik denne sælsomt sammenblandede Stemning sit højtidsfulde Udtryk i de Vers, som Hother Hages »Dansk Folkeblad« bragte Fredagen den 14. Februar:

Den Drot er lagt i Kiste,
 Hvem Sangens Fugle priste.
 Han gik til Himlens Sale
 Med Kongerne at tale,
 De Mægtige, de Stærke,
 Med Løvens Skjoldemærke,
 De Vise og de Gode,
 Kong Frederik og Kong Frode,
 Og Danebod vil sige:
 »Holdt Hegnet Du vedlige?«

Han svarer: »I mit Hjerte
 »Staa dybe Spor af Smerte.
 »Ak, Tiderne var onde,
 »Jeg bøded, hvor jeg kunde.
 »Kong Valdemar! Du kender
 »Den Svig af nære Frænder.
 »Niels Ebbesøn! Du mindes,
 »Hvor haarde Halse findes.
 »Kong Frederik og Kong Frode!
 »Tung Arv I efterlode.
 »I Kronen var en Revne,
 »Jeg lodded efter Evne.«

Mens jeg paa Kisten stirrer,
 Et Syn min Sjæl forvirrer.

Mig tykkes, al min Vælde
 Jeg ser mod Graven hælde.

Hvor Hjertet sang og spilled,
 Staar Dødens Tegn opstillet.

En Skygge af et Rige,
 En Løgn foruden Lige.

Kong Frederik du danske!
 Paa Dig jeg stoler ganske.

Hvis Tider vorde onde,
 Kald, Konge, paa din Bonde.

Han er kun graa og ringe,
 Dog er han haard at tvinge.

Naar Kongen gaar med Bonden,
 Da blomstrer Bøglunden.

Hvis lykkeligt de fægte,
 Da vorder Sejren ægte.

Det var denne lyse Forjættelse, som gik i Opfyldelse. Gennem alle Fyrrerne dagedes det, i Marts 1848 steg Solen op. De første Aar af Fyrrerne havde været som Skumrings-tider, som gryende Dagslys — just deri laa disse Aaringers store Charme — — med 1848 traadte man ind i den klare Dag. Og i 50-erne var adskillige Aar for det danske Folk som hele Solskinsdage.

Men for Eftertiden vil altid Aaret 1848 staa i den stærkeste Solglans, hint forunderlige Aar, da allerede de sidste April-Dage Folk kom hjem fra Dyrehavsture med lyse, nys udprungne Bøgegrene viftende ud af Vognen.

I A. F. Kriegers Dagbog for 2. Januar 1849 findes følgende »Tilbageblik« paa Aaret 1848:

»Aaret begyndte med et Havblik; der var tilsyneladende almindelig Ro, men Stormen truede. Det magyarske Aristokrati forlangte en særskilt Forfatning, og den ungarske Rigsdag var netop aabnet.

Kongen af Preussen havde sammenkaldt og atter hævet et Parlament, uden hans Popularitet eller Agtelse var vokset.

Paven havde aabnet Fængslerne, forsøgt gennemgribende administrative Reformer, forandret Regeringens kirkelige Charakter, og indrettet et Byraad i Hovedstaden og et almindeligt Senat.

Kongen af Sardinien havde indrettet Municipalraad, et Handelsforbund var begyndt at indledes, og Aaret aabnedes med en Forfatning.

Sicilien var i fuldt Oprør. Med Januar Maanedes Udløb havde Neapel en Forfatning.

Kongen af Bajern undergik en alvorlig Tugtelse.

Blodet flød i Gaderne i Mailand 3. Januar.

Frankrig led under Finansnød og under moralske Tryk. Bressons Selvmord, Mortiers Afsind, Praslins Mord, Testes Bestikkelse kastede en mørk Skygge over alle tænkende Mænds Sjæle. Abdel Kader var i Fængsel. Soult havde trukket sig tilbage; Adelaide var død. Valgbevægelsen blev tilbagevist, fordi Kongen frygtede den legitimistiske og den republikanske Deel af Befolkningen. Jernbanen og slet Høst havde fremkaldt Arbejdsløshed, da brød Revolutionen ud, som Thucydid siger: i Anledning af Smaating, men ikke af ringe Aarsager.

Den fulgtes af Martsbevægelserne i Tydskland. Det lykkedes Kongen af Preussen at ydmyge baade Folket og Kongen. Ogsaa Metternich var falden. Kongen af Bajern takkede af.

Revolutionen brød nu og ud i Rom. Sicilien benyttede sig af Lejligheden og brød de med Kongen af Neapel indgaaede Betingelser for aldeles at forvise Bourbonerne.

Mailand brød løs, og Carl Albert trængte ind, men Bladet har atter vendt sig.

*En Princip-, National- og Erobringskrig brød ud i Slesvig.**

Prørets Udbrud og de deraf følgende Krigsbegivenheder i Foraaret 1848 maatte nødvendigvis bringe stor Forstyrrelse i Handel og Omsætning. Publikum stormede Sparekasserne, som maatte udtage alt, hvad de havde staaende i Nationalbanken, ca. $\frac{1}{3}$ Mill. Rdl., hvorimod Tilliden til Nationalbankens Sedler intet Øjeblik blev rokket — man var da ogsaa fornuftig nok til ikke at standse Sølvindløseligheden.

Aaret var begyndt forholdsvis roligt. Den første Februar havde Nationalbanken endog nedsat sin Rentesats fra 5 til 4 pCt., og alt tegnede derefter fredeligt og stilfærdigt. 4 pCt.s kgl. Obligationer noteredes i $104\frac{1}{2}$ —105, 3 pCt.s dansk-engelske Statsobligationer i $82\frac{1}{2}$ — $82\frac{3}{4}$, Nationalbankaktier omkring 174 og blev enkelte Dage gjort til $175\frac{1}{2}$. Iøvrigt noteredes af Værdipapirer kun Aktier i Roskildebanen (omkring $67\frac{1}{2}$ Sp.) samt 4 pCt.s østerrigske Hypotekforenings-Panteobligationer af 1846 ved Hambro & Co. (omkring 95 ₰ Banco). Disse holdt sig stive Februar Maaned igennem. Endnu den 29. stod de ledende Papirer: 4 pCt.s i 104 — $104\frac{3}{4}$, 3 pCt.s i $81\frac{3}{4}$ — $82\frac{1}{2}$ og Nationalbankaktier i $173\frac{3}{4}$ —174.

Revolutionen i Paris var alt da udbrudt den 22. Den 23. flød under Barrikadekampe Blodet i Gaderne, og den

24. flygtede Kongen, hvorefter en provisorisk Regering blev dannet.

Nuomstunder vilde straks Efterretningerne herom endnu de samme Dage være telegrafisk udbredte over den hele Verden, herhjemme havde vi 1848 endnu flere Dage efter ikke Anelse om disse Begivenheder, var saaledes den 28. kun optagen af en Række fremragende Borgeres offentlige Protest mod Forfatningsreskriptet af 28. Januar s. A., og den 29. af Borgerrepræsentantvalget. I Forbigaaende bemærket var den nysnævnte Udtalelse foruden af Politikere som Tscherning, Orla Lehmann, H. N. Clausen, Drewsen, Hother Hage, Schouw, Krieger og Ploug undertegnet af L. N. Hvidt, A. N. Hansen og Meinert. Først den 28. Februar om Aftenen bragte »Fædrelandet« en ganske kort, med Petit sat Notits om, at Forbudet mod Reformbanketterne i Paris den 22. havde fremkaldt stærk Bevægelse: man var begyndt at bygge Barrikader, »flere Indhug er gjort paa Mængden og besvaret med *aux armes!* og Marseillaisen«.

Tirsdag den 29. indeholdt derpaa »Fædrelandet«s Aftennummer efter »Börsen-Halle« en Meddelelse med Overskrift »Ministeriet Guizot er faldet«. Det hedder heri: »Den 22. og 23. har været mærkværdige Dage i Frankrig og maaske i Europas Historie« (!). Der fortælles om Gadekampe samt om, at Grev Molé var kaldt til Kongen, efter at Deputeretkammerets Opposition havde indgivet et Anklageskrift mod det faldne Ministerium, men — om Aftenen den 23. »synes Roligheden at ville blive genoprettet«.

I Nummeret for 1. Marts fandtes dernæst en Petit-Notits paa Bagsiden, hvori det hedder: »En Kurer har i Dag bragt »Hamb. Correspondent« af 28. Februar. Ifølge denne var i Paris den 23. om Aftenen Opstanden brudt op paany endnu voldsommere. Folk havde afbrudt Nordjernbanen

for at forhindre Troppers Tilkomst — —« Rygtet siger, at en Estafette har bragt Efterretning om Angreb paa Tuilerierne og hele den kongelige Families Flugt til London«.

Endelig den 2. Marts kunde »Fædrelandet« omsider bringe den Meddelelse, at »det i Dag ankomne Mandagsnummer af »Børsen-Halle« bringer fuldstændig Stadfæstelse af Gaarsdagens Rygter: det franske Monarki er styrtet, Tuilerierne ødelagt, Kongen flygtet og ankommen til England, en provisorisk Regering indsat og (efter al Sandsynlighed) Republikken proklameret«.

Den følgende Dag, den 3. Marts, var Fredag, altsaa Noteringsdag. Kurserne var dog imidlertid kun lidet afsvækkede, idet 4 pCt.s sluttede i 102—104, 3 pCt.s i $79\frac{3}{4}$ — $80\frac{1}{4}$ og Nationalbankaktier i $172\frac{1}{2}$ —173. Men allerede den næste Noteringsdag, Tirsdagen den 7. Marts, var Kurserne 2 à 3 Points lavere, den 8. Marts bragte »Fædrelandet« et Følgeblad med Orla Lehmanns alarmerende Artikel: »Er vi i Forsvarsstand?« Og den 9. Marts indeholdt »Fædrelandet« om Aftenen en Notits om, at den af ham udtalte Formening, at det var nødvendigt hurtigt at forbedre Landets Forsvarsvæsen, ogsaa deltes af den nye Regering. Intet Under, at Nationalbankaktier Dagen efter, Fredagen den 10. Marts, faldt til $160\frac{1}{2}$ —161, altsaa $9\frac{1}{2}$ Points, medens 4 pCt.s kgl. Obligationer kun noteredes i 99—101 og 3 pCt.s dansk-engelske Statsobligationer i 76— $77\frac{1}{2}$. Jernbaneaktierne faldt ca. 12 Points og Hypotekforeningsobligationerne ca. 5 Points.

De paafølgende Dage bedredes Nationalbankaktier lidt, hvorimod de 4 pCt.s den 14. Marts endog sank til 92— $93\frac{1}{2}$, for dog derefter ogsaa at rette sig noget.

Mandagen den 20. Marts bragte Dampskibet »Copenhagen« saa »højest alvorlige Efterretninger« fra Hertugdøm-

merne, at Casino-Mødet, som var indvarslet til Onsdag den 22. Marts, blev sammenkaldt samme Aften Kl. 8: de store Begivenheder, som der herved blev givet Stødet til, er nok somi kendt af enhver Dansk! Dagen efter hint Møde, Tirsdag den 21., standsede Grosserer-Societetets Komite Kursnoteringen paa Kjøbenhavns Børs for Værdipapirer, saa at der kun noteredes Valuta (Hamborg Banco ($200\frac{1}{2}$), norske og svenske Sedler). Dette gentog sig Fredag den 24., altsaa samme Dag, som den provisoriske Regering blev dannet i Hertugdømmerne, og Tirsdagen den 28. Marts var det heller ikke muligt at sætte nogen Kurser. Først Fredag den 31. kunde der for 3 pCts dansk-engelske Obligationer noteres $65\frac{1}{2}$ —66 (altsaa 10—11 Points lavere end Baissedagen den 10. Marts) og Nationalbankaktier 145—147 (altsaa 14—16 Points lavere) — alle de andre Papirer kom derimod slet ikke til Notering.

Landet var imidlertid sat i fuld Krigstilstand, og var vel de modige Hjerter og de lyse Sind fyldte af Begejstring, saa var der dog nok af ængstelige Gemytter og frygtsomme Sjæle, bekymrede Forældre og hjertebeklemt Sortseere. De store Hændelser gav begge Slags Følelser rigelig Næring. Den 27. Marts lod saaledes Frederik VII de til Hovedkvarteret i Kolding afmarcherende Tropper defilere forbi sig paa Rosenborg Exercerplads, og hans Ridt saavel frem som tilbage blev et sandt Triumftog: »Han var stedse omgivet af talløse Skarer under uendelige Hurraraab, og fra alle Vinduer viftede Damerne med hvide Tørklæder. Øjeblikkets Alvor gav denne Jubel et særegent rørende Præg.« »Man følte klart, at det var ikke blot Tungerne, der talte, men Hjerterne, der slog i de idelig sig fornyende Hilsner.« Som bekendt er det i denne Situation, Bissen har gengivet

Frederik VII i sin Rytterstatue af ham paa Christiansborg Slotsplads.

Men endnu samme Aften indeholdt »Fædrelandet« den betegnende Notits: »Vi behøver ikke at gøre opmærksom paa Vigtigheden af, at de daglige Forretninger saa vidt muligt gaar deres uforstyrrede Gang, og vi tillader os derfor efter fleres Opfordring at stille den Begæring til de offentlige Autoriteter snarest muligt at afgøre forfaldne Regninger; thi det følger af sig selv, at naar Folk, der har ydet Arbejde eller Varer til det Offentlige, ikke modtager deres Tilgodehavende, bliver de ude af Stand til at fortsætte deres Virksomhed, og de af dem afhængige Arbejdere bliver altsaa uden Fortjeneste. Navnlig gælder vor Begæring de Autoriteter, som endnu ikke har afgjort Regningerne fra forrige Aar«.

Hvad der her blev paapeget, var blot en enkelt af Situationens sorte Sider. Gennem hele April og det meste af Maj kunde der paa Københavns Børs ikke noteres Kurser paa Værdipapirer, naar undtages af og til paa 3 pCt.s dansk-engliske Statsobligationer, som holdtes i 63 à 65. Fredagen den 26. Maj kom endelig Nationalbankaktier igen til Notering, blev gjort til 129, men sank derefter til en Køberkurs af $127\frac{1}{2}$ (altsaa en ny Nedgang siden sidste Notering paa en Snes Points).

Set fra Næringsvæsenets Standpunkt var overhovedet Tilstanden lidet lystelig.

Landet var ved Krigens Udbrud ret godt forsynet med Varer, men Købelysten blev fuldstændig lammet, saa at den regelmæssige Afsætning til Trods for de stærkt og pludseligt synkende Priser saa at sige gik helt i Staa. Da samtidig Adgangen til det udenlandske Laanemarked foreløbig blev lukket — vor store Kreditgiver Hamborg havde

i første Omgang nok med at bjærge sig selv og returnerede alle Veksler, som naaede derved —, opstod der i vor hjemlige Forretningsverden stor Kreditnød eller, som man plejer at kalde det, Pengemangel.

Penge i Betydning af Cirkulationsmidler var der vel nok af: som det stod Komiteen under dens Overvejelser af Situationen fuldkommen klart, slog den uformindskede »cirkulerende Pengemasse ved de lave Priser paa Varer og Effekter snarere« endnu bedre til end før. Men som Følge af »den almindelige Miskredit« gik det saaledes, »at store Kapitaler paa Grund af denne undrages Omsætningen«.

Under disse Forhold henvendte Grosserer-Societetets Komite sig den 18. April til Nationalbanken med Anmodning om atter at aabne Indlaan, idet den følte sig overbevist om, at en stor Del af de Kapitaler, der nu af Krigsfrygt henlaa ubenyttede, i saa Fald vilde tilflyde Banken, og saaledes af denne kunde anvendes til Lettelse for Handelsomsætningen. For at give en saadan Forholdsregel den størst mulige Virkning, burde Renten sættes til 4 pCt., medens man paa den anden Side fandt det ligesaa begrundet i de herskende Omstændigheder, at Banken skred til en klækkelig Diskontoforhøjelse. En saadan vilde næppe »medføre synderligt Tryk i Forhold til Pengetrangen, medens den vil modvirke, at Bankens Midler optages og tilbageholdes af de Frygtsomme eller overdrevent Forsigtige eller endog tilflyder fremmede Handelsstæder.« Komiteen foreslog yderligere, at Nationalbanken skulde tilbyde Indskyderne transportable Beviser lydende paa 3 Maaneder fra Udstedelsesdatoen eller paa en maanedlig Opsigelse med paaløbende Renter, der betaltes ved Indfrielsen. Saadanne Beviser vilde blive et fortræffeligt Cirkulationsmiddel for de Handlende og væsentlig afhjælpe den herskende Penge-

mangel. Sluttelig opfordrer man Banken til at lette Tidernes Tryk ved at give de Handlende Udlaan mod Hypotek i Varer.

Allerede 2 Dage før Komiteen afsendte denne Skrivelse, nemlig den 16. April, indeholdt »Fædrelandet« en Artikel af Dispatchør A. Wessely, der jævnlig optraadte i dette Blad som finanskyndig. Han skildrede heri, hvorledes der paa Kjøbenhavns Børs ganske naturligt maatte herske »en uhyggelig Stemning« — det var vanskeligt at sælge pr. kontant, og man frygtede for at sælge paa Kredit. Der havde derfor rejst sig en Efterspørgsel efter rede Penge, men det var mere end vanskeligt at rejse nogen betydelig Sum, selv mod aldeles uforkastelig Sikkerhed. Nationalbanken var, indrømmede Wessely, ikke mere tilbageholdende med at diskontere, end de vanskelige Omstændigheder paalagde den som Pligt, men det var umuligt for den at skaffe den Mængde Kontanter tilveje, som var nødvendig for Pengecirkulationen, der nu var gaaet i Staa. Det gjaldt ikke om at komme denne eller hin enkelte Forretningsmand, som blot havde bygget sin Forretning op paa Kredit, til Hjælp, men det gjaldt om de mange, som var formuende eller dog velstaaende, men blot savnede kontante Midler, naar deres Veksler skulde indfries. Han foreslog derfor »at skabe et paa gode Valutaer eller Effekter grundet Omsætningsmiddel, der fremkaldt ved de ekstraordinære Omstændigheder faldt bort tilligemed disse.« Der burde som Følge heraf dannes en Bestyrelse paa 3 Mand, som bevilgede Laan paa Varer eller Værdipapirer, og disse Laan skulde udbetales i »Anfordringssedler«, mindst paa 100 Rdl., som svarede en daglig Rente af 1 Sk. for hver 100 Rdl. Saadanne Sedler skulde da gaa fra Haand til Haand uden Endossering, og Banken ligesaa vel som Børsen erklære at ville modtage disse Sedler i Betaling

for deres Tilgodehavender af enhver Slags. Disse Anfordringssedler skulde saa inddrages, efterhaanden som Laanene afbetaltes, og hele Indretningens Varighed bestemmes foreløbig til 1 Aar.

»Fædrelandet« og de deri indeholdte Raad og Anvisninger til Regeringen havde nu efter Marts-Begivenhederne faaet en saadan Vægt og Betydning, at Finansministeren Grev Moltke ses straks at have grebet denne Tanke. Allerede Dagen efter, den 17. April, lod han Generaltoldkammeret forlange Komiteens Ytring i Anledning af Wesselys Forslag.

Komiteen var imidlertid for sit Vedkommende, som det fremgaar af dens ovenfor gengivne Henvendelse til Nationalbanken, kommet ind paa en noget lignende Tanke, idet den dog mente, at det var Nationalbankens Sag at gennemføre denne Idé. Allerede forinden Komiteen kom til at afgive nogen Erklæring i Sagen, havde imidlertid Regeringen besluttet sig til, at Statskassen selv skulde udstede saadanne »Anfordringssedler« i Form af de saakaldte *Kreditbeviser*.

Af den Henstilling, Komiteen under 18. April havde gjort til Nationalbanken, fulgte denne kun Forslaget om Forhøjelse af Diskontoen, idet den den 25. April fra 4 pCt. gik op til 5 pCt., men gav iøvrigt Dagen efter den 26. April Komiteen et afslaaende Svar. Indrømmes maa det nu ogsaa, at Nationalbanken under Krigen saa sig stillet overfor bydende Krav fra Statsfinansernes Side. Disse trak straks $\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. af deres Tilgodehavende hos Banken ud og Resten, ca. 900,000 Rdl. inden Aarets Udgang, ligesom de mod Sikkerhed i Værdipapirer laante henimod 1 Mill. Rdl. Hovedsagelig søgte imidlertid Regeringen som bekendt at financiere Krigen ved Udstedelsen af kortvarige rentebærende Kreditbeviser, som efter Krigens Slutning skulde

inddrages ved Hjælp af en ekstraordinær Indkomstskat. For at disse Kreditbeviser ikke skulde komme i Kollision med Nationalbankens Seddeludstedelsesret blev de ikke erklæret for tvungent Betalingsmiddel, hvorimod det bestemtes, at den eventuelle Krigsskat skulde kunne erlægges i Kreditbeviser. Da Finansministeren ret naturligt ønskede Nationalbankens Støtte til at bringe Kreditbeviserne i Circulation, fik dens Direktion Lejlighed til at protestere mod den sidstnævnte Bestemmelse, ud fra den Betragtning, at Nationalbanken havde Eneret paa at udstede Sedler, som skulde modtages i de offentlige Kasser — under Hensyn til de foreliggende Omstændigheder indskrænkede man sig imidlertid til at henstille, at der i Loven kom til at staa en udtrykkelig Henvisning til, at disse Kreditbeviser blev modtaget i Betaling af Statskassen »ifølge den Overenskomst, der for dette Tilfælde er truffet med Nationalbankens Bestyrelse«, og dette gik Finanserne ind paa. — Kreditbeviserne udstedtes paa 100, 50 og 5 Rdl. Stykket, dog at der i 5-Rigsdaler-Beviser kun udstedtes 1 Mill. Rdl., hvoraf Nationalbanken straks diskonterede $\frac{1}{2}$ Mill. i Juni Termin 1848, Resten i December.

Efter Nationalbankens afslaaende Svar til Komiteen den 26. April indkaldte denne en ekstraordinær Generalforsamling til den 3. Maj og gjorde denne bekendt med den stedfundne Brevveksling. Det vedtoges at nedsætte et Udvalg til at fremkomme med andre Forslag i Anledning af den herskende Pengemangel — og paa en ny Generalforsamling tvende Dage efter valgtes til Medlemmer af dette Udvalg Grossererne C. A. Broberg jun., P. J. Agier, Wm. Duntzfelt, Moritz G. Melchior og Dispachør A. Wessely.

Dette Udvalg optraadte herefter paa fuldstændig selvstændig Vis og udarbejdede et Forslag til Oprettelsen af

en midlertidig Laaneanstalt, en saakaldt Hypotek-Veksel-Kasse, som skulde bestyres af 3 Medlemmer, hvoraf de to valgte af Grosserer-Societetets Komite og et af Nationalbankens Direktion. Dens Formaal skulde være at yde Laan paa Varer i Veksler, hvoraf Banken skulde forpligte sig til at diskontere for indtil $\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. Kassen skulde bestaa i 13 Maaneder, hvoraf de 3 sidste skulde bruges til dens Afvikling. Laanene skulde udgøre mindst 5,000 og højst 20,000 Rdl. og ydes med indtil Halvdelen, henholdsvis Trediedelen af Varernes Børspris. Dog skulde Laantageren af Laanets Provenu deponere de 10 pCt. kontant i Kassen og iøvrigt betale sædvanlig Diskonto samt $\frac{1}{2}$ pCt. i Administrationsomkostninger.

Dette Forslag indsendte Udvalget den 26. Juni til Nationalbanken, ledsaget af en udførlig Motivering, der begyndte saaledes: »De politiske Omvæltninger, som i Aarets Løb er indtraadt i Europa, har grebet højst forstyrrende ind i Handelsverdenen, idet der til den øjeblikkelige Standsning af Omsætningen har sluttet sig Usikkerheden om flere Staters Bestaaen og Frygten for, at de sociale Spørgsmaal, som er rejst i Frankrig, skal udbrede sig over Rhinen. Det er derfor saare naturligt, at Tilliden næsten er forsvunden i Handelen, at Pengemændene sidder stille med deres Kontanter, og at Konsumenternes Antal og Betydenhed daglig aftager. Disse Forholds Indvirkning paa vor Plads maa naturligvis i høj Grad forøges ved det Tryk, som er opstaaet ved det slesvig-holstenske Oprør, Prøjsens Krigserklæring samt Fjendens Besættelse af Hertugdømmerne og en stor Del af Jylland. Handelsomsætningen med disse Provinser er derved enten ganske ophørt eller i høj Grad formindsket. Den særlige her paa Pladsen opstaaede Handelskrisis, som allerede har været Anledningen til et stort

Antal Fallitter, er ingenlunde overstaet, hvilket har foranlediget undertegnede Udvalg, som af Grosserer-Societetet er valgt til at tage den nuværende Pengekrise under Overvejelse, til at henvende sig til den ærede Bankbestyrelse med et Forslag, hvorved det antager, at de skadelige Følger af den nuværende Pengeforlegenhed kan formindskes.« Man udvikler derefter, hvorledes det vel skulde synes, som om den tilstedeværende Pengemængde, som var af uforandret Størrelse, maatte slaa bedre til nu under det lavere Prisniveau, men »Udjævningen af Landets Omsætning bliver kun mulig derved, at Pengemassen i Løbet af et Aar udfører mere end een Rotation.« Man antog, at Pengemængden i Aarets Løb mindst cirkulerede 3 Gange og gjorde i saa Henseende opmærksom paa, hvorledes Banken diskonterede indenlandske Veksler og købte udenlandske Veksler for et Beløb af ca. 6 Mill. Rdl., altsaa 24 Mill. Rdl. aarlig, hvorledes Skatter og Afgifter, herunder Øresundstolden, udgjorde mindst 9 Mill. Rdl., som omsattes 2 Gange, og hvorledes Udførslen fra Kongeriget udgjorde 13 Mill. Rdl. Pengemængdens Evne til at opfylde sin »Udjævnings-Funktion« beroede derfor langt mere paa en hurtig Cirkulation end paa Bevægelserne i Prisniveauet. En stigende Konjunktur kan medføre Pengeknaphed, men aldrig være ødelæggende! Under en Handelskrise sker der Prisfald, og Omsætningen formindskes, og det viser sig da, at den standsede Pengecirkulation virker langt mere til at gøre Penge knappe, end de forringede Priser og de formindskede Omsætninger virker til at gøre Penge overflødige. Desuden er der altid Forpligtelser fra den forudgaaende gode Tid, som nu skal opfyldes. Det faktiske Forhold var jo ogsaa dette, at der herskede *Pengemangel* — Købmændene kunde ikke afsætte Varer pr. kontant eller rejse Penge til ekstra-

ordinære Udbetalinger og maatte holde sammen paa deres disponible Beholdning af Kontanter, hvad Forøgelsen af Nationalbankens Foliomidler jo ogsaa viste. Man kunde mene, at saa stod der *udenlandsk* Kredit tilbage, men det var umuligt for Øjeblikket at erholde ny Blancokredit i Hamborg eller blot at trække et højere Beløb end hidtil paa en allerede bevilget Kredit, der fordredes endog omvendt store Afdrag. At søge andre Steder hen var umuligt: man maatte holde sig til sin sædvanlige Kreditgiver, saa meget mere som det naturlige var, at Krediten gaves »paa den Plads, hvor Sikkerheden, Varerne, findes.« — Under disse Omstændigheder opfordrede man Nationalbanken til i Overensstemmelse med Oktrojens § 22 at give Laan paa Varer eller yde sin Medvirkning til, at der etableredes en ny, midlertidig Laaneindretning, altsaa den ovenfor skildrede Hypotek-Veksel-Kasse. Situationen var nemlig den, at man i Foraaret og Forsommeren havde faaet store Varetilførsler oversøisk fra enten efter Bestilling eller i Konsignation, og herfor var der trukket Veksler paa de københavnske Handelshuse, men som Forholdene nu stillede sig, kunde disse Veksler ikke indfries ved Forfaldstid, da Varerne indtil da umuligt kunde være realiserede og langt mindre Betalingen for de solgte Varer være forfalden. Just derfor var det, at der ingen anden Udvej stod aaben end at rejse Laan paa den Sikkerhed, enhver Købmand havde at byde: sit Varelager.

Og yderst betegnende for hele Datidens Tankegang tilføjes der, at medens man maa finde sig i, at en eller anden kapitalsvag Købmand under de foreliggende Omstændigheder tvinges til at standse, saa »vilde det være svækkende og skadeligt for Pladsen, dersom dette skulde hænde Køb-

mænd, der driver en meget udstrakt og særdeles solid Handel« — og dette kunde saare let komme til at ske.

Igen stillede Nationalbanken sig stejlt afvisende. I dens Svarskrivelse af 12. Juli hedder det, at »det ikke er at vente, at Regeringen, der havde store Betænkeligheder ved at forøge Seddelmassen til 20 Mill. Rdl., og som kun tillod dette under byrdefulde Betingelser for Banken, skulde under de nærværende Forhold og navnlig paa en Tid, da den selv har skabt 4 Mill. Rdl. Kreditbeviser, bevilge et Andragende af den omhandlede Natur.« Men selv i saa Fald vilde Banken »ej engang være i Stand til at benytte en saadan Tilladelse, da det for Tiden er vanskeligt at erholde det Sølv, der udfordres for at dække den nuværende Seddelmængde og altsaa umuligt for Banken at fundere nye Sedler.«

Efter at de ved Fdg. af 5. Juni 1848 udstedte Kreditbeviser var blevet benyttede af Regeringen til Udbetalinger i Juni Termin og derved var kommet i mange Hænder, henvendte Komiteen sig paany til Nationalbanken den 12. August og paapegede, at det herefter var blevet et Formaal af megen Vigtighed at lette disse Bevisers Cirkulation, for at der ikke skulde opstaa Forlegenheder ved at modtage et Papir, der ikke gik og gjaldt som tvungent Betalingsmiddel. Den efter Komiteens Mening solide og betryggende Maade, hvorpaa Kreditbeviserne var funderet — nemlig ved Statens Deponering af 4,1 Mill. Rbd. Værdipapirer i Nationalbanken — i Forbindelse med den Omstændighed, at de fremfor andre Papirpenge var rentebærende, skulde paa Forhaand synes at maatte sikre dem en villig Modtagelse overalt, men, tilføjer Komiteen lidt dunkelt: »Det vil indses, at disse Omstændigheder især anbefaler Kreditbeviserne, naar de kan henlægges, hvorimod deres Værd som Betalingsmiddel vil være afhængig

af den Lethed, hvormed de kan anbringes.« Og i sidstnævnte Henseende var og blev det en Hindring, at de ikke modtoges i andre offentlige Oppebørsler end i Betaling af Krigsskatten, og at Nationalbanken ikke gjorde andet for at lette deres Omløb end at modtage dem som Afbetalinger paa Laan og til Ombytning af Beviserne lydende paa 5 Rdl. Det var derfor, udvikler Komiteen videre, ganske naturligt, at Handelsstanden, hvor meget den end ønskede at bidrage til at fremme Regeringens Øjemed, ikke turde vove at modtage Summer af nogen Betydenhed i et Papir, som den ikke i de almindelige Betalinger igen kan anbringe hos det Institut, hvor den største Pengeomsætning er centraliseret. Komiteen fandt, at enhver Betænkning i denne Henseende vilde bortfalde, naar Nationalbanken samtykkede i at modtage Kreditbeviserne i Betaling for diskonterede Veksler imod, som Selvfølge, igen at kunne benytte dem ved nye Diskonteringer af Veksler. Man skønnede ikke rettere, end at Banken, der ikke, som de private Handlende, havde Engagementer, til hvis Opfyldelse det gængse Betalingsmiddel maatte skaffes tilveje, uden Betænkning vilde kunne gaa ind paa denne Udvidelse af sin Medvirkning til at lette Kreditbevisernes Cirkulation — ja, man antog endog, at denne Operation ligefrem vilde være til Bankens Fordel under Hensyn til dens store Kasse- og Foliobeholdning. Komiteen indstillede derfor til Direktionen at tage dette Forslag under Overvejelse og derved fjerne de Hindringer, som nu stillede sig imod Kreditbevisernes Modtagelse i større Summer.

Banken gik heller ikke ind herpaa, strakte sig overhovedet ikke videre end til at modtage Kreditbeviser i alle Afbetalinger paa sine Udlaan samt til at give fuld Valuta for 5 Rdl.-Beviserne uden paany at sætte dem i Omløb,

men forøvrigt ogsaa uden at erstatte den ifølge Kreditbevisets Tekst dette paaløbende Rente — til Gengæld overlod den Regeringen Beviserne til samme Nettopris. Da heller ingen andre vilde give noget for Renterne i det første Fjerdingaar, mislykkedes det saa temmeligt at faa Kreditbeviserne ud i Befolkningen — længe blev de endog kun modtagne til 2 à 3 pCt. under Parikursen!

* * *

Da Marts-Ministeriet dannedes 22. Marts 1848, udnævntes der en særlig *Handelsminister*, og denne Post blev beklædt af C. A. Bluhme. »Kort blev dog Vaarbælgernes Saga« — allerede i November-Ministeriet (udnævnt 16. November 1848) er Handelsminister-Portefeullen atter forsvunden.

Christian Albrecht *Bluhme* var i 1848 allerede en Mand paa 54 Aar. Han var af gammel Embedsmandsslægt og gik efter at have taget Studentereksamen 1811 med Udmærkelse i alle Fag den slagne Embedsvej — blev 1816 juridisk Kandidat, 1820 Auditor ved 2det slesvigske Regiment, 1822 tillige Assessor i Landsoverretten, saa brød han pludselig af, og for at komme ud over en ulykkelig Kærlighed søgte han saa langt bort fra Hjemmets Jord, at han tog en ledig Plads som Medlem af Gouvernementsraadet i Trankebar. Men da herude »Tiden faldt frygtelig lang«, vendte han omsider tilbage til Danmark og udnævntes i 1831 med Titel af Etatsraad til By- og Herredsfoged i Storehedinge, kom derfra i samme Egenskab til Næstved og blev 1838 Stiftamtmand i Aalborg. Her var det, Christian VIII lærte ham personlig at kende ved et Besøg i Nørrejylland og fandt Behag i hans Verdensmandsvæsen. I hans Barndomhjem havde Faderen, Kommandør i Sø-

etaten Hans E. Bluhme, saa tidligt vænnet ham til at beherske fremmede Tungemaal, at han senerehen ikke alene kom til at besidde ualmindelige Sprogkundskaber, men endogsaa talte sit Modersmaal med en ganske let fremmed Accent. Allerede som Følge heraf, men dog mest fordi han havde haft Lejlighed til at se meget, opleve meget, tænke meget, virkede han paa een Gang som en forfaren Diplomat og en dreven Dialektiker. Ved den Snildhed, hvormed han vidste at belægge sine Ord, som ogsaa ved hele sin Aandsmodenhed gjorde han et stærkt Indtryk paa Christian VIII, som ønskede at have ham i sin Nærhed — 1843 blev han kaldt til Kjøbenhavn som Direktør for Generaltoldkammeret og Commerce-Collegiet, hvis Præsident han blev i 1848. Det var som saadan, han nu i Marts-Ministeriet rykkede op til Handelsminister, — iøvrigt heri den eneste Repræsentant for det Embedsmandsvælde, som netop de Mænd, der dannede Ministeriet, hidtil saa haanligt og hidsigt havde bekæmpet. Efter Monrads Vidnesbyrd løjede han sig dog godt ind i Ensemblet som den smidige Natur, han var. Først senere skulde man opdage, at hans Væsens Kærne var Egenraadighed — efter at han i November 1848 var gaaet af som Handelsminister, traadte han ind i det saakaldte Oktober-Ministerium (af 18. Oktober 1851), afløsende Reedtz som Udenrigsminister, og det var som saadan, han efter indgaaende Konferencer med den russiske Gesandt, Ungern Sternberg, sluttede de berømte »Aftaler af 1851—52« om Helstaten uden at tage det mindste Hensyn til sine Kolleger i Ministeriet. Som Taler overraskede han Rigsdagen ved sin glimrende Disputerekunst og aldrig svigtende Slagfærdighed. Han creerede, som bekendt, den senere saa ofte citerede Vending: »Sandhed med Modifikation« (der forøvrigt i Arlauds »Bevingede Ord« er gengivet paa

en ganske falsk Maade). Det rette Billede af ham faar man kun daarligt gennem Portrætteerne af ham — han burde være malet i hel Figur med den Gulddaase, han altid havde i Haanden, naar han talte — en Statsmandsskikkelse, som i sin Holdning forbandt den store Advokats Spænstighed med den fødte Førers rolige Sikkerhed. En skarpsindig og myndig Mand, en Beregningens Mester.

Som Handelsminister fik han i den korte Tid, han fungerede, ikke Lejlighed til at udrette noget — uden netop at blive en Forgænger, som *klædte* Embedet.

Komiteens første Skrivelse til den nye Handelsminister er af 4. Maj 1848. Der andrages heri om, at Foranstaltninger maa træffes for, at neutrale Postskibe, der afgaar fra Kjøbenhavn til Travemünde og tilbage, bliver forsynede med de fornødne Lejdebrevne til at nyde Beskyttelse under den nu deklarerede Blokade. —

Den 22. Maj underrettede dernæst Handelsministeriet Komiteen om, at det fra Handelskomiteen i Randers og Købmand Schalburg i Nyborg havde modtaget Andragender om, at der indtil 3 Maaneder efter Fredens Slutning maatte blive tilstaaet danske Borgere Indult med Betaling af Gæld i Almindelighed eller i hvert Fald af Vekselgæld, som under Krigen forfaldt til nogen fjendtlig Stats Undersætter. Ved nu foranlediget heraf at henstille dette Spørgsmaal til Komiteens Overvejelse gjorde Handelsministeriet endvidere opmærksom paa, at det maatte komme i Betragtning, om Indulden ikke maaske burde være indskrænket til Jylland alene, og om der med Hensyn til denne Provins maatte være Grund til at forlænge den forestaaende Juni Termin med 1 à 2 Maaneder.

I sin Svarskrivelse af 30. Maj udviklede Komiteen, hvorledes den visselig ikke var blind for de store Ulemper, som den af Krigen og særlig Jyllands Besættelse frem-

kaldte Krisetilstand havde skabt for Handelsstanden. Men ikke desto mindre maatte dog Komiteen paa det alvorligste og bestemtteste fraraade, at Staten til Afhjælpning af de eksisterende Forlegenheder skulde træffe Forholdsregler, der gik ud paa at bryde Kontraktsforhold og indgaaede Forpligtelser: »Grundpillen for Handel og Omsætning er Krediten, den Kredit, der især beror paa Helligheden af overtagne Forpligtelser og paa de samvittighedsfuldste Bestræbelser paa Opfyldelsen af disse. Danmark kan saa lidet som noget andet handlende Land undvære en Kredit, der ofte støtter sig mere paa en erhvervet Tillid til Vedkommendes moralske Karakter og til den Beskyttelse, som de bestaaende Love og Anordninger yder, end paa Udstrækningen af Debitorernes pekuniære Midler. Vedligeholdelsen af denne Kredit er altsaa af særlig Vigtighed for Handelsstanden og for hele Landet, og vi holder os overbeviste om, at Intet vilde bidrage mere til i en lang Række af Aar at nedbryde samme end de antydede Mesurer fra Statens Side, der i deres Følger og navnlig i de Repressalier, de uden Tvivl vil drage efter sig, vil ramme ikke alene dem, for hvis Skyld de havde fundet Sted, men i større eller mindre Grad hele Samfundet. Vi nærer endog den Overbevisning, at selv de Handlende, for hvem disse Forholdsregler vil medføre en temporær Lettelse, senere vil faa Anledning til at beklage dem, fordi de har rystet Grundvolden for deres sunde Velvære. Det forekommer os langt rigtigere, at de Handlende, der som Følge af Tidsomstændighederne finder det vanskeligt eller umuligt punktligt at opfylde deres Forpligtelser, søger at træffe Overenskomst med deres Kreditorer om den fornødne Dilation, og ligesom man vel i Almindelighed bør vente, at disse vil tage et billigt Hensyn til de bestaaende Vanskeligheder,

saaledes vil næppe mange her i Landet som Kommissionærer for Udlandet gøre sig til Redskaber for Enkeltes Haardhed og Inhumanitet.« Endelig henviste man til de skadelige Følger, som tilsvarende Forholdsregler overfor England under Krigen med dette Rige i sin Tid havde haft, og lagde sluttelig Regeringen indtrængende paa Sinde »aldeles at opgive Tanken om Forholdsregler, der upaatvivlelig vil faa den skadeligste Indflydelse paa de for Landet saa vigtige Interesser.«

Denne Henstilling blev da ogsaa fulgt, hvorefter Randers By og Handelskomite under 21. April anmodede Komiteen om at bidrage til, at kjøbenhavnske Huse, som havde ældre Forbindelse med Huse i Randers, ikke foreløbig stillede Betingelserne for dennes Vedligeholdelse saaledes, at de ikke kunde opfyldes — en Anmodning, som man beredvilligt imødekom.

Ogsaa paa andre Maader paakaldte Krigens Følger Komiteens særlige Opmærksomhed. Saaledes udbad Generaltoldkammeret sig under 19. April Erklæring om, hvorvidt »det for den danske Handel maatte anses af Interesse, at Lybæk og eventuelt tillige Hamborg tilstodes Neutralitet under den Krig, som Danmark, forhaabentlig med England til Allieret, vil komme til at føre med de nordtyske Stater« — i Forbigaaende sagt er det af ikke ringe historisk Interesse, at man saaledes i de danske Regeringskredse paa det daværende Tidspunkt for Alvor mente at kunne paaregne England som eventuel Allieret. Naturligvis svarede Komiteen — samme Dag — at det utvivlsomt i Handelens Interesse maatte anses for at være af den største Vigtighed, at der kunde opretholdes en anerkendt reciprok Neutralitet saavel med Hamborg som med Lybæk.

I Efteraaret 1848 indsendte Købmand L. W. T. Sandberg til Komiteen en af ham forfattet Afhandling om adskillige Midler til at udvide Kjøbenhavns Handel, navnlig i Forbindelsen med Provinserne. Da disse Forslags Gennemførelse krævede betydelige »pekuniære Opofrelser« fra Statens Side, mente Komiteen, at deres Drøftelse naturligt maatte henhellige under den da indkaldte Rigsforsamling. Den 16. December henvendte imidlertid Hr. Sandberg sig paany til Komiteen og bad den afgive Betænkning over et af ham forfattet Projekt til Anlæggelsen af et Entrepôt til Bedste for Transithandlen i Kjøbenhavns Havn. Da ogsaa denne Henvendelse afvistes med en lignende Motivering som den forrige, gik Sandberg til Finansminister Spouneck, og denne udbad sig i en Skrivelse af 24. Februar 1849 Komiteens Betænkning i Anledning af det til ham fra Hr. Sandberg indleverede Forslag om Oprettelsen af en Frihavn i Kjøbenhavn m. m.

Rimeligvis har Projektet været fuldkommen umuligt. Nok er det, at Komiteen for Hr. Sandbergs Projekter blev som Løvens Hule, hvor Sporene kun viser indad.

I Modsætning hertil viste Komiteen et andet Anliggende stor Interesse, nemlig en paatænkt Omordning af Toldforholdene paa de dansk-vestindiske Øer. I en Skrivelse af 26. Maj 1849 imødegaar man med stor Energi de af den fungerende Guvernør for Øerne, Etatsraad Hansen, til Motivering heraf anstillede Betragtninger, hvorefter Toldsatserne hidtil skulde have haft den Virkning, at »skaffe Danmark Sukker til den allerlaveste Pris uden at skaffe Planterne den kalkulerede Fordel.« Grunden hertil angaves at være den, at Moderlandet ikke kunde forbruge hele Koloniens Sukkerproduktion, hvoraf skulde følge, at det danske Marked hurtigt blev overfyldt og Prisen trykket ned paa

det laveste Standpunkt. Herimod anførte Komiteen, at Markedets Overfyldning dog umulig kunde være vedvarende og Planterne derfor ejheller stadig kunde gaa glip af de Fordele, som Udførselstolden paa Sukker var bestemt til at sikre dem. En saadan Overfyldning maatte endog siges ret sjældent at kunne blive Tilfældet. Naar det Kvantum Sukker, der tilførtes det danske Marked fra Sct. Croix, maatte overstige det, som behøvedes til Landets eget Forbrug, hvilket Erfaringen dog viste kun sjældent var Tilfældet, fandt Overskudet let Afsætning til Udførsel og det til ligesaa gode Priser, som kunde opnaas paa de større Markeder. Det var derfor ingeniunde nødvendigt at forcere Salget til Forbrug, Forraadet vilde snart synke ned til det, som Forbruget udkrævede, og en Overfyldning af Markedet, der kunde trykke Forbruger-Prisen saa stærkt, at den lave Told for Sct. Croix Sukker alene kom Konsumenterne tilgode, kunde derfor ikke let finde Sted. Producenterne paa Sct. Croix havde det desuden i deres Magt at regulere Udførslen til Danmark efter de Efterretninger, de modtog om det herværende Markeds Tilstand. Erfaringen viste ogsaa, at det ingeniunde var almindeligt, at Udførsel herfra fandt Sted, og det netop fordi Prisen var for høj dertil, ligesom ogsaa fremmede Sukkere, uagtet de betalte den højere Told, vedvarende importeredes og konkurrerede med Sct. Croix Sukker, hvad der altsammen godtgjorde, at det ingeniunde var almindeligt, at Markedet her kunde være overfyldt med Sct. Croix Sukker. Af alt dette var man vel berettiget til at slutte, at Toldforskellen i Favør af Sct. Croix Sukker i høj Grad kom Importøren og gennem ham Producenten tilgode. Deraf kom det da ogsaa, at Planterne paa Sct. Croix forgæves havde søgt at finde et bedre Marked for deres Sukkere end det danske, og at Udførslen til Dan-

mark faktisk var tiltaget og ikke aftaget, hvilket dog vilde være et uforklarligt Fænomen, hvis det forholdt sig saaledes, som Etatsraad Hansen paastod, at Toldforholdene kun havde haft den Virkning at skaffe Danmark Sukker til de allerlaveste Priser.

Naar det saaledes maatte erkendes, at Planterne i Reglen opnaaede en højere Pris for deres Sukkere paa det danske Marked, end de kunde faa andetsteds, var det indlysende, at Toldforskellen ved Udførslen fra Sct. Croix ikke kom Moderlandet eller Forbrugerne i dette tilgode, men at den var en Fordel for Planterne, hvis Nettoprovenu blev desto større, jo lavere den Udførselstold var, som de betalte for de Sukkere, der gik til Danmark. Derimod maatte det indrømmes, at den højere Udførselstold, der erlagdes ved Udførsel til fremmede Steder, maatte virke skadeligt for Øernes Handel med disse. Dersom Planterne selv fandt det stemmende med deres Interesse, at Udførselstolden paa Sct. Croix egaliseredes, saaledes som Etatsraad Hansen nu foreslog, maatte Komiteen efter de foranførte Anskuelser formene, at der i Moderlandets Interesse, for saa vidt Forbruget af Sct. Croix Sukkere angik, ikke var Grund til at modsætte sig dette. Derimod vilde her paa Pladsen Transit-handelen med Sct. Croix Sukkere befordres mindre end hidtil, naar paa Sct. Croix Udførselstolden til Danmark ikke længer var lavere end til andre Lande. Komiteen skulde imidlertid villig erkende, at Moderlandets Interesse i saa Henseende burde underordnes Koloniens, men til Gengæld burde det forventes, at man saa meget velvilligere vilde optage de Forestillinger, som Komiteen vilde fremsætte mod den paa-tænkte Besværing af en Udførselshandel *til* Vestindien.

Naar efter det hidtil bestaaende Forhold mellem Kolonien og Moderlandet dettes Frembringelser havde været fritagne

for al Indførselsafgift i Kolonien, medens fremmede Landes Frembringelser af samme Slags havde erlagt en Importtold, saa kunde dette efter Komiteens Formening anses som et billigt Vederlag for den Begunstigelse, der vistes Koloniernes Frembringelser i Moderlandet, og da Totalbeløbet af denne Toldforskel for de forskellige Produkter, som førtes til Sct. Croix, kun kunde udgøre en meget ringe Del af det Beløb, som Toldforskellen for de Produkter, Kolonien sendte til Danmark, løb op til, saa stred det mod Billighed at gøre, som Etatsraad Hansen nu foreslog, en Forandring i det bestaaende Forhold til Moderlandets Disfavør. En saadan Forandring vilde man i Danmarks Interesse ikke kunne billige, selv om Handelssamkvemmet mellem det og Sct. Croix skulde bygges paa almindelige Reciprocitetsgrundsætninger som mellem uafhængige Stater. Handelsstanden kunde ogsaa saa meget mindre finde sig i denne Forandring, som Udførslen af danske Produkter til Kolonien allerede i Forvejen havde at kæmpe med de største Vanskeligheder. Det var nemlig et Faktum, at Salget af danske Produkter i Almindelighed renderede saa slet paa det vestindiske Marked, at de aldrig dækkede nogen Fragt, saa at de kun ved at kunne udføres fragtfrit kunde konkurrere med Tilførslerne fra Amerika; men dersom der paalagdes dem en Afgift i Kolonien, maatte det med Grund befrygtes, at Indførslen af danske Produkter ganske vilde ophøre. Om det kunde anses hensigtsmæssigt ved Indførselstold paa Fornødenheder at ramme den nu frigivne Arbejderklasse paa Sct. Croix paa indirekte Maade ved en Afgift, skulde man ikke indlade sig paa at bedømme, men fra Handelsstandens Standpunkt maatte man med Hensyn til danske Produkter udhæve, at en Indførselstold paa disse næppe altid eller i hvert Fald kun i ringe Grad vilde falde

paa Arbejderklassen i Vestindien, men ved at formindske Provenuet af de udsendte Produkter tilføje den danske Handel og derigennem den danske Produktion Tab. For saa vidt Finanserne ved denne nye Afgift troede at kunne søge en Erstatning for Nedsættelsen af Udførselstolden, maatte det ikke overses, at denne Nedsættelse var en Fordel for Planterne, medens hin Erstatning i det mindste for en Del kun vilde opnaas paa de danske Producenters Bekostning. Udførselstoldens Nedsættelse kunde vel rettest anses som en Modvægt mod det Tab, Slaveemancipationen kunde have forvoldt Planterne, men disse vilde ikke være tilbøjelige til at betragte den i dette Lys, naar Regeringen selv ved andre Afgifter forsøgte at skaffe sig Erstatning for den ved Udførselstoldens Nedsættelse formindskede Indtægt. Da endelig Koloniens Forhold i deres fulde Omfang om føje Tid vilde komme under Rigsforsamlingens Overvejelse, maatte det anses for betænkeligt ved provisoriske Bestemmelser, som angreb selve Principet i de bestaaende Forhold, at gribe forstyrrende ind i den endelige Afgørelse. Komiteen kunde derfor ikke finde andet tilraadeligt, end at den hidtil gældende Afgiftsfrihed for danske Produkter maatte vedblive.

Komiteen gjorde endelig opmærksom paa et ejendommeligt Forhold, nemlig dette, at naar Varer, der forsendtes fra Sct. Thomas til Sct. Croix, angaves at være danske Frembringelser og de ved Toldstederne paa Sct. Croix anerkendtes som saadanne, nød de samme Rettigheder som de fra Danmark til Sct. Croix direkte indførte Produkter. Denne Kontrol var imidlertid ikke videre paalidelig og kunde ej heller være det, da det ikke var vanskeligt at give Emballagen om Varer, der var af fremmed Oprindelse, samme Udseende og Mærker som danske af samme Slags, saasom Mel- og Kød-

tønder o. l.-Varer, der ikke emballeredes, f. Eks. Havre, Mursten o. l. frembød desuden slet ingen Mærker, hvorved de indenlandske kunde skelnes fra de fremmede. Paa denne Maade fandt fremmede Varer Vej til Sct. Croix som danske. Det sikreste Middel til at hindre saadanne Misbrug turde være, at der blev truffet den Bestemmelse, at de Begunstigelser, som tilkom danske Produkter paa Sct. Croix, kun skulde ydes, naar Produkterne indførtes dertil direkte fra Danmark, eller fra Sct. Thomas, for saavidt de ved Ankomsten fra Sct. Thomas i Havnen omladedes til Sct. Croix uden at landes. Da Sct. Thomas var en Frihavn, kunde den ikke have Krav paa at nyde samme Rettigheder ved Indførsel til Sct. Croix, som denne Ø selv nød, saa meget mindre som dette maatte antages at være til Skade for Moderlandets Handel.

*

Den 14. Marts 1849 vedtoges det paa den ekstraordinære Generalforsamling i Societetet, at Børstiden herefter sattes til 1 Time, nemlig fra Kl. 2 til Kl. 3. Det sidstnævnte Klokkeslet sluttedes der, hvorefter der ringedes i 5 Minutter, og derpaa holdtes hele Børsbygningen lukket en halv Time. Kl. 2 indtraadte Spærringen, saaledes at de Besøgende, som kom efter Kl. 2, skulde erlægge en Kendelse paa 8 Rbsk.

Fra Forsommeren 1849 aabnedes med Hensyn til *Konsulaters Besættelse* en ny Æra for Grosserer-Societetets Komite, idet Regeringen nu ikke længer raadførte sig med Komiteen gennem noget Kollegie, men Udenrigsministeriet direkte tilstillede Komiteen Ansøgningerne om ledige Konsulatsposter og udbad sig Erklæring om Ansøgnernes Kvalifikationer.

Den 17. August afholdtes ekstraordinært Komitemøde i Anledning af, at det den 12. s. M. var 50 Aar siden, at Komiteens Formand, Etatsraad L. N. Hvidt, var bleven Borger og Grosserer her i Staden. Det meddeltes nu paa Mødet, at Komiteen i den Anledning under Hensyn til hans store Fortjenester af Handelsstanden havde overbragt ham sin Lykønskning ved en Deputation, som bemeldte Dag havde indfundet sig paa Etatsraadens Bopæl i Vedbæk.

Det var, som man ser, ikke synderlig meget, Komiteen gjorde ud af den sjældne Højtid, enddog Manden var slig Pryd for sin Stand og sit Land som L. N. Hvidt. I vore Dage vilde jo en slig Hyldest nok have formet sig baade gevalligere og mere pompøst; til Gengæld vilde Festgenstandens Format maaske have været mindre. Tiden var dengang større: det Fælles, Fædrelandet, var i hine Landekrigens Aar blevet saa overvæltet levende for Bevidstheden, at den enkelte Borger, selv den fortjenstfuldeste, ligesom blev borte i Straalelyset af det Store, som staar over os Alle —

GYLDENAAR
(1850—57)

Med Aarsskiftet 1850/51 skrev Goldschmidt i »Nord og Syd«: »Nu har der været Revolution og Reaktion i Europa — vi har oplevet en af de store Begivenheder, som vi beundre i Historien. Vi fik vort hemmelige Ønske opfyldt, *vi har levet meget*, har været gennemstrømmede, gennembævede af mangehaande Lidenskaber, har været opløftede af Begejstring og Glæde og maattet se Ulykken i Øjnene.«

»Men hvad er udrettet, spørger de fleste, der nu er enten trætte eller mismodige« — og Goldschmidt selv (i Overensstemmelse med Historien) svarer: »I Sandhed saare lidet.«

Det var sikkert de Kloges, de Fremsyntes Følelse, men efter Hærens Indtog i Kjøbenhavn først i Februar 1851 blev dog selv Goldschmidt, »det mest vantro Barn af Tidens Vantro«, smittet af den almindelige Begejstring: efter at have overværet Troppernes Indmarch — med flyvende Faner og klingende Spil — skriver han: »Det er, som om der over hele Landet var spændt en Triumfbue« — »nu lever vi Danske i Visheden om Sejren.« »Dette Triumftog, denne Festlighed er Højtideligholdelse af Sejren som Sejr« — »hvad der blev stridt om, er ikke afgjort — men den Bevidsthed vandt vi, at vi er et Folk.« »Det er i Sandhed et lykkeligt Øjeblik.«

Og videre beretter han: »Da Kongen paa Indtogets første Dag var tilstede ved Festen i Ridehuset, sad der i hans Nærhed blandt de mange glimrende Uniformer en borgerlig klædt, gammel Mand, med Hatten dybt ned i Panden, med livlige Øjne, der var i stadig Bevægelse ligesom hans Ansigtsmuskler. Det var L. N. Hvidt, og visselig, han havde sin Plads her ved Hjemkomsten, saa vist som han havde sin Del i Udrykningen.«

Goldschmidt tilføjer endelig: »Andre kunde her nævnes, som havde deres Del, men hvem ingen særlig Plads var anvist, og hvorfor ikke nævne dem«? — Og saa nævner han *Pressen*, og af denne særlig »*Fædrelandet*«, som havde været med »at skabe den Aand, som slog Slagene.« »Ligesom jeg for min Part har lagt et Ansvar paa hint Blad og gemmer derpaa, saaledes finder jeg det urimeligt, om det ikke skal have sin Del af Æren i udtalte Ord. I det mindste kan jeg først være hjertelig glad over disse Dages Fest efter at have lettet mit Sind og erkendt, at jeg var ikke med blandt dem, som fra først af havde Villien til at søge Fødelandets Lykke paa denne Maade.«

Meget havde Goldschmidt forskyldt overfor sin Samtids største Aand, Søren Kierkegaard — meget bør være ham tilgivet for denne Selverkendelsens Hyldest overfor sine Modstandere (maaske netop allermest, fordi han dog i det lange Løb fik Ret.)

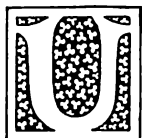
*

*

Med hint Triumftog afsluttedes et glimrende Intermezzo i Danmarks Historie. Herefter følger et nyt Tidehverv, hvorover der til Lykke for vort Land endnu hvilede en Afglans af det danske Folks store Sejrsvindinger i 1848—50

saavel udadtil som indadtil: den vundne Krig — den vundne Frihed! Tilmed staar der over de første Aar af denne Periode, op til Kristmaaneden 1857, et Gyldenskær af Velstand i Vækst, ja, af letvunden Rigdom. Frodig Vækst og blændende Rigdom!

Mange er Vidnesbyrdene fra den dalevende Slægt og ikke mindst dens Ungdom om, at i hine Aar var Livet herhjemme — o saa langt lettere og lysere end sidenhen. Det var det 19. Aarhundredes Sommertid for det danske Folk, alt var Trivsel og Blomstring, der var høj Luft over Sindene og Solskin i Hjerterne.

Under Indtrykket af saa mange Troner, som havde vaklet i 1848, skrev Hebbel ved Aarskiftet 1848/49 følgende i sin Dagbog: »Nu skal endog Kong Metal være stødt fra Tronen — der er gjort uhyre Guld-fund i Kalifornien!« Og med større nationaløkonomisk Klogskab, end man skulde tiltro en Poët, udkastede han straks den Idé, om man ikke burde sænke det ny tilkommende Guld i Havet, da den uhyre Forøgelse af Verdens Guld-mængde aabenbart truede den hidtil bestandige Værdi af et bekvemt Byttemiddel.

Opdagelsen af nye Guldminer i Kalifornien havde allerede fundet Sted i Februar 1848 og kom i sine Virkninger til langt at overstraale hele den Februarrevolution, som ellers i moderne Historiebøger betegnes som Indledningen til en ny Epoke.

En Mand hed Sutter. Han kom fra Svejtserlandets Bjerge for at nedsætte sig i Kalifornien. Det skønne og frugtbare Land, som just da lige var blevet indlemmet i U. S., talte dengang højst 15,000 Indbyggere, skønt det er mere end 12 Gange saa stort som Danmark. Faareavl var Hovederhvervet. Sutter vilde forsøge sig med en Savmølle i en af Sacramento-flodens Sidedale og overdrog en vis Mr. Marshall at lede Vandet fra en Bæk paa Ejendommen til et Mølleværk. Marshall opdagede da, at dette Vand førte

Guld med sig, og at der altsaa her maatte findes en Guldmine. Rygtet herom spredte sig hurtigt til alle Sider, Sutters Ejendom blev eksproprieret og gjort til et for alle aabent Terræn. Og nu viste det sig snart, at det ikke var et begrænset Guldleje, man her var stødt paa, men at alle Dalstrøgene omkring indeholdt en Mængde Guld saa nær Overfladen, at man kun behøvede en Hakke eller en Spade for at samle Rigdomme. Paa en Mark af mindre end en Tønde Lands Størrelse i Nærheden af Sutters Ejendom udgravede man i to Maaneder i en Dybde af 2—3 Fod Guld for henved 400,000 Kr., og faa Mil derfra fandtes et endnu rigere Guldleje, Dry-Diggins, hvor man end ikke behøvede at gøre sig den Ulejlighed at udvaske den guldholdige Jord, men blot med en Kniv kunde opskrabe saa store Guldklumper, at en enkelt Arbejder kunde fortjene 6—800 Kr. om Dagen.

Allerede i April begyndte fra alle Kanter Guldgravere at strømme til. Ved Udgangen af Juli var der 1700, hvoraf hver enkelt faa Maaneder efter gennemsnitlig havde samlet for 8—9,000 Kr. Guld — hvad der naturligvis vil sige, at nogle var heldige og fandt det 10—20 dobbelte, andre slet intet eller kun ganske lidt. Kaliforniens Byer blev fuldstændig affolkede, idet alle strømmede til Minerne. Snart efter kom ogsaa Meksikanere og Beboere af Sydamerikas nordlige Vestkyst.

I disse Bjergdale udfoldedes nu det ejendommelige Guldgraverliv, hvoraf *Bret Harte* har givet sine klassiske Skildringer i »Argonauternes Tog«, »Sandy Bars Iliade« o. s. v. — hvem har vel efter Læsningen af hans snart pudsige, snart rørende Novelletter kunnet glemme disse af Guld-tørst besatte, vilde og vakre Mænd, disse forsorne Eventyrere med deres Kvindedyrkelse og Børnekultus (»Lykken

i Roaring camp^e), Spilleren John Oakhurst, med sit rolige, smukke Ansigt, ham, der saa anstandsfuldt gaar Heltedøden i Møde, den romantiske Vagabond Jack Hamlin med sit kynisk-indtagende Smil og flotte Don Juan-Væsen, den praleriske Oberst Starbottle — og hvad de nu allesammen hedder.

Ved Aarets Slutning var Kendskabet til de nye Guld-fund blevet almindeligt paa Amerikas Østkyst, og Udvan- dringen herfra til Kalifornien sattes nu ligefrem i System. Alene fra New York udgik i Foraaret 1849 ikke mindre end 270 Skibe med 17,000 Guldsøgere til Kalifornien Syd om Kap Horn; 80,000 andre, deriblandt ogsaa Kvinder, foretrak at drage landværts karavanevis, men af disse kom i første Omgang kun ca. 30,000 over Sierra Nevada. — I Løbet af Aaret kom Efterretningerne ogsaa til Europa og naaede ligeledes tværs over Det stille Ocean til Kina: Følgen var, at Kaliforniens Befolkning allerede i Juni 1850 var vokset til 90,000, altsaa til det sekسدobbelte af, hvad den var i Begyndelsen af 1848. Og atter lidt over 2 Aar senere, i November 1852, var Befolkningen igen vokset til det tredobbelte, 1854 talte Kalifornien 330,000 Mennesker og endelig 1856 $1\frac{1}{2}$ Million. Af de 90,000 Beboere i 1850 var dog knap de 7,000 Kvinder.

I samme Omfang som Guldgravernes Antal steg, faldt ganske naturligt Fortjenesten ved denne Virksomhed. Havde man i Sommeren 1848 kunnet gøre Regning paa at finde Guld til en Værdi af 2—300 Kr. om Dagen, var man i 1849 glad, hvis man kom op til henimod 100 Kr. — i 1850 og 1851 sank den gennemsnitlige Dagsfortjeneste for Mine-graverne til 20—25 Kr., og i de følgende Aar naaede den efterhaanden helt ned til 10 Kr.

Hermed være dog ingenlunde sagt, at Guldlejerne var

udtømte: det var kun det første Guld, som laa umiddelbart under Jordens Overflade, man hidtil havde faaet fat i. Efter at de første let tilgængelige Flodlejer og de til disse grænsende Strækninger var blevet gennem søgt og udtømt, gik man efterhaanden dybere og fandt derved nye og endnu mere righoldige Lejer, saaledes særlig i Kvartsklipperne; men disses Bearbejdelse krævede nye, forbedrede Redskaber. Der maatte altsaa Kapital til, og følgelig maatte enten flere Guldgravere slaa sig sammen for i Forening at udføre de nødvendige Anlæg, eller ogsaa maatte Guldgravningen drives af en større Kapitalist med lejede Arbejdere. Naturligvis gjaldt dette især, da der blev Tale om egentlig Bjærgværksdrift.

Hargreaves hed en Mand. Han var hjemmehørende i New South Wales i Australien, men kom i Sommeren 1850 til Kalifornien for at arbejde i Guldminerne, og se — ved det første Blik paa de Fjælde, han blev vist ud til, slog det ham, at det var ganske den samme Slags Bjærgformationer, som han kendte fra sit Hjemland. Han gav sig nu til nøjere at undersøge Klippernes Beskaffenhed, Kvartsens Udseende, Dalstrækningernes Form — og saa gjorde han med eet om, søgte ud til Kysten, indskibede sig og vendte tilbage til New South Wales. Allerede i Aaret 1844 havde den engelske Geolog Murchison peget paa disse Fjældes mærkværdige Lighed med Urals Guldbjærg. Nu søgte og fik Hargreaves Myndighedernes Tilladelse til at anstille Undersøgelser med Guldfund for Øje — i April 1851 begyndte han sine Arbejder paa den østlige Skraaning af de blaa Bjærg i Nærheden af Byen Bathurst, ca. 50 Mil Vest for Sidney. Han lod paa een Gang søge paa 3 Steder, og alle 3 Steder fandt man Guld. Der udbetaltes ham en stor Belønning, og den videre Bearbejdelse af de fundne

Guldlejer erklæredes derefter aaben for Enhver mod en ubetydelig Afgift. Den 9. Maj forlod det første Selskab af Guldgravere Bathurst, og allerede 4 Dage efter kunde de sende den første Guldbarre ind til Byen. Og derefter gik det ganske som i Kalifornien. Man fandt hurtigt nye Guldlejer, først ved Floden Macquarie, en Snes Mil nedenfor det Sted, hvor de første Guldfund var gjort, og det viste sig snart, at hele denne Floddal var guldhuldig. Derpaa fandtes der Guld ved Floderne Turron og Abercrombey, paa Bredderne af Floden Anderson, ved Balarat o. s. v. I Australien var det dog hovedsagelig den indfødte Befolkning, som allenfals i første Omgang tog Affære, men i 1852 indvandrede der allerede i første Halvdel af Aaret gennemsnitlig 5,000 Personer om Maaneden, i den sidste Halvdel det dobbelte.

Saa vel i Australien som i Kalifornien, men dog især i det sidstnævnte Land, der i hine jernbaneløse Tider var saa svært tilgængeligt, kom det som en naturlig Følge af den pludselige Forøgelse af Folkemængden til at knibe med at faa Guldgraverdistrikterne forsynet med Levnedsmidler, Beklædningsartikler o. l. Priserne steg saa højt, at de Indvandrede, som i Stedet for at søge efter Guld gav sig til at drive andre Erhverv og da navnlig Handel, hurtigt kunde tjene store Summer. Sukker steg i Kalifornien til 6—8 Kr. pr. Pund, Mel og Ris til 3½ Kr. — Tømrere og Murere kunde regne deres Dagløn til Snese af Kroner. Først i 1855 begyndte Forholdene atter at blive nogenlunde normale.

Den naturlige Følge af disse uhyre Guldfund var en pludselig Forøgelse af Verdens Guldmængde og derigennem atter af Verdens Mængde af Guldmønter. Den i 1809 i Europa eksisterende Pengemængde har man anslaaet til i

det højeste at udgøre 7 Milliarder Kr. i Guld- og Sølv-mønter. I de næste 20 Aar formindskedes endog denne Sum med ca. 600 Mill. Kr. Derefter gav imidlertid de russiske Miner i Ural og Altaj stort Udbytte, og Sølvproduktionen steg ogsaa betydeligt. I 1848 antages derefter den i Europa eksisterende Pengemængde at have beløbet sig til 8,500 Mill. Kr. Fra Kalifornien udførtes der nu i Aarene 1849—56 Guld til en Værdi af ca. 1245 Mill. Kr., fra Australien i Aarene 1851—56 Guld til en Værdi af over 1100 Mill. Kr., tilsammen altsaa 23—2400 Mill. Kr. i Løbet af 7 Aar eller mere, end hele den øvrige Verdens samlede Guld- og Sølvproduktion havde leveret i de sidste 10 Aar før 1848. Hvad særlig Mængden af møntet Guld i Europa angaar, antages den i 1848 at have beløbet sig til 1800 Mill. Kr., svarende til $1\frac{1}{2}$ Mill. Pund Guld — i Aarene 1848—56 kom der nu 3 Mill. Pund Guld til. Naturligvis kom deraf ingenlunde alt til Europa, men dog saa meget, at man regner med en Forøgelse af den i Europa i 1848 eksisterende Mængde af saavel Guld- som Sølvpenge med omtrent 37 pCt.

Selvfølgelig maatte en saadan Forøgelse af Guldets sænke denne Vares Værdi betydeligt. Særlig blev dette Tilfældet i den første Tid overfor den Vare, med hvilken det da laa nærmest at maale Guldets Værdi, nemlig Sølv; thi medens Sølvet i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede udgjorde 72 pCt. af den aarlige Produktion af de ædle Metaller og Guldet altsaa 28 pCt., blev Forholdet i 1849—60 vendt saaledes om, at Sølvet kun udgjorde 24, Guldet derimod 76 pCt. af dette Tidsrums Produktion af ædle Metaller. Dette medførte, at 100 Pund Guld, som i 1846 havde den samme Værdi som 1590 Pund Sølv, derefter kun havde samme Værdi som 1520 Pund Sølv.

Herhjemme gjorde de store Guldfund unægtelig en vis Opsigt, og man kan rundt om i Aviserne de første Aar finde spredte Notitser og Beskrivelser af, hvad der i saa Henseende foregik i Kalifornien og Australien. Nogen Rejsefeber eller Eventyrlyst blev der dog ingenlunde vakt. Rigtignok fandtes der i »Berlingske Tidende« for Fredag den 9. Marts 1849 en Indbydelse til at deltage i en Ekspedition til Kalifornien. »Det er de allerede sammentraadte Personers Plan«, hedder det heri, »at købe et Skib, som kan over- og tilbageføre Selskabet, medbringe Armatur, Værktøjer og øvrige Rekvisita samt forsyne sig med Proviant for 2¹/₂ Aar, hvilket Tidsrum bestemmes som Maksimum for Ekspeditionens Varighed.« Skulde det lykkes at danne et saadant Selskab, tænkte man sig, at der paa bestemt Sted skulde arbejdes for fælles Regning, og det erholdte Udbytte deles, efter at Ekspeditionen var tilendebragt, lige blandt Medlemmerne, saaledes at Skibets Besætning skulde gøres delagtig i Udbyttet. Skulde nogen af Selskabet ved de øvrige Medlemmers Afrejse fra Kalifornien foretrække at forblive, skulde han erholde sin Part udbetalt der. Man gjorde Regning paa 40—50 Deltagere, hvorefter Indskudet antoges at ville blive ca. 600 Rdl. for hver. Selskabet, der kun maatte bestaa af Danske, Norske og Svenske, skulde før sin Afrejse give sig selv Love, hvis Overholdelse ethvert Medlem maatte beedige. »Berlingske Tidende«s Redaktion havde lovet i Løbet af 14 Dage at modtage Billetter, mærkede »Ekspedition til Kalifornien«, hvori de, der ønskede at deltage, kunde opgive deres Adresse, og saa snart det fornødne Antal havde meldt sig, vilde der blive afholdt en Generalforsamling.

Den 30. Marts s. A. maatte imidlertid Tidenden allerede meddele, at Planen ingen Tilslutning havde faaet, og at

Indbyderne derfor havde udsat dens Udførelse »indtil videre« — og dermed var Forehavendet faktisk strandet. Ikke alene var den uhyre Afstand, den lange Rejse, som ansloges til at ville vare mindst 6 Maaneder, og de ubekvemme Transportmidler nok til at virke afskrækkende, men overhovedet var og blev al offentlig Omtale herhjemme af Guldgraverfærden paa den anden Side Jordkloden betegnende nok stedse holdt i den Tone, hvori man beskriver en Eventyr-Prinsesses Dejlighed, Østerlandets Purpur, Klo- dens fjerneste Egne — som det alt kun var noget at læse om en Vinteraften i en hyggelig Kakkelovnskrog, men Læserens personlige Livsførelse fremmedartet og uvedkommende. Det hele blev for vort Vedkommende til, at Erik Bøgh skrev tvende humoristiske Viser, hvoraf den ene handlede om

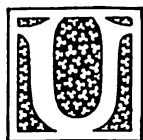
Hr. Madsen, Hr. Madsen,
Han var en fiffig Fyr,

og skildrede hans Tilbagekomst som Millionær, medens i den anden (fra 1850) et af Versene kom til at lyde saaledes til det københavnske Publikums Belæring:

Det Kalifornien er dog et Land
Uden Lige,
Ak, var vi der, kunde alle Mand
Blive rige?
Ifald man blot kender Sand fra Guld,
Det er Sagen,
Saa kan man bære en Pose fuld
Hjem om Dagen.

Der er den Fattigste Millionær,
Jo, jeg takker,
Og selve Rothschild man regner der
For en Prakker.
Det er et Land, som kan svare Skat
Til Finansmænd,
Der maa jeg over, god rolig Nat,
Mine Landsmænd!

Men blev vor direkte Berøring med selve de til Guldfundene knyttede Foreteelser den sparsomst mulige, saa kunde vi dog ikke undgaa at blive inddragne i Tryllekredsen — hvad der skete hist ovre, blev ogsaa Skæbne for os. Den væsentligste Følge af hine Guldfund blev nemlig den Virkning, som de kom til at udøve paa Pengenes Værdi i Europa, idet Guldets Ophobning i de store seddeludstedende Banker førte til en uforholdsmæssig stærk Forøgelse af Seddelmængden — Halvtredserne var derfor i fremtrædende Grad en vældig Prisstigningsperiode. Herved hidsedes Produktion og Omsætning frem — det blev *Hausse* over hele Linien, glimrende Forretningstider, Gyldenaar.

Under de store Søkrige i det 18. Aarhundredes Slutning og lige op til 1814 laa Danmarks Statsskib i Tidens Brænding. Til vort Held havde Riget i *Bernstorff*'erne Lodser ombord, som mestrede Sejladsen, forstod at holde Skuden fri af Klipper og Skær, helt ofte at styre den ind i smult Vande. Ja, med genial Statsmandskunst forstod de endog at mage det saa, at Tidens Storme drev vort Næringsvæsens Mølle og lod den male Guld. Dansk Handel blev til et Stykke Verdenshistorie, Kjøbenhavn et Commerciens Emporium, et mægtigt Kraftcentrum. Det danske Flag dækkede paa de store Have Tusinder af kostbare Ladninger og gik med disse »paa de lange Rejser« fra Fremmedhavn til Fremmedhavn.

Men da tilsidst uduelige Hænder fik Roret fat, drev Skibet midt ind i et Stormcentrum, og det var endog lige paa Nippet til at kuldsejle. Fra den bevæbnede Neutralitets Storhedsperiode for dansk Handel og Skibsfart hvirvledes vi magtesløse ind i en ulykkelig Krig, og til Landetab og Nederlag fik Udueligheden føjet Pengeforvirringens Ulyksalighed. Aarene 1813—14 bragte Landet til Randen af Ruin.

Helt op til Fyrterne lukkedes derefter for os Udsynet til den store Verden, vor Horisont snævredes ind til Landegrænsen, vi blev et indadvendt og indavlet Folk. Vi vænnede

os til at nøjes med at skøtte os selv og vort eget, at søge Ly og Læ i den os paatvungne Afsondrethed og Lidenhed. At bøde paa indre Brist var os Hverv nok, Hjemmefødinge, som vi følte os — Vikingeaanden havde ganske forladt Folket, ja hvad værre var: vi hyggede os i det smaa, var som Vøgg fornøjede med det lidet, der blev os beskaaret — var os »selv *nok*«. Danmark var blevet en Afkrog, det havnetomme Kjøbenhavn en By paa Verdenshandelens Vrangside, og i nøje Overensstemmelse hermed blev i kommerciel Henseende Hansastaden ved Elbmundingen Danmarks Herre, som i Tiden før Valdemar Atterdag. Var det i »den glimrende Handelsperiode« under Bernstorff'ernes Styre lykkedes Danmark ej alene at drive Udenrigspolitik, men at drive en Udenrigspolitik, som skaffede os en Række fredelige Sejre, laa nu dansk Udenrigspolitikis Nøgler, ligesom Hovedstadens om Natten, under Frederik VI's Hovedpude — og der fandt Kjøbenhavns Bedsteborgere dem vel forvarede.

Det var det *nationalliberale* Slægtleds store Fortjeneste atter at faa indblæst det danske Folk Forstaaelsen af en *Udenrigspolitikis* Betydning. Med saa skingrende Fanfarer forkyndte de en ny Tids Oprindelse i Tiden lige efter Christian VIII's Tronbestigelse, at Borgerskabet omsider vaagnede, fik gnedet Søvnen af Øjnene og kom ud af Fjerene. Og se, da viste det sig saa sælsomt, at det samme Borgerskab under Tyvernes og Tredivernes lange Søvn-gænger-Periode, alt Slæb og Slid og Sløvhed til Trods, havde drømt Storhedsdrømme, som af og til havde redet det som en Mare: dybt nede i Underbevidstheden laa Erindringen om hin gyldne Tid, da Skuder rigt ladede fra alle Verdens Havne og Have stævnedes ind til Kongens Købmandshavn, hin skønne stolte Tid, da vi sejrrikt kunde

hamle op med selveste Hamborg. Trofast havde Grosserer-Societetets Komite i hine Elendighedens Aar vaaget over denne Mindernes Skat, ja, endog i Sjette Frederiks kongelige Hukommelse laa en pinende, en samvittighedsnagende Erindring om den danske Handels Empire trolig gemt — men for ham som vel for de fleste var Mindet efterhaanden blegnet, som drejede det sig ikke længer om et Stykke haandgribelig Virkelighed, men kun om »et Eventyr, et Sagn fra gamle Dage.«

Men efter hans Død tog omsider Købmandsstanden, med Kraft og Klogskab, myndigt og maalbevidst, den ulige Kamp med Hansastaden op — og i den offentlige Bevidsthed blev det efterhaanden hamret ind, at Danmark maatte og skulde have en Udenrigspolitik, hvad enten man nu vilde det eller ej.

Lysende klart blev dette endelig for Alle i Martsdagene 1848, og umiddelbart efter føjede Treaarskrigen sin blodige Lære til. Derefter stod helt op til 1864 saa at sige al indre Politik, ogsaa Handelspolitiken under *Udenrigspolitikens Tegn*, Danmark følte sig atter som en Del af Verden, Landstyrernes Øjne var stadig rettet udad. Gennem et efter Tidsomstændighederne rigt Læsestof i Pressen om udenlandske Forhold søgtes nu fra ledende Side Interessen vakt i Folket for, hvad der foregik ude omkring os, ligesom samtidig Kommunikationsmidlernes Udvikling gjorde Forbindelsen med Udlandet rigere og alsidigere. I samme Retning virkede *Skandinavismen*, som i Femti-aarene fik sin Glansperiode.

Naturligvis gik det ikke saa nemt og virkede ikke saa dybt og gennemgribende, som ønskeligt havde været. Til at bryde gammel Slendrian var langt mere Tid og Kraft fornøden, end der blev ydet eller kunde ydes gennem

Femtiårene. Tilbøjeligheden til at betragte, hvad der foregik ude i den store Verden, som os uvedkommende, var gennem trede Tiaar blevet saa indgroet, at det var umuligt at rykke den op med Rode. Dette kom da ogsaa paa skæbnesvanger Maade til at vise sig Gang paa Gang, saaledes bl. a. senere ved Krisen i 1857. Men i Modsætning til Perioderne 1814—48 og fra 1864 op til Verdenskrigen var Tiden mellem de to slesvigske Krige uimodsigelig en efter danske Forhold og dansk Sindelag *udenrigspolitisk* stærkt bevæget Tid.

Det var i hine Aar, man yndede at personificere det danske Folk i »Hr. Sørensen« Skikkelse, og ret pudsigt, men tillige saare karakteristisk skildredes netop i dette Tidehvervs Begyndelse denne Hr. Sørensen af Goldschmidt i »Nord og Syd« paa følgende Maade:

»Den danske Sørensen har vel været til allerede for mange Tider siden; men Hr. Sørensen traadte først i Live, da Olshausen kaldte ham dvask. Da rystede Sørensen Dvaskheden af sig, og herved foregik en stor Forandring i Danmark: Sørensen kom til at føre Krig, fik Andel i Suveræniteten, og da blev han: Hr. Sørensen.« »Hr. Sørensen drog imidlertid ikke selv i Krig« — men »forbliver i sine borgerlige Forhold, modtager Begivenhederne gennem mundtlig, skriftlig eller trykt Beretning og bedømmer dem fra sit suveræne Standpunkt. Dette suveræne Standpunkt er det naive eller umiddelbare: det nærer sig af Begivenheder uden at fordøje dem« — »Begivenhederne fremkalder Noget, som allerede var i ham, vækker hans Følelse, hans Glæde, Sorg, Lidenskab, kort sagt: bringer hans oprindelige, naive Natur til at træde bestemtere frem. I denne Lidenskab, i denne Uskyld, ligger Hr. Sørensen's Storhed.« — — — »Hr. Sørensen fører Krig, giver Penge, taber, sejrer, omdanner Verden efter sine Forestillinger, og i næste Øjeblik eller i samme Øjeblik afvejer han 1 Pund Smør og tager 2 Mk. 8 Sk. i Betaling eller sælger et Par Støvler, en Kjole, et Hus, et Stykke Klæde til moderat Pris og er glad ved sin Stilling.«

»Hr. Sørensen er en solid, djærv, af Sundhed struttende, borgerlig

klædt Mand, tilbageholdende og fredsommelig, hidsig, naar han bliver vred, men hastigt god igen — langsom til at fatte nye Forestillinger og Anskuelse, men endnu langsommere til at opgive dem, naar han først har fattet dem.« »Saa snart Hr. Sørensen kunde tale om Hr. Sørensen, vilde han ophøre at være Hr. Sørensen.« »Han gør sig Umage for at være eller synes at være noget andet end Hr. Sørensen, men da han ikke ved, hvori »Hr. Sørensen« egentlig bestaar, er det ham lige saa umuligt at frigøre sig som at løbe fra sin egen Skygge. Dette kaster et let ironisk Skær over Hr. Sørensen. Dog er Sagen for indviklet til at være afgjort endog hermed. Mangen Mand er altfor tankeklar og selvbevidst f. Eks. i Teologien, Medicinen eller Poesien, til at være Hr. Sørensen og er dog Hr. Sørensen, f. Eks. i Politiken eller i det daglige Liv, som Ægtemand eller deslige; en Anden er politisk reflekteret, opfatter enhver Kendsgerning i dens europæiske eller universelle Betydning og kan dog være Hr. Sørensen, f. Eks. i Teologien eller i Medicinen. Sandheden er, at der lever ingen Dansk, som jo (ikke) paa en eller anden Maade er eller kan blive Hr. Sørensen, og heri er netop Hr. Sørensens poetisk-nationale Betydning. Aldeles ren, ublandet og uforfalsket findes han maaske ingensteds, og dog er han overalt.«

»Politisk er han naturligvis — ejderdansk. Det nytter ikke at nægte det, han vilde tro at synde baade mod Patriotismen og Geografien, hvis han ikke antog et Danmark til Ejderen. Han har gennemgaaet mangt et politisk Kursus for at lære dette Dogme og vil nu aldrig opgive det.«

»Er Hr. Sørensen Skandinav? Dette Spørgsmaal bliver undertiden opkastet, men er i sig selv urimeligt. Skandinavismen er en Reflektion, et System, en Spekulation, og Hr. Sørensen spekulerer ikke. Hr. Sørensen er Skandinav, naar de skandinaviske Brødre vil hjælpe ham til at være og blive Hr. Sørensen, altsaa holde ham udenfor Skandinavismen.« (!!) »Dette forhindrer ikke Hr. Sørensen i at optage skandinaviske Taler i sig eller at tage en skandinavisk Seksa med.«

Var det danske Folks Øjne gennem Treaarskrigen blevet aabnet for Rigets Sammenhæng og Sammenhørighed med det øvrige Europa, var det kun naturligt, at Opmærksomheden herhjemme blev rettet mod de to *Vestmagter*, som netop i Halvtredserne kom til at dominere Europas Politik, England og Frankrig. Det var til disse to Stormagter, man herhjemmefra uundgaaeligt maatte knytte sit Fremtidshaab under den Syd fra stadig lurende Konflikt, og ligesaa naturligt blev det indenfor disse Lande de ledende Personligheder, som Blikket rettedes imod. Rent instinktmæssigt maatte man føle, hvor let Danmarks Skæbne vilde komme til at afhænge af Mænd som Lord *Palmerston* og *Napoleon III*.

Fra et Studiebesøg i England 1856 gengav Redaktøren af »Dagbladet«, C. St. A. Bille, paa yderst fornøjelig Vis sit personlige Indtryk af den førstnævnte Statsmand, som han saa ham ved et (Aften)-Møde i det britiske Parlaments Underhus — og da Bille heri samtidig røber den i de daværende Intelligenskredse herskende Gennemsnitsoptattelse af Palmerstons Personlighed, hidsættes her hans Skildring:

»Naturligvis var der Ingen iblandt dem, som Øjet begærligere søgte end Lord *Palmerston*; det varede længe, førend han indfandt sig, og i min Iver kom jeg til at tage en ganske Anden for ham, jeg

knyttede til en ganske ligegyldig Person i Kabinettet alle de Betragtninger, som uvilkaarlig vækkes ved Navnet Palmerston, undersøgte, om hans ydre Fremtræden ogsaa stemte med, hvad man vidste om ham, og først da jeg var et langt Stykke henne i disse Meditationer over en forkert Tekst, blev jeg oplyst om min Fejltagelse. Endelig kom den ædle Lord, tog Plads midt paa Bænken, trykkede Hatten ned i Øjnene, lagde Armene overkors og ventede taalmodig paa, at hans Kollega skulde slutte. Det er altsaa den store Mand, der har spillet en saa betydningsfuld Rolle i Englands nyere politiske Historie; der kan se tilbage paa en parlamentarisk Virksomhed, som udstrækker sig over et halvt Aarhundrede; der begyndte som afgjort Tory for snart at blive en Ven af Reformen, den store George Canning's bedste Discipel, og ende som Fører for det liberale Parti; der med faa og korte Afbrydelser har staaet i Statens Tjeneste og beklædt indflydelsesrige Poster lige siden 1809; der var secretary at war, da Napoleon gjorde sit Felttog til Rusland, og da Slaget ved Waterloo bestemte Europas Skæbne; der efter 1830 som Udenrigsminister gjorde Belgien til en uafhængig Stat og gjorde England til Beskytter af de konstitutionelle Bestræbelser, som fulgte paa Julirevolutionen; der deltog i Gennemførelsen af Reformbill'en; der som tredje Gang Udenrigsminister ledede Englands Optræden i det skæbnesvangre 1848 og ikke skjulte sin Sympati for Revolutionen i Italien og Ungarn; der i December 1851 maatte udtræde af John Russells Kabinet, fordi han altfor hastig anerkendte Louis Napoleons Statskup af 2den December; der hævnede sig ved faa Maaneder efter at styrte John Russells Ministerium for efter det korte Derbyske Regimente atter at indtræde som Medlem af Aberdeens Koalitionsministerium; der var Sjælen i den Krisis, som førte til den orientalske Krig; der i Februar 1855, da det gamle System styrtede sammen, af den hele Nation erkendtes for at være den Eneste, som formaaede at føre Kampen igennem; der som Premierminister virkelig førte den igennem og nu hviler paa sine Laurbær, lidet anende det Uvejr, som snart skal true Englands Magt fra en anden og farligere Fjende, endnu længere borte i Øst. Det er altsaa den store Mand, der bedre end nogen Anden véd at bedømme sin Tid og sine Landsmænd, der i saa mange Henseender er Inkarnationen af den engelske Nationalkarakter og derfor saa populær: praktisk, arbejdsom, ufortrøden, kamplysten, hensynsløs i Forfølgelsen af sit Maal, humoristisk, med et ægte irsk Lune, ofte lidenskabelig og letsindig, hvor det gælder Ubetydeligheder, der dog kunne udsætte store Interesser for Fare, men til Gengæld utrættelig, energisk, med uudtømmelige Hjælpekilder, naar det gælder noget Stort. Det er altsaa den store »Lord Firebrand«, der er saa inderlig hadet af alle Europas absolutistiske Kabinetter, det er Gammel-Englands egen »Old Pam«, der har

erhvervet sin Popularitet næsten ved de samme Egenskaber som de, der har gjort Times til Englands første Avis. Det er altsaa den Statsmand, der udsatte Europas Fred for Fare, fordi Don Pacifico var bleven fornærmet af Grækenland, der ydmygede Rusland, og der finder det mest »praktisk« at løse den dansk-tyske Strid ved at skære Slesvig midt over.« — — — »Da den ædle Lord tog Ordet, havde han ikke Opfordring til at anstrenge sig, da han i denne Sag troede kun at have Talerne imod sig, men Stemmerne for sig. Han optraadte derfor som Humorist og var ganske den gamle Pam, som Punch saa fortræffelig ved at gengive, naar det aftegner Premierministeren i flotte Situationer med det ene Øje polisk lukket og et Straa eller en Kvist i den ene Mundvig. Man maa have hørt og set Palmerston tale for at fatte, hvorledes han idelig kan vække stormende Munterhed ved Bemærkninger, der paa Papiret synes flade og matte; hans hele Personlighed, der er frisk og ungdommelig til Trods for de 73 Aar, meddeler Ordene et humoristisk Præg, som de savne paa Tryk, han véd at give sin Mimik, Stemme og Gestikulation en uimodstaaelig Komik, man ser paa hans Ansigt, naar der vil komme noget Morsomt, og han selv er den, som morer sig allerbedst derved.«

⌘

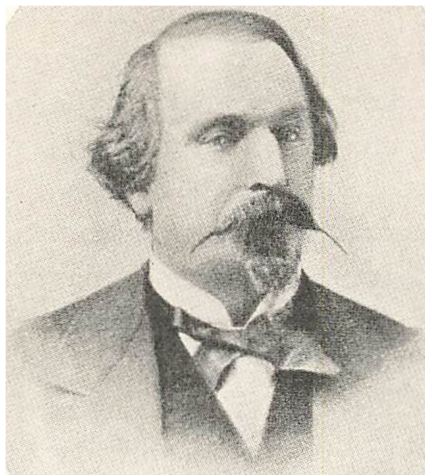
Den 10. December 1850 blev Louis Napoleon valgt til den franske Republiks Præsident med $5\frac{2}{5}$ Mill. Stemmer (75 pCt. af samtlige afgivne Stemmer), medens Cavaignac kun fik $1\frac{1}{2}$ Mill. Stemmer (20 pCt.). I hans Valgmanifest hed det: »Mit Navn er Symbolet paa Orden og Sikkerhed. Det vil blive en Beskyttelse for Familie og Ejendom; det skal atter forundes Franskmænd at kunne regne med en Dag i Morgen.« Efter Sejren fastslog han dennes Betydning i følgende Ord: »Et helt System er den 10. December gaaet af med Sejren. Navnet Napoleon er i og for sig et Program. Det betyder i det indre: Orden, Autoritet, Religion, Folkets Velvære. Udad: national Værdighed.« I Virkeligheden udtalte han i disse korte rammende Fyndord en Verdensstemning. Revolutionens Hydra var dræbt,

en ny Ordenens Æra indledet. Og dette Indtryk svækkedes ikke, snarere styrkedes ved hans Statskup den 2. December 1852 og det andet Kejserdømmes Oprettelse. Med 7,145,000 Ja mod 592,500 Nej gav da ogsaa det franske Folk sit Samtykke, just besjælet af den Fortrøstning, at et nyt Samfundstryghedens Tidehverv var oprundet.

Napoleons største Klogskab bestod i at være tavs. Han hørte nøje efter, naar Folk talte, uden selv at sige noget, og virkede just derved som en Sfinx. Han var ingenlunde utilnærmelig, modtog alle venligt og lyttede med blid Forekommenhed til deres Tale, var i Holdning og Færd nærmest mild og imødekommende, trykkede endog særdeles gerne Folk i Haanden, navnlig naar han kunde nøjes dermed. Han kunde være »elskværdig, naar han vilde«, gav gerne, yndede glade Ansigter om sig. Ytrede han sig om-sider, var hans Tonefald velvilligt — skulde han endelig være haard, *skrev* han. I sin Korrespondance kunde han særdeles vel blive ram og skarp og bruge voldsomme Udtryk. Bortset derfra var hans Væsen »en Blanding af Skikkelighed, Ligegyldighed og Magelighed.« Han kunde ikke ud-staa at tage en Beslutning, udsatte det gerne, til det var paatrængende nødvendigt, og tog den saa rent krampagtigt. Men havde han endelig truffet sit Valg og taget sin Beslutning, fik Intet ham fra den igen. Han var trofast mod sine Venner — dem, han mente var det — kunde endog stole paa dem indtil Letsindighed, men Grundtrækket i hans Karakter var dog Mistro, og herfra stammede hans Lyst til at gaa Krogveje og til at lade sine Planer fødes i Dølgemaal. Han var udpræget Fatalist, troede blindt paa sin Stjerne, tog sin Ophøjelse som naturlig Følge af dens Stigning, men fandt sig med samme Sindets Urokkelighed i dens Fald.

Selv Feltmarchal Moltke opfattede Napoleons Tavshed,

hans lukkede Ansigt og døde Øjne, som Kendetegn paa en sjælelig Ligevægt, der var Frugten af Vidsyn og Villie-styrke. Paa lignende Maade taler Bulwer om »den mystiske Ro, der hvilede over hans Aasyn, og som til en

NAPOLEON III

Begyndelse kunde forvirre En, indtil man forstod, at den genstraalede en aandelig Overlegenhed.«

Saa længe han havde Lykken med sig, var han da ogsaa, ganske i Overensstemmelse med Bisp Nicolas' Recept, »den største Mand« i Europa. Glansen fra Sevastopol, Solferino og Magenta laa som en Straaleglorie om hans Hoved og holdt Mythen om den tavse Vismand paa Kejsertronen i Live. Først de sidste Faser af Kejserdømmets Historie fra det meksikanske Eventyr til Sedan-

Slaget blottede ubarmhjertigt Napoleons Brist paa Statsmandssnille.

Gennem mange Aar stod imidlertid bag Napoleon en Skikkelse af virkelige Statsmandsdimensioner: Hertugen af

HERTUGEN AF MORNY

Morny. Ligheden mellem de to Halvbrødre er umiskendelig, kun at Mornys Ansigt er ligesaa aandfuldt i sin milde og fornemme Sarkasme, som Napoleons er tomt og udtrykssløst. »Jeg er en meget indviklet Person« sagde han en Gang om sig selv. »Jeg er Søn af en Dronning, Broder til en Kejser og Svigersøn til en Kejser, og *de* er alle legitime.« Han var som bekendt en uægte Søn af Dronning Hortense (med Grev Flahaut) og derved en Halvbroder til Napoleon, medens hans Gemalinde var en uægte Datter

af Kejser Nikolaj. Morny var først en fremragende Repræsentant for Kejserhoffet som Gesandt i Sct. Petersborg, senere en uforlignelig Præsident i *Corps législatif*. Han optraadte her som en *primus inter pares*, forstod med en egen fin udsøgt Høflighed, som var ganske fri for al Stivhed, at vinde Medlemmerne En for En ved til hver Enkelt at sige, hvad der just behagede ham at høre. Derpaa satte han sig saa sikkert til Rette i Formandsstolen, at han saa at sige kunde lede Forsamlingen med en Haandbevægelse, ligesom han blev en Mester i ved en enkelt kort Replik, som tindrede af Vid eller lyste af kold Haan, at afskære enhver ubelejligh eller indiskret Debat. Til den Beundring, man vanskeligt kunde nægte hans formsikre og elegante Person, føjede han selv Frygten — man lod sig sjældent standse mere end een Gang af det kølige Halvsmil, hvormed han mødte ethvert Forsøg paa Rumleri og fik det stoppet i Opløbet. »Han var ingen Ven af Veltalenhed, ikke af den lille, som han foragtede, ej heller af den store, som gik over hans Horisont.« Den gamle oratoriske Kunst med velbyggede Perioder og stigende Pathos søgte han af al Magt at bringe i ligefrem Vanry. Selv yndede han at causere sine Tilhørere. Han dannede Skole ved en Maade at tale paa, som uden at tabe Maalet af Sigte slentrede hen ad Vejen, aldrig løbende sig varm eller forpustet, men tværtimod givende sig god Tid til at plukke en Knaphulsblomst af Hegnet eller nynne et kendt Omkvæd — en tilsyneladende ganske skødesløs Façon at tale paa, men som i Virkeligheden var vel beregnet paa at danne Baggrund for enkelte Ord af gribende Virkning, som med eet lyste frem og derved gjorde Indtryk af en pludselig og lykkelig Inspiration.

Morny var først og fremmest Verdensmand — som saadan levede han og døde. »Jeg har aldrig«, skrev hans

Privatsekretær Alphonse Daudet, »set Nogen forlade Livet med saa stoisk en Ro som denne Epikuræer.« »Sygdommen indfandt sig blidt og høfligt hos ham, og paa nogle Dage var alt afgjort.« »Da han var klar paa, at Døden nærmede sig, tænkte han kun paa at udnytte den begrænsede, saa korte Tid, han havde tilbage at leve i, tænkte kun paa alle de Forpligtelser, der paahvilede en Døende af hans Rang, som ikke bør lade nogen Hengivenhed ubelønnet og ikke bør kompromittere nogen Ven.« Gribende skildrer Digteren den uhyggelige Scene i hans pragtfulde Palæ, hvor Hertugen i sit Sygeværrelse anstandsfuldt bereder sig til sin nære Bortgang, medens Kejserinden knæler ved hans Seng og »beder med en Spanierindes glødende Fromhed« — og imens er de øvrige Værelser fyldte med en urolig Skare, som ivrigt udveksler deres Anskuelse om Følgerne af hans Død, medens Aberne i et stort Bur, irriterede ved det Hurlumhej, der herskede i Huset, klamrer sig fast til Stængerne med tænderskærende Grimacer.

Størst Beundring og hyppigst Omtale saavel dadlende som lovprisende samlede der sig imidlertid, ogsaa herhjemme, om Kejserdømmets tredie store Skikkelse Kejserinde *Eugénie*, som i sit tragiske Levnedsløb var Genstand for saa megen Forgudelse og saa megen Afsky.

Kejserinde Eugénie havde noget uigengiveligt over sin Person og sit Ydre, som gjorde det umuligt at sammenligne hende med andre Kvinder. Hun var ikke lidet over Middelhøjde, havde regelmæssige Ansigtstræk, en antik Kamés udsøgt skønne Profillinie. Hendes Haar havde den gyldne Farve fra de store venetianske Mestres Kvindeportrætter, Panden var lige og høj, lidt indkneben ved Tindingerne, Øjenbrynene var lange og sad en ganske lille bitte Smule paa skraa, hvad der gav hendes Udseende en

vis æggende Ynde, Øjenvipperne var som oftest sænkede, slørende de let sammenknebne Øjne — og dette var da det særlig karakteristiske Træk i hendes Fysiognomi! Næsen var tynd ved Roden, iøvrigt fuldendt med fint fremhævede Næsebor, Munden var lille, som oftest smilende, Hagen delikát afrundet. Hele Ansigtet var ovalt, Hovedet sad fortræffeligt paa Halsen og denne igen paa Skuldrenes Linie, hendes Gorge og Armø mindede om græske Statuers, Tailen var snæver og rund, Hænder og Fødder spinkle og sarte. Mest vidunderligt af alt var dog maaske Teintens blændende Hvidhed, gennemskinnethed af Aarernes blaa Net paa en Maade, »som lod En tænke paa gammel spansk Adels blaa Blod«. Som oftest »straaled' hendes Aasyn af Højhed og Ro«, men naar hun med sin Hilsen, som hun ved at dreje hele sin yndefulde Person i en Halvcirkel forstod at lade omfatte hele Salen, lod sit blaa Blik glide lynsnart henover alle ved Hoffet, hvor mange Hjerter følte da ikke som et elektrisk Stød — og naar saa atter Øjenvipperne sænkede sig, var det, som en Skumringsskygge mørknede det lysende Blaa og gød over det et Slør af dunkel Vemod. Hvor forunderligt er det ikke, at da Goldschmidt i 1854 betragtede Dubufes Portræt af Kejserinden, fandt han straks over »det lyse, elskelige, milde Blik« en *varslende Skygge* — den han, sikkert mere profetisk end han anede, mente var kastet af hendes kejserlige Gemals »Skyld og Skæbne«! Mærkeligt nok kom et andet Portræt til at spille en vis Rolle i Kejserindens Liv, et Miniatureportræt af Marie Antoinette som Dauphine: med hævet Arm peger hun paa sin Hals, hvorom er slynget et rødt Baand, der virker som en Stribe af Blod. Saare ofte skal Eugénies Øjne eftertænksomt have hvilet paa dette hendes Forgængerskes Billede med det uhyggelige Varselstegn.

Men forinden hun selv var tæt ved at lide Marie Antoinettes Skæbne, var hun en lang Række af Aar det mægtige Riges tindrende skønne Herskerinde, som drak dybt af Nydelsens Bæger: med Sind og Sanser sugede hun Straa-

KEJSERINDE EUGÉNIE

lerne af ydre Lykkes Glans saaledes ind i sit Væsen, at der herfra atter udgik lunefuldt blændende Reflekser til hele Europas Dameverden. Den Festernes Tummel, som Hoflivet under Kejserdømmet kastede sig ud i, lededes af Kejsерindens Scepter som af en Tryllestav, paa hvis Vink Sceneriet stadig var i broget Skiften.

Som Kvinde ødslede hun ret naturligt først og fremmest sin Omhu paa Kvindedragten — og det er derfor intet

Tilfælde, at *Dameskrædderiet* og *Damekonfektionen* netop opstod i Halvtredserne.

Naar en Dame før den Tid skulde have syet en Kaabe eller en Kjole, købte hun selv Stoffet, Besætningen, Foret o. s. v. og lod saa en Syerske gaa i Gang med Arbejdet, oftest i Hjemmet under Damens eget Opsyn, idet hun skaffede sig en eller anden Modetegning og varierede Snittet en Smule. Efterhaanden lykkedes det dog enkelte Syersker at skaffe sig saa godt et Ry for Smag og Snille, at de fik Kunderne til at opsøge sig, de tog andre Syersker i deres Tjeneste og blev saaledes Ledere af en lille Damekonfektionsforretning. Men det var først i 1850, at en saadan Dame, Mme Roger, fik den Idé selv at levere Stofferne til de Kjoler, hun syede, og saaledes fordoble sin Fortjeneste. Omtrent paa samme Tid, nemlig i 1846, kom den unge Worth efter et 7 Aars Ophold i en stor Manufakturforretning i London, hvor man bl. a. solgte Kjøletøjer og Shawler, til Paris og blev ansat i Huset Gagelin, der for saa vidt arbejdede i Damebeklædnings-Branchen i noget større Stil end den sædvanlige ved at forfærdige Modeller til Salg i Udlandet. Worth forstod hurtigt at vurdere Madame Rogers gode Indfald, men det slog ham samtidig som noget mærkværdigt, at denne Dame købte sine Tøjer og Besætningsartikler i de samme Forretninger, som forsynede hendes Kunder — i Stedet for at gaa direkte til Fabriken. Det blev da Worths Idé at skabe den egentlige Dameskrædderforretning, hvor ikke alene den hele Klædning leveres Kunden efter individuelt Maal i fiks og færdig Stand, og Prisen derfor paa en Gang er Betaling for Stoffet og Façonen, men hvor det tillige er Forretningen, der ved at give sine Ordre direkte til Fabrikkerne, baade skaffer sig Stofferne billigere og altsaa tjener mere — og desuden *øver bestemmende Indflydelse paa Stoffernes Kvalitet og Udseende.*

Det begyndte med, at Worth fik Lov til at skabe en Række nye Kaabemodeller. Her brød han resolut med den da herskende Mode — stik imod Syerskernes tidligere Ængstelse ved i saa Henseende at gaa videre end til at modificere det almindelige Snit —, gav hver enkelt af Modellerne en ny Façon under Hensyn til det forskellige Stof, han anvendte, og det lykkedes ham at interessere Fabrikanter i Lyon for den nye Opgave, han stillede dem: at tilvirke selve Stoffet efter Modellens »Idé«. Worth vilde bekæmpe det evindelige Shawl, skabe Dameverdenen et nyt Overstykke i nye dristige Former: derfor gav han bl. a. paany Overstykket Ærmer, fik det til at føje sig efter Tailen og oplivede det ved at paasy det forskellige Besætningsstrimler. Ingen har mere end Worth bidraget til, at Volant'erne i Halvtredserne slog saa fuldstændigt igennem, nu navnlig ogsaa paa selve Kjolerne. Man fik dem udtungede, udtakkede, rynkede, pibede, lagt i Læg o. s. v.: man garnerede endog Garniturerne ved at udsmykke den enkelte Volant med Broderier eller Kniplinger.

Maison Gagelin udstillede de Worth'ske Modeller for Kaaber og Kjoler paa Verdensudstillingen i London 1851. De vakte her Juryens Mishag, men vandt alle Damers Gunst. Og da derefter Kejserdømmet oprettedes i Frankrig December 1852, blev til største Held for Worth med eet Slag hele den europæiske Dameverdens Modelængsel paany og afgørende rettet mod Paris. Verdensudstillingen i denne Stad 1855 slog endelig Parisermodens sejrriige Overlegenhed afgørende fast. Og dette kom snart til at betyde, at det blev de parisiske Dameskrædder-Etablissement, som blev de toneangivende for Modens Omskiftelser.

*

*

*

»Forandring fryder«, sagde Fanden, »han malede sin Hale spinatgrøn« — heri er hele Mode-Motivets Historie kortelig givet. Moden er det prægnante Udtryk for Vekselvirkningen mellem Livets to store Grundmagter: Lysten til Forandring — Hangen til at blive hængende i det engang tilvante. Har Moden først slaaet igennem, er man i samme Øjeblik vant til den. Det bekendte Dameudtryk: »Gud, hun er jo ikke moderne klædt«, betyder: »Jeg ser ingen andre se ud som hun« — min Vanehang forstyrres og fornærmes, Menneskene vil se, hvad de er vant til. Men samtidig tørster de efter nyt. Man ser det allerede hos Barnet: det forskrækkes og græder, naar det ser noget nyt — eller det griber begærligt derefter. Det nye afskrækker og tiltrækker — oftest paa een Gang: det afskrækkende og det tiltrækkende ligger tæt ved hinanden paa Affekternes Cirkel.

Den ny Mode er i sin Fremkomst det usædvanlige og tilmed som oftest kostbar — men det er da netop begge disse Dele, som for den kvindelige Psyke giver den en pirrende Charme: »klæder den mig — det maa prøves«! Damer, som tilhører »Societetet« — *le beaumonde* og *le demimonde* — eller som af andre Grunde ikke er bange for at gøre Opsigt — er, hvad Franskmændene kalder: »*une femme en vue*« — og derfor kan tillade sig at være dristig og dyrt paaklædt, antager den nye Mode, henrykt over, den skiller dem ud fra de Medsøstre, som endnu træller under den herskende Modes Herredømme. Nu vel — den ny Mode *slaar an!* Efter Modens »Pionerer« følger skyndsomst den store Kvindeflok i sluttet Trop, pisket frem af Efterlignelseslysten, og det varer ikke længe, før Mode-Etablissementerne maa indstille sig paa overfor den pludselig fremvældende Masse-Efterspørgsel at gøre Moden *billigere*. Dermed er dens Forfald indledet. Efterhaanden

som en Mode bliver mere og mere udbredt, bliver nemlig det paagældende Klædningsstykke mindre og mindre attraaværdigt — naar alle render med det, selv Tjenestepigen, er Overklassens Damer forlængst kede af det. Saa begynder det nye Kredsløb: Afløsningen maa rykke frem! Den ny Mode opstaar da igen ved denne eller hin »grande« Dames Trang til at *distinguere* sig, skille sig ud fra Mængden, bære et Toilette, der lader sig se, o hvor det klæder *hende* — og Efterligningen begynder paany med Spørgsmaalet: »Mon det ikke ogsaa klæder mig?«. Svikmøllen er atter i Gang. Men hvor »dialektisk« er det egentlig ikke, at den Omstændighed, at nogle Mennesker i deres Originalitets-Trang ikke er bange for at være afstikkende (thi saadan virker en ny Mode som oftest paa Tosserne), men netop *vil* »stikke af« fra andre — at just dette skaber Mode, altsaa fører til, at Mængder af Mennesker erklærer: »Jeg vil ikke stikke af« — og derfor *følger Eksemplet!* Hermed er saa Kuglen sat i Fart. De fleste Mennesker, ikke mindst Kvinder, er ubeslutsomme: det er dem derfor en ligefrem Trøst at faa at vide, at noget er »Mode«, saa kan de dermed afslutte deres Overvejelser og har en plausibel Grund til at komme ud over Ubeslutsomhedens Pine. At Publikum vil have, hvad der er Mode, vil sige, at de vil have det af den taabeligste Grund af alle: fordi det er Mode. Dette »fordi det er Mode« er Modens Selvavl.

Men hvordan bliver Moden til — hvad er det, som gør, at just dette eller hint bliver Mode, hvorledes tændes den første Gnist? Helt ofte har det vist sig at være et uforudset og uforudseeligt Sammenstød af tilfældige Omstændigheder. Siden Kejserdømmets Dage gives der stadig nok af Impulser til nye Moders Skabelse, men hvilken af disse der fænger, er just paa Forhaand den pirrende Gaade.

Mange Nulevende vil endnu kunne huske Loïe Fuller, en i sin Tid berømt Danserinde, som ved at lade Lyset spille over sin Dragt fik denne til at straaale i alle Regnbuens Farver. Dette gav faktisk Stødet til Brugen af farveskiftende Stoffer, efter at Pariserudstillingen i 1889 med sine brogede Flammefontæner og sit rige Udvalg af kinesiske og japanske Stoffer i glimrende Kulører havde forberedt Sindene.

Gang paa Gang har saaledes Teatrets Damer paa Scenen baaret den nye Mode frem. En Dag modtog Rachel Besøg af en gammel Veninde, der havde mistet sin Formue, og som nu tiggede og bad hende om at købe et gult Stof, der i den store Skuespillerindes Øjne saa alt andet end fristende ud. Men hendes gode Hjerte løb af med hende, hun lod sig lave en Dragt deraf, og da hun i den Rolle, hvori hun første Gang bar det, fik en straalende Succès, bragte faa Dage efter Pariserdamerne deres Manufakturhandlere og Syersker til Fortvivlelse ved pludselig alle at ville have Kjoler af en tilsvarende Farve.

Hvorledes Tilfældets Luner kan skabe Moder, har man et berømt Eksempel paa fra Ludvig XIV's Tid. Mademoiselle de Fontanges tabte under det voldsomme Ridt ved en Parforcejagt sin Hat, Haaret løsnedes og faldt ned over Skuldrene paa hende — hun standsede da sin Hest et Øjeblik, pillede et Baand af sit Kjoleliv og bandt dermed sit Haar op. Kongen blev begejstret over at se hendes nye Frisure, som han fandt klædte hende allerkæreste, Dagen efter bar alle Hoffets Damer den samme Frisure, som Mlle Fontanges saaledes havde improviseret. Saare snart blev den imidlertid overdrevet ved, at man føjede den ene flade Baandsløjfe til efter den anden, og det endte med, at en Coiffure à la Fontanges kom til at bestaa af en høj Pyramide af Haarbukler og Baand, der var lige saa

kunstig, som den oprindelige Frisure havde været — naturlig.

Overhovedet synes det at være en Lov for Moden, at dens egentlige Væsen er Overdrivelsen. Ned gennem Tiderne har Kvindemoderne haft den Tendens at betone eller fremhæve en eller anden Legemsdel paa de andres Bekostning, og hver Gang lidt efter lidt drevet det til en saadan Yderlighed, at det endte i det absurde. Saaledes i Rokokoens Tidsalder: den kvindelige Hoftebredde, der efterhaanden gennem Fiskebensskørtet antog saadanne Dimensioner, at den førende Herre bogstavelig talt blev holdt paa en hel udstrakt *Arms Længde*. Derefter kastede Moden sig over den kvindelige Barm og drev den gennem *gorge postiche* og saakaldte *trompeuse'r* i Vejret lige op til Hagen. I Tyverne og Trediverne af det 19. Aarhundrede bredte Skuldrene sig gennem de saakaldte *gigols*, saa den kvindelige Skikkelse kom til at fylde lige saa meget i Bredden som i Højden. Men med Begyndelsen af Fyrrerne indtraadte der et vist Hvilepunkt i denne Udvikling, og en Tid lang blev den kvindelige Klædning egentlig ret fornuftig og hensigtsmæssig, følgende Legemets naturlige Linier, glat over Skuldrene, med snævre Ærmer, ind i Livet, Kjolen rund og af moderat Vidde uden at hindre Benenes Bevægelser. Saa begyndte Kjolen ganske langsomt paany at vokse i ydre Omfang — indtil den ved Femtiaarenes Slutning maalt i Sømmen udgjorde en halv Snes Meter. Det blev derfor efterhaanden nødvendigt at støtte denne runde Kjole indefra, give den et Slags Stativ, som kunde bære Stofmassen og holde den i rigtig Form. Derved naaede man i Halvtredserne til Crinolinen, som oprindelig blot var et Skørt af Hestehaar (*crin*), men hurtig blev et Stativ af Fiskeben, der atter afløstes af Staalfjedre, en Opfindelse,

som lod sin Opfinderske tjene $\frac{1}{4}$ Mill. Francs i 4 Uger — saaledes slog Uhyret an! Lige forinden bestod i 1856 en elegant Dames *dessous*: først af lange Benklæder med Kniplingsbesætning, saa et Flonelsskørt, en Underkjole, $3\frac{1}{2}$ Alen vid, en Kjole vatteret indtil Knæet og derfra gennemtrukket med Fiskeben, som var anbragt fra hinanden i en Haandsbreds Afstand, herover et stift Linnedskørt, to Mollskjoler og endelig selve Yderkjolen.

Som bekendt, gav man Kejserinde Eugénie Skylden for at have bragt Crinolinen i Mode for under Svangerskabet med Kejserprinsen at skjule — andre paastod: for at prale med — sine »interessante« Omstændigheder. Men da Eugénie den 30. Januar 1853 besteg Kejserinde-Tronen, var allerede den overdrevne Kjolevidde en Kendsgerning, hvorved end ikke denne nye Modens Dronning, selv om hun havde villet, i hvert Fald foreløbig kunde rokke — hvorimod hun netop modsat i 1859 fik Æren af at give det første Stød til Crinolinens pludselige og fuldstændige Afskaffelse. I Femtiaarene trængte Crinolinen i den Grad igennem som uundværlig Toiletgenstand, at man tilsidst næsten ikke kunde tænke sig et kvindeligt Væsen uden Crinoline. Teatrets Damer maatte endog anlægge Crinoliner i alle deres Roller, selv om det fuldstændig stred mod det historiske Kostume — da den tyske Digter Hebbels Hustru, Skuespillerinden Christine Enghaus, paa en Tourné gav Kriemhilde i Niebelungerne, maatte hun møde op i Fiskebensskørt, hvoraf Følgen var, at da hun til Slutning styrtede døende om, stod Crinolinen som en uhyre Klokke om hendes Ben ud imod Publikum — hvad der ikke lidet skal have ødelagt den tragiske Virkning.

Naar man skulde møde op med en saa omfangsrig Kjole, kunde denne ikke ret vel blive ganske bar, men

krævede forskellig Slags Besætning: paa et Bal i 1859 drev Kejserinde Eugénie det endog til paa en Klædning af hvidt Atlask at bære 103 Volants af Tull.

Op af hele denne struttende, bølgende Stofmasse skød Overkroppen sig »som en Lilliestængel af en Tønde«. Men da Skørterne var svulmede op til en hel Ballon, fulgte Taillen for saa vidt med, som ogsaa Ærmerne begyndte at svulme. Gennem Femtiaarene holdt de saakaldte Pagodeærmer sig: de begyndte snævre ved Skuldrene, men aabnede sig fra Albuen til en vid Klokke, og for ikke at lade Underarmen helt fri bar man fra Albuen et hvidt Batist-Underærme, der efterhaanden ogsaa blæstes op.

Halsen forblev blottet, men omgiven af en Kniplingskrave. I højere Cirkler og da naturligvis først og fremmest ved Hoffet gik ved Decolletteringen Udsnittet foran efterhaanden saa dybt ned, at det fortælles om en Provinsherre, der i 1855 fik Adgang til et Bal i Tuillerierne, at han ganske forfærdet udbød: »Saadan noget har jeg ikke set, siden jeg blev vænnet fra!«. Dette dybe og vide Udsnit blev snart indfattet af en saakaldt Bertha, der omsluttede Skuldre og Buste som en Ramme og var forfærdiget af Baand, Kniplinger, Blomster, Fjer o. s. v. — den skønneste af alle Berthaer skal have været den, som Kejserinde Eugénie benyttede de franske Krondiamanter til: den bestod af Rubiner, Safirer, Smaragder, Turkiser, Amethyst, Topaser, Granater og flere Hundrede Brillanter.

Kjolernes og Ærmernes store Omfang gjorde det vanskeligt at bære Kaaber, og efter det indiske Ooprør 1857 kom derfor atter Cachemireshawlerne i Vælden, kun at den lange og smalle Façon nu blev ombyttet med en kvadratisk, Fantasimønstret med tyrkiske Mønstre. Efterhaanden blev dog det lette, glansfulde, bløde Crêpe de Chine Shawl med

dets svære Silkefryndser en farlig Konkurrent. — Ved Siden af Shawlet hævdede Mantillen sig, selv om den nu fik andre Navne. I Halvtredserne dukkede den algierske Burnus og den russiske Baschlik op.

Set med Nutidens Øjne gør hine Aars Dametoiletter et fantastisk og grotesk Indtryk — de stillede da ogsaa store Krav til Datidens Damer, det var alt andet end let at bære dem med Anstand. Forøvrigt heller ikke let for Herrerne at svanse om mellem disse vældige Crinoliner. Kejserinde Eugénies Hofdame Madame Carette skildrer levende, hvilken Kunst det var for en Dame blot at sætte sig »uden at Staal-fjedrene fik en falsk Retning«, endsige lægge sig hen paa en Sofa, lege med Børn, stige ind i en Vogn uden at ødelægge de lette Tulls- og Kniplingsstoffer — ikke mindst det sidste fordrede »megen Tid, særdeles rolige Heste og en Ægte mand, som var taalmodig til Overmaal.« Naar tre Damer paa samme Tid tog Plads i et lille Boudoir, var Herrerne dermed udelukkede fra samme — og den Skik at byde Damen Armen forsvandt efterhaanden ganske.

Just da Crinolinen havde naaet sit største Omfang, løb pludselig som en sagte Susen i Sivene det Rygte gennem den europæiske Presses Modenotitser, at Kejserinde Eugénie paa et Hofbal i Januar 1859 var mødt op — uden Crinoline. Man vilde ikke tro sine egne Øjne — men da de sædvanlige Indbydelser til Sensommeropholdet paa Slottet i Compiègne udgik, lød efter Kejserindens Befaling Parolen til Damerne paa: »ingen Crinoline!« Og snart tonede det som et Ekko fra England: Dronning Victoria har aflagt sin Crinoline. Ved Væddeløbene i Longchamps i 1860, som altid den Gang var en formelig Moderevy, blev det endelig slaaet fast: Crinolinen var forsvundet! Eller rettere den var rutschet nedad, saa at Vidden først begyndte ved

Knæet, medens Kjolen atter laa stramt om Hofterne. — Omtrent samtidig dukkede paa Kejserindens Initiativ de kulørte Skørter op, og Rejsedragten blev atter fodfri.

Unægtelig var Worth med sin skabende Fantasi, sit dristige Forretningstalent og sin Evne til at forvandle Damerne Paaklædning til »*un art charmeur*« kommet i det rette Øjeblik for at stille sig til Raadighed for det nydannede Kejserdømmes Hof med dets Luksushang og Nyhedstrang. En hel Sværm af underskønne Damer med selve Kejserinde Eugénie i Spidsen stillede sig henrykte til Tjeneste som Præstinder i Modens Tempel. Der var saaledes den engelsk-blonde Fyrstinde Anna Murat, straalende af Ungdommens Friskhed, Grevinde Pourtalès, en udsøgt og delikat Skønhed, Maréchale Canrobert med sine brune Haarfletninger, mindende om en Walter Scott'sk Heltinde, Hertuginde af Morny med sin snehvide Teint og sit askeblonde Haar, der syntes pudret af Sølv, Baronesse Alphonse de Rothschild med sine store orientalske Øjne og en Teint, hvis mathvide Glans kappedes med Perlerne paa hendes Hals, den elskelige Marquise de Galifet, blond som en Engel, med et tilsvarende hjertensgodt Barne-Ansigt — paa et af de mange Maskeballer var hun da ogsaa costumeret som Englen Gabriel med store ægte Svanevinger paa Skuldrene — videre den smægtende Kreolerinde Marquise de Chasseloup-Loubet, Grevinde Castiglione, den berømte Skønhed, som paa et Karneval mødte klædt som Salambô: hele Costumet var sort Silke, Livet uden Ærmer, saa man saå usædvanlig rigeligt af bare Arme og Skuldre, Slæbet slidset op, saa at det røbede hendes smukke Ben i sort Silketrikot. Og endelig efter den italienske Krig fremfor alle Fyrstinde Metternich, født Grevinde Pauline Shandor, hvis statelige Gemal med de lange blonde Bakken-

barter efter Kejserens udtrykkelige Ønske repræsenterede Østerrig, efter at have begyndt sin diplomatiske Karriere 1852 i Paris. Ingen blev ved Kejserhoffet mere omtalt, ja kritiseret end netop Fyrstinde Metternich, men hun »gik som en Salamander uskadt gennem Ilden«. Trods sin lidt for store Mund, lidt for tykke Læber, lidt for krumme Næse og sin Radmagerhed var hun med et prægtigt brungyldent Haar og to smilende brune Øjne i Kraft af sin medfødte Ynde og sikre, aristokratiske Holdning »*une jolie laide*«, som var i Stand til at bære det dristigste Toilette, den dybeste Nedringethed, det længste Slæb. Hendes lødige Originalitet viste sig fornemmelig i et aparte forsorent Væsen, som grænsede til kaad Overgivenhed, men slagfærdigt forsvarede af en henrivende Evne til at give mundrappe og træfsikre Svar — og saa var hun samtidig fra Hoved til Fod, hendes lille Fod, eller som det blev sagt: »til Spidsen af sine Negle« *la grande dame!* Naar hun kostumeret som parisisk Droskekusk med lange Støvler, lang Kappe med mange Slag, Pisk i Haanden, Pibe i Munden slog Smæld med Pisken, trampede med Fødderne, skraalede Knejpeviser »og var meget sjov«, morede hun Kejserhoffet over al Beskrivelse. Det var ikke mindst hende, som altid konfererede med Worth, og som derved blev i Stand til at lancere de nye Moder. En taknemmelig Opgave for Worth at arrangere alle disse Damers Toiletter, ganske særlig klæde dem paa til Fester og Karnevaller, og hver Gang at kunne forsikre hver enkelt af dem, at han netop »havde lagt hele sin Sjæl« i det Toilette, han havde skabt til hende! Blot til et enkelt Karneval fabrikerede han 400 Damedragter til den nette runde Sum af en Million Francs.

Overhovedet tilegnede den parisiske Dameverden sig

nu efterhaanden under Worths Førerskab en klar Forstaaelse af, at man godt kan følge Moden og dog ved at variere Stof og Besætning til en vis Grad give sin Dragt en personlig Note. Naturligvis maa man være paa Moden, »være klædt som andre Mennesker«, naar man ikke er saa heldig at være Publikums Yndling paa Scenen og dermed samtidig »i Pagt med højere Autoriteter«, ∴ faktisk tjene som Mannequin for de store Dameskræddere — men Kunsten er samtidig at kunne faa sit Toilette individualiseret til Fremhævelse af sin særlige personlige Charme. Selvfølgelig mestrede først og fremmest Mænd som Worth og de Konkurrenter, han hurtigt fik, denne Kunst. En klassisk Beskrivelse har dette faaet i Edmond Goncourts berømte Roman *Chérie*¹, hvor Worth optræder under Navnet Gentillat, om hvem det pudsigt hedder: »Ingen formaar at beskrive den Tone, hvori han siger, medens Fingrene stadig forelsket stryger hen over Batisten: »De skulde se det Stof i Solen — det formelig lever.« Den interessanteste Scene i Romanen er ubetinget den, hvor den unge Pige, som er en Sønnedatter af en af Kejserdømmets Marchaller, skal prøve sin første Balkjole og staar omgivet af Etablissementets Syersker: »Kjolen synes allerede at være helt færdig, da Gentillat (Worth) pludselig viser sig i den lille Salon. Han bliver staaende i nogle Sekunder henne i Døren, næsten i samme Afstand, hvori man holder sig fra et Maleri for at bedømme Helhedsvirkningen, og mønstrer Kjolen med et koldt Blik, i hvilket det ikke er muligt at læse noget. Efter en Pause à la Napoleon siger han: »Nej, det er ikke det« — i et Nu har hans adrætte Fingre taget lidt af i Brystet og ved Armhulen og uden at gøre Ud-ringningen mindre, har han ved at rette lidt paa dens

¹ Oversat paa Dansk under Titlen: »Marchallens Sønnedatter«.

Bugtning forvandlet den, gjort Toilettet fuldstændig jomfrueligt. Endnu et Øjeblik puslede hans Fingre med Tullskulderstykket, ved det luftige Væv, der ikke skjuler noget, ikke dækker noget, ikke slører noget, og med dette læmpede Skulderstykke, som dog med alt dette i Grunden ikke er noget som helst, dækker han Armhulen med en kysk Fold, der minder om en hvid Fuglevinges skyggende Fald over en mostækket Rede.«

»Og nu Forstykkerne, Sidestykkerne og Ryggen, dem skulde man have troet, at der intet var at rette paa — men Gentillats Fingre glider fladt ned paa begge Sider af Syningerne, svejfer dem tættere sammen, saa tæt som Papirer, der er klæbet sammen Side om Side, og han bliver ved at hæfte med Naale, hæfte og hæfte i det uendelige. Han minder under dette Arbejde henad Legemets Rundinger og Svejninger om Billedhuggeren, der møjsommeligt i Leret søger at trække en Kontur finere. Af og til gaar han lidt tilbage, kommer saa atter hen til Chérie, strammer stadig Linien under en Sammentrækning af Tøjet, der skulde synes umulig. — Og nu de Fingre han har, det Pokkers Menneske! Man kan slet ikke udtrykke, hvad de er i Stand til, den vidunderlige Chic, de pludselig lægger ind i et Stykke Tøj, som de kommer til at røre ved, det fortryllende Syn, de bereder En i et Øjeblik, naar en Del af Toilettet, der forekommer En fiks og færdig, pludselig, ved at disse Fingre løsner sig, glider ud i en blød Strøm Tøj. I sidste Øjeblik er han endnu ikke fornøjet med Skulderstykkets Façon. Han tager en Haandfuld Tull og lægger paa Chéries Skulder, og i Aabningen mellem hans Fingre rynker Tullet sig aldeles mirakuløst, bliver Puffer og Ruche til det graciøseste Skulderstykke, der kan tænkes til en ung Piges Kjole.«

Hvor sandt det natuligvis er — og Ingen har indrømmet det mere aabent end Worth selv —, at det til syvende og sidst kan være en Tilfældighed, som gør, om dette eller hint Forsøg paa at skabe en Mode netop bliver det, som *slaar an* — saa blev han dog netop selv banebrydende som en Modens Skaber. Hvem kunde ogsaa bedre end netop han have gjort den Iagttagelse, at man kan hjælpe paa Tilfældet (*»corriger la fortune«*), og at dette just maa blive den store Dameskrædders Kunst, hvis han foruden at være Digter i Stoffer og Façoner vil være en *Forretningsmand*, der tjener Formuer. For at bruge et af hans Søns Udtryk i Omtalen af hans Indflydelse: »han paatog sig det vanskelige Hverv at finde det Nye« — eller rettere sagt: at træffe det afgørende Valg mellem de forskellige nye Paafund, som præsenteredes ham i talrige Tegners Modeludkast. En saadan Tegner saa en Gang en Bondekone, som vaskede sit Linned ved en Flodbred, og som for ikke at faa sin Kjole gennemblødt kiltrede den op over Skørtet. Den derved fremkomne Sammenstilling af to forskelligfarvede Stoffer, hvoraf det ene var brættet op over det andet, gav Worth Ideen til hin Underkjole af et andet Stof og en anden Farve end selve Kjolen, der netop i Slutningen af Halvtredserne slog saa fuldstændigt igennem.

Saaledes blev Worth og efter ham en Række andre parisiske Dameskræddere saa at sige Jordemødre for den nye Mode — fra dem blev Stødet givet til Modens Omskiftelser — under Kejserdømmet: mange og bratte Omskiftelser!

I første Række kom dette den franske *Tekstilindustri* tilgode. Den hidsige Modeveksling krævede et rigt Udvalg af Stoffer, fra Mænd som Worth udgik da naturlig de

Tilskyndelser, Tekstilindustrien fik til at fremstille disse i størst muligt Udvalg. Kejserdømmets Kapløb efter at brillere med opsigtsvækkende Toiletter kom endog til at skabe helt nye Industrier, saaledes Fremstillingen af Blonder, af Stenkulsperler og -pailletter. Kniplinger var og blev kun for de største Pengepunge — nu fandt man paa, hvorledes man kunde fremstille dem mekanisk, og Blondefabrikationen fik en hurtig og rivende Vækst.

Samtidig fik Lyons Silkeindustri en ny Opblomstring, ikke mindst paa det ligeledes af Worth lancerede nye Stof: Atlask, som han fandt paa at anvende til Kjoler, medens man tidligere kun havde anvendt det i ringe Udstrækning saasom ved Safiansarbejder. Overhovedet fremkom der nu i Silke de herligste Mønstre og skønneste Kulører: farveskiftende Taffetas, marbrerede og carrerede Merveilleux, Guld- og Sølvbrokader, fremfor alt det saa hurtigt og saa alment yndede Moiré-Antique.

Kejserinde Eugénie holdt imidlertid ikke af disse svære Stoffer — hun bar dem kun efter sin kejserlige Gemals udtrykkelige Ønske just for at støtte og opmuntre Lyons Fabrikanter, kaldte derfor ogsaa disse Stadsdragter for sine »politiske Toiletter«. Særlig nævner man en naalestribet kirsebærfarvet Fløjskjole med et Alençon-Skørt over til en Pris af 75,000 Francs, som Kejserinden bar ved Uddelingen af Medaillerne paa Pariserudstillingen i 1855. Men saa snart Lejligheden tillod det, lod hun sig tilvirke lette og luftige Stoffer: Crêpe, Gaze, Barège, Mousseline, Grenadine, Tull, Tarletan o. s. v. Man fik nu saakaldt krystalliseret Gaze, som bestod af to sammenvævede Gazer af forskellige Nuancer. Endvidere Tarletan, som var besaaet med Guld- og Sølvstjerner, Tull med paasyede Guirlander, trykkede Mousselinier — og alle disse Stoffer blev efterhaanden lige

saa kostbare at bære som Silke og Atlask. Destoværrer var flere af disse lette og luftige Stoffer saa let fængelige, at det netop i Halvtredserne skete Gang paa Gang, at fornemme Damer kom i Brand, hvorved der skete de hæsligste Ulykker.

Ogsaa Sorgen kastede Moden sig paa forskellig Maade over, skabte bedaarende Sørgetoiletter af Crèpeflor med matte Stenkulsperler — overhovedet opstaar netop Sørge-modemagasinerne i hine Aar.

Kejserinde Eugénie var som bekendt Spanierinde, og hendes Ægteskab med Napoleon III bragte den spanske Kniplingsmantele som Hovedpynt i Mode. 1854 kom man i Paris Guld- og Sølvpudder i Haaret, senere pyntede man sine Lokker med levende Blomster. Som hidtil brugtes i Halvtredserne endnu stadig de store Kysehatte, smykkede med Fjer, Baand eller kunstige Frugter — indenfor Hatten laa som en Sky om Ansigtet Blomster i alle Regnbuens Farver.

I 1850 viste Dame-Straahatten sig for første Gang.

Naturligvis blev der ogsaa ofret megen Luksus paa Fodtøjet — fra 1852 indføres paa Damestøvlerne de høje Hæle, men dog først efter at Crinolinen og Kjolen var blevet kortere, saa man saa Foden til Anklen. De graa, lave Klædesstøvler fra Juli-Kongedømmet, som har givet Navn til en bestemt Kvindetype (Grisetten), forsvandt omkring 1858 og blev erstattede af Kid- eller Gedeskindstøvler. Og hvad Hænderne angaar, dækkedes de af lange Skindhandsker, der efterhaanden voksede til Tolvknaps.

Betyder saaledes Halvtredserne en ligefrem Strømkænt-
 ring i Moderne — og den Gang saa meget mere af-
 gørende, som den gamle Samfundsmagt: *Moden*, og den
 nye Samfundsmagt: *Industrien*, nu netop indgik et frugt-
 bart Ægteskab og derved skabte et nyt Modens Dynasti,
 et Verdensdynasti — saa begynder desuden med hine Aar
 for saa vidt en helt ny Epoke, som der nu saa at sige
bliver Mode paa alting. Begrebet: »det Moderne« fødes —
 den moderne Kunst, den moderne Literatur, det moderne
 Menneske. At være moderne blev Fordringen og Felt-
 raabet.

Vel var der ogsaa tidligere i Verden Bølgeskiften mellem
 de ledende Ideer og disses Aandsformer: fra Antikens linie-
 strenge Plastik og storladne Enfold gled Kunsten over Rund-
 buens Bro til Gothikens himmelbaarne Kniplingsvæv for
 derpaa i Renaissance at genføde Romersansen for det ryt-
 miske Samspil mellem Linier og Flader. Saa pustedes Barok-
 Pompens Lyst til Overdrivelse Højhed og Blæst i alle Former
 og fik dem til at svulme som udspilede Sejl, indtil Rokokoens
 fik den brudte Bue til at bugte sig i kokette Slyngninger.
 Fra denne Amouretternes graciøse Leg med det lille Format
 var der kun eet Skridt til den i Louis seize-Stilens Binden-
 Blomsterbuketter ikke mindre yndefulde Trækken Linien
 lige op som Blomsternes Stængler — og atter derfra faa
 Skridt til Empires strunke Stivhed og fornemme Rejs-
 ning. Men alt dette foregik sagtelig, *glissando*, i Aarhundre-
 ders Løb og i et Tempo saa roligt som normal Vejrtræk-
 ning, som en sund Puls' taktfaste Slag. Det var med andre
 Ord en *organisk* Udvikling. Man *voksende* saa at sige fra
 Renaissance ind i Barokstilen, der var intet Spring over
 i Modsætningen, intet Knæk paa Kontinuitetens røde Traad
 — mindst af alt vekslede den Farve. Men ikke saa snart

er »det Moderne« blevet knæsat som Idealkrav og Drivkraft, saa har da ogsaa for Aandslivets Vedkommende Forandrings-Fryden og Lysten til at pirre Nyheds-Tørsten ligefrem besat Kunstens og Literaturens Præster som en ond Dæmon og mellem dem skabt et formeligt Kapløb om, hvem der kan blive den *første* til at vække Forandrings-Fryden og stille Nyheds-Tørsten. Og under yderligere Indtryk af de stedse mere og mere fuldkommengjorte Transportmidlers stigende Hurtighed bliver den ene Anskuelse, Kunsttendens, Malemaade i saa aandeløs en Hast, med saa forpustet en Voldsomhed, afløst af en anden og nyere (»den nyeste«), at Menneskeheden kastes fra den ene Yderlighed til den anden som en Feberpatient paa sit Smertensleje.

Til denne afgørende Tempo-Skiften blev just Signalet givet, da det andet Kejserdømme i Frankrig som et Offenbach'sk Orkester spillede op til hin Tids Dans: den sindsfortumlende Cancan fra Ydervæg til Ydervæg, og hver Gang den senerehen er blevet vildere og vildere, er det hint Kejserdoms Aand, »som er ude« — dets Spøgelse, der som en »moderne« Bagler-Bisp »røgter sit Kald.«

Med Indspillingen af dette Ledemotiv i Samfundslivets staaende Krav skulde egentlig en stadig Fornyelse være given. Mærkeligt er det da, at paa det Omraade, hvor Fordringen om »det Moderne« er slaaet stærkest igennem, nemlig Literaturen, er vel Ytringsformerne, det artistiske Udtryk i stadig Skiften, men bliver ofte kun Variationer over et enkelt Tema — medens Temaet selv ikke fornyes. Saaledes er siden Werthers og Carl Moors Dage den her ved fastslaaede Type op til vor Tid stedse blevet varieret og varieret af den ene »Skole« efter den anden, den ene Literatur-»Strømning« efter den anden, men uden at tabe

sine Grundtræk — hvad enten han nu hedder Julius (Fr. Schlegels »Lucinde«), eller René (Chateaubriands Roman af samme Navn) eller Eugèn Oñegin (Pushkin). Men ikke nok hermed: som en kunstkyndig engelsk Forfatter en Gang rigtigt har gjort opmærksom paa, er det saare ofte Livet, der efterligner Kunsten, skønt man i de realistiske Perioder falskelig tror, at Kunsten er en Gengivelse af Livet. Selv endog i Portrætkunsten er dette Tilfældet: Jens Juel malede ikke sin Samtids Stormænd og deres Fruer, som de saa ud, men havde en Type i sit Hovede, hvortil de høje Herrer og Damer, som han fik Lejlighed til at skildre, leverede ham Modellerne. Saaledes hænder det da ogsaa med denne Type: fra Literaturen træder den ud i Livet — store Digtere som *Byron* og *Alfred de Musset* danner sig selv i dette Billede — derefter naturligvis ogsaa deres Helte: Childe Harold og Manfred, Rolla og Octave (»Les Caprices de Marianne«). Og herefter faar Typen atter ny Interesse for Roman- og Novelleforfatterne og varieres videre op igennem Aarhundredet baade af Romantikere og Realister: Greven af Camors (Octave Feuillet) Albert i Théophile Gautiers »Mademoiselle de Maupin«, »Dorian Gray« (Oscar Wilde), Mogens (J. P. Jacobsens Novelle af samme Navn), Ulf Brynjulfsen i Drachmanns »Forskrevet«, Hovedpersonerne i Herman Bangs »Haabløse Slægter« og Schandorphs »Uden Midtpunkt«. Hvor mangfoldige Ud-gaver har vi ikke faaet »af dette literære Mandfolk, der ikke synes at have anden Bestemmelse i Livet end at elske en eller flere, ingen andre Interesser end Kunst og Literatur; som gaar ud i Verden uden Spor af Forestilling om, hvad han vil være eller udføre i Livet — noget enhver Tiaarsdreng har sine Tanker om —, hos hvem den Gruppe af Følelser, der knytter den enkelte til Samfundet

i dets forskellige Former fuldstændig mangler; og om hvem Læseren endelig aldrig faar at vide, hvad han lever af, men ufejlbarligt, at han befinder sig i mere eller mindre krigersk Modsætning til et slet Samfund. Og hvem er saa denne gaadefulde Person, af hvis Sjæl alle andre Drivkræfter end to eller tre, som har vundet literær Hævd, er banlyste? Ja, hvem vel anden end det 18. Aarhundredes for alle sociale Baand befriede Individ.¹ For Danmarks Vedkommende traadte Typen endnu en Gang ud i Livet i Firserne af forrige Aarhundrede med *Herman Bang*, *Peter Nansen* og *Gustav Esmann*. De ældre blandt os kan alle erindre hine Aars Ungdomstype: den blaserte, kølig-overlegne Yngling, som egentlig intet »gad«, navnlig ikke beskæftige sig med det praktiske Livs borgerlige beskedne, men solide Gøremaal — den fødte Kyniker, hvem intet kunde forbavse. En pudsig Varietet af det andet Kejserdømmes Modelaps: *le petit crêvé* i Promenadedragt af udfordrende Modesnit og med en Kamelia i Knaphullet, lige uforstyrrelig som Tilskuere ved Hestevæddeløb, Cancan'en i Danseknejpen og Forestillingen i den store Opera, hvor han sad i Logens Baggrund med sin Elskerinde paraderende paa første Række — medens hans aandløse Træk tydeligere end Ord forkyndte: *je ne sais rien, donc je suis un homme de monde*.

Saa længe efter kom Modetyperne og Moden selv til det lille Danmark — i det Aarti, hvormed vi her beskæftiger os, Halvtredserne, var den herskende Type i det københavnske Borgerskab Bedsteborgeren fra Louis Philippes Paris i Trediverne, den dannelses-snobbede Bourgeois, liberal i alle Retninger, endog politisk koketterende

¹ Jfr. Aage Duus: »Under Fremskridtets Fane« Side 133 samt overhovedet Side 129 til 136.

med sin Liberalisme. Til Paris havde i de foregaaende Decennier Femtiaarenes Heroer alle søgt hen: Andræ, Læssøe, Martensen, senere Krieger, Schiern og Orla Lehmann. Den sidste var der endog helt op i 1848 og blev af selve Victor Considérant »med største Hjertelighed« »indført i Socialisternes Lejr« — »her var der Ideer nok, men de var da ogsaa derefter« — han blev belært om Saint Simon og Fourier, »men jeg var ikke Menneske for at forstaa det, og hvad jeg troede at fatte, forekom mig som Galskab.« Saa lidt begreb altsaa Orla Lehmann af de Tidens Rørelser, som han her fik den Lykke at se modnes for sine Øjne — han var sammen med sit Aarhundredes mest fremskredne Aander, i Færd med at indlede den afgørende Reaktion mod Liberalismen — han var Vidne til, at Arbejderstanden begynder sin sociale Opmarch — og i Stedet for at bære en Brand fra de nye Ideers hellige Ild og fra det store Revolutionsbaal hjem til sit Fædreland, vender han tilbage til dette uden at have opfattet et Muk af det hele. Ja selv mange Aar efter, da han genopfrisker Minderne fra hine Dage, var hans eneste Indtryk af, hvad han da havde oplevet, en stupid Ringeagt og Afsky for det Nye, han havde staaet Ansigt til Ansigt med.

I god Overensstemmelse hermed gennemførte vi herhjemme den økonomiske Liberalisme i dens ekstremeste Skikkelse ved Næringsloven af 1857 og knuste kortsynet alle Svendelaugene, saa at det Tag, det Offentlige havde i Arbejdernes Organisationer, dermed var sluppet. Det maa ogsaa vel forstaas, at den vidt udstrakte Valgret, som Grundloven af 1849 tilsyneladende skabte, i Virkeligheden var højst indskrænket paa Grund af Betingelsen om, at Vælgeren selv skulde have Dug og Disk, Foden under eget Bord — hvad der op til Næringsfrihedens Gennem-

førelse netop kun gjaldt Haandværkeren og Købmanden, idet hans Medhjælpere paa en Slags Tyendevis var knyttede til Principalens Husførelse. At netop Næringsfriheden radikalt forandrede dette Forhold og derved faktisk gav en vældig Udvidelse af Valgretten, havde man intet som helst Blik for.

I klar og aaben Modsætning hertil forstod »den kronede Socialist«, Napoleon III, netop saa grumme godt, hvilket afgørende Brud med Fortiden der var sket i Paris 1848, og hvorledes Arbejderstanden nu med Nødvendighed i Løbet af faa Aartier maatte blive en politisk Magtfaktor. I saa Henseende lærte vi herhjemme intet af ham.

Men til Gengæld modtog vort Samfundsliv adskillige andre Paavirkninger fra det andet Kejserdømme. Herfra stammer det moderne Kaféliv, Boulevardpressen og Reportagen — for den Sags Skyld ogsaa *Boulevarderne*: hin Baron Haussman, som ombyggede Paris, saa at der kom Lys og Luft ind i Staden ved, at de snævre Stræder afløstes af brede, lige Gader, har i Virkeligheden, om man tør sige det saa, ogsaa bygget Nørrevold-Kvarteret i Kjøbenhavn. Meget af alt dette skulde først komme en Snes Aar senere, men allerede i Halvtredserne begyndte en stærk Villabebyggelse udenfor Kjøbenhavns Volde — allerede i Halvtredserne holdt Moden som Allemands-Luksus og sæsonskiftende Omdannelse af Klædedragten sit Indtog herhjemme. Men frem for alt blev i hine Aar hele Livets Farve den, som Kejserinde Eugénie med sit Venetianerhaar havde bragt til Sejr: den *gyldne Lød* — i Paris saa man Guldet straale overalt som dekorativ Pryd, paa Børsen fejredes sande Spekulationsorgier for Guldkalven, og Ungdommen blev *une jeunesse dorée!* Paa Kjøbenhavns Scener dyrkede man den galliske Lethed og Vid, og Hoved-

stadens offentlige Mening beherskedes af den trivelige og buttede glade Bille med sin skarpe Tunge og Glimtet i Øjet: om han end ikke var gylden, saa dog ægte blond! Og gylden var fremfor alt Markens Grøde, det danske Guld, ved hvis Eksportoverflod der ogsaa herhjemme blev kastet et Gyldenskær over Tilværelsen.

Aarene 1850—57 havde Danmark en Række rige Høste — kun et enkelt Aar, 1853, var mindre godt, alle de andre var over Middelhøst, og de to af dem, 1852 og 1854 gav endog formelige Kæmpehøste. Følgen var, at det danske Rige havde stort Overskud til Udførsel. Eksporten af Korn fra Kongeriget og Hertugdømmerne var 1852—62 i Gennemsnit over $3\frac{1}{3}$ Mill. Td. aarlig, hvilket var dobbelt saa meget som en Snes Aar tidligere og 3 Gange saa meget som i Begyndelsen af Tyverne. Størst var Kornudførslen i 1855, da den naaede op til $4\frac{1}{2}$ Mill. Td. Af Hornkvæg var i samme Tidsrum Udførslen gennemsnitlig 62,000 Stk., hvad der var en Tilvækst i Løbet af 20 Aar paa 50 pCt. — Udførslen af Svin 48,200 Stk. (en Tilvækst af 300 pCt.). — Udførslen af Heste 12,900 Stk. (30 pCt.), under Krimkrigen 17,000 Stk. aarlig — endelig af Smør 76,000 Td. aarlig (30 pCt.).

Denne Udførselshandel var saa meget mere fordelagtig for Landet, som Priserne gennemgaaende var høje. Saaledes var Kapitelstaksten for Rug og Byg i Gennemsnit af Aarene 1851—60 henholdsvis 6 Rdl. 2 ⷀ 3 β og 5 Rdl. 11 β — i Aaret 1855 endog henholdsvis 9 Rdl. 3 ⷀ 8 β og 6 Rdl. 4 ⷀ 14 β . Til Sammenligning kan anføres, at i det forudgaaende Tiaar var Gennemsnitsprisen henholdsvis 4 Rdl. 3 ⷀ 12 β og 3 Rdl. 3 ⷀ 2 β . For animalske

Produkter var Prisen fra 1852 til 1862 gennemsnitlig ca. 40 pCt. højere end fra 1840 til 1849.

Den vældige Indtægtsforøgelse, som denne baade i Mængde og Værdi stærkt stigende Udførsel af danske Produkter indbragte Landet, tillod os herhjemme at sætte vort Fremmedvareforbrug op efter en hidtil ukendt Maalestok. Fra 1847 til 1857 steg Indførslens Værdi fra 48,₈ Mill. Kr. til 78,₈ Mill. Kr., altsaa en Fremgang af over 61 pCt. — Udførslen voksede samtidig fra 25,₂ Mill. Kr. til 32,₈ Mill. Kr., altsaa en Stigning af over 31 pCt. Til Bedømmelse af disse Tal maa det imidlertid vel erindres, at man den Gang foretog Værdiberegningen efter de saakaldte *officielle* Værdier, d. v. s. en Gang for alle i 1847 fastsatte Priser, som derefter anvendtes gennem hele Aarrækken uden Hensyn til, at de virkelige Varepriser efterhaanden steg ca. 35 pCt. op over de officielle Priser. Men just herved kommer Opgangen endnu renere til Udtryk.

Naar det lykkedes os først i Femtiaarene at afsætte vore Produkter i Udlandet i saa stort et Omfang og paa saa lønnende Vis, skyldtes det ikke alene den almindelige Stigning i Verdensprisniveauet, som var en Følge af den ved Guldfundene skabte pludselige og stærke Forøgelse af de ædle Metaller, men for Danmarks Vedkommende traadte hertil en særlig *Krigskonjunktur*. I Marts 1854 brød den alt nævnte Krimkrig ud mellem Vestmagterne og Rusland, som først afsluttedes ved Pariser-Freden i Sommeren 1856.

For nogenlunde at komme paa Højde med de Krav til Kreditydelsen, som under disse Forhold blev stillet til Nationalbanken, fik denne under 4. Oktober 1854 udvirket en kgl. Resolution, hvorved det tillodes den at forøge Seddelmængden fra 20 til 24 Mill. Rdl., saaledes at de nye 4 Mill. skulde være dækkede af $\frac{1}{4}$ Mønt, $\frac{2}{4}$ Mønt eller Barrer og

$\frac{1}{4}$ Barrer eller Banco- eller Sterling-Veksler. Den samlede Sølvvaluta-Dækning blev herefter: 6 Mill. Mønt, $4\frac{1}{2}$ Mill. Barrer og $3\frac{1}{2}$ Mill. Banco eller Sterling — de 10 Mill. Sedler, der ikke dækkedes ved Sølvvaluta, skulde være dækkede ved 150 pCt. gode Effekter. Allerede et Par Maaneder i Forvejen (vgl. Res. 26. Juni 1854) var det blevet tilladt Nationalbanken at nedsætte den Kurs, hvortil Metalfondens Sterling-Veksler skulde beregnes, fra 13 Mk. 8 Sk. Banco til 13 Mk. pr. £ under Hensyn til, at Guldvalutaen var blevet af ringere Værd i Forhold til Sølvvalutaen (Banco).

Forøvrigt kom Nationalbanken i Begyndelsen af Halvtredserne ind paa at lade en af sine Korrespondenter i Hamborg, Pontoppidan & Co., deponere en Del af Bankens danske Sølv mønt i Hamborg-Banken mod at faa Raadighed over et tilsvarende Beløb i Banco, som Nationalbanken saa kunde trække paa Korrespondenten. Herved sparedes mange Sølvforsendelser til og fra Hamborg. Da imidlertid Handelsbalancen paa Grund af Importens uforholdsmæssige Stigning efterhaanden forværredes ikke saa helt lidt, begyndte Nationalbanken at holde en Del af sin til Seddel-dækningen foreskrevne Møntbeholdning, indtil 2 Mill. Rdl., paa lignende Maade pantsat i Hamborg-Banken, hvorved Nationalbanken opnaede at kunne benytte sin urørlige Metalfond til at tilfredsstille Behovet efter Banco. I Slutningen af 1856 paataltes dette Forhold af Bankkommissæren, men bestod endnu hele det følgende Aar igennem, og først efter Krisen i December 1857 kom Banken bort derfra.

Allerede forinden Bille havde i Halvtredserne Goldschmidt Gang paa Gang besøgt England, første Gang ved den store *Verdensudstilling* i London 1851. Med Verdensudstillingerne begynder en ny Epoke: paa mægtig Maade fremmede de den internationale Vareomsætning og aabnede et fredeligt Kapløb mellem Nationerne, ikke mindst i teknisk Henseende, til største Gunst for det industrielle Fremskridt. Det tjener Goldschmidt til Ære, at han, Literaten og Journalisten, straks saa, hvilken Fremtids-Æra her var indledet. Politik laa ham imidlertid nærmest, og han vandt da ogsaa paa sine Englandsrejser frem til en klar og korrekt Forstaaelse af den engelske Politiks Væsen. »Engelske Privatpersoner«, skriver han bl. a., »kan upaatvivlelig være yderst højmodige; men England : det engelske Statsstyre gør i politisk Henseende Intet uden for Englands Fordels Skyld. Engelsk Politik har aldrig været højmodig, end ikke da det stolte Aristokrati var eneherskende, og allermindst sentimental-højmodig, har aldrig haft Hjertelag og Kærminde-Øjne«.

Senere naaede han dog endnu dybere ind i Værdsættelsen af engelsk Storhed: »Jeg har nu 3 Gange været i England, jeg har hver Gang fundet det mægtigt, roligt, alvorsfuldt, næsten højtideligt. Jeg har ogsaa fundet Poesi

i dets Tilværelse — en egenartet højtidelig Poesi, nemlig Manddommens Poesi.«

Ejendommeligt nok blev Goldschmidts Øjne ogsaa aabnede for den *økonomiske* Betydning, Storbritannien vilde kunne faa som Marked for danske *Landbrugsprodukter* — just med Halvtredserne træder overhovedet dansk Produktion og Eksporthandel ind i sin *Englandsfase*, og Digteren Goldschmidt blev en af de første herhjemme, som aabnede os Udsyn i den Retning. Det skete ved et Tilfælde — men hos ham blev det straks til en Tanke.

Paa sin Rejse til England i 1852 gjorde Goldschmidt ombord paa Skibet Bekendtskab med en engelsk Studeopkøber, som interesserede sig levende for Kvægimport fra Danmark. Han bad udtrykkeligt Goldschmidt gøre sine Landsmænd opmærksom paa, at det var en Skam for det danske Landbrug, at der var saa stor Forskel i Priserne paa jydsk Kvæg og det slesvig-holstenske Marskkvæg — »Kan I dog ikke fede Studene selv i Jylland? Kan I ikke skaffe Jer Lin-oil-cakes og Turnips? Nu udfører I slet Korn, behold det hjemme og foder Kvæget med det og med Oliekager, saa beholder I jo Gødningen — og saa forbedrer I ovenikøbet Jordens Værdi.« »Vi kan bruge alt det Kvæg, I kan sende, men det maa være fedt, ikke saadan (her holdt han Haanden skarp for at antyde dets Radmagerhed), men saadan (her holdt han Haanden rund), sig dem det!«

»Og saa maa I have Jernbaner«, tilføjede han, »det er forargeligt, at Dampskibene kommer fuldt lastede til England, men maa gaa tomme tilbage, skønt I godt kan bruge vore Manufakturvarer. I mangler Kommunikationsmidler — Pengene kan I jo faa hos os. Sig dem det.«

Goldschmidt sagde det i sit Tidsskrift »Nord og Syd«,

men delte Profeters almindelige Skæbne ikke at blive paaagtet i sit Fædreland. Der skulde endnu hengaa en rum Tid, inden det af hin Engelskmand udkastede Program blev gennemført af det danske Erhvervssamfund — til at modtage Raad fra en Mand, der var Digter og Journalist, følte man i det danske Landbrug intet Kald: herhjemme kommer det desværre i altfor høj Grad an paa, *hvem* det er, der siger det rette.

Heldigvis blev det dog ogsaa sagt fra anden, i denne Sammenhæng mere autoritativ Side. Tanken om, at Tiden for en tættere Handelsforbindelse med England end hidtil nu var inde, maatte naturlig fødes i fremsynte og forretningskyndige Mænds Hjerner, saa snart Danmark var kommet i Krig med Tyskland — efter en Menneskealders økonomiske Afhængighed af Hamborg blev nu ogsaa en handelspolitisk Frontforandring lagt Bevidstheden nær. Og dette saa meget mere som der i selve England just ved denne Tid var indtraadt et betydningsfuldt Systemskifte i den heromhandlede Henseende, nemlig en Afløsning af den tidligere Agrarbeskyttelse med *Frihandel*.

Det er noksom bekendt, hvorledes de Kampe, som gik forud for denne afgørende Vending, førtes om Korntolden som Protektionismens vigtigste Skanse. Canning havde 1827 indført den saa berygtede »glidende Skala«, som allerede Aaret efter forbedredes ved Indførelsen af Charles Grants *gliding scale*, hvorefter Tolden blev 23 sh., naar Prisen pr. quarter var 64 sh. — 16 sh. 8 d., naar Prisen var 69 sh., og kun 1 sh., naar Prisen var 73 sh. eller derover pr. quarter. Kun Korn fra de britiske Besiddelser havde en fast Told paa 5 sh. — og i Overensstemmelse hermed stod der allerede 1845 paa den daværende Whig-Regerings Program Gennemførelsen af en saadan *ensartet* Toldsats for alt Korn uden

Hensyn til Prisen og Eksportstedet. Da imidlertid Ministeriet samme Aar faldt, fik *Robert Peel*, der dannede det nye Tory-Ministerium, gennemført en ny *gliding scale*, hvorved Toldsatserne blev bedre i Samklang med Kornets Markedsværdi. Og allerede herved blev Vilkaarene for Tilførslen af dansk Korn til det britiske Marked langt taaleligere end hidtil, saa at Udførslen vest paa voksede stærkt. I 1846 lykkedes det endelig Robert Peel at faa gennemført sin saa berømte *Corn-Bill*, der den 15. Maj blev vedtaget ved tredie Behandling af Underhuset med en Majoritet paa 98 Stemmer, i Overhuset vedtoges den endelig den 25. Juni s. A., samme Dag som Robert Peels Ministerium faldt, til Dels netop som Følge af den Dristighed, hvormed han havde brudt med sit Parti ved sejrrikt at plante Frihandelens Banner paa hin Beskyttelsessystemets Hovedskanse. Loven satte Maksimaltolden for fremmed Hvede til 10 sh. pr. quarter, naar Prisen var under 48 sh. — 5 sh. for Byg, naar Prisen var under 26 sh. — 4 sh. for Havre, naar Prisen var under 18 sh. — til lavere Satser, saasart Priserne steg ud over de nævnte Højder. Hovedsagen var imidlertid, at fra 1. Februar 1849 at regne skulde Tolden gaa ned til 1 sh. pr. quarter, henholdsvis $4\frac{1}{2}$ d pr. cwt for Mel og Gryn, altsaa i Virkeligheden saa overordentlig lave Takster, at de i ingen Henseende mere kunde hæmme eller hindre Udlandets Importhandel paa England. Disse samme Toldsatser var allerede tilstaaet britiske Besiddelser fra Lovens Ikrafttræden 1846 — fra nu af kom de imidlertid hele den øvrige Verden, altsaa ogsaa Danmark, tilgode — og kort efter hævedes Navigations-Akten, ligesom overhovedet Frihandelssystemet fuldbyrdedes over hele Linien.

Ved Aarhundredets Midte aabnedes saaledes det britiske Marked for de danske Landbrugsprodukter — nu gjaldt

det altsaa blot, om man fra vor Side kunde blive rede til at gribe de rige Chancer, der paa denne Vis frembød sig.

Da Krigen i 1848 vanskeliggjorde Samfærdslen med Hamborg begyndte Nationalbanken at købe Sterling-Veksler paa Børsen — hidtil var de blevet sendt til Diskontering i Hansastaden. Efter mange Aars Forløb begyndte man derfor atter at notere Vekselkurs paa London, Tirsdag den 27. Juni 1848 noteredes London 3 M.: 8 Rdl. 92 Sk. og K. S.: 9 Rdl. 4 Sk. Dagen efter skrev den gamle Nationaløkonom, Nathanson, i sit Blad »Berlingske Tidende«, hvorledes denne Genoptagelse af Kursnoteringen paa Sterling-Veksler var et glædeligt Tegn paa, at Opmærksomheden nu henvendtes paa en direkte Pengeforretning med *England*, ligesom det allerede for en stor Del havde været Tilfældet med Produkthandelen. »Ønskeligt var det«, skrev han, »at man vedligeholdte en direkte Dampskibsforbindelse mellem Jylland og England. Hvorfor skulde en direkte Afsætning af Smør, Kød og Flæsk og alle Slags levende Kreaturer ikke ligesaa godt kunde finde Sted fra Jylland, som det hidtil har været Tilfældet over Altona og Hamborg, hvor dog alle disse Artikler maa fordyres ved de større Transport- og andre Omkostninger? Hvorfor ikke forsøge mindre Afsendelser med de mange forbisejlende Hull'er-Dampskibe?«

Allerede i 1847 havde man herhjemmefra gjort nogle spredte Forsøg paa at etablere en Dampskibsfart paa England fra Hjerting, Ballum og Limfjorden. I den følgende Tid blev det i Jylland af tvende Mænd *Regnar Westenholz* og *Dr. C. M. Poulsen* ved hver forefaldende Lejlighed præket for Landbrugerne, at i Stedet for at opdrætte magert Kvæg, som solgtes til Fedning i Marsken, hvorfra det over Hamborg udførtes til England, burde man begynde selv at slaa

sig paa Fedning af Kvæget og udføre det direkte til Storbritannien.

Dampskibsfarten mellem Jyllands Vestkyst og England blev kun lidet benyttet og standsede derfor igen. I September 1848 tog Nathanson paany dette Emne op i sin Tidende, i tvende interessante Artikler: »Om den direkte Handel, især med England«. Han begyndte med at pege paa det vigtige i, at vi gjorde os saaledes uafhængige af Hamborg, at man i alt Fald ikke behøvede at ty dertil for at opnaa en anden Hensigt, nemlig at erholde Kredit. Hidtil havde det været saaledes, at for at vedligeholde denne havde man været nødsaget til at lade Hamborgerne tilflyde Forretninger, som man ellers vilde undgaa. Naar et hamborgsk Hus tilstod Blanco-Kredit ved f. Eks. at acceptere Veksler fra Fabrik- og andre Stæder, hvorfra danske Handlende lod sig komme Varer, saa vilde det paagældende Hansa-Hus ikke nøjes med den forholdsvis lille Fortjeneste, som saadanne med Risiko forbundne Forretninger afkastede, men forlangte ogsaa, at andre Forretninger blev gjort ved dets Mellekomst saasom Salg af Varer, Assurance, Spedition o. s. v. I den sidste Tid før Krigen havde imidlertid flere Danske etableret sig i Elbstaden og ved deres Virksomhed og Kyndighed bragt det derhen, at man i Hamborg solgte Kornvarer efter Prøve at modtage i danske Havne, hvorfra de atter forsendtes til England, Belgien, Holland eller Frankrig. Paa samme Maade solgtes ogsaa Kornvarer fra Kjøbenhavn, hvor der som bekendt intet Oplag af Korn fandtes. Nathanson fremsatte nu den Formodning, at de Lettelser, som hamborgske Huse tilbød — ikke mindst ved at tillade straks efter et stedfundet Salg at afgive Veksel paa en Del af Beløbet, skønt Kornvarerne først senere blev modtagne — ogsaa kunde findes i Eng-

land, naar først saadanne Forretninger blev forstandigt indledede i London — men for Resten ikke alene i London, thi der fandtes mange britiske og skotske Stæder, med hvilke man kunde knytte en direkte Forbindelse. Dermed vilde den store Fordel være forbunden, at man i England kunde gøre Indkøb af Varesorter, som fandt rask Afsætning i Danmark, saasom Kul, Jern, Salt m. m. Ved en saadan Bytning af Produkter forskaffede man ogsaa de danske Skibe gode Returfragter.

Ved at udvide vor direkte Handel paa England maatte man imidlertid paa ingen Maade indskrænke sig til Kornhandelen alene, men især henvende Opmærksomheden paa de Artikler, hvis Udførsel hidtil var sket over *Hamborg*. Det var en forkert Retning, man her fulgte, skønt det dog maatte være indlysende for enhver, at de Omkostninger, som var forbundet med at sende Produkter, f. Eks. fra Vestkysten af Jylland, først til Altona og Hamborg og derfra til England i Stedet for at sende samme den meget kortere Vej direkte, maatte formindske Prisen paa Produkterne. Nu havde der jo f. Eks. aabnet sig et udmærket Marked i England for levende Kvæg. Den direkte Dampskibsfart mellem Hjerting og England, man havde søgt at sætte i Gang, var vel standset, men dette var i sig selv ubegribeligt, da det dog maatte svare bedre Regning end at forsende Kvæget over Altona og Hamborg, eftersom dog Kreaturerne for største Delen kom fra Jylland og fordyredes ved Transporten og tillige ved at sætte af i Vægt paa den lange Vej. Man burde derfor i Jylland enes om at danne et Aktieselskab, som indledede en regelmæssig Dampskibsfart paa England og derhen føre ej alene stort Kvæg, men levende Kalve, Faar og *Svin* samt endelig ogsaa *Smør* og *Flæsk*. Saavidt Nathanson.

Ogsaa fra *engelsk* Side fik man nu Øje paa de Fordele, der maatte kunne flyde af en direkte Forbindelse med Danmark via Vestkysthavnene, og Agenter for Dampskibsselskaber i England begyndte at berejse de større jyske Købstæder. Det lykkedes da ogsaa 1849 at etablere en regelmæssig Dampskibsfart mellem Hjerting og Limfjorden paa den ene Side og Lowestoft paa den anden Side. Vejforholdene i Jylland var imidlertid den Gang saa umaadelig slette, at det kun var med yderste Besvær, man kunde faa transporteret Kvæget til Udskibningshavnene, og ganske naturligt kom man derfor ind paa *Jernbanepaner*. Navnlig lykkedes det Dr. C. M. Poulsen og Frederik Klee at samle stor Opmærksomhed fra hele Landets Side om en Plan til et fuldstændigt Jernbanenet over Danmark og Slesvig, som de nævnte Mænd fremsatte i en 1850 udkommen Piece.

Christian Marcus Poulsen var født i Aalborg 1818, bestod som ungt Menneske Pharmaceut-Eksamenen med Udmærkelse, kastede sig derpaa over Naturvidenskaberne og foretog med offentlig Understøttelse en Række udenlandske Studierejser; paa en af disse fik han Doktorgraden i Heidelberg for en Afhandling om Galvanisme. Efter at være kommet tilbage her til Landet tog han Ansættelse paa Rødding Højskole i 1845 for derigennem at realisere sin Yndlingstanke: at indføre Naturvidenskaberne i Folkeoplysningens Tjeneste. 1848 traf Oprøret ham i Altona, hvor han 1846 var blevet ansat som Fabrikkontrollør for Hertugdømmerne: det var under denne Virksomhed, han var traadt i Forbindelse med *Regnar Westenholz*, som da var Generalkonsul i London, og det var kommet til en frugtbar Tankeudveksling mellem de to Mænd. 1849 blev han efter sin Tilbagekomst fra Altona Repræsentant for Hjerting-Kredsen

i de tre første Rigsdage. — *Frederik Klee*, som var af russisk Afstamning, var Postmand. Han havde i 1842—43 berejst hele Landet med det Hverv at gøre Forarbejder til en Plan for en tidssvarende Omordning af Posttrafikken.

Grundtanken i den Plan, som disse to Mænd fremsatte, var at gøre Danmark til et Transitland for Handelen fra Vesteuropa til Østeuropa ved at føre nye Handelsveje over den jydsk-slesvigske Halvø — altsaa maatte man først og fremmest have *Tværbaner* i Retningen *Øst-Vest*. Derfor skulde i første Linie Kjøbenhavn-Roskilde Banen forlænges til Korsør, og derfra skulde der gaa Dampskibslinier til alle Landets vigtigere Steder for at samle Trafikken fra og til Kjøbenhavn, hvor en Frihavn skulde anlægges. — Foruden den nævnte Korsørbane skulde der lægges en Linie fra Flensborg til Husum og fra Aarhus over Viborg til Hjarbæk ved Limfjorden. Herfra skulde der saa udgaa en Dampskibslinie til England. — Ligeledes skulde der i samme Retning føres en Bane gennem Fyen til Snoghøj og videre paa den anden Side af Lillebælt fra Kolding til Hjerting.

Disse tre Tværbaner tænktes saa forenede ved en jydsk Længdebane fra Aarhus til Flensborg over Skanderborg, Horsens, Vejle, Kolding, Christiansfeld, Haderslev og Aabenraa.

Tendensen var saaledes at give hele vor Handel en Retning *fra Vest til Øst*, og denne Tanke fandt efter Krigen en mægtig Sangbund. I hvor høj Grad maatte det ikke virke tiltalende saaledes at faa knyttet de *danske* Dele af Riget sammen »med Jernbaand«, saa meget mere som man naturlig maatte se skævt til en altfor intim Forbindelse mellem det tyske Holsten paa den ene Side, Jylland og Nordslesvig paa den anden Side. Hertil kom det militære

Hensyn, at i Tilfælde af fremtidig Krig maatte det hindres, at Fjenden øjeblikkelig oversvømmede Jylland, og der maatte altsaa Øst fra hurtigt kunne føres Tropper til Slesvig. Men fremfor alt vilde Gennemførelsen af den Klee-Poulsenske Plan »paa det klareste vise Slesvigs Beboere, at deres Interesser paa det nøjeste er knyttede til Danmark.«

Til en Begyndelse var det Synd at sige, at denne saa lidt som andre Jernbaneplaner slog an i den brede Befolkning, overhovedet udenfor de nationalliberale Kredse, hvis levende nationale Interesse og Fremskridtsiver naturlig lettede dem Forstaaelsen af dette Samfærdselsmiddels store Fremtidsbetydning. Navnlig satte Smaastads- og Smaaborgerfølelsen sig hurtigt imod disse Projekter: man var bange for, at Jernbanerne vilde »løbe bort med vore Kunder« — hvorledes skulde dette vel kunne blive andet end Middelstandens Ødelæggelse og Ruin?

De jyske Landbrugere viste større Forstaaelse, men følte dog deres Interesse snevert begrænsede til den Længdebane *fra Nord til Syd*, der i den Klee-Poulsenske Plan kun var tænkt som en Supplering til det hele *Tværbanesystem*. De jyske Bønder fandt det imidlertid lidet stemmende med Halvøens Særinteresser at se deres Handelsvej tvunget Øst paa i Stedet for Syd paa til det vante Afsætningssted: Hamborg — det vilde jo dog kun, mente man, »ødelægge Jylland til Fordel for Kjøbenhavn.«

Helt omvendt interesserede man sig i Regeringskredse for en Jernbanepolitik, der netop gjorde Kjøbenhavn til Rigets største By, dets egentlige Centralpunkt. Derfor holdt man paa Tværbane-Tanken, saa meget mere som man saavel af strategiske som af nationale Grunde nærede Betæneligheder overfor Længdebane-Projekterne.

Allerede i Maj 1844, da man havde tilladt Industri-

foreningen at overlade sin Koncession paa Eneret til at anlægge en Jernbane mellem Kjøbenhavn og Roskilde til det nydannede saakaldte Sjællandske Jernbaneselskab, var der samtidigt givet Tilsagn om Koncession paa Eneret til Banens Forlængelse til Korsør, eventuelt med Sidebaner til Kallundborg og Sjællands Sydkyst. Betingelserne for dette Tilsagns Opfyldelse blev imidlertid ikke overholdt fra Selskabets Side, men i 1850 indgav det Ansøgning om Koncession paa Forlængelse af Banen fra Roskilde til Korsør, hvilket Anlæg det imidlertid kun mente sig i Stand til at gennemføre, naar der tilstodes Selskabet en Statsgaranti for 4 pCt. Rente af saavel et Beløb paa $1\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. af den til Anlæg af Kjøbenhavn-Roskildebanelen anvendte Sum som af den til det nye Baneanlæg fornødne Kapital, ialt dog ikke over $6\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. Denne Idé med en Rentegaranti var i Overensstemmelse med Datidens Tankegang: man var just paa dette Tidspunkt kommet ind paa denne Form for Opmuntring til Jernbaneanlæg som en bekvem og naturlig Maade til at spænde den private Spekulation for Statsinteressernes Vogn. Da nu netop den daværende Finansminister Sponneck var meget modtagelig for Ideer, som var paa Moden, var han let at vinde for Planen, og han gennemførte da ogsaa i Februar 1852 en Lov om Eneret paa Anlæg og Drift af Roskilde-Korsør Banen for 100 Aar og en Statsgaranti af 4 pCt. Rente paa en Kapital af ikke udover 5 Mill. Rdl. Den nye Bane blev aabnet for Driften den 27. April 1856 og blev altsaa det første Led i det øst-vestlige Tværbanesystem.

Korsørbanen blev gennemført under stærk Modstand fra jydsk Rigsdagsmænds Side. Paa vore første Rigsdage spillede den saakaldte »Jydske Club« af jydsk Rigsdagsmænd af alle Partier en ikke ringe Rolle. Dennes Syn

paa Jernbanespørgsmaal var netop ensidig bestemt af lokalpatriotiske Hensyn. Stærkest gav Geert Winther dette Standpunkt Udtryk i den bekendte Ytring: »Faar Jylland ingen Jernbaner, gaar det til Grunde og kan i Længden ikke være tjent med at blive styret sammen med det øvrige Land« (!).

Under Trykket af den almindelige Hældning til den vest-østgaaende Tendens mente man imidlertid foreløbig at burde give Sagen den Vending, at det vigtigste var en Dampskibsforbindelse med England — hvorfor Clubben spøgvis blev kaldt »Foreningen af jydsk Stude og Dampskibe«. Selv om imidlertid Dampskibsruuten blev skudt i Forgrunden, mærkede man dog imidlertid Absicht'en, thi som Fødelinier til en saadan fordredes Hovedbanerne trukne fra Nord til Syd, helst bort fra og udenom de jydsk Købstæder.

Paa dette Tidspunkt, i Begyndelsen af Halvtredserne, dukkede nu for første Gang den Mand op, som har spillet saa stor en Rolle i dansk Jernbanevæsens Historie, *Sir Morton Peto*, hvem det var lykkedes Regnar Westenholz og C. M. Poulsen at interessere for danske Forhold: det Interessentskab, hvis Hovedmand Peto var, ejede netop London-Lowestoft Banen, og det var derfor ejheller unaturligt, at han var interesseret i at tilføre denne sin Bane Trafik Øst fra over Danmark. I 1852 androg han den danske Regering om Koncession paa den saa længe omstridte Bane fra *Flensborg* over Husum til *Tønningen*. Den blev ham tilstaaet under 8. September s. A., hvorefter Banen blev anlagt i Løbet af 3 Aar. Dette blev altsaa Tværsystemets andet Led. Kort efter denne Koncessions Erhvervelse indgav han Forslag til at forsyne Sønder- og Nørrejylland med et Banenet, der i Zig-Zag skulde gaa op over Halvøen, nemlig fra Flensborg til Ballum, hvor der skulde

anlægges en Havn, og derfra skraat mod Nord til Aarhus, videre fra denne Stad mod Nordvest til Viborg og endelig mod Nordøst til Aalborg og ved en Bro over Limfjorden videre til Frederikshavn, som skulde danne Udgangspunktet for en Trafik mod Nord og Nordøst (Norge og Sverige). Det hele Banenet inclusive den sydslesvigske Bane skulde koste ca. 3 Mill. £, en Kapital, Peto vilde skaffe, mod at Staten for den nordligste Fjerdedel, nemlig Strækningen fra Viborg til Frederikshavn, der kalkuleredes til ca. 800,000 £. paa et nærmere bestemt Aaremaal skulde overtage en Garanti for 4 pCt. Rente. Nærmere Forhandlinger aabnedes nu mellem Regeringen og Peto, men da derpaa de nærmest følgende Aar den politiske Strids Bølger kom til at gaa højt, blev det for den konservative Regering nødvendigt at tage et stærkt Hensyn til de jydsk Venstrebønder, og desuden var Sponneck selv personlig stemt for at føre den nørrejydske Bane op langs Østkysten, medens Krigsministeriet som en ufravigelig Betingelse fastholdt, at Banen skulde føres igennem eller tæt forbi Fredericia Fæstning. Da Bang var blevet Indenrigsminister, kom denne Kompromis'ets Mand ind paa den Tanke, at den jydsk Bane vel burde blive en Længdebane, men samtidig ogsaa en Tværbane. Da nu tilmed den store Konjunktur i Femtiaarene jog alle Materialiepriser i Vejret og gjorde Penge dyre, brast efterhaanden alle Forudsætningerne for Petos Jernbaneplaner, saa at man fra begge Sider mente at burde stille sig afventende — man nøjedes da foreløbig med at lade det danske Ingeniørkorps foretage de nødvendige Nivellerings- og andre Forarbejder, ligesom ogsaa at foretage omfattende Forundersøgelser over de tekniske Vanskeligheder ved de forskellige Linier. Man blev herefter klar over, at Anlægget af en Østbane i Jylland fra Vamdrup til

Frederikshavn, berørende alle Østkystens Købstæder, i alt vilde koste 21³/₄ Mill. Rdl., hvad der den Gang var grumme mange Penge. Indenrigsminister Bang veg da ogsaa tilbage for at lade Staten paatage sig en saadan Udgift og besluttede sig til foreløbig at nøjes med en Bane, der forbandt det vestlige Limfjordsbassin med Aarhus og Randers, altsaa en tredie Tværbane. Dette lykkedes ogsaa — ved Lov af 4. April 1857 fastsloges det, at der skulde føres en Bane fra Aarhus over Viborg til et Punkt ved Venøbugten eller Holstebro med en Forbindelsesbane til Randers. Det engelske Ingeniørfirma Peto, Brassey & Betts fik i Henhold hertil under 29. Oktober 1859 Koncession paa denne Bane, som kom til at gaa fra Aarhus over Langaa, med Sidebane til Randers, videre fra Langaa til Viborg og endelig fra Viborg til Struer. Kongerigets Finanser garanterede for denne Bane en aarlig Rente af 4 pCt. af en Anlægs kapital paa 8 Mill. Rdl. fra den Tid, da den hele Bane var fuldført. Disse Banestrækninger aabnedes først for Driften i Aarene 1862—1865.

Med dette Anlæg havde Tværbane-Princippet vundet en ny Sejr, idet man tænkte sig Banen suppleret med en Dampskibslinie mellem Aarhus og Korsør — men til Gengæld var det jo ogsaa, som det rigtigt blev sagt: den »jydskeste« af Vest-Øst-Systemets Baneprojekter indenfor Kongeriget, som det saaledes var lykkedes de Nationalliberale at faa gennemført. Og det blev i denne Omgang Systemets sidste Sejr. Over en halv Snes Aar skulde hengaa, inden det omsider lykkedes en Mand, der stod de Nationalliberale fjernt, nemlig Estrup, at løse Havnespørgsmaalet ved Jyllands Vestkyst ved Anlæget af Esbjerg Havn samt af den sydlige Tværbane hertil og Forbindelsen fra Esbjerg Nordpaa med den i 1857 skabte nordlige Tværbane. .

om det fra Fremstillingen i forrige Del vil erindres, var Gyldighedsfristen for *Toldremissions*-Forordningen af 27. Marts 1844 sat til Udgangen af 1848, idet man fra Myndighedernes Side nærmest betragtede denne Foranstaltning som et Eksperiment eller en Slags foreløbig Hjælp til Handelsstanden for at bringe dennes Evne til Selvhjælp ud over et dødt Punkt. I Efteraaret 1848 var imidlertid Situationen saaledes, at Forholdenes ekstraordinære Karakter vilde gøre det betænkeligt med eet at borttage denne Hjælp, ligesom ogsaa Krigsforholdene havde gjort Bedømmelsen af, hvorvidt man herigennem kunde være naaet, fuldkommen usikker. Generaltoldkammeret og Commerce-Collegiet henvendte sig derfor i Skrivelse af 11. September til Grosserer-Societetets Komite og forlangte dens Betænkning om, hvorvidt den nævnte Plakat af 27. Marts 1844 burde uforandret vedblive eller modificeres, og i sidste Fald hvorledes, i hvilken Henseende man henledte Opmærksomheden specielt paa Spørgsmaalet om, hvorvidt det maatte være tilraadeligt i Stedet for den hidtil tilstaaede Remission af 25 pCt. i Told og Sportler at afkorte Sundtolden i Indførselstolden paa alle oversøiske Produkter, som direkte fra oversøiske Steder tilførtes Toldterritoriet indenfor Sundtoldlinien, uden nogen Belingelse angaaende de disse Varer hidbringende Skibes tidligere Udklarering herfra. I sit Svar betonedes Komiteen,

at de samme Grunde, som i sin Tid talte for og bestemte Regeringen til at indrømme hin Begunstigelse for den transatlantiske Handel, endnu havde fuld Gyldighed. Indrømmelsen af Remissionen havde faktisk bidraget i meget høj Grad til at oplive Handelen med og Skibsfarten paa transatlantiske Steder, medens der forud saa godt som ingen oversøisk Handel havde fundet Sted med Undtagelse af paa Dansk-Vestindien. Den stadige Tiltagen af de direkte Tilførsler var desuden Borgen for, at Udviklingen var i heldig Gænge. I 1842, da den første provisoriske Plakat om Remissionen udkom den 14. April, var der i den oversøiske Importhandel kun beskæftiget et Antal af 10 Skibe med en Læstedrægtighed af 1136 Cl., hvorimod Antallet nu var 51 med 5,627 $\frac{1}{2}$ Cl. Efter Komiteen bekendte Data udgjorde endvidere i 1842 den hele direkte Tilførsel af Kaffe kun ca. $\frac{1}{2}$ Mill. Pund, medens den i 1846 allerede havde beløbet sig til henved 3 Mill. Pund med Remission, og et ikke ubetydeligt Kvantum uden Remission, saaledes at man sikkert i alt kom op paa en samlet Tilførsel af denne Vare paa ca. 4 Mill. Pund aarlig. Den direkte remissionsberettigede Tilførsel af fremmede Sukkere beløb sig i 1844 kun til 860,000 Pund, men i 1846 til ca. 4 $\frac{1}{2}$ Mill. Pund. Den betalte Remission havde i 1846 beløbet sig til 92,000 Rdl., hvoraf imidlertid de 45,000 var Betaling for fra St. Croix indførte ca. 10 Mill. Pund Sukker; der var saaledes tilbage et Beløb af ca. 47,000 Rdl., men deroverfor stod de forøgede Toldindtægter, som Staten havde faaet ved den direkte oversøiske Handel, uafhængig af Handelen med Dansk Vestindien, og som bestod i et Sundtoldbeløb af 16,500 Rdl. og en større Indtægt af Laste- og Fyrpenge, der kunde anslaaes til mindst 7,000 Rdl. i 1846. Allerede herved dækkedes omtrent Halvdelen af den udbetalte Re-

mission, og hertil kom saa yderligere, som nævnt, den ikke uvæsentlige Toldindtægt af et større Kvantum Varer, endog uanset hvad der var foranlediget ved den forøgede *Konsum!* Dennes Forsyning var nemlig nu gaaet over Kjøbenhavn, hvor det var let for Toldvæsenet at organisere et strengt Opsyn, medens det tidligere fra Hamborg til mange smaa Søstæder rundt omkring i Landet indførte Kvantum delvis var blevet unddraget Toldvæsenets Opmærksomhed. Nu var Komiteen imidlertid ikke blind for, at det saa betydelige og glædelige Opsving, som Kjøbenhavns transatlantiske Handel havde taget, med nogen Føje kunde tilskrives de i de sidste 5 Aar gunstige Konjunkturer, men man kunde dog ingenlunde indrømme, at Resultaterne paa Grund heraf vilde have vist sig lige saa gunstige, som hvis Remissionen ikke var blevet givet. Desuden var det saa, at den ene Forretning ledte til den anden, og saaledes havde ogsaa de oversøiske Forretninger, som nød godt af Remissionen, ført til andre oversøiske Foretagender, hvor ingen Remission i Tolden fandt Sted. Angaaende den i Forbindelse med Importhandelen staaende Eksporthandel skulde Komiteen pege paa, at Udførslen af Trævarer, Stenkul og Mursten var tiltaget betydeligt i de sidste 5 Aar.

Hvad angaar de tilføjede Betingelser for Remissionens Ydelse i Henseende til de herfra udgaaende Skibes Last, havde vel Komiteen i sin Tid været imod disse, men da alt var gaaet godt, ønskede man for Tiden ikke nogen Modifikation heri. Naar endelig Collegiet havde stillet i Udsigt Muligheden af en Godtgørelse af Sundtolden af alle Varer, som genudførtes herfra, eller i det mindste af saadanne, som udførtes til Steder beliggende Nord for Helsingør, saa kunde Komiteen ikke nægte, at dette havde overrasket den i Betragtning af den hidtidige deciderede

Modstand, som dette Komiteens Ønske havde mødt, og den maatte altsaa herefter tro, at Collegiet nu mente at kunne bortrydde de Vanskeligheder, som dengang syntes det uoverstigelige. Ikke desto mindre kunde Komiteen ikke for Tiden tilraade en Forandring som den antydede, da der paa den ene Side ikke var nogen Nødvendighed for i Anledning af den foreliggende Sag at røre ved Sundtolden, hvad der jo altid kunde have sin farlige Side, og paa den anden Side den Begunstigelse, som man havde fundet, at den oversøiske Handel burde nyde, jo nu allerede var blevet ordnet paa en hensigtsmæssig Maade, hvorhos den Erstatning, som vilde tilflyde de Handlende ved Refundering af Sundtolden, ingenlunde vilde ækvivalere det Beløb, som ved Remissionen tilflød samme.

Komiteen maatte derfor erklære sig for, Remissionsanordningen forblev *uforandret* i Kraft, men da det altid medførte nogen Vaklen, som kun kunde virke skadeligt for Handelen, naar Forandringer for ofte foretoges, maatte den tillige foreslaa, at Gyldigheden blev sat til 10 Aar.

Det sidste vilde Collegiet imidlertid paa ingen Maade gaa ind paa og nøjedes derfor med at udvirke en Bekendtgørelse af 21. December 1848 om foreløbig Forlængelse af Remissionsbestemmelserne for et Aar, altsaa til Udgangen af 1849. Forinden dette Tidspunkt var naaet, forlængede en foreløbig Lov af 3. December 1849 yderligere Gyldigheden af Plakaten af 27. Marts 1844 til ultimo Marts 1850, hvorefter en Lov af 29. Marts s. A. endyderligere forlængede Fristen til Udløbet af 1851.

Under 30. August sidstnævnte Aar henvendte dernæst Finansministeriet, hvori Generaltoldkammeret og Commerce-Collegiet var gaaet op, sig til Komiteen og udbad sig dens Mening om den Handelspolitik, som for Fremtiden maatte

være at følge med Hensyn til Toldremissionen, eventuelt om denne burde forlænges efter 31. December 1851 eller bringes til Ophør.

I sit Svar, som blev afgivet 24. Oktober s. A., udviklede Komiteen, hvorledes blandt de Grunde, som i sin Tid havde foranlediget Remissionens Indførelse, ogsaa havde været den, at for at bringe den tabte oversøiske Handel tilbage maatte der gives en ligefrem Impuls i saa Henseende, da alle Forudbetingelser for en saadan Handel, navnlig de fornødne Forbindelser, fuldstændig manglede, og enhver Begyndelse maatte være forbunden med Vanskelighed og Opopfrelse. Det turde nu ikke nægtes, at hvad man i saa Henseende havde tilsigtet, virkelig var blevet opnaaet, men alligevel maatte man holde paa Remissionens uforandrede Bestaaen, da netop i den seneste Tid Forholdene havde udviklet sig saaledes, at der var opstaaet nye Vanskeligheder for den transatlantiske Handel, idet den nys etablerede Dampskibsfart mellem England og Vøstkysten af Jylland saavel som den nye Jernbane mellem Hamborg og Lybæk kunde ventes at ville paaføre Kjøbenhavn en ny og stærk Konkurrence, stærkere og farligere end den, der hidtil havde bestaaet. Hvis man derfor nu vilde hæve Remissionen, vilde den oversøiske Handel, uagtet den var kommen saa godt i Gang, utvivlsomt derved faa et saadant Stød, at man maatte befrygte, den vilde forsvinde ligesaa hurtigt, som den var kommen. Naar desuden Regeringen havde gennemført Loven af 29. Marts 1850 om Remissionsanordningens Forlængelse endnu et Aar, og dette væsentligst var sket under Hensyn til det ønskelige i, at ogsaa Slesvigerne paa Rigsdagen kunde komme til at ytre sig om en Sag, der i saa høj Grad interesserede dem, saa var jo desto værre dette Hensyn uforandret tilstede. Desuden syntes

Øjeblikket til at tilvende Danmark en betydelig Del af den Handel paa de indenrigske og særlig de slesvigske Havne, som tidligere næsten udelukkende var drevet af Hamborg, under nærværende Forhold gunstige, men Betingelsen var, at det ved Remissionen gjordes Danmark muligt at udholde Konkurrencen med Hamborg, hvorhos det ogsaa i politisk Henseende maatte synes højst ønskeligt at skabe en saa stor Samhandel som muligt mellem Danmark og Slesvig for i materiel Henseende at knytte begge Landsdele sammen saa meget som muligt, »thi de materielle Baand er dog de, der binder stærkest«.

Den Omstændighed, udviklede Komiteen videre, at man netop nu i Sverige stod i Begreb med at hæve Remissionen, kunde maaske synes Regeringen at tale for dens Ophævelse ogsaa her, men ved nærmere Undersøgelse kom man netop til det stik modsatte Resultat. Ligesom det nemlig vilde være i Hamborgernes Interesse, om Remissionen hævedes her, saaledes vilde det blive til Danmarks Fordel, naar Remissionen blev hævet i Sverige, thi da vilde der aabnes os en ikke ringe Afsætning af Kolonialvarer til den os nærmest liggende sydvestlige Del af Sverige, der omsider vilde blive et naturligt Opland for Kjøbenhavn, og netop *straks* at bemægtige sig denne Handel, inden den kom i Hamborgernes Hænder, vilde være af højeste Vigtighed. Man kunde vel sige, at Kjøbenhavn, ogsaa uden Remissionens Vedbliven, maatte kunne erhverve sig denne Handel med Sverige, da Remissionen jo ingen Lettelse gav Transit-handelen som saadan, men en saadan Paastand vilde Komiteen benægte Rigtigheden af; thi for at kunne trække en Handel til sig, udfordres der, at man kan byde sine Kunder et stort Udvalg, med andre Ord, at der forefindes et stort og velassorteret Lager, men et saadant vil i Reglen kun

findes der, hvor en stadig og betydelig Afsætning kan ventes, og til paa den ene Side at forskaffe store Lagre og paa den anden Side en betydelig Afsætning hjalp dog uimodsigeligt Remissionen fremfor alt. Dels var den Drivfjeder til at gøre Forretninger, dels sikrede den Afsætning til Forbruget i Danmark og Slesvig, og tabtes nu denne, hvad der ufejlbarligt vilde blive Tilfældet, hvis Remissionen ophævedes, vilde Forraadet af Kolonialvarer hersteds blive saa ubetydeligt, at den forventede Handel med Sverige derigennem for Størstedelen gik tabt.

Komiteen vilde derefter paa det kraftigste anbefale Remissionsanordningens Opretholdelse i 8 Aar uforandret.

Hertil knyttede L. N. Hvidt det Mindretalsvotum, at han ingenlunde hverken ved de Begivenheder, der i de sidste 10 Aar var indtruffet, eller ved de Resultater, man havde villet uddrage af disse Begivenheder, havde fundet sig foranlediget til at forandre sin tidligere offentlig udtalte Mening om Hensigtsmæssigheden af den Foranstaltning, der var blevet truffet ved Plakaterne af 14. April 1842 og 27. Marts 1844, og endnu mindre kunde anse det i og for sig for at være rigtigt, at en saadan Beskyttelse, der nu allerede havde bestaaet i henimod 10 Aar og saaledes maatte have opfyldt det dermed tilsigtede Øjemed, fremdeles blev opretholdt, især da den utvivlsomt vilde tjene til at indskrænke den højst vigtige Handelsforbindelse med *Storbritannien*, som Regeringen jo netop søgte at fremme. Han pegede imidlertid til Slut paa den Omstændighed, at der ikke under de nuværende Forhold kunde gives det slesvigske Folk, hvis Mening om denne Foranstaltning tidligere var blevet hørt, Lejlighed til at gøre sin Stemme gældende, og dette ansaa han for at være af den Vigtighed, at ethvert andet Hensyn derfor burde vige. Som en Følge deraf kunde

ogsaa han tilraade, at Foranstaltningen midlertidigt vedblev, indtil disse Forhold havde forandret sig.

Paa Forslag fra Finansministeren forlængede derefter en Lov af 31. December 1851 Remissionsbestemmelsernes Gyldighed til Udløbet af Marts 1853.

Allerede et halvt Aar forinden dette Tidspunkt var naaet, forelagde Finansminister Spønneck den 9. Oktober 1852 Landstinget et Udkast til Lov, hvorved sidstnævnte Lov forlængedes til Udløbet af Marts 1854, og selve Remissions-Spørgsmaalets Afgjørelse saaledes atter udsattes indtil videre.

Ligesom de foregaaende Forlængelseslove motiveredes dette Forslag med Henvisning til den store Interesse, som dette Spørgsmaal havde for *Flensborg*, hvis Mening derfor burde oppebies: traf man nu en ensidig Afgjørelse for Kongerigets Vedkommende, maatte den nødvendigvis virke tilbage paa Slesvig, men Slesvigs Stænderforsamling blev, i Henhold til »Aftalerne i 1852«, først genoplivet i August 1853 og kom for første Gang efter Krigen til at træde sammen et Aar efter det her omhandlede Tidspunkt (5. Oktober 1853).

Udkastet indeholdt kun de faa nødvendigste Linier, men var iøvrigt ledsaget af nogle højst interessante statistiske Oplysninger om Toldremissionens Virkninger i Aarene 1848—52. Af disse fremgaar det, at den direkte Import til Kjøbenhavn fra oversøiske Steder af de vigtigste remis-sionsberettigede Varer havde været:

DIREKTE IMPORT AF DE VIGTIGSTE OVERSØISKE REMISSIONS-
BERETTIGEDE VARER TIL KJØBENHAVN:

	1848	1849	1850	1851	1ste Halvaar 1852
Kaffe	4,4 Mill. Pd.	9,3 Mill. Pd.	4,5 Mill. Pd.	9,1 Mill. Pd.	4,4 Mill. Pd.
Ris	0,9 —	—	0,4 —	1,1 —	0,7 —
St. Croix Sukker . . .	8,0 —	8,8 —	7,2 —	10,6 —	3,2 —
Andre Sukkere	8,4 —	6,8 —	11,4 —	9,7 —	7,6 —

DEN VED REMISSIONEN BETINGEDE EKSPORT TIL OVERSØISKE
STEDER FRA KJØBENHAVN:

	1848	1849	1850	1851	1ste Halvaar 1852
Brød	2,303,000 Pd.	2,755,000 Pd.	2,679,000 Pd.	1,670,000 Pd.	516,000 Pd.
Kød og Flæsk	3,900 Lpd.	5,000 Lpd.	13,500 Lpd.	10,800 Lpd.	4,600 Lpd.
Sild	2,800 Td.	1,300 Td.	600 Td.	700 Td.	12 Td.
Andre Fisk	101,000 Pd.	36,000 Pd.	291,000 Pd.	817,000 Pd.	72,000 Pd.
Talg og Lys	23,000 -	18,000 -	34,000 -	37,000 -	8,000 -
(Talg og Lys fra Flensborg)	(38,000 -)	(124,000 -)	(107,000 -)	(145,000 -)	(—)
Smør	5,900 Lpd.	6,100 Lpd.	6,500 Lpd.	4,000 Lpd.	2,400 Lpd.
Øl og Eddike	78,000 Pott.	76,000 Pott.	93,000 Pott.	90,000 Pott.	18,000 Pott.
Mur- og Tagsten ..	515,000 Stk.	446,000 Stk.	651,000 Stk.	443,000 Stk.	181,000 Stk.
(Mur- og Tagsten fra Flensborg)	(38,000 -)	(194,000 -)	(202,000 -)	(459,000 -)	(—)
Jern, Staal og Kobber uforarb. og i Arbejde	343,000 Pd.	750,000 Pd.	872,000 Pd.	1,100,000 Pd.	51,000 Pd.
Manufakturvarer ..	56,000 -	69,000 -	43,000 -	46,000 -	16,000 -
Tovværk	166,000 -	94,000 -	102,000 -	245,000 -	26,000 -
Olie	12,100 -	10,300 -	9,800 -	20,500 -	3,300 -
Patentgødning	28,000 Lpd.	42,000 Lpd.	40,000 Lpd.	28,000 Lpd.	333 Lpd.
Trælast	115,000 Kbf.	126,000 Kbf.	95,000 Kbf.	161,000 Kbf.	39,000 Kbf.
Stenkul	20,000 Td.	28,000 Td.	21,000 Td.	32,000 Td.	6,000 Td.

ANTALLET AF SKIBE, DER HAR VÆRET BESKÆFTIGEDE I OVERSØISK FART:
FOR INDGAAENDE TIL KJØBENHAVN:

	1848		1849		1850		1851		1ste Halvaar 1852	
	Antal	Commercelæster	Antal	Commercelæster	Antal	Commercelæster	Antal	Commercelæster	Antal	Commercelæster
danske ...	57	5,861	60	6,511 ^{1/2}	56	6,384 ^{1/2}	71	7,821 ^{1/2}	34	4,028
fremmede .	4	549	4	486	3	485 ^{1/2}	4	563	3	481 ^{1/2}
tilsammen.	61	6,410	64	6,997 ^{1/2}	59	6,870	75	8,384 ^{1/2}	37	4,509 ^{1/2}

FOR UDGAAENDE FRA KJØBENHAVN:

	1848		1849		1850		1851		1ste Halvaar 1852	
	Antal	Commercelæster	Antal	Commercelæster	Antal	Commercelæster	Antal	Commercelæster	Antal	Commercelæster
danske ...	44	5,079	46	4,189	55	6,290 ^{1/2}	73	8,225	17	1,922 ^{1/2}
fremmede .	18	1,868	19	2,085	12	1,252	11	1,626 ^{1/2}	3	266 ^{1/2}
tilsammen.	62	6,947	65	6,274	67	7,542 ^{1/2}	84	9,851 ^{1/2}	20	2,189
Bestuvning.		3,705		5,412		5,775		6,672		1,306

DET HÆVEDE REMISSIONSBELØB I KJØBENHAVN:

1848	131,760 Rbd.	74 β
1849	114,012	— 95 -
1850	86,409	— 30 -
1851	79,159	— 95 -
1ste Halvaar 1852	38,743	— 53 -

I Løbet af faa Dage gik Forslaget uden Omtale gennem alle tre Behandlinger i Landstinget. Den 26. Oktober 1852 kom Sagen til første Behandling i Folketinget, hvor *Alfred Hage* ganske kort udtalte sig for Ønskeligheden af et Udvalgs Nedsættelse. Udvalget kom til at bestaa af *Kayser, Suenson, Poulsen, Rée* og *Alfred Hage*.

I den politisk saa bevægede Rigsdagssamling 1852—53 — hvor Tronfølgeloven og Spørgsmaalet om Toldgrænsens Flytning til Elben forelaa til Afgørelse — var *Madvig* bleven valgt til Folketingets Formand. Han opfattede denne Stilling paa en Maade, som i høj Grad vilde forbyde en moderne Rigsdagsmand, og som da ogsaa Gang paa Gang blev skarpt paataalt i »Fædrelandet« — nemlig nærmest som en Skolemesters overfor sine Børn, ganske vist Børn i en højere Klasse, som man ikke ligefrem kunde revse, men dog skyldte ved forefaldende Lejlighed faderligt at formane. Saaledes vaagede han over, at Udvalgene arbejdede; medens i vore Dage en Udvalgsformand er fuldstændig suveræn, ses man dengang, da de parlamentariske Former endnu var saa lidet fæstede, skikkeligt at have fundet sig i at modtage Vink fra Tingets Formand om Udvalgsarbejdets Paaskyndelse. Da det nu i dette Tilfælde sikkert var den almindelige Mening i Rigsdagen, at det af *Sponneck* forelagte Lovforslag om Sagens foreløbige Udskydelse, indtil Forholdene i Slesvig afklaredes, burde vedtages glat uden

Realitetsbehandling — hvad der jo ogsaa havde faaet sit Udtryk i den Stilling, Landstinget allerede havde taget —, har Madvig formodentlig følt sig særlig piqueret over, at Alfred Hage ikke alene havde faaet dette lille Lovforslag paa tre Linier henvist til et Udvalg, men at dette ogsaa under hans Ledelse lod den ene Uge hengaa efter den anden uden at afgive Betænkning, skønt Sagen dog syntes klar og ligetil. Til Alfred Hage havde nu desuden Madvig et godt Øje, følte sig aabenbart irriteret over hans Suffisance og greb ofte en Lejlighed ved Haarene til at afbryde ham under Debatten i Salen. Han tillod sig derfor nu som Formand »flere Gange« at »minde« Hage om, at »man« ventede paa Betænkningen. Tilsidst »turde« efter sin egen (let humoristiske) Fremstilling Alfred Hage »ikke opsætte det længer« og sammenkaldte derfor Udvalget til et afsluttende Møde Lørdag Morgen den 11. December (1852). Her forelagde han sit Udkast til Betænkning, men det viste sig da, mod hans Forventning, at to af Udvalgets Medlemmer i et Par Punkter havde en afvigende Mening og ønskede denne gjort gældende. Hage gjorde da opmærksom paa, hvor utaalmodig Formanden havde vist sig, og at han som Følge deraf var fast bestemt paa lige fra Mødet at gaa op i Rigsdagens Trykkeri og aflevere, hvad der var færdigt — blot at han et Par Steder rettede »Udvalget« til »Flertallet« —, saa maatte de Herrer af Mindretallet selv sørge for at bringe senere paa Dagen, hvad de ønskede tilføjet, saaledes at Betænkningen i hvert Fald kunde blive omdelt Mandag den 13. — »jeg tør nemlig ikke«, sagde han, »lade mig se af Formanden, før Betænkningen er afleveret«!

Nu skulde det imidlertid til Hages Uheld hænde, at medens Mindretallet smølede med at afgive sine Bemærkninger, arbejdede Rigsdagens Trykkeri og Bureau med saa

djævleblændt en Hast, at Betænkningen blev rentrykt og omdelt op ad Dagen, saaledes at *C. A. Broberg* ikke alene kunde faa fat paa den, men endog samme Aften i »Berlingske Tidende« gøre den til Genstand for Omtale. Som en Høg paa sit Byttele slog han ned paa denne Torso af en Betænkning — en ensidig Flertalsbetænkning, der i sin ydre Form agerede en Udvalgsbetænkning!

Brobergs Artikel begyndte saaledes: »Vi har da nu faaet en Betænkning fra det Udvalg, som Folketinget har nedsat i Anledning af Forslaget om Remissionens Forlængelse paa et Aar, hvilken Betænkning jeg anser det for hensigtsmæssigt noget nærmere at drøfte. Samme har fra Formens Side den Besynderlighed, at den taler om Flertallets Forslag, men indeholder intet Forslag fra Mindretallet, medens det dog ligefrem er i Sagens Natur og ogsaa hidtil altid er blevet fulgt, at et Flertals og et Mindretals forskellige Forslag paa een Gang kommer i Trykken; men Besynderligheden bliver endnu større, naar man ser, at Flertallets Forslag ogsaa er underskrevet af Mindretallet, thi det er underskrevet af Udvalgets samtlige 5 Medlemmer. Dette maa naturligtvis være sket mod Mindretallets baade Vidende og Villie, og hvo bærer Skylden derfor? Ordføreren, Hr. Alfred Hage; thi det er Ordføreren, der skriver Betænkningen og besørger den trykt. Man har altsaa heri et Bevis paa den Agtelse, som Hr. Alfred Hage har for sine Kolleger i et Udvalg, naar disse er i Mindretal; han tager dem nemlig uden videre til Indtægt for Flertallet.«

Og derpaa fortsætter han med ikke mindre Skarphed: »Hvad nu selve Betænkningen angaar, da bærer den i enhver Henseende tydelige Spor af et mildest talt overfladisk, principløst Hastværksarbejde, thi ligesaa umotiveret Betænkningen er, ligesaa inkonsekvent og mangelfuldt er det

Lovforslag, deri stilles.« Og derefter følger en saare bedsk Kritik af begge.

Det er første, men bliver ikke sidste Gang, vi saaledes ser disse to fremragende Købmænd tørne offentligt sammen. Et personligt Modsætningsforhold imellem dem kommer Gang paa Gang til at paavirke Begivenhederne. I Betragtning af Datidens som oftest ret urbane Udtryksmaade i Polemik — heri saa heldigt adskillende sig fra vore Dages Knytnævefaçon og Bokserstød — har man Lov til at undre sig over den hidsige Tone i Brobergs Angreb, saa meget mere som Lejligheden unægtelig var lidt søgt: det har næppe været helt vanskeligt for Broberg at se, at der i Rigsdagens Bureau maatte være indløbet en Misforstaaelse af Hages Ordre. Hage tog det for sit Vedkommende ganske overlegent — da Sagen kom til Behandling om Mandagen, forklarede han, hvorledes det hele var gaaet til, og gjorde en solen Undskyldning —, hvorefter han »beklagede et tidligere æret Medlems Fraværelse, nemlig min højtærede Forgænger i Kjøbenhavns 2den Valgkreds, som saa meget har interesseret sig for denne Sag« — og denne Forgænger var netop ingen anden end Hr. Broberg! Den næste Gang, Hage kom til at staa overfor Broberg, var paa Valgtribunen ved Opløsningsvalget to Maaneder senere, den 26. Februar 1853, og her slog han sin Modkandidat med 514 Stemmer mod 440 — hvad der, som vi senere skal se, just ikke gjorde Broberg blidere stemt.

Hvor forskellige de to Mænd end var, saa var det dog vistnok *Ligheden* imellem dem, der af Broberg følte saarende. Begge opfattede de sig som Handelsmatadorer, begge mente sig at være i Verdensstil overfor den Aandstype, den akademiske, som sad i Højsædet. For Hage var Datidens grænseløse Beundring for den klassiske Dannelses

Indehavere kun et Skuldertræk værd: Staklerne kunde jo ikke tjene Penge! Hvor nær han end gennem Familieforbindinger kom til at staa den snævre nationalliberale Kreds, savnede han hos dens Mænd Englænderens Virkelighedsans og naturlige Sympati for det haandgribelige, det praktisk mulige, fremfor alt for *business*. Paa Grund af denne Mangel hos dem følte han sig som den i Forhold til dem overlegne, og med haanlig Skepsis fulgte hans kolde Øjne Gang paa Gang deres Færd. Han ydede villigt sin Medvirkning til deres Sejr over et i hans Øjne forbenet Embedsmandsvælde, hvis arrogante Holdning huede ham mindst ligesaa lidt som de yngre Akademikeres opblæste Selvtilfredshed eller det ikke mindre stødende og arrogante Aandshovmod, han mente at finde i den militære Højskoles Kreds, hos Mænd som Andræ. Naar Forretningshensyn og hans dermed snævert forbundne Frihandelsideer nu bestemte ham til alligevel at gaa i Spænd med sine nationalliberale Omgangsfæller, saa lystede det ham ogsaa at vise dem, hvilken vægtig og værdifuld Bistand han som den praktiske Mand, som Manden med de store Midler, som Verdensmanden, der vidste, hvorledes Menneskene skulde behandles, formaaede at yde dem: det er da netop ogsaa i disse Aar, han foranstaltede sine senere saa berømte *politiske Banketter* — en herhjemme ny og dristig, men unægtelig i Sammenspisningens klassiske Land særdeles virksomhedsfuld Maade at lave Politik paa.

Hermed kunde Broberg endnu ikke hamle op, til Trods for at han netop i disse Aar efter i 1852 ved Faderens Død at være blevet Enechef for Forretningen var stærkt i Færd med at erobre sig en overmaade fremtrædende Position i vor Handelsverden — han vilde vel heller ikke have følt Hages Sikkerhed overfor sine Gæster, manglede ogsaa

noget dennes *aplomb* i ydre Optræden. Paa den anden Side havde han Fordele, som fattedes Hage: han havde selv været Student, altsaa i sine første Ynglingeaar været med i Akademikernes Kreds, stod ikke fremmed overfor deres Syn og Tænkemaade, havde ovenikøbet et Stænk af ægte Videnskabelighed i sin Tænkning, som satte ham i Stand til at behandle Handelsemner med en vis Rationalitet. For Broberg var *Handel* hverken Sjakren eller Aager, endsige Bondefiffighed eller Pengepugeri, men en *fin Beregningens Kunst* — og naar en Sag fra Forretningslivets Omraade kom til Offentlighedens Drøftelse, trængte han ind i den med en lidenskabelig Energi for paa fuldstændigst mulig Vis at kunne gøre Rede for den. Hage yndede at lade det blive ved en lapset Omtrentlighed — endog, efter hvad der sagdes om ham af Samtidige, i sine Kontraktsafslutninger for, hvis Prisudviklingen ikke fik det Forløb, han var gaaet ud fra, mulig at kunne finde en eller anden bekvem Udvej i dette eller hint Udtryks Tvivlsomhed eller Tvetydighed. Broberg var derimod en grundig og nøjagtig Natur, som vilde til Bunds i enhver Sammenhæng og give sin Erkendelse klare og loyale Udtryk. Der var *Metode* i ham — og heri var maaske den dybeste Forskel mellem ham og Hage, der iøvrigt ligesom Broberg troede, at alt kunde *regnes ud*, men holdt sig til Hovedsummerne og tog paa Slump, fast bestemt paa at runde opefter i sin Favør: han var derfor uden Forstaaelse af Brobergs fanatiske Interesse for at faa Decimalerne med — just fordi Broberg fuldt vel kendte, hvad Tyskerne kalder: den Reisz des Schwierigen! Denne hans Erkendelsestrang og faste Tro paa at kunne tilfredsstille den ad *metodisk* Vej var netop, hvad der gav ham Respekt for den Aandsdannelse, den akademiske, Hage kun ofrede et Skulder-

træk. Men iøvrigt forstod begge grumme godt, at det først og fremmest maatte blive i Kraft af deres Formue og deraf betingede sociale Position, at de skulde kunne haabe med Held at gøre sig gældende overfor den nationalliberale Klike, hvis Mænd i Kraft af deres klassiske Dannelse mente sig i Stand til at løse de vanskeligste Aandsproblemer og sagtens styre Land og Rige (i egen Indbildning), men aldrig kunde begribe, hvorledes man dog bar sig ad med *at tjene Penge*, og derfor alligevel inderst inde havde stor Respekt for dem, som kunde denne Kunst.

Vi vender herefter tilbage til det omstridte Aktstykke og Brobergs Kritik af samme. I den fuldstændige Betænkning over Lovforslaget om Remissionslovens Forlængelse, som kom til at foreligge Mandag Morgen den 13. December (1852), udtaltes det fra Flertallets Side, at dette ikke kunde billige længere Udsættelse, da dog Regeringen ved flere andre Lejligheder havde foretaget langt mere indgaaende Forandringer i meget vigtigere Forhold Slesvig vedrørende »uden at høre Indvaanerne.« Udvalget havde nærmere overvejet *Flensborgs* Forhold til Spørgsmaalet og ikke fundet, at Plakaten af 1844 havde haft nogen Udvidelse af Flensborgs oversøiske Handel til Følge. Ifølge de Lovforslaget vedføjede Oplysninger indskrænkede bemeldte Handel sig til at udsende Varer til Dansk Vestindien og føre Produkter derfra tilbage, og denne Forretning nødvendiggjorde saa vist ikke nogen Foranstaltning til særlig at ophjælpe den transatlantiske Fart, da Handelen paa Dansk Vestindien allerede saa vidt muligt var forbeholdt den danske Handelsstand. Flensborgs Varetilførsel direkte fra oversøiske Havne, herunder ogsaa Dansk Vestindien, havde i 1851 kun udgjort $\frac{1}{18}$ mod Kjøbenhavns, og det kunde derfor ikke indrømmes, at en Forandring af Bestemmelserne i Plakaten

af 1844 kunde blive af nogen som helst afgørende Vigtighed for Flensborg. Udvalget havde vel modtaget en Adresse fra kjøbenhavnske Handlende om at forlænge Toldremissionen med den Motivering, at det dog vel maatte siges at være ubetimeligt »uopholdeligt« at foretage Forandringer i dette Forhold, men hertil maatte Udvalget bemærke, at Plakaten af 1844 kun var givet paa 5 Aar, hvilket Tidsrum oprindelig skulde udløbe med Aaret 1848, og følgelig turde det dog næppe anses for at være ubetimeligt nu i 1852 at drøfte Emnet paany. Toldremissions-Bestemmelserne havde haft deres gode Betydning, men det var dog saare tvivlsomt, om ikke en *mindre* Toldgodtgørelse uden den byrdefulde Belingelse, at Skibene skulde sejle efter visse Forskrifter, havde været gavnligere baade for Statskassen og alle Paagældende. Udvalget var ligesaa overbevist som Handelsstanden i Flensborg og Kjøbenhavn om det ønskelige i, at den oversøiske Handel ej alene bevaredes, men videre udvikledes, men den var tillige overbevist om, at »saadant vilde opnaas, naar alle den frie Bevægelse hindrende Baand løses, og Handelen tillige fritages for de særlige Byrder, der paa Grund af vor Beliggenhed tynger paa den, og for hvilke andre nærliggende større Stæder, som er vore Rivaler i den transatlantiske Handel, er fri.« I saa Henseende hæftede man særlig sin Opmærksomhed paa Lastepengene, som man ansaa for en ubillig Afgift — »aldeles ubillig, naar den fordres dobbelt af de Skibe, der farer paa transatlantiske Farvande.« Udvalget havde imidlertid indskrænket sig til at foreslaa en Nedsættelse af de for Farten hinsides Kap Finisterre gældende Lastepenge til det halve.

Udvalget stillede derefter Forslag om, at Lovudkastet forandredes derhen, at der for transatlantiske (afrikanske,

amerikanske, ostindiske, australske og kinesiske) Produkter tilstodes en Remission af 10 pCt. i Indførelstolden og Sportelbeløbet, dog kun 8 pCt. for Sukker og Rom, paa Betingelse af

a) at det godtgjordes ved Udklareringen fra den fremmede Havn, at Varerne var indladede i en transatlantisk Havn eller i nogen udenfor Middelhavet beliggende afrikansk Havn ved Attest fra den danske Konsul eller Stedets Øvrighed eller Toldvæsen, dog at de nævnte Bevisligheder kunde erstattes ved andre gyldige saasom Skibets Journal, Konnossementer eller Fakturaer,

b) at Varerne hjemførtes direkte gennem Sundet eller Bælterne i indenlandske eller fremmede privilegerede Nationers Skibe.

I samme Tilfælde skulde der indrømmes 50 pCt.s Afslag i de for Indgaaende bestemte Lastepenge af Skibets med remissionsberettigede Varer bestuvede Drægtighed.

I sin Artikel den 11. December 1852 i »Berlingske Tidende« om Flertallets Betænkning og Forslaget hæftede *Broberg* sig nu først ved Paaslandens om, at Flensborgs Varetilførsel direkte fra oversøiske Havne, herunder Dansk Vestindien, i 1851 kun havde udgjort $\frac{1}{18}$ mod Kjøbenhavns. »Jeg kan«, skriver han, »ikke lade dette Argument gælde, thi man skal da i alt Fald give ogsaa Mindretallet Lejlighed til at ytre sig og overveje dets Grunde, inden Majoriteten paa egen Haand tager en afgørende Beslutning — ikke at gøre dette er at lade den Stærkeres Magt være enegældende og har derfor ikke sin Plads i et konstitutionelt Liv.« Det var efter Brobergs Mening ubilligt ved Bedømmelsen af Flensborgs Handel at overse de vanskelige Forhold, hvorunder Byen havde levet i Krigsaarene. Naar Alfred Hage lader Udvalget hævde, at dens Handel ude-

lukkende havde indskrænket sig til Handel paa Dansk Vestindien, »saa viser dette kun, at Udvalget ikke har gjort sig bekendt med, hvad der er sket i indeværende Aar, thi ellers maatte det have vidst, at Flensborg i Aar for egen Regning har faaet Ladninger baade fra Kuba og Brasilien,« ligesom Udvalget ogsaa »burde have vidst, at en Del af de Tilførsler, som kommer fra de dansk-vestindiske Øer og Portorico til Kjøbenhavn, er for Flensborg-Købmænds Regning.«

Broberg var enig med Udvalget i, at Lastepengene var en ubillig Skat, men naar det sagdes, at de paa transatlantiske Farvande farende Skibe betalte det dobbelte af, hvad der svaredes i anden Fart, saa var dette »en aabenbar Urigtighed«, da en retfærdig Sammenligning kun kunde drages med de europæiske Farvande, hvorfra vi fik transatlantiske Produkter (Tyskland, Holland, Belgien og Storbritannien), og for disse var Lastepengene kun 48 Sk., ja, fra Kiel, hvorover vi fra Hamborg kunde faa Varer, endogsaa kun 8 Sk.; medens Lastepengene for den transatlantiske Fart var 1 Rdl. 64 Sk., alt pr. Cl., følgelig 3¹/₂ og 20 Gange større end hine Satser.

Udvalget bebudede derefter Forslag om Nedsættelse af Lastepengene til det halve for Farten hinsides Cap Finisterre. »Nu skulde man jo tro et Udvalg paa dets Ord, men saa man dets eget Forslag, opdagede man, at Nedsættelsen ikke omfattede Portugal, Spanien, hele Middelhavet og det Sorte Hav, som dog ligger hinsides Cap Finisterre, men udelukkende de fra transatlantiske Havne kommende Skibe.«

Angaaende de foreslaede 10 og 8 pCt. ytrede Broberg, at medens der ved en Remission af 25 pCt. ingen Artikler var, hvor denne Godtgørelse ikke var tilstrækkelig til at

dække Sundtolden — og at man i alt Fald burde have en Rabat, som ækvivalerede denne Afgift, havde dog hidtil Alle været enige om —, saa vilde de nu foreslaaede Satser snart overstige, snart være *mindre* end Sundtolden.

Den 13. December kom Sagen til 2den Behandling i Folketinget. Som Ordfører anbefalede Hage Udvalgsflertallets Ændringsforslag i en længere Tale, hvori han drog skarpt til Felts mod den Remissionen tilføjede Betingelse om halv Ladning ved Udklarering. Han spottede over, hvorledes denne Bestemmelse i sin oprindelige Form i den provisoriske Plakat af 14. April 1842, hvor der endog forredes, at den paagældende Halvdel skulde bestaa af indenlandske Frembringelser, havde »gjort os til Nar for hele Verden, idet vi for at kunne komme hjem og faa denne Remission stadig sejlede med Mursten i een Uendelighed. Vore Skibe er kommet i de fleste Dele af Verden, og overalt har man sagt: har man da intet andet i Danmark at handle med end Mursten, siden de danske Skibe aldrig kommer med andet end en halv Ladning Mursten?« (Som det vil mindes, var det paa Flensborgernes Foranledning, at Betingelsen var bleven indført, i Strid med Grosserer-Societetets Komites Ønske, da nemlig i hine Aar Flensborgerne altid havde Mursten fra Hertugdømmernes store Teglværker, og i Kjøbenhavn maatte man saa se at skaffe den samme Last.) Plakaten af 27. Marts 1844 havde forandret dette Forhold saaledes, at en hvilken som helst Last kunde berettigede til Remission; »men denne Forandring bevirkede dog kun liden Gavn, da Udførslen nu engang ikke lader sig tvinge.« Derfor foreslog Udvalget nu, at dette Vilkaar helt skulde bortfalde.

Forøvrigt fremgaar det noksom af de ovenfor anførte statistiske Data, at man i Aarene 1842—52 ved Siden

af Mursten havde fundet adskillige andre Salgsvarer at sejle med.

Under den følgende Forhandling viste det sig nu, ganske pudsigt, at Udvalgsmedlemmerne var indbyrdes ret uenige, ogsaa indenfor Flertallet, saa at Finansminister Sponneck, da han fik Ordet, havde let Spil og med Held kunde hævde, at Sagen dog vist endnu ikke var moden til nogen Realitetsbehandling, saa man sikkert gjorde vel i ligesom ved de foregaaende Lejligheder, hvor denne Sag havde været draget frem, at indskrænke sig til — af den rent formelle Grund, at man endnu ikke ret kunde kende Slesvigs Ønsker i dette Spørgsmaal — at forlænge de bestaaende Bestemmelers Gyldighed endnu nogen Tid. Naturligvis kviede Hage sig derved, da hele hans Forsøg paa at faa ordnet disse Forhold efter sit Hovede dermed var spildt, men da han omsider fik aftvunget Sponneck en Udtalelse om, at »det nu maatte være sidste Gang, denne Sag kom til Afgørelse her i blot *formel* Henseende«, tog Hage med Samtykke fra de andre Udvalgsmedlemmer Ændringsforslaget tilbage, hvorpaa Lovudkastet blev vedtaget i uforandret Skikkelse, saavel ved denne som ved 3die Behandling. Loven udkom under 7. Januar 1853.

Hage maatte bagefter lide den Tort at blive haanet for sit lidt flove Tilbagetog af Goldschmidt, der i »Nord og Syd« spottede over hans »commercial-kjøbenhavnsk-transatlantiske Cap-Finisterre-Visdom«.

*

*

Der var altsaa nu givet Handelsstanden en sidste Respit til Marts 1854 — inden den Tid maatte den klare sig sit Standpunkt til Spørgsmaalet om *Toldremissionens* Æn-

dring eller Afløsning af andre og bedre Forholdsregler. I Januar 1853 tilskrev derfor *C. A. Broberg*, *A. N. Hansen* og *M. G. Melchior* Komiteen med Anmodning om, at et Udvalg maatte blive nedsat for at tage denne Sag — og andre den danske Handel og Skibsfart vedrørende Interesser — under nærmere Overvejelse. De trende Herrer anmodedes i et Komitemøde om at danne et saadant Udvalg og gøre den samlede Komite deres Forslag.

Denne var derefter rustet til at tage Sagen op, da den i Forsommeren 1853 endelig blev rejst fra Finansministeriets Side. I en Skrivelse af 2. Maj tilkendegaves det Komiteen, at man ansaa det for rigtigst ikke atter at forlænge de ved Plakaten af 27. Marts 1844 den direkte Handel tilstaaede Begunstigelser. Ministeriet vilde derfor gøre Komiteen bekendt med Grundtrækkene af den Plan, hvorefter det maatte mene, at man nu burde gaa frem. I Stedet for den 25 pCt.s Remission i Indførselstolden, Sportlerne og Lastepengene tænkte man sig at kunne tilstaa dels den direkte transatlantiske Handel, dels Handelen og Skibsfarten i Almindelighed følgende Lettelser:

1. at den erlagte Sund- og Strømtold ved direkte Indførsel fra oversøiske Steder til toldpligtigt Sted her i Landet Sonden for Sund- og Strømtold-Linien godtgjordes i Indførselstolden,

2. at de almindelige Fyrpenge eftergaves de Skibe og Ladninger, som direkte indkommende fra oversøisk Sted godtgjorde at have erlagt Fyr- og Vartegnspenge i Sundet eller Bælterne,

3. at Lastepengene væsentlig nedsattes. Denne Afgift var i indenrigsk Fart ifølge Toldforordningen af 13. Marts 1844 (jfr. Pl. 9. Juni 1847) 8 Sk. pr. Commercelæst, for Farten paa Island, Grønland og Færøerne det dobbelte, for Rejser

fra eller til Havne i Norge, Sverige, Rusland, Østersøen, Tyskland, Holland, Belgien, Storbritannien og Irland samt Frankrig og Spanien indtil Kap Finisterre 48 Sk., for Rejser fra eller til andre Havne i Europa og fra eller til alle Havne i Middelhavet og det Sorte Hav samt fra eller til de dansk-vestindiske Kolonier 80 Sk., og endelig for Rejser fra eller til alle andre transatlantiske Steder 1 Rdl. 64 Sk.

For Rejser til eller fra fremmede Steder ved Elben samt Helgoland, naar den slesvig-holstenske Kanal passeredes, saavel som for Rejser mellem de nævnte fremmede Steder og Ribe, Hjerting eller Ringkøbing og Agger-Kanal excl. erlagdes Lastepenge som for indenlandsk Fart.

Det foresloges nu af Regeringen, at i Almindelighed Lastepengene for den indenrigske Fart — til hvilken, foruden Rejser til eller fra fremmede Steder ved Elben samt Helgoland, naar Ejder-Kanalen passeredes, saavel som for Rejser mellem de nævnte fremmede Steder og Ribe, Hjerting eller Ringkøbing og Agger-Kanalen excl., endvidere skulde regnes Farten paa de nordlige Bilande, Island, Grønland og Færøerne som ogsaa Farten paa de dansk-vestindiske Besiddelser — aldeles ophævedes, samt at Lastepengene for hele den udenrigske Fart bestemtes til 48 Sk. pr. Cl., dog saaledes at en tidligere fastsat lavere Position af 20 Sk. pr. Læst for Hertugdømmerne, Slesvig og Holsten, i alt Fald for sidstnævntes Vedkommende, bibeholdtes for Rejser fra eller til tyske Havne ved Østersøen og Nordsøen indtil Oder og Ems incl. — —

Angaaende det almindelige Spørgsmaal, om Tiden var kommen til at berøve den direkte Handel og Skibsfart mellem det danske Monarki og de transatlantiske Havne de Begunstigelser, som havde været gældende siden 27. Marts 1844, henviste Komiteen i sit Svar 25. Juli 1853 først til sin alt oven-

for nævnte Skrivelse af 24. Oktober 1851, hvori dens Flertal androg paa, at Remissionen maatte forblive i Kraft i et Tidsrum af 8 Aar fra 1. Januar 1852 at regne. Hertil søjedes nu den Erklæring, at dette Standpunkt principalt maatte fastholdes, men at man paa den anden Side maatte indrømme, at der i den sidste Tid havde dannet sig hos Publikum en mere almindelig Mening for, at denne den direkte transatlantiske Handel tilstaaede Opmuntring og Beskyttelse nu maatte antages tilfulde at have opfyldt det tilsigtede Øjemed, ligesom der ogsaa i den sidste Tid var indtraadt forskellige Omstændigheder og Forhold, der gjorde det mindre betænkeligt for den danske Handelsstand at give Slip paa denne Begunstigelse i dens nuværende Form. I sidstnævnte Henseende pegede man først paa den Indvirkning, *Ophævelsen af den storbritanniske Navigations-Akt i 1852* havde haft paa den danske Handel og Skibsfart, navnlig derved at danske Skibe var blevet delagtiggjorte i de hyppige og fordelagtige Udfrægter fra Storbritannien til transatlantiske Havne, og dernæst paa det betydelige Opsving, *Udførslen af danske Landbrugsprodukter til Storbritannien havde taget*. Under Hensyn hertil mente Komiteen ikke længer at burde tage i Betænkning at tiltræde Ministeriets Opfattelse af, at Toldremissionen nu ophævedes, imod at der paa anden Maade gaves den danske Handel og Skibsfart Vederlag. Naar Ministeriet som saadant Vederlag for det første havde tilbudt, at Sundtolden godtgjordes i Indførslen for de direkte importerede transatlantiske Varer, vandt dette Forslag ganske Komiteens Bifald. Det var nemlig denne ikke lidet betydende Afgift, der var følt trykkende paa den direkte Varetilførsel fremfor paa den indirekte over Hamborg. For saa vidt det imidlertid var blevet anført, at de ved Pl. 27. Marts 1844 foreskrevne Regler med Hensyn til

Beviset for, at Varer var indtagne i en transatlantisk Havn, ogsaa fremdeles burde være gældende, gjorde man opmærksom paa det hensigtsmæssige i med Nøjagtighed at bestemme *Formen* for et saadant Bevis for derved at forebygge Vilkaarlighed. Dernæst maatte man fraraade, at der som Betingelse for Ydelsen af den paagældende Godtgørelse skulde fordres, at Skibene skulde være afgaaede herfra med Ladning til transatlantisk Sted af i det mindste Skibets halve Læstedrægtighed — eller at Skibet skulde være uddeklareret fra indenlandsk toldpligtig Sted, lige meget hvorhen og om med eller uden Ladning, men ikke længer tilbage end et vist Tidsrum, f. Eks. 3 Aar. Den førstnævnte Betingelse havde vist sig byrdefuld og fristede fremmede Skibsførere og Redere til Omgaaelse, og den sidstnævnte Betingelse vilde imod sin Hensigt blive til Skade for den danske Skibsfart. Dette sidste beroede paa, at Ophævelsen af den britiske Navigations-Akt havde gjort saa mange hidtil lukkede Havne tilgængelige for det danske Flag, ligesom Opdagelsen af Guldminerne i Kalifornien og Australien havde krævet en betydelig Udvidelse af Transportmidlerne — og begge Dele havde til Følge, at danske Skibe længere Tid kunde blive beskæftigede med Fragtfart mellem de forskellige transatlantiske Handelssteder, og saadanne Skibe vilde da ved den angivne Grænse af 3 Aar ofte berøves den væsentlige Fordel, de ellers kunde nyde ved, naar de efter længere Tids Forløb skulde vende tilbage til Fædrelandet, at hjembringe en Ladning transatlantiske Produkter.

Eftergivelsen af de almindelige Fyrpenge i Sundet skulde Komiteen »ikke fordriste sig til paa Handelsstandens Vegne at tilbagevise«, men blot gøre opmærksom paa, at den paagældende Afgiftslettelse næppe turde siges at faa stor

Betydning for den transatlantiske Handel. Derimod mente man, at denne Afgift, som opkrævedes saavel ved Ind- som Udklarering med 16 Sk. for Skibet pr. Cl. af dets fulde Drægtighed og for Ladningen med 16 Sk. af det Indladedes eller Udlossedes Læstebestuvning, overhovedet burde væsentlig nedsættes. Endnu bedre forslag naturligvis Ophævelsen af Lastepengene for den indenlandske Skibsfart og Nedsættelsen til 48 Sk. pr. Læst for den udenlandske, men Komiteen havde jo stadig taget Ordet for en fuldstændig Ophævelse af denne Afgift, altsaa ogsaa for den udenrigske Fart. Det var uden Modsigelse fra nogen Side blevet erkendt, at intet tjener i højere Grad til at lette og fremme Handelsomsætningen end en uindskrænket Frihed til at bevæge sig ved Hjælp af de Redskaber og Maskiner, som er bestemte til derved at finde Anvendelse, og som Følge deraf bidrager enhver Vanskelighed, der stilles imod disse Redskabers Brug, eller enhver Byrde, der paalægges samme, til at hæmme og standse disse Omsælinger. Storbritanniens Foranstaltninger og disses Følger havde afgivet et betydningsfuldt Bevis paa Rigtigheden af denne Grund sætning. Indtil omtrent Begyndelsen af Trediverne var de paa Skibsfarten i de britiske Havne hvilende Afgifter uforholdsmæssig høje, og fremmede Skibsførere følte sig derfor ligefrem ulykkelige, naar Omstændighederne bragte dem i den Nødvendighed at søge Tilflugt i samme, men da derpaa disse forskellige Afgifter dels ophævedes, dels væsentlig nedsattes og indskrænkedes til, hvad der i strengeste Forstand udkrævedes til Vedligeholdelsen af de Indretninger, der var blevet til for Skibsfartens Skyld, havde dette en i Sandhed forbavsende Indflydelse paa alle Nationers Samkvem med dette Rige. Da det danske Folk var blevet kaldet til at lade sin Stemme om Statens Forhold

høre, var et tilsvarende Ønske om Lettelse i Skibsafgifterne et af de første, som blev udtalt i Roskilde — vel turde man af Hensyn til de da tungt besværede Finanser ikke straks tilraade Lastpengenes fuldstændige Ophævelse, men foreslog dog, at denne burde finde Sted, saa snart Toldintraderne tilvejebragte en saadan Overflod over det Beløb, hvortil de dengang blev anslaaet, som vilde udfordres til Erstatning. Denne Udtalelse fandt almindelig Genklang i hele Folket, og intet senere havde kunnet svække dens Betydning. Nu var mange Aar henrundne, Toldintraderne havde i lang Tid givet et større Overskud end det, som man dengang fandt var nok til at komme i Betragtning, ved Remissionens eventuelle Ophævelse vilde nye store Indtægter indflyde i Toldkassen — man maatte derfor indtrængende tilraade, at Lastpengene allerede nu fuldstændig ophævedes.

Endelig gjorde Komiteen opmærksom paa det ubillige i den bestaaende Toldafgift af større Skibe, byggede af Eg eller Jern, som erhvervedes fra Udlandet (10 Rbd. pr. Cl. paa Egeskibe paa 10 Cl. og derover og 7 Rbd. pr. Cl. paa Jernskibe paa 10 Cl. og derover). I Storbritannien fandtes ingen tilsvarende Afgift, men ethvert i en storbritannisk Undersaats Eje overgaaende Skib kunde uden Hensyn til, hvor det var bygget, blive indregistreret som britisk. Tolden var vel tænkt som Beskyttelse af det indenlandske Skibsbyggeri, men der var »ingen Udsigt til, at denne Næringsgren nogensinde her vil komme til at blomstre.« Man foreslog derfor, at Afgiften paa Skibe af 10 Cl. og derover, som erhvervedes fra Udlandet, uden Hensyn til af hvilket Materiale de var bygget, kun sattes til 2 pCt. af deres Værdi.

Den 20. Oktober 1853 forelagde herefter Finansministeren Forslag til Lov »angaaende den direkte Indførsel fra andre

Verdensdele samt angaaende Tariffen for Lastepenge«. Forslaget stemmede i alt væsentligt med de Grundtræk til en ny Ordning, som Finansministeriet i Forvejen havde skitseret for Komiteen, og som denne gennemgaaende havde givet sin Billigelse. Lovforslaget ledsagedes af en Række statistiske Oplysninger om den samlede Virkning af Toldremissionen fra 1842 til 1852. Herefter var den direkte Indførsel til Kjøbenhavn fra oversøiske Steder af remissionsberettigede Varer stegen for

Kaffe fra ca. 3,000 Pd. til ca. 9 Mill. Pd.

Ris fra 0 til henimod 1 Mill. Pd.

St. Croix Sukker fra ca. 1,2 Mill. Pd. til ca. 8,4 Mill. Pd.
(1851 endog 10,6 Mill. Pd.)

Andre Sukkere fra 0,5 Mill. Pd. til 13,7 Mill. Pd.

Farvetræ fra 45,000 Pd. til 225,000 Pd. (1851: 1,2 Mill. Pd.)

Den ved Remissionen betingede Eksport fra Kjøbenhavn udviste fra 1842 til 1852 følgende Stigninger:

Brød fra 400,000 Pd. til 1 Mill. Pd.

Kød og Flæsk fra 8,000 Lpd. til 12,000 Lpd.

Fisk fra 12,000 Pd. til 213,000 Pd.

Smør fra 2,600 Lpd. til 7,000 Lpd.

Jern, Staal og Købber fra 1,100 Pd. til 572,000 Pd.
(1851: over 1 Mill. Pd.)

Tovværk fra 21,000 Pd. til 170,000 Pd. (1851: 245,000 Pd.)

Stenkul fra 2,100 Td. til 23,500 Td.

I remissionsberettiget Fart indgik til Kjøbenhavn:

1842: 10 Skibe med 1,136 Commercelæster.

1852: 72 — — 9,096 —

og udgik fra Kjøbenhavn:

1842: 14 Skibe med 1,618 Cl. (Bestuvning 1,332 Cl.)

1851: 84 — — 9,852 - (— 6,672 -)

1852: 48 — — 5,670 - (— 4,346 -)

Idet Lovforslagets Hovedbestemmelser gik ud paa at erstatte Toldrabatten paa de 25 pCt. med en Afkortning af Sundtolden i Indførselstolden, kom dette tilsyneladende til at gaa ud over St. Croix Sukker, eftersom denne Artikel allerede var fritagen for Sundtold, medens omvendt den fulde tarifmæssige Indførselstold altsaa herefter blev at erlægge. Alligevel fik St. Croix Sukker ved de foreslaaede Bestemmelser en større relativ Begunstigelse end fremmede Sukkere.

Regnestykket ser saaledes ud:

Der erlagdes af fremmed remissionsberettiget Sukker:

Sundtold	pr. 100 Pd...	0 Rbd. 16	Sk.
Indførselstold pr. 100 Pd.	2 Rbd. 60	Sk.	
÷ Remission 25 pCt...	0 — 63	-	
	<u>1 Rbd. 93</u>	Sk.	
+ Sportler 6 pCt.....	0 — 11,84	-	
		- - - - - 2 —	8,84 -
Lastepenge pr. Commerce-			
læst à 5,000 Pd.....	1 Rbd. 64	Sk.	
÷ Remission 25 pCt. ...	0 — 40	-	
	<u>1 Rbd. 24</u>	Sk.	
		altsaa — - - - 0 —	2,40 -
Fyrpenge af Skib og Lad-			
ning pr. Cl. à 5,000 Pd.	0 — 32	- eller — - - - 0 —	0,64 -
			<u>2 Rbd. 27,88</u> Sk.

Der erlagdes af dansk-vestindisk Sukker:

Indførselstold pr. 100 Pd.	1 Rbd. 64	Sk.
÷ Remission 25 pCt.	0 — 40	-
	<u>1 Rbd. 24</u>	Sk.
+ Sportler 6 pCt.....	0 — 7,20	-
	<u>1 Rbd. 31,20</u>	Sk.
Lastepenge pr. Cl.	80	Sk.
÷ Remission 25 pCt.	20	-
	60	Sk.
	eller pr. 100 Pd....	0 — 1,20 -
Fyrpenge af Skib og Ladning pr. Cl.	32	Sk.
eller pr. 100 Pd.....	0 — 0,64	-
	<u>1 — 33,04</u>	-
altsaa mindre end fremmed Sukker...	0 Rbd. 90,84	Sk.

Nu blev det foreslaaet, at der skulde erlægges

Af fremmed Sukker:

Sundtold	pr. 100 Pd...	0 Rbd. 16	Sk.
Indførselstold	2 Rbd. 60	Sk.	
+ Sportler 6 pCt.	0 — 15,12	-	
	2 Rbd. 75,12	Sk.	
÷ Sundtold	0 — 16	-	
			2 — 59,12 -
Lastepenge 48 Sk. pr. Commercelæst eller..	- — -	0 — 0,96	-
			2 Rbd. 76,08 Sk.

eller 48,70 Sk. mere end hidtil.

Af dansk-vestindisk Sukker:

Indførselstold	1 Rbd. 64	Sk.
+ Sportler	0 — 9,60	-
	1 — 73,60	-

eller 40,56 Sk. pr. 100 Pd. mere end hidtil og dog 1 Rbd. 2,48 Sk.
mindre end for fremmed Sukker, saa at Begunstigelsen blev 8,14 Sk.
pr. 100 Pd. højere end hidtil.

Lovforslaget gav ikke Anledning til større Forhandling og gik saaledes glat igennem Rigsdagen, idet Folketinget vel nedsatte et Udvalg til Sagens Behandling, men dette kun foreslog helt ubetydelige Ændringer.

Den saaledes af Finansminister *Sponneck* gennemførte nye Lov, som afløste Pl. 27. Marts 1844, blev underskrevet af Kongen den 8. Februar 1854 og kom til at lyde paa den af Komiteen billigede Afkortning i Indførselstolden af Sundtoldens Beløb ved Import af alle transatlantiske, afrikanske, ostindiske, kinesiske og australske Produkter med Undtagelse af Rom og Arrak. Beviset for, at Varerne var indladet i Skibet paa dets Rejse i en oversøisk Havn, lempedes, de for Indgaaende bestemte Fyrpenge saavel af oversøiske Varer som af Skibets med samme bestuede

Drægtighed bortfaldt — og endelig sattes Lastepengene som af Ministeriet foreslaact.

Ogsaa denne nye Ordning af Begunstigelsessystemet for den direkte Handel havde utvivlsomt sine gode Virkninger, der imidlertid de følgende Aar ikke, saaledes som i de foregaaende, lader sig udskille af de samlede statistiske Data for Ind- og Udførsel. Der indkom fra Udlandet i 1852 ialt 2,800 Skibe med en Drægtighed af 192,000 Tons¹⁾ — i 1856 3,288 Skibe med 267,000 Tons. Den samlede Værdi af Indførslen til Kongeriget Danmark var 1852 57,_s Mill. Kr., 1857 78,_s Mill. Kr.

Allerede 1857 ophævedes efter vidtløftige Traktatforhandlinger med fremmede Magter Sund- og Strømtolden, og dermed bortfaldt saaledes den paa Kjøbenhavns Udenrigshandel tyngende Afgiftsforskel, som Loven af 8. Februar 1854 virksomt havde bødet paa. Herefter kom den danske Hovedstad og den tyske Hansastad til saa at sige at staa hinanden Ansigt til Ansigt i Konkurrencekampen om de danske Provinsers Forsyning og om Østersøhandelen. — Vilkaarene var lige, *Vaabnene* var ogsaa blevet det, bl. a. netop takket være *Toldremissionen*: Kjøbenhavn behøvede ikke længer at være bange for at maale Klinge med Hamborg.

¹⁾ Heri dog ikke Dampskibslæster medindbefattet.

igesom under det første Kejserdømme blev under det andet *Pariserbørsen* et af Samfundets Brændpunkter.

Pariserbørsens Historie rækker tilbage til September 1724 umiddelbart efter John Laws Flugt, hans Systems Sammenbrud, Prinsregentens Død — den berømmelige Gadebørs i Rue Quincampoix var med andre Ord »lukket«.

De ældste europæiske Børser, saaledes først og fremmest Børsen i Brügge, stammer fra Midten af det 16. Aarhundrede, Pariserbørsen er saaledes en forholdsvis yngre Skabning.

Under Revolutionen blev den to Gange lukket, først under Terrorismen den 27. Juli 1793, hvorefter den atter aabnedes i Louvre den 10. Maj 1795 — dernæst den 13. December 1795, hvorefter den genaabnedes den 12. Januar 1796. I 1807 blev den flyttet til Palais royal, fra Marts 1818 maatte den bogstavelig talt nøjes med et Skur — Stadens Handlende og Mæglere begyndte da at skyde sammen til Opførelsen af en egentlig Børsbygning, Staten og Kommunen ydede deres Bidrag, og den nuværende pragtfulde Bygning midt i Byens Hjerte blev aabnet den 6. November 1826.

Ikke for intet ligner den et antikt Tempel. Børstiden var i 50erne fra Kl. 1—3, men allerede før Kl. 1 samlede

Folk sig i den Forgaard, som dannes af Gitret om selve Bygningen — her opholdt i Femtiaarene bl. a. de børs-spillende Kvinder sig, hvem Indtrædelse i selve Salen var forment, hvorfor man saa Mæglere idelig løbe frem og tilbage mellem dem og Børsen. Opad en Trappe, der indtager hele Façadens Bredde, naede man til en pragtfuld Søjle-Forhal og derfra ind i selve Børssalen. »Man tænke sig Hundreder af Stemmer, der brøler og søger at overdøve hverandre, uden at Ord eller Mening er kendelig; andre Hundreder farer omkring, spændte, med opspilede Øjne, rystede eller ventende en Rystelse, snart i Sejrsrus, snart i Fortvivlelse, uden ringeste Hensyn til Anstand eller Værdighed, uden at lyde andet end Lidenskab, der er løsladt og raser overalt. Man tænke sig en Sump fuld af Storme, og man har en svag Forestilling om dette Skuespil.«

»Men ogsaa over dette Kaos hersker der en Magt, ogsaa denne vilde Forvirring lyder et Herredømme — det er ligesom i den venetianske Republik delt mellem 3. Henimod Kl. 2 kommer en høj Mand ind, hans Haar er graa, blandede med rødligblonde, Øjnene er af ubestemmelig Farve, Næsen stor, Hovedet luder eller sidder temmelig langt nede mellem Skuldrene, Holdningen er skødesløs. Næppe er han traadt ind, før alles Blikke rettes imod ham, og der bliver et Øjeblik ganske stille: Rothschild, Hr. *James Rothschild*, Baron Rothschild. De, som har den Lykke at kende Hs. Finans-Højhed, stimler ærbødigt sammen om ham, medens de andre hensynsfuldt giver Plads. Børsfyrsten taler med sine Fortrolige: Papirkøberne bæver ved den Tanke, at han mulig kan give en Ordre til at købe — man lytter, man stirrer. Men som alle Guddomme hyller han sig i Hemmelighedsfuldhed, skifter bestandig

de egentlige Redskaber for sine Planer, saa at Ingen let gætter hans egentlige Formaal.«

Indtil Halvtredserne var Rothschild Enehersker paa Pariserbørsen, derefter maatte han en Tid dele Magten med tvende andre. Hr. *Mires* var bleven rig ved et Lykke-træf. Efter adskillige fejlslagne Spekulationer var han 1848 ludfattig, men købte da i Kompagni med en vis Hr. Miot det lille Blad »*Journal des chemins de fer*«, og blev derefter hurtigt en af de tre rigeste Mænd. Naturligvis var det ikke Abonnenterne, der gav ham dette Overskud, men under de opadgaaende Konjunkturer stræbte ethvert nyt Jernbaneselskab at vinde Bladets Redaktion ved at forære det Aktier, og da saa Redaktionen begyndte at spekulere for egen Regning, kunde den gennem Bladet paavirke Aktiernes Bevægelser.

Den tredie Børsmagt var ikke en Enkeltmand, men »to i een«, et siamesisk Tvillingpar, Brødrene *Emile* og *Isaac Péreire*, som dog aldrig viste sig paa Børsen, men gennem Agenter ledede *Crédit mobilier's* Operationer, og *Crédit mobilier* var Kejserdømmets ægtefødte Skabning, Kød af dets Kød og Blod af dets Blod — et Finansforetagende, hvis Væsen nøje svarede til Kejserdømmets øvrige Glimmer og Pomp: en straalende Façade, illumineret af det indenfor brændende Baal, til hvis Næring stadig nye Værdier hidslæbtes som Ved — en daarende Elverpige i Sølvmor, der som en Magnet stedse drog nye Bejlere ind i Spekulationens Dans, men selv var hul i Ryggen som et Dejgtrug.

Brødrene *Péreire* var af portugisisk Jødeslægt og havde derfor fornemt Blod i deres Aarer, men var født i et fattigt Hjem, begge i Bordeaux, *Emile* den 3. December 1800 og *Isaac* den 25. November 1806. Som unge Mennesker kom de til Paris, blev Børsmæglere, men ernærede sig kun

kummerligt herved og søgte derfor journalistisk Arbejde. Deres Onkel, den blinde Rodriguez, indviede dem i Saint Simonisternes Sekt, og i Aarene 1829—34 var navnlig Emile en flittig Bidragyder til den socialistiske Retnings Blade. Allerede i 1830 udkastede Emile i Journal de Commerce den Plan til et Finansselskab, som han 22 Aar senere med Held skulde søge gennemført i *Crédit mobilier*. Den gik ud paa Dannelsen af et Institut, der skulde have Ret til at udstede den samme Sum i Obligationer, som det havde erhvervet i Aktier og lignende Effekter. Institutet skulde anlægge Kapitalisters Midler i en Række forskellige Værdipapirer, navnlig Aktier, som gav større Dividende, end der kunde opnaas ved Anlæg i almindelige Obligationer, men altsaa ogsaa gav Dividender af vekslende Højde, og ved Hjælp af disse Udbytter forrente de af Institutet udstedte, til de paagældende Kapitalister afsatte Obligationer, saaledes at disse gav en vis fast Rente, men som altsaa kunde blive højere end den sædvanlige Obligationsrente. Tanken var altsaa at ophæve den med Enkelt-Kapitalistens Anlæg i Aktier forbundne Spekulations-Risiko ved at faa den fordelt paa en stor Mængde Papirer, altsaa en Slags Forsikringstanke — saaledes som den da ogsaa senere er blevet realiseret i sin Renhed i de saakaldte *trust*-Selskaber i den engelsktalende Verden.

Emile var overhovedet en idérig Mand, begge Brødrene havde desuden stor praktisk Forretningssans og rige Evner til at tumle med Regnskaber og Pengeforhold, kendte Børshandelens Teknik paa deres Fingre og søgte ivrigt at erstatte deres Mangel paa Midler ved stadig at være om sig. Omsider tilsmilede Heldet dem, idet de opnaaede Koncession paa det første Jernbaneanlæg i Frankrig, nemlig den lille Bane mellem Paris og St. Germain. Derved vandt

de nogen Formue og kom i Forbindelse med Rothschild paa det Tidspunkt, da han foretog sine ovenfor skildrede Spekulationer i det franske Nordbaneanlægs Aktier.

Da efter Napoleons Valg til Republikens Præsident Tilliden til Orden og fredelige Tilstande paa Kapitalmarkedet var genoprettet, og samtidig den guldskabte Konjunktur vesterfra bragte Grødevejr, kom Luften i Paris til at svirre af nye Bankprojekter. De bortskræmte Kapitaler vendte udbyttehungrige tilbage, Industrien og med den det øvrige Erhvervsliv mødte op med nye, vældige Kreditkrav — intet Under, at man savnede Banker som formidlende Mellemlid. Banque de France var gammeldags, utilgængelig, stiv i Ledemodene, mente desuden med fuld Ret først og fremmest at maatte skøtte Landets Pengevæsen, og det var da saa aabenbart Finansinstituter af en helt ny og moderne Støbning, hvortil der trængtes. Proudhon havde vakt en vis Opsigt med sine forfløjne Ideer om gratis Kredit og gjorde Fiasko med sin Folkebank — nu efter Kejserdømmets Oprettelse rettede man fra alle Sider sine Øjne mod den nye Regering, af hvilken man paa ægte fransk Vis saa at sige ventede Vidundere.

Jordbunden var saaledes rede til at optage Emile Péreires gamle Idé — og det lykkedes Brødrene gennem *Morny*, *Persigny* og *Fould* at komme i Forbindelse med selve Kejseren og vinde hans Øre. Den oprindelige Idé var ej alene genial, men sund og god — den praktiske Udførelse sprængte den imidlertid lige fra først af, men gav tillige Foretagendet en blændende Stil, en fortumlene Svingkraft, saa at det paa skæbnesvanger Vis kom til at passe ind i Kejserdømmets hele »*System*«. De første Aaringers Succès kastede Glans over dette — det senere Sammenbrud kom til at varsle dets Fald!

Det nye Foretagende kom til at hedde *Société générale du Crédit mobilier*, og dets Formaal angaves at være: at understøtte Frankrigs Industri og Handel med Kapital. Dette skulde vel i Overensstemmelse med den oprindelige Plan for en Del ske ved Opkøb af Aktier i forskellige Handels- og Industriselskaber imod Udstedelsen af Obligationer, altsaa til Konsolidering af Udbyttet, men dernæst ogsaa ved Medvirkning til Oprettelsen af nye Foretagender, deriblandt navnlig Anlæg af Jernbaner, Havne, Kanaler, Gasværker o. lign. — Crédit mobilier blev med andre Ord en Starter- og Emissionsbank. Og endelig skulde Selskabet drive almindelige Bankforretninger med Indlaan paa Folio og Kontokurant og Udlaan af disse Midler, i hvilken sidstnævnte Henseende det dog var Institutet forbudt at medvirke til Tids- og Præmieforretninger paa Børsen, hvorimod det, ovenikøbet som Hovedvirksomhed i denne Branche, fik Tilladelse til at drive *Report-Forretning*, altsaa udlaaene og belaaene Papirer til Prolongation af Børsspekulationer.

Allerede i de sidste Dage af Napoleons Præsidentskab blev Planen nøje drøftet af ham selv med hans nærmeste Omgivelser, efter at hans senere højt berømte Minister og Medhjælper til Statskupet, *Persigny*, havde anbefalet ham at give Koncession til Foretagendets Oprettelse i en Indberetning, hvori det hedder: »Skal Handelsaanden bringe alle spirende Muligheder til Blomstring, maa den først og fremmest dertil stimuleres, og netop fordi Spekulationen hidtil i Frankrig er bleven holdt indenfor saa snævre Grænser, turde det sikkert vise sig at være særdeles praktisk ved Siden af Banque de France at skabe et Bankinstitut, hvis Væsen bunder i en helt anden Idérække og

derfor vil kunne indblæse Handel og Industri Initiativets Aand«.

Ifølge Statutterne, som blev offentliggjort i November 1852, bestod Generalforsamlingen kun af Storaktionæerne i et Antal af ialt 200. I Styrelsen indtraadte — selvfølgelig foruden Emile og Isaac Péreire — Napoleon saa nærstaaende Mænd som *Benoist Fould*, Hertugen af *Morny* og *Casimir Salvador* — af Udlændinge de bekendte Bankiers *Salomon Heine* i Hamborg og *Salomon Oppenheim* i Köln.

Til at drive de mangeartede Forretninger, paa hvis Drift *Crédit mobilier* fik Koncession, raadede det først og fremmest over en Aktiekapital paa 60 Mill. Francs, fordelt paa 120,000 Aktier à 500 Francs. Som nævnt fik Institutet dernæst Ret til at modtage Indlaan — allerede 1855 var disse vokset til over 100 Mill. Kr. Endelig fik Selskabet Ret til at udstede Obligationer til det tidobbelte Beløb af Aktiekapitalen, altsaa 600 Mill. Francs. Da den første Emission af Obligationer (paa 240,000 Stk. à 500 Francs med 200 Francs Indbetaling) skulde finde Sted 1855, havde Regeringen imidlertid faaet Betænkeligheder, Planen blev derfor opgivet — og dermed den oprindelige Idé forladt. Selskabet var allerede da dybt indviklet i storstilede Børspekulationer, hvorved der i de første Aaringer indtjentes et vældigt Driftsoverskud, saa at Dividenden i de nævnte Aar endog steg til 40,7 pCt. — Aktiekursen steg naturligvis i Overensstemmelse hermed og naaede i Maj 1856 sit Højdepunkt med 1997½ Franc (Pari 500).

Blandt *Crédit mobiliers* »store og gode Handlinger« i Halvtredserne skal nævnes Sammenslutningen af henholdsvis Gasværks- og Omnibusselskaberne i Paris, Dannelsen af Jernbaneselskabet Saint Rambert-Grenoble, Forlængelsen af Jernbanen Paris-Soissons til den belgiske Grænse, Ka-

nalisationen af Ebro fra Saragossa til Mundingen, Dannelsen af et Compagnie Maritime med 60 Damp- og Sejlskibe. Desuden deltog Institutet i Anlægget af det pyrenæiske Jernbanenet og forskellige svejtsiske Baner, først og fremmest dog af de østerrigske Statsbaner — Obligationerne heri solgtes navnlig i Frankrig med stor Fordel; endvidere arrangerede Institutet et nationalt Laan paa 780 Mill. Francs, hvoraf det tegnede for egen og fremmed Regning 625 Mill. Francs, og det ydede store Forskud til Aktionærerne i forskellige fra Paris udgaaende Baner. Og alt dette er kun enkelte Eksempler paa Selskabets Finansoperationer.

Efter alle samtidige Vidnesbyrd tør det anses for utvivlsomt, at hele den dumdristige Maade, hvorpaa det blev ledet, væsentlig bidrog til at hidse Starterlysten i Frankrig frem til Overmaal — havde Persigny haabet paa, at det nye Institut skulde indblæse det franske Forretningstiliv Initiativets Aand, kom dette Haab til i kun allfor høj Grad at gaa i Opfyldelse. Havde det med Rette foresvævet Persigny, at Merkur ikke skal være nogen jordbunden Slider, men en Gud, som har Vinger paa Hæl og Hat, betænkte Brødrene Péreire aabenbart kun lidet, at det ej heller sømmer sig for Merkur at være en forfløjen Gud — den Dødelige, som vil efterligne hans Flugt, maa i hvert Fald forinden vel stille sig Ikaros' Skæbne for Øje.

Dog — saa længe Magsvejr og Medvind gav Luft under Vingerne, gik Flugten frit og flot, og Lykkens Glans gav Genlys vidt over Frankrigs Grænser, navnlig blændedes man i *Tyskland* af dette straalende Luftsyn. Foretagelseslysten blev ikke alene her som andetsteds baaret op af den store Hausse-Konjunktur, men det hele Næringsliv fik desuden under den orientalske Krig i Ly og Læ af Neutraliteten en sær Frodighed i Væksten. Da denne Udvikling

ligesaa vel i de tyske Stater som i Frankrig kaldte paa en saadan Formidling mellem Kapitalen og Foretagsomheden, som facile Pengeinstituter er i Stand til at yde, maatte det franske Eksempel virke desto kraftigere. Den germanske Efterlignelseslyst kom derfor hurtigt rundt om i de tyske Stater til det Resultat: so ein Ding müssen wir auch haben. Allerede i 1853 blev der dannet flere Pengeinstituter efter *Crédit mobilier's* Mønster — tættest til Forbilledet blev »Die Bank für Handel und Industrie zu Darmstadt« holdt. Mere eller mindre laante dog ogsaa andre nydannede Banker rundt om i Tyskland, i Brunsvig, Bremen, Rostock, Weimar, Træk af *Crédit mobilier's* Væsen og Virkemaade.

Allerede i November 1848 havde man i *Prøjsen* givet Normativbestemmelser for Bankvæsenets Udvikling, hvorefter der foruden Centralbanken i Berlin kunde oprettes private Notebanker, dog med stærkt begrænset Seddeludstedelsesret — og saadanne blev da ogsaa i de følgende Aar oprettet i Stettin, Köln, Magdeburg, Königsberg og Danzig.

Den stærke Kredittrang i Tyskland følte sig imidlertid ikke tilfredsstillet herved, og udenfor *Prøjsen*, navnlig i Sydtyskland, opstod der derfor adskillige Notebanker, hvis Seddeludstedelses-Privilegier blev langt mere laxe, saaledes i Frankfurt, Gotha, Hannover, Lybæk osv. — i 1857 bestod der ialt 30 Seddelbanker i 20 forskellige tyske Stater, de fleste forholdsvis smaa, og af disse blev adskillige Ofre for Krisen i Aarets Slutning.

Hvad særlig Darmstadt angaar, blev der her den 5. November 1855 indrettet en Seddelbank paa 20 Mill. Gùlden. Koncessionen hertil blev givet til den Kreds, som havde startet den ovennævnte Bank für Handel und Industrie sammesteds, og Seddelbankens Ledelse blev ligefrem be-

troet Kreditanstalten. Da dette Tvillinginstituts Forretningsomraade var stærkt begrænset, og Frankfurt med sine store Bankierhuse laa lige i Nærheden, anlagde det Filialer i Mainz, Mannheim, Heilbronn, Leipzig, Breslau og videre i Berlin, New York og Paris.

Men alt dette forsløg intet: for at faa sin Aktie- og Indlaanskapital gjort frugtbringende, følte man sig ligefrem tvunget til at slaa ind paa Report-Forretninger og Børspekulationer, til en Begyndelse med svimlende Held, saa at der kunde gives store Aktiedividender. Forledet heraf skred man videre paa Forretningsudvidelsernes Bane, oprettede en ny Bank for Sydtyskland med en Kapital af nye 20 Mill. Gülden og besluttede at forøge sin egen Aktiekapital med yderligere 20 Mill. Efter at Pariserfreden i 1856 var sluttet, naaede Aktiespekulationen i Tyskland sit Højdepunkt og gav Darmstadter Institutet Mod til at danne endnu et nyt Bankforetagende, nemlig Wiener Credit-Anstalt. med en Kapital af 60 Mill. Gülden. Tegningen foregik rundtom paa de tyske Børser under et saadant Tilløb af Publikum, at det ganske genkaldte Fortidens Scener i Rue Quincampoix i Erindringen. Desto voldsommere skulde Tilbage-slaget blive, og i første Række ramte det ganske naturligt Crédit mobilier's direkte Aflægger, Banken i Darmstadt.

Til Trods for vort hjemlige Efterretningsvæsens Mangelfuldhed, vort Børslivs ringe Format og vore noksom bekendte Nationaldyder: en vis ædruelig Skepsis og mistroisk Tøven, kunde det dog ikke undgaas, at ogsaa dansk Forretningsliv kom under Indflydelse af, hvad der saaledes skete rundtom i de os nærliggende Dele af den store Verden.

Endogsaa ude i vore Provinsbyer fængede det — indtil 1854 var den i Odense 1846 som Følge af en lokal Bevægelse stiftede Bank: Fyens Disconto Kasse den eneste Provinsbank i Kongeriget; men i Aarene 1854–57 oprettedes ikke mindre end 13 andre Provinsbanker, nemlig 1854 i Maribo, Middelfart, Aalborg, Randers og Vejle, 1855 i Hjørring, Thisted, Horsens og Ribe, 1856 i Grenaa og 1857 i Slagelse, Skive og Kolding.

For en Gangs Skyld kom derved vore Provinskøbstæder Hovedstaden i Forkøbet — de store Bankplaner dukker her først frem i Foraaret 1856, men tildrog sig da ogsaa straks i udbredt Grad den offentlige Opmærksomhed.

I »Dagbladets« Handelstidende for 18. April 1856 opfordrede en anonym Indsender til Oprettelsen af en *Crédit mobilier* efter fransk Mønster eller ogsaa en Privatbank efter engelsk Mønster som Konkurrent til Nationalbanken. Forslaget fremsattes, hedder det, for at faa en Diskussion i Gang, navnlig om hvorvidt en Privatbank burde stiftes som Aktieselskab eller ved Sammenslutning af et Faatal (20—40) Deltagere, som hver indskød et halvt Hundrede Tusind Rdl., og som personlig indestod for en tilsvarende Sum.

Endnu i samme Maaned indgav Indsenderen, C. P. P. F. Reiersen, et Andragende til Regeringen om Eneret for 5 Aar paa Dannelsen af et *Crédit-mobilier-Kompagni*. Indenrigsministeriet anmodede Grosserer-Societetets Komite om nærmere at prøve Planen, og denne viste sig da at »omfatte en saadan Mangfoldighed af Foretagender, at den egentlige Genstand for den paatænkte Virksomhed næppe lader sig erkende.« »Planen selv«, fortsætter Komiteen, »er saa løs og svævende fremsat, at man efter samme ikke

kan gøre sig nogen Forestilling og i hvert Fald næppe nogen gunstig om Foretagendets Soliditet.»

Faa Dage efter henvendte Veksellererfirmaet *G. A. Gedalia & Co.* sig til Indenrigsministeriet og ansøgte dette om Fritagelse for Brug af stemplet Papir i alle de Forretninger, som maatte drives af en »Handelsbank«, der agtedes oprettet paa Aktier. Efter hvad der forlød, stod ogsaa *Alfred Hage* bag denne Plan. Den 22. Maj omtaltes Sagen i »Dagbladet« i følgende Vendinger: »Uagtet det nutildags er et meget lidet fortjenstfuldt Arbejde at fremkomme med Ideer til Aktieselskaber, som i Reglen er Kopier af bestaaende Instituter, skal Ansøgerne dog ikke alene ville forbeholde sig en vis Del af Aktiekapitalen, hvilket er meget rimeligt, men tillige, hvad der er meget urimeligt, og hvad der afgiver tilstrækkelig Grund, om ikke andre fandtes, for Regeringen til at afslaa Andragendet, gøre Fordring paa en vis Andel af det aarlige Overskud. Ved alle de storartede Projekter, der i de sidste Aar er fremkommet i Udlandet, og hvortil Koncessioner har været fornødne, vil man ikke kunne paavise et Forbehold som det, de Herrer Gedalia & Co. har optaget i deres Plan.« Gedalia blev yderst fornærmet over denne Indsigelse og lod gennem et Inserat i Berlingske Tidende »Dagbladet« vide, at det ikke forstod sig paa, hvad det talte om, bl. a. fordi den beregnede Tiendedel til Stifterne i Virkeligheden var yderst beskednen, i hvilken Henseende han henviste til den østerrigske Crédit mobilier, der havde givet endnu større Fordele til Koncessionshaverne. — Som man kan tænke sig, svarede »Dagbladet« yderst affejende og overlegent og fastholdt, at et Foretagende som det planlagte ikke burde se Lyset.

Den 30. Maj 1856 afgav Grosserer-Societetets Komite paa Magistratens Foranledning en Erklæring over Gedalias

Andragende. Det hedder heri, at den Idé, der ligger til Grund for de »i den nyeste Tid i Udlandet, fornemmelig i Frankrig og Tyskland« oprettede Aktieselskaber, »nemlig med store sammenskudte Kapitaler at udføre Foretagender, som overstiger den Enkeltes Kræfter«, vistnok er god og kan blive frugtbar paa gode Resultater, naar den anvendes vel. »Men ligesaa vist er det, at den ved Til-sidesættelse af fornøden Forsigtighed kan lede til Misbrug og Overdrivelser, der kan blive skadelige ej alene for enkelte Borgerklasser, men for Samfundet i det hele«, idet saadanne Aktieforetagender lettelig vilde kunne »absorbere Kapitalerne til Skade for den almindelige Handel og Industri.«

Højest betegnende for vort Bankvæsens daværende Udviklingsstandpunkt havde Gedalia nu i sin Ansøgning udtrykkelig anført, »at der i hele Riget ikke er et eneste Etablissement, hvor Penge hver Dag modtages og *frugtbargøres* samt paa Anfordring igen udbetales.« Komiteen maatte heroverfor indrømme det beklagelige i, »at Nationalbanken ikke efter fremmede, især engelske og skotske Bankers Mønster, havde udvidet sin Virksomhed i den nævnte gavnlige Retning.« »Det er vor Overbevisning«, hedder det derefter videre, »at ikke alene paa denne, men paa mange andre Maader vilde Pengeomsætningen lettes og Handelens Interesser fremmes ved Oprettelsen af vel funderede Privat-Banker med saadanne Formaal for Øje, som i Almindelighed er Genstand for Bankers Virksomhed.« Nationalbanken maatte selvfølgelig have Lov til at beholde sin Seddeludstedelsesret, men »i alle andre Bankforretninger, der nu er saa godt som udelukkende i et eneste Instituts Hænder, vilde en med Kraft og Dygtighed ledet Konkurrence være ønskelig og fortjene al Opmuntring.«

Men til Trods for denne Anbefaling af Sagen i Principet gav den rodfæstede Mistillid, som var den herskende Stemning overfor Gedalia (og Hage) i Datidens ledende Børskredse, sig noksom Udslag i den Tvivl, der ytrede om den foreliggende Plans Gennemførlighed. Man pegede i saa Henseende paa det formentlig urigtige i, at Selskabet ifølge Statuterne skulde kunne »deltage i Jernbaner, Dampskibslinier og lignende større Foretagender«, og man fandt, at den Stempelfrihed, som begæredes, var »af en altfor ubestemt Beskaffenhed og Udstrækning.« Et enkelt Selskab burde ikke begunstiges ved sli­g Afgiftsfrihed »til Skade for den almindelige individuelle Virksomhed.« Endelig ansaa man det for at være »en Mangel ved Statuterne, at de intet indeholde om en Kontrol fra Statens Side, der næppe burde savnes ved vigtige Pengeinstituter.«

Man tør vel antage, at denne Betragtning i høj Grad har været ad hoc : naturlig fremkaldt ved »Personens Anseelse«. For med Tidsaanden var den lige saa lidt stemmende, som naar det i samme Erklæring anbefales, at Aktieselskabers Oprettelse overhovedet bør gøres til Genstand for kgl. Koncession. Det er omvendt i fuld Overensstemmelse med Datidens almindelige Tankegang, at et enkelt af Komiteens Medlemmer, M. G. Melchior, udtrykkelig protesterer herimod med de Ord, at det vilde være »meget beklageligt, om man efter i mange Aar forgæves at have stræbt at opnaa større Handels- og Næringsfrihed nu vilde forsøge at gøre Indskrænkninger i den Frihed, der alt bestaar.« Unægtelig klinger denne sidste Tale naturligst halvandet Aar før Næringsfrihedens Indførelse i Danmark.

I Juli 1856 omtalte derefter »Dagbladet« en Bankplan, som var fremsat af Hr. Kammerraad Jonas — Institutet

skulde dog ikke ligge i Hovedstaden, men i Altona. »Dagbladet« fandt det uheldigt, at der saaledes i Løbet af kort Tid var fremkommet Projekter fra trende Sider, og henstillede til de Herrer Reiersen, Gedalia og Jonas paa en eller anden Maade at finde hinanden — de burde ikke give Eksemplet paa Kræfternes Splittelse, men sammenmelte deres Kapitaler og Erfaringer, muligvis kunde de da vinde almindelig Tillid og tilvejebringe de Garantier, som var en nødvendig Betingelse for, at en *Crédit mobiliere* kunde træde i Virksomhed og opfylde sit Formaal, nemlig at mobilisere Kapitalerne, bringe Landets hidtil uanvendte Kræfter til Anvendelse og skaffe saavel Bevillingshaverne som Aktionærerne det størst mulige Udbytte.

Det skulde imidlertid snart vise sig, at Arbejdet for at skabe et nyt stort Pengeinstitut i Hovedstaden efter moderne Bankmønster var taget op af en langt mere anset og betydende Kreds af Mænd end de trende nævnte Projektmagere. Den 6. August meddeltes det Offentligheden, gennem en Annonce i Hovedstadspressen, at D. B. Adler, C. A. Broberg, M. I. Hannover, A. N. Hansen, Jacob Holm & Sønner, E. le Maire, M. G. Melchior, Geo. Ryan og O. B. Suhr var traadt sammen (den 4. August) »for ved Dannelsen af et Institut under Navn af »Privatbanken« at realisere en Plan til yderligere Lettelse for Stadens og Landets Pengeomsætning.« Bankens Grundfond var foreløbig bestemt til 4 Mill. Rdl., hvoraf de nævnte Herrer selv straks overtog en halv Million. Man bebudede straks at ville henvende sig til Regeringen om den for Foretagendets Fremme væsentlige Fritagelse for Brugen af stemplet Papir. Nærmere Bekendtgørelse om Planen i dens Detailler, Supplering af Stifternes Antal samt Underretning om, hvor Aktietegning kunde ske, vilde senere finde Sted.

Denne helt nye Bankplan frembød to Ejendommeligheder: det var aabenbart ikke fransk, men engelsk Mønster, man vilde arbejde efter — og blandt Foretagendets Stiftere var ikke mindre end 5 af Komiteens egne Medlemmer, nemlig Formanden (A. N. Hansen), C. A. Broberg, E. le Maire, M. G. Melchior og Ludvig Holm af Jacob Holm & Sønner.

Umiddelbart før Fremkomsten af den nysnævnte Annonce havde Komiteen til Erklæring haft en Ansøgning fra Handelshuset *Malling & Lund*, der ønskede at oprette en saakaldt »Almindelig dansk Credit-Anstalt« og i den Anledning havde andraget Myndighederne om forskellige Begunstigelser. Ogsaa hertil stillede Komiteen sig kølig, idet den skarpt betonedede Nødvendigheden af, at der skaffedes Regeringen fornøden Garanti for en »samvittighedsfuld Bestyrelse« af et sligt Foretagende.

Mere Velvillie fandt de Herrer Malling & Lund i Pressen — »Dagbladet« kaldte saaledes de Herrer »et yngre, agtet Firma« (»yngre«, d. v. s. »Dagbladets« Samtidige«, forklarede Goldschmidt det senere ganske vittigt), og der gaves en udførlig Fremstilling af Projektet. Det skulde virke til Befordring og Fremme af dansk Agerbrug, Handel og Industri og hertil have en Aktiekapital paa 8 Mill. Rdl., fordelt paa Aktier à 200 Rdl. (eller 300 Mark Banco). Ogsaa »Fædrelandet« gav velvillige Oplysninger om Firmaets Forehavende — Selskabets Virksomhed skulde omfatte: Udlaan paa alle Arter af rørlig Ejendom, Udstykning af Landejendomme, Oprettelse af industrielle Forskudskasser, af Jernbaner og Fabriker, endvidere Aabning af Konkurant-Forretninger, Ydelsen af Kredit mod Kaution, Overtagelsen af offentlige Laan, Køb og Salg af Veksler, Statspapirer og Aktier samt Deposito-Forretning og Modtagelse af Penge til Forrentning. Udelukket var saakaldte Difference-

Forretninger samt Køb af og Udlaan paa Selskabets egne Aktier. Man havde ansøgt Regeringen om at udnævne en kgl. Kommissær, og »Fædrelandet« udtalte, at Staten efter Bladets Mening ej heller burde undslaa sig herfor.

Da »Dagbladet« havde fæstet sig ved, at de mulige Betænkeligheder, man kunde nære ved det nye Instituts lidt for vidtstrakte Dimensioner, formentlig fjernedes derigen- nem, at $\frac{7}{8}$ af Kapitalen var tegnet, eller vel rettere sagt: søgtes tegnet i Udlandet, fremkom »Fædrelandets« Korre- spondent i Altona med en skarp Kritik af denne Betragt- ning. Man kunde fornuftigvis ikke vente, at man paa Hamborgs Børs vilde tegne 7 Mill. Rdl. i en dansk Kredit- anstalt for at bringe disse store Kapitaler til Kjøbenhavn; der maatte naturligvis være den Bagtanke, at man senere vilde søge Aktierne indsmuglet paa det danske Marked. Samtidig advarede den paagældende Korrespondent Gang paa Gang stærkt mod, at den »Bankschwindel«, der kun trivedes altfor frodigt i Tyskland, fandt Efterligninger i Danmark. Saaledes hedder det i en af hans Korrespon- dancer: »Brænder et Hus, raser Flammerne fra øverst til nederst, gør man klogest i at overlade det til sin egen Skæbne og i Stedet for søge at redde Naboerne. Endnu er kjøbenhavnsk Forretningsliv fri for Svindel, men man skal vogte sig for den Epidemi, der raser i Tyskland; kunde disse Linier bidrage til at redde omend noksaa faa fra Smit- ten, da vilde mine Breve have givet et rigt Udbytte.«

I Virkeligheden fik disse Advarsler stor Virkning — rimeligvis har man paa de to Bladredaktioner ogsaa faaet Nys om Komiteens afvisende Holdning overfor Malling & Lunds Projekt. »Dagbladet«, som var gaaet videst i sin Velvillie — i Kraft af, skrev senere Goldschmidt, »en særlig Sindsretning, da den tror, der overalt er en Hage,

og skønt ung af Alder har det tabt Tilliden til Menneskene undtagen til de Herrer Malling & Lund og sig selv« — mente derfor at burde foretage et formeligt Tilbagetog. Den 10. September indeholdt det en lang Artikel, hvori det begyndte med for en Gangs Skyld at glæde sig over »den nationale Langsomhed«, hvorefter den paagældende Bankplan ikke var kommen videre end til Offentliggørelsen af Statutterne. Redaktionen beklagede nu at have overset alt det mangelfulde, der klæbde ved Projektet, ligesom den fejlagtigt havde troet, at Tegningen af Aktiekapitalens 8 Mill. var sikret. »Det er ingen Behagelighed, efter at Begjstringen er løbet af med En, at maatte erkende, at man er løbet for langt«; men Bladet søgte en Trøst i, at »Fædrelandet« efter dets Mening i endnu højere Toner havde istemt Lovsange over den almindelige danske Credit-Anstalt for senere at give Plads for den ovennævnte hvasse Artikel. Efter nu nærmere at have undersøgt Sagen, maatte den »almindelige danske Credit-Anstalt betegnes som et Plagiat af de sletteste tyske Kreditselskaber.« Indbyderne havde endog »søgt at bedaare Publikum ved Hjælp af Regeringens Navn, ved nemlig at foreslaa, at denne skulde ansætte en kgl. Kommissær — vi haaber dog, at Regeringen vil modstaa denne Fristelse til at faa en af sine Embedsmænd anstændigt forsørget.« Det planlagte Institut skulde befatte sig med alt, endog konkurrere med Rothschild'erne ved Overtagelsen og Negotieringen af Laan til Regeringer, det greb ind i Assistentshusets og Aagerkarlenes Virksomhed, skulde paa een Gang være Bank og Kreditforening, med tre Ord være »Alt i Een«, forsmaaede Intet, hvorved der kunde tjenes Penge, enhver »Schwindel« skulde være det tilladt. Artiklen sluttede saaledes: »Vi har brugt det haarde Ord Schwindel, men man kan næppe karakterisere

Foretagendet anderledes«, navnlig fordi Stifterne forbeholdt sig Aktier til et Beløb af 7 Mill., medens samtidig Selskabet skulde være konstitueret, naar 2 Mill. var tegnet. Der laa heri noget ufatteligt, »da efter almindelige matematiske Begreber 2 er en Del af 7, og hvor der er 7, er der ogsaa 2, men Matematik og sund Menneskeforstand har rigtignok i Almindelighed intet at gøre med de moderne Kreditanstalter«. Ved at »forbeholde sig« 7 Mill. kunde Indbyderne saaledes næppe forstaa, at de vilde tegne sig for dette Beløb: de forbeholdt sig ikke 7 Mill., men forbeholdt sig at jobbe med 7 Mill., saa at der kun udbødes 1 Mill. til Publikum -- viste dette sig da ivrigt efter at tegne, vilde Følgen blive, at det kun fik en Del af, hvad det havde tegnet sig for, og Aktierne vilde blive efterspurgt til 4—5, maaske 6—8 pCt. Præmie. Men gaar det sløjt med Tegningen, noteres Aktierne i Pari eller, horrible dictu, under Pari, da vil Stifterne vel vogte sig for at gøre Brug af de forbeholdte 7 Mill. Det er dette, vi har kaldt Schwindel, og vi udsætter en Præmie for en mildere, mere sand Betegnelse.« »Vi har hidtil indskrænket os til en foreløbig Anmeldelse af Planen; det glæder os, at hvis vi tidligere har taget fejl i en god Tro til Indbyderne, har dog denne Fejltagelse ikke kunnet øve nogen skadelig Indflydelse, da det er lidsnok at advare Publikum mod at understøtte denne Aflægger af franske og tyske Kredit-Selskaber.«

Denne i sin Vidtløftighed lidt flove Undskyldning fik et Efterspil, idet Ploug henvendte sig til Bille, protesterede imod at have istemt »Lovsange« over Malling & Lund og fordrede dette godtgjort ved, at de paagældende Artikler i »Fædrelandet« optoges i »Dagbladet«. Dette Organ maatte gaa ind herpaa og atter udførligt udvikle, hvorledes det vel tidligere havde set Planen i et gunstigere Lys, men

dog ikke ligefrem »anbefalet« Foretagendet, og i hvert Fald var der jo ingen Skade sket osv. osv. »Om Sagens Realitet er der vel i hvert Fald ikke længer nogen Uenighed mellem vor ærede Kollega og os; vi vil begge være enige om at gøre alt, for at ikke Spekulationsraseriet skal trænge sig ind hos os med den uundgaaelige Følge at drage de smaa Kapitaler fra deres fredelige Sysler ind i Børsjobberiets Malstrøm.«

Dette var i September, og den 2. December maatte Handelshuset Malling & Lund standse sine Betalinger med Passiver paa henimod $\frac{1}{2}$ Mill. Rdl.

I Modsætning til hele det Postyr, som Malling & Lunds Projekt saaledes vakte i Offentligheden, gik Dannelsen af de Herrer Komitemedlemmers nye Pengeinstitut »Privatbanken« sin stilfærdige Gang. I Eftersommeren 1856 androg Stifterkredsen Regeringen om Ret til at udfærdige Aktier, Beviser for Indlaan, Forskrivninger for Udlaan, Foliohaveres Anvisninger, Receptisser, Depositobeviser, de af Banken selv udstedte Veksler osv. paa ustempet Papir. Andragendet blev af Indenrigsministeriet tilstillet Grosserer-Societetets Komite under 10. November s. A. — og som man maaske ikke helt vil undre sig over, blev Modtagelsen den mildest mulige.

Komiteens almindelige Standpunkt, hedder det i Svarskrivelsen af 24. November s. A., var dette, »at solidt begrundede Aktieforetagender, der gaar ud paa at drive Bank- og Banquier-Forretninger, naar de indskrænker sig hertil, fortjener at fremmes, hvorimod Aktieselskaber, der ved Siden af egentlige Bankforretninger befatter sig med alle Slags industrielle Foretagender saasom Jernbaner, Dampskibs-Entrepriser osv. osv., maa anses for farlige i flere Henseender og skadelige for individuel Virksomhed.« »Da

nu Privatbankens Formaal ifølge Statutterne udelukkende indskrænker sig til Bankforretninger, følger det af det foranførte, at Komiteen intet i Almindelighed kan have at erindre imod dens Oprettelse, men betragter den som ønskelig.« Det hidtil udtalte Ønske om en Statskontrol for slige Instituter gentoges ikke, men Statutudkastet indeholdt da ogsaa i sin § 49 en Bestemmelse om, at Regeringen skulde have Ret til ved en af samme beskikket Bankkommisær at have Indseende med, at der handledes i Overensstemmelse med Statutterne. Om Enkeltstederne i disse afholdt Komiteen sig iøvrigt fra enhver Udtalelse under Henvisning til, at 5 af dens Medlemmer var Medstiftere, 1 af dens Medlemmer (H. P. Hansen) Nationalbankdirektør og 2 endelig Medlemmer af Magistraten. Grosserer F. Gotschalk — Brobergs Svigerfader — afgav et Separatvotum, hvori han bestemt fraraadede at begunstige en slig Nydannelse, da et saadant Foretagende dog ikke vilde kunne konkurrere med Nationalbanken — »mig forekommer det, at vi have nok i vor grundsolide Nationalbank, der nu ogsaa i en Række af Aar har vist, at den er tilstrækkelig til vore Forhold(!).«

Om Stempelfriheden for korte Veksler, om hvilket Punkt i Ansøgningen Ministeriet havde ytret Betænkelighed, tilraadede Komiteen i hvert Fald at gøre a vista Veksler stempelfri og for Veksler paa 1—7 Dage efter Sigt eller 14 Dage fra Dato kun at beregne een almindelig Sats uden Hensyn til den paalydende Sums Størrelse.

Den Støtte, som Komiteen ved denne Erklæring ydede det nye Projekt, var saa meget værdifuldere, som Nationalbanken kort i Forvejen havde stillet sig meget vrangvillig til Sagen. Hvad Stifterne af Banken navnlig havde for Øje, var jo to Ting: 1) Foliomidler maatte ikke længer ligge

døde hen, men inddrages i Omsætningen og forrentes, 2) i Lighed med de engelske *bank-post-bills* burde der skabes et nyt Betalingsmiddel ved Udstedelsen af Bankveksler, betalbare efter faa Dages Forløb. Dette var just *Reformen* i vort Bankvæsen, det nye, som D. B. Adler og le Maire havde lært i England, og som nu de store Købmænd var ivrige efter at faa indført herhjemme. Men netop herimod satte Nationalbanken sig med Hænder og Fødder. Fik et nyt Bankinstitut Lov til at udstede Anvisninger som de nævnte, vilde det ogsaa, da Grænsen var flydende, kunne udgive paa Anfordring betalbare Beviser for smaa Summer, og dermed var Nationalbankens Seddeludstedelsesret bragt i Fare. Hvis dernæst den nye Bank agtede at benytte sine Foliomidler til sine andre Omsætningsmidler, vilde dette være »en Operation af farlig Natur, da en Foliokasses Status er meget fluktuerende, og et Institut, der har disponeret over slige Midler, let kan komme i den største Forlegenhed«. »Direktionen maa derfor formene, at det i Statutterne udtrykkelig bør bestemmes, at Banken i denne Retning skal følge den Forretningsgang, der er sædvanlig ved Giro-Banker.«

Den nye Bank skulde altsaa herefter med andre Ord indskrænke sig til at — kopiere Nationalbankens Fremgangsmaade.

Denne Nationalbankens Erklæring var allerede afgiven i September 1856. Heldigvis blev i Oktober s. A. Krieger Indenrigsminister, og dermed kom der en Mand til Roret, som selv stod midt i Tidens frie Rørelser og grant vidste, fra hvilken Kant Vinden blæste indenfor Hovedstadens liberale Bourgeoisie. Da i November Nationalbankdirektør H. P. Hansens egen Broder, A. N. Hansen, i sin Egenskab af Formand for Grosserer-Societetets Komite for anden

Gang markerede det nye Foretagendes Nødvendighed, paa Trods og tværs af Nationalbanken, var Kriegers Beslutning tagen, og den 23. December 1856 meddeler han Stifterne af »Privat-Banken«, at det paatænkte Institut kunde paaregne at faa de ansøgte Stempelbegunstigelser.

Der var dog en Hage herved, en Vanskelighed af rent formel Natur, som endnu maatte overvindes. I hele sin daglige Optræden og Færd var vel Krieger formløs indtil Sjuskethed, men han ligesom løskøbte sig ved af og til i offentlige Sager stædige at holde fast paa en eller anden Formalisme. Til sin Bestyrtelse fandt saaledes her Stifter-Komiteen indføjet i Koncepten til Bevillingen, at de ansøgte Begunstigelser kun skulde gives »indtil videre«, saa at de til enhver Tid, alle eller enkelte, kunde tilbagetages ved kongelig Resolution. Krieger forklarede vel mundtlig og skriftlig, at denne Tilføjelse i Realiteten intet betød, men kun var et formelt nødvendigt Værn mod det ganske usandsynlige Tilfælde, at Privatbanken en Gang i Tiden skulde blive ledet paa en fuldstændig statustridig Maade, — hvad der jo i hvert Fald var udelukket, saalænge de nuværende Stiftere levede. Blandt omtrent Halvdelen af disse var imidlertid den Opfattelse raadende, at det nye Institut i saa Fald vilde komme til at hvile paa fuldstændig usikker Grund og løbe Fare for at blive underkastet ren Ministervilkaarlighed. Man havde siden 1848 faaet Erfaring nok for, hvor brat Ministre kunde veksle, og hvor modsatte Anskuelser der herved kunde komme til Roret. Saa alvorlig var derfor den som Følge heraf opstaaede Frygt, at der ved Aarsskiftet 1857 var lige ved at indtræde et »Skisma« i Stiftergruppen, og højst rimeligt vilde Sagen da være strandet. Det lykkedes imidlertid Liebe ved mundtlige Forhandlinger med Krieger i Løbet af Februar

1857 at finde en formel Udvej, som Regeringen kunde acceptere og samtlige Stiftere slaa sig til Taals med. De ansøgte Begunstigelser blev vel i den kongelige Bevilling, som fik Frederik VII's Underskrift den 4. Marts, »ikkun« givne »indtil videre«, men en eventuel Tilbagebetaling skulde udtrykkelig kun kunne ske »i Tilfælde af aabenbare eller gentagne Misbrug, eller saafremt Privatbanken ved organiske Statutforandringer skulde tabe sin oprindelige Karakter«.

Samme Dato som Bevillingen udstedtes, samledes de 12 Stiftere i Grosserer-Societetets Komites Lokale paa Børsen, konstituerede sig som foreløbigt Bankraad og valgte Grosserer Broberg til midlertidig Formand, efter at Etatsraad Hansen havde afslaaet Hvervet.

Man var paa dette og de følgende Møder, den 11. og 18. Marts s. A., noget i Tvivl om, hvorvidt Øjeblikket var »betimeligt« til at aabne Aktietegningen. Man havde aabenbart en Fornemmelse af, at de gode Tider havde kulmineret, og der var ogsaa i Udlandet Tegn nok paa Uro og Svindel i Luften. Men saa langt som man nu var kommen, kunde man ikke blive ved at tøve, og ved den sidstnævnte Sammenkomst besluttedes det da at udstede Indbydelsen den 23. Marts, saaledes at Tegningen begyndte den 6. April og sluttede den 20. næstefter. Saaledes skete det ogsaa, og Tegningen kom til at foregaa paa E. le Maires Kontor, Kongens Nytorv 2.

Som alt foran nævnt var Aktiekapitalen sat til 4 Mill. Rdl., hvoraf Indbyderne paa Forhaand havde overtaget 500,000 Rdl. I Stedet for de forventede 3,5 Mill. Rdl. blev der imidlertid kun tegnet 1,400,000 Rdl., saa at man ialt kun naaede op til 1,900,000 Rdl. — en naturlig Følge af den i Foraaret 1857 almindelig herskende Pengeknaphed

og Kapitaltrang. Nu var gode Raad endnu dyrere end selve Pengene: hvorledes skulde Sagen gribes an uden de Midler, man nu en Gang ikke kunde faa? Med stor Resoluthed foreslog Broberg paa et den samme Dag, som Tegningen sluttede, sammenkaldt Bankraadsmøde, at Stifterne selv skulde supplere det tegnede Beløb til 2 Mill. Rdl. og dermed uden videre lade Bankinstituttet træde i Live med dette Aktiebeløb som Grundfond, »saafremt ingen Vanskelighed møder fra Regeringens Side«. Til Støtte herfor anførte han, at 2 Millioner i sig selv dog vilde være en ganske anseelig Sum, nok til at sætte Sagen i Gang med, hvørimod at opgive Sagen nu »for senere at genoptage den«, vilde være at slaa den ihjel. Ved at begynde viste man sig selv Tillid og skabte derved andres Tillid. Forslaget vandt enstemmigt Bifald, man indgik straks til Regeringen med Andragende om at maatte beholde de tilstaaede Stempelbegunstigelser, til Trods for at Aktiekapitalen kun sattes til det halve, og under 24. April gav Indenrigsminister Krieger sit Samtykke.

Derpaa besluttedes det paa et Møde den 1. Maj 1857 »nu at betragte Institutet som konstitueret«.

Efter at 55 pCt. var indbetalt paa Aktiekapitalen, aabnedes derefter Banken den 2. November 1857 i Lund & Thorsens Ejendom paa Amagertorv.

*

I September 1856 begyndte der i hele Europa en stedse stigende Bortstrømning af Sølv paa Grund af den mislykkede Silkehøst, der henviste Verdensdelen til det asiatiske Marked for at faa tilfredsstillet sit Behov af Silke. I Stedet for at modvirke dette ved Forhøjelse af Sølvprisen — der paa

een Gang vilde have formindsket Afgangen og forøget Tilgangen ved en forhøjet Virksomhed af Sølvproduktionen — lod man staa til og prisgav sit Sølv, som man erstattede med en overdreven Udstedelse af Banknoter. Da ogsaa Rusland ved Salg af sine Statsobligationer begyndte at trække Sølv til sig, »stod man snart ved Randen af ligefrem Sølvmangel.« Danmark blev et Led i den almindelige Bevægelse i den europæiske Bankverden ved, at der indkøbtes for store Summer russiske Obligationer, og Norge tilmed trak danske Specier til sig for herigennem at spare egne Møntningsomkostninger. I Begyndelsen af Aaret klagedes der højlydt i Hovedstadspressen over, at baade Sølv og Kornvarer vandrede ud af Landet — man antog, at der allerede var gaaet over 4 Mill. Rdl. Sølv. Det tidligere drøftede Spørgsmaal om Brugen af Barrer som Seddeldækning og Betalingsmiddel overfor Udlandet blev nu atter rejst af Møntagent *Levy* i Altona. For det danske Erhvervssamfund blev det nemlig et særligt Tab, at det Sølv, som Udlandet drog til sig, ikke gik ud i Form af Barrer, men i Form af Sølvmønt.

Dette gav Anledning til, at Dispachør *Wessely* — af hvis Personlighed der senere i dette Værk vil blive givet en kort Skildring — i »Fædrelandet« rettede stærke Angreb paa Nationalbankens Seddelfundering. Denne var for saa vidt styrket ved Reskr. 4. Oktober 1854, hvorved Seddelmængdens Maksimum forøgedes fra 20 til 24 Mill. Rdl., men det tillige bestemtes, at der for disse sidst tilkomne 4 Mill. Rdl. skulde henlægges fuld Dækning, bestaaende af 3 Mill. Rdl. i Sølvbarrer og Sølvmønt og kun 1 Mill. Rdl. i gode Banco- eller Sterling-Veksler. Dog selv herefter skulde Banken i sin Realisationsfond kun have 10¹/₂ Mill. Rdl. i Sølvmønt eller -barrer, men 1,875,000 Rdl. i Banco-Veksler

og 1,625,000 Rdl. i Sterling-Veksler (Guld). Beløbet af Banco-Veksler var saaledes ikke meget mindre end det oprindelige Beløb ifølge kgl. Reskr. 11. Juni 1840 (2,062,000 Rdl.) — og det var mod den heri liggende »Fundering«, Wessely rettede sin Kritik. Tankegangen var jo denne, at en Banco-Veksler var en Anvisning paa en Købmand i Hamborg og derigennem en Anvisning paa Sølvbarrer, beroende i den hamborgske Bank, men, skrev Wessely ganske rigtigt, »da Banco-Veksler ikke kan bruges til at indløse Sedler, burde de egentlig heller ikke kunne fundere Sedler; thi dette er at give Papir i Betaling for Papir. Det er derfor en uheldig Side af Bankoktrojen (§ 3), at Banco-Veksler betragtes som Sølv, og at Sedler kan funderes ved saadanne. Herpaa havde da ogsaa den kgl. Bankkommissær i sin Tid været fuldt opmærksom.« Det maatte nemlig ikke glemmes, at den Sikkerhed, som Banco-Veksler kunde yde, beroede paa, »hvorvidt Vekslerne er gode, om derfor virkelig kan erholdes Barrer.« Bliver den Trassering, som er ydet fra Hamborg i Banco, opsagt i kritiske Tider, »saa vil den Sikkerhed, som just da skal søges i Realisationsfonden, for saa vidt den Del af samme angaar, som bestaar i Banco, noget nær være en Illusion.« Det skulde derfor nok vise sig ved forefaldende Lejlighed, at det var »en uheldig Begrebsforveksling, at Banco-Veksler skulde være Sølv.«

Profetiske Ord, som Nationalbanken skulde sande et Aar efter ved December-Krisen i 1857.

Overensstemmende med hele Tidens liberale Tankegang var der paa Halvtredsernes Rigsdage en Tendens til at faa realiseret Statsaktiverne — i første Række naturligt saadanne, der bestod i store Byggetomter, som laa øde hen uden at give nogensomhelst Indtægt, og blandt disse ganske særligt den saakaldte Marmorplads med Kirkeruinen. Men ogsaa *Børsbygningen* ansaa man for et kostbart og besværligt Statsaktiv — den gav kun ringe Overskud, idet Lejeindtægterne kun var smaa, og Gebyrerne af Børsauktionerne ej heller indbragte noget klækkeligt — og paa den anden Side var Vedligeholdelsesomkostningerne meget betydelige. Herudover kom man vel ved kun at udrede dem i altfor sparsomt Omfang, men netop fordi det drejede sig om et Bygningsværk af Børsens monumentale Betydning, krympede man sig ved denne Karrighed. Ved Femti-Aarenes Midte gjorde Børsen et ret forsømt Indtryk, skønt det ikke var særdeles længe siden, der var foretaget, hvad man den Gang mente at kunne kalde en Hovedreparation. Skulde et virkeligt Arbejde paa at fuldstændiggøre og harmonisere Bygningens Ydre tages op, vilde der atter medgaa store Summer — skulde derhos Børsens Indre ombygges, saaledes at den virkelig kom til at rumme tidssvarende Børslokaler, vilde yderligere hertil udkræves andre betydelige Summer. Det

var derfor i og for sig ikke unaturligt, at den Tanke kom op: vilde det dog ikke være meget bedre, om Staten kunde komme af med Børsbygningen og faa de forestaaende, efter Datidens Forhold vældige Reparationsomkostninger lagt over paa den nye Ejer?

Denne Tanke fik omsider Udtryk i en Betænkning, som Folketingets Finansudvalg afgav om Forslag til Finanslov for 1855—56. I Omtalen af § 5 (Statsaktiverne) hedder det heri: »Børsbygningen er temmelig kostbar i sin Bestyrelse, den giver kun en ringe Indtægt, og den er mindre godt vedligeholdt; efter Udvalgets Anskuelse vilde den passende kunne overlades Kjøbenhavns Kommune eller Handelsstand mod en aarlig Godtgørelse, dersom man maatte ønske det og er villig til at anvende den fornødne Bekostning paa dens hensigtsmæssige Indretning.«

Udtalelsen fremsattes af det samlede Udvalg, som dengang bestod af: Alberti, *Broberg*, Bruun, Dinesen, Alfred Hage, Hother Hage, Müllen, Oppermann, Rugaard, Steen, Tscherning, Tutein, samt Monrad som Formand og Schovelin som Ordfører.

Det ligger nu lige for, at da man i det Finansudvalg, hvoraf *Broberg* altsaa var Medlem, kom ind paa at sysle med denne Tanke om Børsbygningens Salg, har *Broberg* givet den Komite, hvoraf han ogsaa var Medlem, et Vink om, at der nu saaledes aabnede sig en bekvem og naturlig Lejlighed til, at Handelsstanden selv kunde blive Herre paa Kjøbenhavns Børs. Atter heraf kan man se, til hvor stor Gavn det var for Grosserer-Societetet, at dets ledende Personligheder var med ogsaa i Rigsdagens politiske Arbejde.

I Komiteens Arkiv indeholdes der intet nærmere Vidnesbyrd om, hvorledes alt nu i det enkelte er gaaet til, men

med det psykologiske Kendskab til Broberg, som det er let paa Grund af alle foreliggende Oplysninger om denne Mand at danne sig, tør man antage, at han ildfuldt har virket for, at Komiteen nu skulde gribe til.

Resultatet viser, at det ogsaa lykkedes ham.

Folketingets Finansudvalg var som sædvanlig blevet nedsat i Begyndelsen af Samlingen, Oktober 1854. Derefter var imidlertid som Følge af den politiske Konflikt mellem Ministeriet Ørsted og Folketingets Flertal Tinget blevet opløst den 20. Oktober 1854. Det nye Folketing traadte sammen den 18. December s. A. Den 20. December konstitueredes Finansudvalget paany med de ovenanførte 15 Medlemmer, og Udvalgets Arbejde kunde derefter begynde. Først den 11. Februar 1855 lykkedes det at afgive den Del af Betænkningen, hvor den ovenfor citerede Passus om Børsbygningen findes.

Men allerede Dagen i Forvejen havde Grosserer-Societetets Komite indgivet et Andragende til den i December 1854 tiltraadte nye Finansminister *Andræ* i Kabinettet P. G. Bang og her fremsat »den ærbødige Forespørgsel«, om og under hvilke Vilkaar Børsen vel vilde være at erholde til Købs. Komiteen henviste til, at de Børslokaliteter i Børsbygningen, der var overladt Købmændene til Børs, ej alene var mangelfulde og ubekvemme, men »uhyggelige og helbredsskadende som Opholdssted«, hvortil kom, at den indvendige Del af Børsen »i arkitektonisk Henseende ikke tilfredsstillende selv simple Fordringer nuomstunder. Kjøbenhavn staar saaledes, hvad dens Børsindretning angaar, langt tilbage for andre større Handelssteder.«

Nu forekom det Komiteen at være en »naturlig Tanke, at Købmænd bedst vil kunne indrette og bestyre Børsen og dens Anliggender« som paa andre Handelspladser. Man

forestillede sig desuden, at Bygningen egentlig var Staten til Besvær, og at Regeringen derfor gerne vilde af med den, naar den »kunde gaa over paa passende Hænder, og Staten havde Sikkerhed for, at den vilde blive fuldkommen vel vedligeholdt.« Dette sidste vilde Komiteen for sit Vedkommende love, da det var dens Anskuelse, at »Christian den IV's Værk« ikke maatte forandres i sit Ydre, men at man »tværtimod maa bevare det i dets ejendommelige Stil som historisk Monument.« — Bygningen gav sikkerlig ikke noget videre stort Overskud, og den forestaaende Udvidelse og Forskønnelse vilde komme til at sluge betydelige Summer — Handelsstanden turde derfor ikke paatage sig at erhverve Ejendommen, om den ikke kunde faas paa gunstige Vilkaar — det var da dette, man nu gerne underhaanden vilde erfare. »Uden allerede nu at være bemyndiget af Handelsstanden navnlig af vore Kommittenter, Grosserer-Societetet, til at underhandle med Staten om Køb maa vi dog paa Grund af det Foranførte ønske at erfare Regeringens Anskuelse om Sandsynligheden af og Vilkaarene for en Afstaaelse, for at vi eventuelt kan indhente den fornødne Autorisation til at foretage videre Skridt.«

Finansudvalget afgav som antydet sin Betænkning i tvende Dele, hvoraf den første kom til Behandling i Tinget den 30. Januar 1855, den anden den 19. Februar s. A., og under denne blev § 5 (Statsaktiverne) behandlet i Mødet Mandagen den 26. Februar. Ved denne Lejlighed udtalte Finansminister *Andræ*, da han havde Ordet, at han med Hensyn til den i Betænkningen gjorde Henstilling angaaende Børsbygningen »kunde ønske at høre Udtalelser, for saavidt de maatte afvige fra den Anskuelse, jeg her skal tillade mig at fremføre. Man har nemlig i Betænkningen ytret, at Børsbygningen er temmelig kostbar i sin Besty-

relse, at den kun giver en ringe Indtægt, og at den passende kunde overlades Kjøbenhavns Kommune eller Handelsstand mod en aarlig Godtgørelse. *Det er en Mening, som jeg ganske kan tillræde*, idet jeg ogsaa tror, at denne Bygning under en anden Bestyrelse kan gøres ganske anderledes nyttig, end den for Øjeblikket er; men den Forandring, der i saa Fald var fornøden, vilde medtage en saa stor Kapital, som det paa ingen Maade kunde være Statens Sag at tilskyde. Jeg vil derfor anse det for meget rimeligt, om man fra Regeringens Side gik ind paa et saadant Arrangement som det, der her er bragt i Forslag, og jeg skal meddele, at jeg *allerede* har taget Sagen under Bearbejdelse« — selvfølgelig paa Grund af Komiteens i Mellemtiden indkomne Andragende af 10. Februar — »og forskaffet mig foreløbig Oplysning om, hvad der maa antages at være Statskassens Indtægt i Gennemsnit af de sidste 5 Aar — — Jeg kan meddele, at den aarlige Indtægt, efter hvad der er oplyst for mig, beløber sig til c. 4000 Rdl., et Beløb, som naturligvis ikke staar i noget Forhold til, hvad Bygningen i og for sig kunde indbringe. En saadan Godtgørelse, som passende vilde kunne fordres for Overdragelsen af Bygningen til *Handelsstanden*, vilde jeg nærmest anse for Midlet til at gaa ind paa det her foreliggende Forslag, men der maatte da tillige fra Statens Side forbeholdes det Fornødne med Hensyn til Bygningens Ydre, idet det næppe vilde kunne anses for passende, at denne Bygning blev aldeles omdannet. Jeg skulde som sagt ønske, at man, hvis dette Arrangement skulde anses for uhensigtsmæssigt, bebyrdende for Statskassen eller i en anden Henseende utilraadeligt, da vil udtale sig herom.«

Efter denne Opfordring ytrede Alfred Hage:

»Det er vistnok ganske rigtigt, at det ikke kan være af

videre Interesse for Finansministeren at have Bestyrelsen af Børsbygningen eller at tænke paa at omdanne den til noget bedre end den temmelig uheldige Skikkelse, hvori denne skønne Bygning for Tiden befinder sig; man vil jo erindre, at der er visse Lokaler hele Bygningen igennem, som vistnok kunde forandres til et meget mere hensigtsmæssigt Brug, der er f. Eks. Butiker, som maaske i ældre Tider har haft Interesse, men som nu næppe er værd at holde paa. Med Hensyn til Værdien af Bygningen saa vil jeg ikke raade den ærede Minister til at sælge den til Handelsstanden for en Kapital, der svarer til en Gennemsnitsrente af 5 Aar; thi saa vidt jeg kender til disse Indtægter, saa er de i Virkeligheden meget ubetydelige. Forøvrigt tvivler jeg ikke om, at Handelsstanden her i Kjøbenhavn vilde være villig til at give en passende og rimelig Værdi for denne Bygning, men det maa naturligvis ske under den meget strenge Forpligtelse, at dens Ydre i ingen Henseende forstyrres, thi i modsat Fald skal jeg være den første til at tilraade, at den ikke sælges for nogensomhelst Pris. Jeg tror imidlertid, at det Ydre vil i det Hele fuldkomment kunne bevares, og det Indre blive til langt mere Nytte end nu for Handelsstanden eller for dem, der maatte købe Bygningen. Den højtærede Minister vil upaatvivlelig give en ret opmuntrende Vejledning, naar han sørger for, at Børsen overgives Handelsstanden til Brug. Det er jo muligt, at der kan være visse Betingelser, som Handelsstanden maa underkaste sig i den Kontrakt, som eventuelt maatte blive oprettet angaaende denne Bygning, foruden Forpligtelsen til uforandret at bevare dens Ydre, men jeg haaber ogsaa, at der, naar man kommer saa vidt, ikke vil komme nogle af disse Vanskeligheder i Vejen, der ellers

møder ved de fleste Realisationsforsøg af saadanne Ejendomme.«

Broberg tog derefter Ordet og udtalte, at »det virkelig vilde være særdeles ønskeligt for Handelsstanden at kunne disponere over denne Bygning. Det er jo som bekendt det Sted, hvor Handelsstanden hver Dag samles, og saa smuk som denne Bygnings Ydre er, saa vist er det, at dens indre Indretning er med Hensyn til Handelsstandens Bekvemmelighed yderlig slet. Denne Indretning har man ikke været i Stand til at faa forbedret, og saa længe Børsen er et Statsaktiv, er der heller intel Haab om, at det vil ske; men det kan rimeligvis kun ske, naar Handelsstanden selv kommer i Besiddelse af denne Bygning, og derfor er det ogsaa fornemmelig, at den ønsker det saa meget.«

Efter disse i Sandhed profetiske Ord oplyste han, at Grosserer-Societetets Komite allerede var indgaaet »med et Andragende i den Anledning for at komme til at knytte Underhandlinger derom, og jeg tvivler ikke paa, at den højtærede Finansminister i den Henseende vil komme Handelsstandens Ønsker i Møde. Jeg maa ogsaa tiltræde, hvad Alfred Hage ytrede, nemlig at Handelsstandens Haab er, at Prisen ikke maa blive sat altfor højt; thi vel er det saa, at Handelsstanden vistnok endog med Glæde maa gaa ind paa i det Ydre at vedligeholde Børsen i den Skikkelse, som den nu har, men det er tillige vist, at den indre Omordning fordrer meget betydelige Summer, og derfor vilde det næppe føre til et gunstigt Resultat, hvis der blev fordret en altfor stor Sum.«

Finansminister *Andræ* svarede hertil, at det ikke kunde være i Statskassens Interesse at ville skaffe sig nogen ekstraordinær Indtægt ved en saadan Overdragelse af Børsen, »men det vil paa den anden Side vistnok ogsaa indrømmes,

at der ikke stilles for høje Fordringer, naar den af alle som saa meget ringe erkendte Indtægt, Børsen hidtil har givet, ikke opgives.« — —

Da Børsens daglige Drift stod under *Indenrigsministeriets* »Overhøjhed«, æskede Finansministeriet derefter dettes Mening om Sagen i en Skrivelse af 12. Marts s. A. Det hedder heri:

»Finansministeriet skønner ikke rettere, end at det vilde være passende, at Børsbygningen overgik fra Staten i Handelsstandens Eje, naar Staten kunde erholde en efter de virkelige Indtægter af Ejendommen afpasset Købesum.« Den aarlige Gennemsnitsindtægt beregnede den til 3455 Rdl., hvortil kom Erstatninger til de tvende Embedsmænd, som var knyttet til Børsen, Kammerassessor I. C. Stangerup som Statens Tilsynshavende (Inspektør) ved Bygningen og Jørgensen som Børstjener. Herefter mente Andræ, at en Købesum paa 100,000 Rdl. maatte være passende, hvorhos man burde have Sikkerhed for, at Bygningens arkitektoniske »Stil« bestandig vedligeholdtes.

Indenrigsministeriet svarede allerede under 24. s. M., at man med Finansministeriet fandt Afhændelsen af Børsen »tilraadelig«. Summen 100,000 Rdl. forekom dog Ministeriet »temmelig høj«, navnlig da Handelsstanden straks maatte bekoste mindst 50,000 Rdl. paa Ombygning af Børsens Indre — »derfor turde der vel være Anledning til at nedsætte Købesummen til 80,000 Rdl.« Da den efter at være overgaaet i Privateje vilde komme til at svare Bygningsafgift, vilde Staten derved, i Forbindelse med Renterne af de 80,000 Rdl., faa en aarlig Indtægt af ca. 4000 Rdl., altsaa et noget større Overskud end hidtil.

Derefter svarede Finansministeriet Grosserer-Societetets Komite under 14. April 1855: »At Børsbygningen overgaaer

til at være Handelsstandens Ejendom, kan Finansministeriet ikke andet end finde hensigtsmæssig,« naar der herfor kunde erholdes en Købesum, hvorved Statskassen blev holdt skadesløs for den Indtægt af Bygningen, den maatte opgive. Komiteen maatte imidlertid overtage Kammerassessoren og Børstjeneren, saa at de i Stedet for i Statens traadte i Komiteens Tjeneste henholdsvis med en Løn af 500 og 670 Rdl. aarlig. Komiteen maatte endvidere forpligte sig til »den arkitektoniske Stils bestandige Vedligeholdelse.« Da Bygningens Indtægtsoverskud ansloges til 3455 Rdl. aarlig, maatte Handelsstanden desuden erlægge den Købesum, der ækvivalerede dette Beløb som Rente. Forsaavidt det kapitaliseredes, skulde Købesummen erlægges med $\frac{1}{5}$ kontant i hver af de to halvaarlige Terminer, der fulgte umiddelbart efter Salget, med Halvdelen i hver, medens Resten, de $\frac{4}{5}$, kunde blive indestaaende i 1ste Prioritet og forrentes og afdrages med 6 pCt. aarlig. — Til Gengæld skulde Komiteen oppebære Indtægten af Børsauktionerne.

Komiteen bragte sin Tak for det imødekommende Svar i en Skrivelse af 13. Maj s. A. Den pegede heri paa, at naar den aarlige Indtægt var beregnet til 3455 Rdl., var Udgiften til, hvad man maatte kalde Hovedreparationer holdt ude af Beregningen. Denne Udgift burde imidlertid rettest sættes til 1500 Rdl. aarlig — Komiteen vilde imidlertid ikke regne med mere end 1000 Rdl., men gjorde opmærksom paa, at der til en hensigtsmæssig Istandsættelse af Børsbygningen i en nær Fremtid vilde udfordres en Bekostning af mindst 75,000 Rdl., og denne vilde altsaa falde helt og holdent paa Komiteen. Ved Tegninger og Overslag af Bygningskyndige godtgjordes dette nærmere. Lejeindtægten var ikke stort mere end 8,000 Rdl. og kunde højst bringes op til 10,350 Rdl. Gik nu herfra Skatter med

2100 Rdl., Lønninger med 1650 Rdl., alm. Vedligeholdelsesomkostninger med 800 Rdl., Hovedreparationer med 1000 Rdl., samt endelig 4 pCt. af de 75,000 Rdl., der krævedes til en fuldkommen Ombygning af det Indre (3000 Rdl.), kom man op til en samlet aarlig Udgift af 8550 Rdl., saa at der kun blev et Overskud paa 1800 Rdl. tilbage, og hermed vilde kun kunne forrentes en Sum af 45,000 Rdl. som Købesum. Man tilbød derfor en Købesum af 50,000 Rdl., der blev indestaaende i Ejendommen i 1ste Prioritet med 4 pCt. Rente og passende Afbetaling. Skulde Komiteen herved faa et større Overskud end forventet, maatte man huske paa, at dette vilde komme Handelen og Skibsfarten tilgode og ikke som ved andre Salg af Statsejendomme flyde i Privates Lommer.

Skrivelsen sluttede med, at da Komiteen ikke kunde anse sig for kompetent til at afgøre et Anliggende af denne Beskaffenhed, skulde den efter Modtagelsen af Ministeriets Svar sammenkalde en ekstraordinær Generalforsamling af Grosserer-Societetets Medlemmer om hele Sagen.

Samtidig med Afsendelsen af denne Skrivelse overdrog Komiteen tvende af sine Medlemmer, nemlig Etatsraad *A. N. Hansen* og Grosserer *Moritz G. Melchior*, at tage Købet under nøjere Overvejelse og derefter afgive en Betænkning til Societetet.

Finansministeriets Svar indløb den 16. Juni, og det hed heri: »Ministeriet har allerede i sin Skrivelse af 14. April erkendt Rigtigheden af, at Børsen overgaar til at være Handelsstandens Ejendom, og dette Hensyn har da foranlediget Ministeriet til efter Modtagelsen af det sidste Tilbud paany at tage Sagen under Overvejelse, uagtet den tilbødte Købesum af 50,000 Rdl. i ethvert Tilfælde er for ringe til at komme i Betragtning til Antagelse.« »Hvor

meget Ministeriet end i denne Sag er tilbøjeligt til at imødekomme Handelsstandens Ønske, troede det dog ikke at kunne nøjes med mindre end en Købesum af 70,000 Rdl. Betingelserne maatte endvidere blive, at Køberne overtog Omkostningerne ved selve Salget og Overdragelsen samt i Fremtiden svarede Skatter og Afgifter af Bygningen, endvidere overtog Statens Forpligtelser overfor Lejerne og endelig: bestandig overholdt Bygningens nuværende arkitektoniske Stil. Finansministeriet fastholdt sluttelig sine tidligere opstillede Forrentnings- og Afdragsvilkaar.

De to ovennævnte Medlemmer, A. N. Hansen og M. G. Melchior, afgav derefter en Betænkning under 18. Juli, som endte med Forslag om, at Societetet skulde bemyndige Komiteen til at afkøbe Staten Børsbygningen mod de anførte 70,000 Rdl. Det henstilledes derpaa, at Grosserernes aarlige Kontingent forhøjedes fra 6 Rdl. til 10 Rdl. — Komiteen sluttede sig hertil i Erkendelse af den overordentlige Betydning, det vilde have at benytte denne Lejlighed til at erhverve Børsbygningen. Naar der under Hensyn til de fremtidige Udgifter, som derved vilde opstaa for Societetet, var foreslaaet en Kontingentforhøjelse til 10 Rdl. aarlig, mente Komiteens Plenum nu at burde gaa til 12 Rdl. Det var det Aarskontingent, som i sin Tid var blevet fastsat, den 18. Marts 1818, i Henhold til den da nys udkomne Plakat af 10. Februar. Vel var det i de usle Tider blevet nedsat til 6 Rdl. (Komitemøde den 12. April 1820), men naar man dog nu skulde forhøje Kontingentet, syntes det ganske passende at vende tilbage til det oprindelige. Man havde opsparet en Kapital af 20,000 Rdl., som man kunde tilbyde i Udbetaling, men dertil kom nu, at der under Hensyn til den forestaaende store Hovedreparation maatte optages et Laan, der af A. N. Hansen og M. G. Melchior var anslaaet

til 150,000 Rdl. og i hvert Fald maatte være 130,000 Rdl. Til Forrentning og Amortisation heraf udfordredes 6,500 Rdl. aarlig — og med dette for Øje mente Komiteen nu ikke at kunne undvære den Forhøjelse til det dobbelte, som foresloges.

En udførlig Redegørelse for den hele Sag blev udarbejdet og den 4. August fremlagt til Societetets Medlemmers Gennemsyn. Samtidig indkaldtes til en Generalforsamling, der afholdtes den 23. s. M., og her vedtoges Købet enstemmigt af alle tilstedeværende med Undtagelse af to. Forsamlingen udtalte ogsaa sin Billigelse af, at Komiteen havde brugt sin Bemyndigelse i Henhold til Plakaten af 10. Februar 1818 til at beslutte den samtidige Forhøjelse af Kontingentet fra 6 til 12 Rdl. aarlig.

Komiteen meddelte derefter i en Skrivelse af 13. September Finansministeriet, at den var villig til at købe Børsbygningen paa de af Finansministeriet angivne Betingelser og Vilkaar — at den saa sig i Stand til at udbetale 20,000 Rdl. førstkommende December Termin, fra hvilken Tid ogsaa en aarlig Rente af 4 pCt. skulde være at beregne af den øvrige Del af Købesummen. Societetet forventede da i Løbet af det følgende Aar (1856) at kunne modtage Skøde paa Ejendommen og var rede til herimod at udfærdige en Panteobligation med 6 pCt. Rente og Afdrag i 28 Aar.

Finansministeriet spurgte atter om Indenrigsministeriets Opfattelse, og Krieger gav sin Tilslutning til Salget den 2. Oktober 1855, idet han dog samtidig pegede paa Betydningen af, at Staten udtrykkeligt maatte forbeholde sig at udøve Tilsyn med Børsbygningens arkitektoniske Stil.

Finansministeriet tilskrev derefter under 12. Oktober Komiteen i Overensstemmelse hermed, hvorhos det fordrede

Købesummen forrentet fra 1. Oktober i Stedet for fra December Termin. Man udbad sig nu Komiteens definitive Svar — og dette blev givet ved en Svarskrivelse af 20. Oktober s. A., hvorefter Komiteen »i et og alt« gik ind paa samtlige opstillede Vilkaar.

Hermed var dog Sagen ikke, som man skulde tro, til Ende. Da nemlig Finansminister Andræ forelagde Sagen til Frederik VII's Approbation, udtalte denne mundtlig det Ønske, at ogsaa Planerne saavel for de nu forestaaende som for fremtidige Hovedforandringer ved Bygningens »Indre« skulde forelægges til kongelig Approbation, da saadanne Forandringer ligeledes kunde »ytre Indflydelse paa Bygningens Ydre.« Andræ maatte da gøre en Tilføjelse herom i sit Forslag til den kgl. Resolution — og altsaa spørge Komiteen, om denne for sit Vedkommende havde noget at erindre herimod (Skrivelse af 30. Oktober s. A.).

Komiteen besvarede den 6. November dette derhen, »at da det i høj Maade vil være Societetet behageligt, om Hans Majestæt allernaadigst vil personlig bidrage til, at den i ikke ringe Grad til Forbedring og Forskønnelse trængende indvendige Del af denne Bygning, der er saa interessant et Mindesmærke om Allerhøjstsammes ophøjede Forfader, bringes i Harmoni med Bygningens Ydre, skulle, saafremt Handelen maatte komme i Stand, Planerne for den nu paatænkte Forandring af Bygningens Indre, selvom de aldeles ingen Indflydelse ville have paa Bygningens Ydre, blive forelagt til allerhøjeste Approbation, forinden de bringes til Udførelse« — derimod ansaa Komiteen sig ikke berettiget til paa de efterfølgende Medlemmers Vegne at gaa ind derpaa, og dette vilde vel ogsaa være saa meget mindre fornødent, som der efter den store forestaaende

Hovedreparation næppe i overskuelig Tid vilde blive Tale om nye Forandringer.

Hertil tog Andræ imidlertid intet Hensyn, men meddelte den 14. November Komiteen, at da Kongens Henstilling selvfølgelig maatte tages til Følge, havde han nu erhvervet den kgl. Resolution under 10. November og heri indføjjet den af Kongen ønskede Betingelse. »Ved at meddele dette«, skrev Andræ, »tror jeg at turde forudsætte, at Komiteen ej vil vægre sig ved at gaa ind paa det nævnte Vilkaar om Approbations Erhvervelse ogsaa ved fremtidige Forandringer af Børsens Indre« — men selvfølgelig maatte han nu vide det ganske bestemt.

Det ser ud til, at Komiteen herover er bleven noget fortrydelig — vist er det imidlertid, at da der var gaaet en Maaned, maatte Andræ igen rykke Komiteen for Svar (Skrivelse af 14. December). Komiteen sammenkaldte da en *Generalforsamling* til Torsdagen den 27. December og forelagde hele Spørgsmaalet — saa maatte *den* nu tage Beslutning om, hvorvidt man (d. e. Societetet) vilde gaa ind paa den nye Betingelse, som var bleven indføjjet i den kgl. Resolution af 10. November, at ogsaa Planerne saavel for de fremtidige som for de nu forestaaende Hovedforandringer ved Bygningens *Indre* skulde fremlægges til kgl. Approbation, førend de iværksattes. Generalforsamlingen bøjede sig for det kongelige Ønske, og Købet med det nye Vilkaar vedtoges med alle Stemmer mod tre. Dagen efter, den 28. December, meddelte derefter Komiteen Finansministeren, at den var bemyndiget af Societetet til at erklære at være villig til at gaa ind paa den i den allerhøjeste Resolution af 10. November opstillede Betingelse.

Kongen bemyndigede derefter Finansministeren til at underskrive Skøde ved kgl. Resolution af 8. Januar 1856. —

I den forudgaaende December Termin indbetalte Komiteen de lovede 20,000 Rdl. og udbad sig derefter i Skrivelse af 8. Marts 1856, at Indenrigsministeriet vilde vorde anmodet om at foranstalte Børsbygningen overleveret til d'Herrer M. G. Melchior og Em. Switzer som Delegerede for Societetet. — Den 29. Marts bemyndigede derefter Indenrigsministeriet Departementschef Larsen til at overlevere Børsbygningen med Tilbehør til de nævnte Medlemmer.

Ved kgl. Resolution af 3. April 1840 var der blevet nedsat en Komite, eller som vi nu vilde kalde det: en Kommission, for at undersøge, hvilke Forandringer i de gældende, *Laugs-* og *Korporationsvæsenet* i Hovedstaden vedkommende Love der maatte være tilraadelige, og derover til sin Tid indgive Forslag til det kgl. danske Cancelli. Til denne Kommission udvalgte Magistraten tvende Medlemmer, Borgerrepræsentationen 6 Medlemmer, blandt hvilke maa nævnes Professor *David* og *Orla Lehmann*; den sidste traadte dog paa Grund af sin Udenlandsrejse i Efteraaret 1842 ud af Komiteen, og i Stedet for indvalgtes daværende Overauditor *Otto Müller*, der senere blev den drivende Kraft i hele Næringslovsreformen.

Kommissionen tog først op til Behandling *Handelslaugene* og *Handelskorporationerne*. Den fastslog, at ved en Lovgivning om *Detailhandelen* blev der altid tvende Hovedhensyn at tage: det første og vel det vigtigste til Købernes eller Forbrugernes Tarv, det andet til selve de Handlendes. »Paa den ene Side er det af Vigtighed, at Konsumenterne stadigen kunne erholde gode Varer til de billigst mulige Priser, og paa den anden Side er det ligeledes af Vigtighed, at Handelen som Indtægtskilde bliver saa fordelagtig som muligt for Nationen, hvorunder er at forstaa, at den ikke blot tjener til at berige Enkelte, men at saa Mange som

muligt, der kunne drage Fordel af den, gives Adgang dertil. Begge disse Formaal er ikke uforenelige, men hænge paa det Nøjeste sammen. Erfaring har tilstrækkeligen godtgjort dette, ligesom den nyere Tids Videnskab (!) paa det Klareste har bevist den Sandhed, at baade Statens og den Enkeltes Interesse *efter almindelige Grundsætninger* bedst vil fremmes ved en saa lidet som muligt indskrænket Frihed og ved at overlade Tingene til deres frie Løb«. Det var saaledes i nøje Overensstemmelse med den herskende Retning i Tidens Nationaløkonomi *Næringsfrihedens Princip*, der i Betænkningen straks stillede i Spidsen.

I videre Overensstemmelse hermed gennemgik Kommissionen udførligt i sin Betænkning de »mangfoldige Misligheder«, som klæbde ved »Klasssystemet« — og heroverfor var der efter Kommissionens Overbevisning »kun eet Middel — og det er at *tilintetgøre Systemet selv* som grundet i et i sit Væsen urigtigt Princip, det nemlig, at det skulde være Lovgivningens Sag at afstikke Handelen den Vej, den skal tage«.

Systemet, mente Kommissionen, havde næppe heller mange Forsvarere, end ikke blandt *de* Handlende, som ivrigt ønskede det Bestaaendes Vedligeholdelse — det var egentlig kun i Sammenhæng med Laugsvæsenet, at Fordeelingssystemet og Klasseafsondringen toges i Forsvar. Nu fandt vel Kommissionen det *ganske naturligt*, at Ingen begyndte at drive en Detailhandel, forinden han i nogen Tid havde øvet sig i de til samme henhørende praktiske Forretninger. Men heraf kunde ikke drages den Slutning, at det skulde være Lovgivningens Sag at fastsætte Længden af den Tid, hvori den Vedkommende skulde have øvet sig i den Handel, han agtede at drive, inden han etablerede sig. Det var ogsaa aabenbart umuligt ved en almindelig

Regel at bestemme, hvor lang Tid der behøvedes til at lære noget, og i hvilken Henseende skulde vel lovbestemte Læreaar for Detailhandelen kunne siges for Statens Skyld at være nødvendige? Hvilke almene Interesser skulde det vel være, til hvis Garantering Læretidens Fastsættelse ved Lov skulde være fornøden? At det skulde være for Købernes Skyld, vilde sikkert ikke Mange for Alvor paastaa. Særlig Vinhandlerne havde fremhævet, at Ingen kunde blive Vinhandler uden først at have gaaet en rum Tid i Lære, fordi man ellers savnede Sikkerhed for, at Vinene blev godt behandlede. Men Kommissionen svarede herpaa, at dersom Publikum vilde tage til Takke med slette Vine, vilde det erholde dem slette uden Hensyn til, om Vinhandlerne var laugsoplærte i visse Aar eller ikke. Og omvendt: hvor der var Søgning efter gode Vine, vilde disse sikkert ogsaa blive tilbudne uden Hensyn til fastsatte Læreaar. For Detaillisternes egen Skyld turde det vel være endnu mere anomalt at paabyde bestemte Læreaar — en saadan Indgriben i den individuelle Frihed af formentlig Omsorg for den Enkeltes Vel kunde aldrig være i Nogens sande Interesse.

At lænke unge Mennesker, der bestemte sig til Handelen, fast til en Butik det ene Aar efter det andet, ansaa Kommissionen for afgjort urigtigt: langt gavnligere vilde det vistnok være for den vordende Detailhandler at anvende en Del af de Aar, han nu maatte staa i Butiken, til at befæste og udvide sine Skolekundskaber.

Hovedsagen var imidlertid, at naar et ungt Menneske nu blev sat i Lære i et Handelslaug, saa han sin fremtidige Løbebane bestemt og nøjagtigt afstukket for sig, saaledes at en særdeles Flid og Anstrengelse kun syntes at kunne have liden Indflydelse til at forbedre hans Udsigter, medens

disse paa den anden Side ej heller ved hans Ladhed eller Ligegyldighed vilde synderligt formørkes. I Stedet for at støtte sit Haab for Fremtiden paa Kundskaber og Dygtighed, kom den unge Handelsmand til at bygge det paa den udvortes Omstændighed, at han havde gennemgaaet en laugsmæssig Skole. »Heri ligger Spiren til den fordærvelige Udelukkelsesaand — Laugsaanden — som i Stedet for at søge Sikkerheden for et heldigt Udbytte i egen Virksomhed og i Flid og Anstrengelse for at fuldkommengøre denne saa meget som muligt, søger den i at ljerne Andre fra den samme Virksomhed for ved at befri sig for Konkurrencen at gøre sig Sagen selv saa meget lettere«. Intet var dog mere overensstemmende med Handelens Natur og mere i Alles saavel Køberes som Sælgeres sande Interesse end en *fri Konkurrence* i alle Handelens Grene. Blev Laugsvæsenet helt afskaffet, vilde derfor den Laugshandlende netop herved vinde en betydelig Kraft til at bestaa i Konkurrencen, idet han med det samme vilde blive befriet for de Baand, der hidtil havde tyngt paa ham. Kommissionen kom derfor til det Resultat at maatte tilraade en fuldstændig Ophævelse af Handelslaugene og hermed ogsaa en Bortfalden af de anordnede Dreng- og Svendear. Man tilraadede, at der herefter kun gaves et Handelsborgerskab paa Handel en detail, at alle Detailhandlere kom til at udgøre een fælles Detailhandler-Korporation, og at det for at blive Medlem heraf kun udfordredes, foruden de til almindeligt Borgerskab hørende fornødne Kvalifikationer, at Vedkommende havde taget en anordnet Eksamen for Handlende. Magistraten skulde dog være bemyndiget til at dispensere fra denne Eksamen, naar den Paagældende havde aflagt en saadan offentlig Prøve eller været i en saadan Livsstilling, at han maatte antages at besidde de Kundskaber, for

hvis Tilstedeværelse Handelseksamen skulde garantere. — Foruden Detailhandler-Borgerskabet skulde der desuden gives et Høker-Borgerskab, der gav Ret til at aabne en Butik for Udsalg af Viktualier.

Med Hensyn til *Groshandelen* gjorde Kommissionen gældende, at Laugsvæsenet havde virket skadeligt — ikke ved at adskille Detailhandelen fra Groshandelen, thi denne Adskillelse var baade naturlig og fordelagtig, men ved at gøre denne Adskillelse til en skarp og afsluttet Afsondring, og i det mindste til den ene Side til en Kløft, der vanskeligt kunde overstiges, idet det nemlig saa godt som var Grossererne umuliggjort at gaa over til at blive Detailhandlere. Ganske vist havde — saaledes som udførligt omtalt i »Fra Kongegunst til Selvstyre« — en kgl. Resolution af 13. December 1837 aabnet Grossererne Adgang til under visse Betingelser at komme ind under Detailhandlerlaugene, men Erfaringen havde vist, at denne Udvej saa at sige aldrig blev benyttet. Paa den anden Side havde Handelslaugenes Interessenter kunnet erholde Ret til at handle en gros med de under deres Laug hørende Artikler. Kommissionen fandt nu, at intel vilde være naturligere eller under en fri Handelsforfatning hyppigere indtræffe, end at mangan Grosserer, hvis Virksomhed i den større Handel havde været mindre begunstiget af Lykken, trak sig tilbage til en beskednere Smaahandel, og at paa den anden Side den Detailhandler, hvis Drift fortrinligen havde réusseret, efterhaanden udviklede sin Virkekreds og gik over til den egentlige Groshandel, hvor hans tidligere erhvervede Varekundskaber vilde komme ham til betydelig Nytte. Denne Tingenes naturlige Gang forhindredes ved Laugsindretningen. De to Klasser af Handlende, Detaillisterne og Grossererne, stod, i Stedet for i en levende og frugtbar Vekselvirkning, som

to afsluttede skarpt adskilte Korps overfor hinanden, og i Stedet for gensidig at benytte hinanden stræbte Enhver efter at være sig selv nok. Laugsvæsenet havde saaledes bragt Gros- og Detailhandelen i en falsk Stilling gensidigen, og denne var fornemmelig ugunstig for Grossererne, hvis Omraade derved indskrænkedes.

Naar man nu skred til at ophæve Laugsvæsenet, hverken vilde eller burde man derved samtidig ophæve den hidtil bestaaende Adskillelse mellem Detailhandlerne og Grosse-
 rerne — men vel i nogen Maade udjævne den. Hidtil havde som nævnt Interessenterne i Handelslaugene kunnet erholde Ret til samtidig at drive Groshandel, men alene med de Artikler, de var berettigede til at falholde en detail. Enhver Indskrænkning i denne Henseende maatte naturligvis bortfalde, naar Detailhandlerne blev berettigede til at falholde alle Slags Handelsvarer, og det maatte ligeledes nu blive muligt for den Enkelte til samme Tid at erhverve Berettigelse til enhver Slags saavel Gros- som Detailhandel. Paa den anden Side vilde der, naar de faste Læreaar bortfaldt som Betingelse for at blive Detailhandler, ikke længer i Forholdene ligge nogen Hindring for den forhenværende Grosserer mod at træde ind i Detailhandelen, og den naturlige Følge heraf vilde igen blive, at Groshandelen og Detailhandelen lige saa lidt som de forskellige Arter af denne sidste vilde komme til at staa overfor hinanden som flere hverandre *udelukkende* Næringsveje, men de vilde alle træde i en saadan Forbindelse, at der ingen Hindringer vilde kunne lægges i Vejen for den Handlende til at udvikle sin Handelsvirksomhed i hvilken Retning og hvilket Omfang, han fandt for godt.

Blev nu den Grundsætning fastholdt, hvad Kommissionen fandt rimeligt, at Detailhandelen kun burde drives som Bu-

tikshandel, vilde det dog, naar den Handlende i Almindelighed paa een Gang kunde drive baade Gros- og Detailhandel, blive nødvendigt under de Betingelser, som maatte fastsættes for Erhvervelsen af Handelsberettigelsen, at bevare en lovbestemt Distinktion mellem de tvende Arter Handel, Gros- og Detailhandel, da der jo maatte have en Grænse for, hvor smaa de Partier maatte være, der kunde sælges *udenfor Butiken*. I denne Henseende fandt Kommissionen, at de hidtil gældende Bestemmelser efter Pl. 19. Oktober 1836 kunde bibeholdes, selv om man maatte indrømme, at den Grænse, der blev fastsat for, hvad der skulde anses som Groshandel, altid for en Del maatte vise sig vilkaarlig. Bestemmelsen om et vist Minimum for Størrelsen af de Varepartier, Grossererne havde Ret til at sælge, burde imidlertid bortfalde, for saa vidt angik Groshandlernes Salg til *andre* Handlende. Dette syntes ogsaa ganske at stemme med Sagens Natur, idet den væsentlige Forskel mellem Gros- og Detailhandelen dog egentlig var den, at den sidste gaar ud paa Salg til de umiddelbare Forbrugere, den første derimod paa Salg til videre Forhandling, hvorimod Forskellen i Størrelsen af de forhandlede Varepartier kun var at betragte som et almindeligt ydre Kendetegn paa, hvilket af hine tvende Øjemed der kan have været tilstede ved den paagældende Handelsforretning, saaledes at det, naar et andet Kendetegn herpaa haves, ikke maatte være nødvendigt at fastholde hint første.

Kommissionen var kommen ind paa en Undersøgelse af, hvorvidt alle Handlende, baade Grossererne og Detailhandlerne, burde kunne forenes i een stor Korporation, men havde foretrukket, at de to Klasser af Handlende kom til at udgøre en Korporation hver for sig. I en Association, der i sin Midte forenede de største Grosserere med

de mindste Smaahandlende, vilde de enkelte Medlemmers Interesser for en stor Del blive, vel ikke modstridende, saa dog i for høj Grad heterogene og i mange Tilfælde næsten uden noget Sammenknytningpunkt. Af disse Grunde turde man antage, at en almindelig Handelskorporation ikke vilde komme til at svare til sin Hensigt — og desuden havde man jo Grosserer-Societetet med dets Komite og deri allerede »*et Medium, hvorigennem den præsumtiv mest dannede og med Handelsforholdene i det Store nøje bekendte Del af Hovedstadens Handelsstand kan optræde for sig selv og i Vekselvirkningsforholdet til Regeringen erhverve for sin Stemme den Vægl, der retteligen maa tilkomme den*«.

Kommissionen foreslog derfor, at der ved Siden af det ovennævnte Handelsborgerskab paa Handel en detail ogsaa som hidtil skulde gives et Handelsborgerskab paa Handel en gros. Grossererne skulde som hidtil udgøre et Societet og vedblive at være i Besiddelse af den samme Handelsberettigelse som hidtil, blot med den Udvidelse, at Salg i alle Kvantiteter blev dem tilladt, naar Køberen var en anden Handelsberettiget. For at blive Grosserer skulde dog ikke udfordres andre Betingelser end dem, som fastsattes for at blive Medlem af Detailhandlerkorporationen, saa at de i Forordningen 23. April 1817, § 11, fastsatte Betingelser for Adgangen til at blive Grosserer herefter skulde bortfalde og Grosserereren blot betale et større Gebyr til Stadens Kasse for sit Borgerskab end Detailhandleren. Endelig skulde ingen være forhindret fra paa een Gang at være Medlem af Grosserer- og Detailhandler-Korporationen, men enhver Detailhandler skulde kunne indtræde i Grosserer-Societetet, saa snart han erlagde Differencen mellem det for Grossererne og det for Detailhandlerne fastsatte Borgerskabsgebyr, ligesom enhver Grosserer skulde kunne løse Detailhandler-

borgerskab og træde ind i Detailhandler-Korporationen, naar han aabnede en Butik for Detailsalg.

Af disse Forslag blev Følgen, at ogsaa den, der vilde erhverve sig Borgerskab for Groshandel, ligesom den, der vilde vinde Borgerskab for Detailhandel, forud maatte underkaste sig en *Handelseksamen*. Herimod ivrede *Otto Müller* i et Særvotum meget stærkt. Naar en saadan Eksamen gjordes til Betingelse for at nedsætte sig som Detailhandler her i Kjøbenhavn, maatte det efter hans Formening udelukkende anses grundet deri, at man herigennem nødte en Del Individider til, til Gavn for dem selv og det Almindelige, at erhverve sig Kundskaber, som var nyttige eller nødvendige for den Handlende, og som man ellers ikke havde nogen Garanti for, at de besad, ligesom der, naar en saadan Indretning ikke var truffen, ingen Skranke vilde være mod, at aldeles uvidende Personer af Landalmuen nedsatte sig som Handlende til Ruin for dem selv, til Kreditspilde for de øvrige Handlende og til Skade for det hele. Disse Grunde passede imidlertid aldeles ikke paa Groshandelen, thi foruden at Grossererne ordentligvis rekrutteredes af den dannede Stand, for hvis Oplærelse der paa anden Maade var draget Omsorg, vilde det, efter hvad der ved en saadan Eksamen kunne fordres, næppe være tænkeligt, at Nogen skulde falde paa at nedsætte sig som Grosserer uden at besidde de omspurgte Kundskaber eller i hvert Fald et saadant Forraad af Kundskaber, der maatte antages at ækvi- valere hine, hvorfor der ved Eksamen skulde aflægges Prøve. Det var vel sandt, at naar der ikke ved Indførelsen af en Eksamen eller paa anden Maade sattes en Skranke, vilde mange Bondekarle, letsindige unge Mennesker og Lykkeriddere af alle Slags uden Kundskaber og uden Kapital etablere Vareudsalg i Haab om med lidet Arbejde at

erhverve stor Gevinst. Men fordi disse, naar Adgangen dertil stod dem aaben, med mere eller mindre Føje kunde tro sig i Stand til at bestyre en ringe Butikshandel, følger ikke deraf, at de vil tro sig skikkede til at blive Grosserere, hvortil ikke alene hører Kapital, som kun faa af hine Individer vil være i Besiddelse af, men ogsaa Forbindelser og Kundskaber. Hidtil har der dog aldrig hverken her eller andre Steder eksisteret Eksamen for Grosserere, og dog har, saa vidt vides, Erfaringen aldrig vist, at man skulde have en saadan Prøvelse behov«. Herimod kunde man vel indvende, at naar den, der vilde drive Handel som Grosserer, nødvendigvis maatte antages at besidde hine Kundskaber, kunde det heller ikke være besværligt for ham at aflægge Prøven, men heroverfor maatte man dog pege paa det ubehagelige og kedsommelige, som det navnlig for en ældre Mand maatte være at læse til Eksamen og aflægge offentlig Prøve. »Det ligger aldeles i Handelens Interesse, at Kapitalerne drages til samme, men Kapitalisterne maa behandles med Varsomhed og saavidt muligt befries fra bebyrdende Indskrænkninger og Betingelser, naar de vil gøre deres Fonds rentebærende i Handel og Industri, for at de ikke skal foretrække at anbringe Kapitalerne i Statspapirer eller paa anden Maade, hvormed ingen Vanskelighed er forbunden«. Endelig maatte det ikke tabes af Sigte, at her var Tale om et nyt Baand paa Borgerne, en forhen ej eksisterende Betingelse for at udøve et vist Erhverv, men Aanden og Konsekvensen i hele Kommissionens Arbejde maatte dog pege i modsat Retning.

Otto Müller indstillede derfor, at Bestemmelsen om Handelseksamen ikke gjordes gældende med Hensyn til Grosserere — til Gengæld skulde ingen Grosserer kunne optages

i Detailhandler-Korporationen uden først at have drevet Groshandel i det mindste i 3 Aar.

Kommissionen afgav sin Betænkning den 30. December 1843 og foreslog endvidere i en Tillægsbetænkning af 10. Februar 1844, at den foreslåede Omordning af Handelen først skulde træde i Kraft efter Udløbet af en passende Tidsfrist efter Lovens Emanation: 3 af Kommissionens Medlemmer mente, at denne Frist burde fastsættes til 5 Aar, 1 til 6 Aar og 3 til 8 Aar.

*

*

*

Paa Grundlag af disse Kommissionens Forslag blev der af Cancelliet udarbejdet et Lovudkast, som forelagdes Østifternes Provinsialstænder i 1846 og i alt væsentligt vandt disses Billigelse. Rimeligvis vilde det allerede den Gang være blevet ophøjet til Lov, dersom ikke forskellige Forhold var traadt hindrende i Vejen, nemlig først en midlertidig Standsning af Sagens Referat for den daværende Konge, dernæst Begivenhederne i 1848. Imidlertid havde den kjøbenhavnske Kommission af 1840 udarbejdet en Række nye Forslag vedrørende Haandværks- og Fabriksforholdene, og disse var fremkommet i 1847. Disse forskellige Forslag henholdsvis af 1843/44 og 1847 og de sig dertil knyttende Forhandlinger, dannede et første Afsnit af de forberedende Skridt, der ledte til Næringsfrihedens Indførelse i Danmark i December 1857. Ved Grundlovens Givelse træder Udviklingen ind i sin anden Fase, idet der nu som Grundlovsbestemmelse var blevet fastslaaet: »Alle Indskrænkninger i den frie og lige Adgang til Erhverv, som ikke er begrundede i det almene Vel, skal hæves ved Lov«. Denne Bestemmelse kom selvfølgelig til at danne

Udgangspunktet for Sagens senere Behandling. Først var man tilbøjelig til at fremme den paa Grundlag af de to Lovforslag, som var blevet udarbejdet ved den kjøbenhavnske Kommunalbestyrelses Foranstaltning, men efterhaanden kom man til den Anskuelse, at det rette vilde være ikke at tage Sagen særskilt for Hovedstadens Vedkommende, men at tage den, som den naturligt laa for, nemlig som et samlet Lovgivningsemne — ikke for Kjøbenhavn alene, ikke for de andre Købstæder alene og ikke for Landet alene, men som en almindelig Foranstaltning, der omfattede dels Kjøbenhavn og de andre Købstæder, dels Landet.

fter at de bitre storpolitiske Kampe, som herhjemme udfægtedes i Femptiaarenes første Halvdel, var endt med Ministeriet *Ørsteds* Fald, kom i December 1854 de Nationalliberale paany til Roret. Ligesom for at mildne og formidle Overgangen fra det Gamle, som nu var veget, til det Nye, hvortil man fra saa mange Sider satte dristige Forhaabninger, medens man fra andre Sider kun saa det komme til Magten med en vis beklæmende Ængstelse, blev den første Konseilpræsident den for sin Sindighed og Maadehold saa almindelig kendte *P. G. Bang*, om hvem det saa rigtigt var blevet sagt, at »Enhver vovede at gaa saa vidt som han uden derfor at skulle anses som en Urostifter«. Den første Opgave, som beslaglagde den nye Regerings Kræfter, maatte ifølge hele Situationen blive at prøve paa at skabe en konstitutionel Helstatsforfatning, først i anden Række kunde man give sig i Kast med Løsningen af Tidens andet store Problem, det rent indenrigspolitiske: at gennemføre *Næringsfriheden*. Til at forberede denne Løsning valgte *P. G. Bang* den Vej at overdrage en Enkeltmand, nemlig den ovennævnte *Otto Müller*, at udarbejde Udkast til en *Næringslov*.

Daværende Overauditor *Otto Frederik Müller* havde, som vi alt ovenfor har set, deltaget i denne Sags Forarbejder saa at sige gennem alle Trin, ja, endog været den

drivende Kraft i disse. Han gik derfor nu helt og holdent op i Opfyldelsen af det ærefulde Hverv, som var ham betroet, nedlagde heri al sin Indsigt og skyede ingen Umage for at gøre sit Værk saa grundigt og fuldstændigt som vel muligt. Sikkert kendte han sit Emne til Bunds, havde atter og atter gennemstøvet hver Krog deraf, men han var og blev Jurist, havde en sand Kulsviertro paa, at Lov kan skabe Liv, eller at man dog uden farlige Følger kan forandre bestaaende Forhold og dybt indgroede Vaner og Forestillinger ved en Lovgivningsakts blotte Pennestrøg. Han var en fintdannet Mand med store kunstneriske Interesser, men ogsaa disse synes at have drevet hans Aand i den Retning, at den kyndige Mester suverænt kan tumle med Livets Stof, saa at det følger sig efter hans Tanke og Tykke: saaledes maatte, mente han altsaa, ganske som Kunstneren ogsaa Lovgiveren kunne virke udadtil. Han har sikkert nok ogsaa foruden at være Jurist syslet med Nationaløkonomi og gjort sig fortrolig med den heri paa hans Tid almindeligt raadende Opfattelse af, hvad der baader et Lands Næringsvæsen bedst. Men han tilegnede sig den som Jurist, og den kom derved til at lide af den ensidige, abstrakte Doktrinarisme, som den, der blot er Amatør i Faget, saa let henfalder til. Næringsfrihedens Princip havde for ham absolut Gyldighed, det gjaldt derfor efter hans Mening om uden Betænkning og uden Barmhjertighed at rydde alle bestaaende Hindringer til Side som gammelt Skrammel og saa vidt muligt opløse og bortsprænge de Former, hvori Næringslivet hidtil havde været støbt, i første Række det tvungne Laugsvæsen og de tvungne Duelighedsprøver.

Kun paa et eneste Punkt gjorde ejendommeligt nok denne Konsekvensmager en Indrømmelse til den Fortid, som det efter hans Mening iøvrigt gjaldt om afgørende at

bryde med — og det var netop overfor *Grosserer-Societetet*. Alle andre Laug og organisatoriske Sammenslutninger af Næringsdrivende foreslog han med koldt Blod at udrydde — kun Grosserer-Societetet med dets Komite blev staaende tilbage som eneste offentligretlige Korporation.

Den psykologiske Forklaring herpaa maa rimeligvis søges deri, at Otto Müller i Kraft af sin Uddannelse, Samfundsopfattelse og sociale Stilling tilhørte de nationalliberale Bourgeoisiekredse, og det samme gjorde Komiteens ledende Mænd, i første Række den saa højt ansete L. N. Hvidt (der døde i 1856), men dernæst ogsaa Etatsraaderne A. N. Hansen og H. P. Hansen, N. Meinert, C. A. Broberg m. fl. Som Gang paa Gang paavist i dette Værk var der overhovedet lige fra Trediverne en levende organisk Samhørighed mellem den kjøbenhavnske Grossererstand og de liberale Akademikere, netop i Kraft af politiske Sympatier og Anskuelser. Den virksomme Støtte, man fra Grossererstanden ved saa mange Lejligheder havde ydet det nationalliberale Parti i politisk Henseende, kom da saaledes ved Næringsfrihedens Gennemførelse i 1855—1857 i høj Grad Societetets og dets Komite qua Institutioner tilgode.

Men naturligvis havde Otto Müller ogsaa en officiel og saglig Begrundelse af sit Standpunkt i den heromtalte Sammenhæng. I det af ham motiverede Udkast til Lov om borgerlig Næring i Kjøbenhavn og Købstæderne, som i 1857 blev udgivet paa Indenrigsministeriets Foranstaltning, hedder det om Adskillelsen i Gros- og Detailhandel, at denne paa Sagens tidligste Stadier ej engang var gjort til Genstand for Tvivl, først senere hen under Forhandlingerne i Provinsialstænderne havde forskellige Talere ytret sig derhen, at en saadan Adskillelse burde ophøre, uden dog at stille noget Ændringsforslag i saa Henseende. Otto Müller

opretholdt nu Forskellen mellem Gros- og Detailhandel, men lod den kun bero paa en Kvantitetsbestemmelse, og dels derfor, dels som Følge af, at Grosserernes Salgsret udvidedes og Overgangen fra den ene til den anden Slags Handel blev gjort saa let som overhovedet muligt, »kunde det«, skriver han, »vistnok have meget for sig at lade denne Adskillelse bortfalde og kun etablere eet Handelsborgerskab (Borgerskab som Købmand)«. En nærmere Betragtning vilde dog vise, at de Bestemmelser, som afstak Grænsen mellem Grosserernes og Detaillisternes Handelsret, baade var praktiske og rimelige. For det første bestemtes Grænserne ved de Kvantiteter, der *solgtes*, og ikke ved dem, der *købtes*, og det var følgelig saavel Groshandlerne tilladt at købe en detail, som Detailhandlerne tilladt at købe en gros. Om dernæst Salget af en Vare skulde henføres til Salg en gros eller en detail, skulde efter hans Forslag komme an paa den Kvantitet, hvorom en Handel var sluttet, og ikke paa den Kvantitet, som Tid efter anden udleveredes, og uanset at Varerne først Tid efter anden betaltes. Og dernæst fortsætter han:

»Dette angaar kun Sagens negative Side; men en positiv Grund til at bibeholde den bestaaende Distinktion turde ligge i den Vanskelighed, som det vilde have at ordne dels Borgerskabs-Gebyrerne i det hele, dels *Grosserer-Societetets Indretning i Kjøbenhavn*, naar Adskillelsen bortfaldt. Det er nemlig klart, at et almindeligt Handelsborgerskab i Kjøbenhavn, naar det skulde indbefatte selv de mindste Udsalg, ikke kan svare højere Gebyr end 24 Rd.; men skulde den nu tillige indbefatte Grosserere, vilde Konsekvensen medføre, at alle Borgerskabs-Gebyrer maatte sættes betydeligt lavere«. Og i umiddelbar Fortsættelse heraf gentager han saa at sige Ord til andet den oprindelige Nærings-

lovskommissions Udtalelse om Societetet og gør den til sin egen: »Det er dernæst en bekendt Sag, at man i det nærværende, af Hovedstadens Grosserere bestaaende Samfund har et Medium, gennem hvilket den præsumtiv mest dannede og med Handelsforhold i det Store mest bekendte Del af Hovedstadens Handelsstand kan optræde for sig selv saavel til Varetagelse af sine egne Interesser, der ingenlunde altid falder sammen med Detailhandlernes, som for at afgive Erklæringer og Oplysninger til Vejledning for Domstolene og de forskellige Regeringsautoriteter«. Og han tilføjer: »At det maa være særdeles vigtigt at bevare en saadan Autoritet, kan ikke betvivles, og sikrest vil det naturligvis være at bevare samme med den Organisation og Sammensætning, under hvilken den nu en Gang har erhvervet sig almindelig Agtelse saavel hos Regering som hos Medborgere. Men hvorledes vil man kunne bevare denne Institution, naar Grosserere og Detailhandlere smelter sammen under de Sidstes langt overvejende Flertal? I en Association, der forenede de største Grosserere og de mindste Smaahandlere, vilde de enkelte Medlemmers Interesser være i høj Grad heterogene, i mange Tilfælde uden Sammenknytningspunkt og i ikke faa hinanden modsatte. Detailhandlerne vilde være i afgjort Majoritet, og Repræsentantskabet for den hele Handelsstand vilde blive noget ganske andet end det nuværende Grosserer-Societets Komite«.

»De ovenfor anførte Hindringer for Sammensmeltningen af Gros- og Detailhandelen er vistnok ikke uovervindelige; men det er paa den anden Side fuldkommen vist, at der efter nærværende Udkasts øvrige Bestemmelser ikke frembyder sig nogen væsentlig Hindring for at bibeholde den nu i saa lang en Aarrække bestaaende Adskillelse«.

Som man vil se, er den begrebsmæssige Argumentation

ikke synderlig stærk, i Hovedsagen kun et Postulat («kan ikke betvivles») — Hovedforsvaret er, at det rent praktisk set maa siges at være »sikrest« at bevare Grosserer-Societetet »med den Organisation og S sammensætning, under hvilket det nu en Gang har erhvervet sig almindelig Agtelse saavel hos Regering som hos Medborgere«. Ja, her har vi netop Humlen — i de Kredse, hvor Otto Müller færdedes, de nationalliberale, og som nu ogsaa indehavde Regeringen, nød Komiteens ledende Mænd »almindelig Agtelse«.

Saaledes slap altsaa i første Omgang Grosserer-Societetets Komite uskadt igennem den doktrinære Laugsfjendtligheds Skærsild.

Intet er imidlertid fuldkomment i denne syndige Verden, og det vilde derfor være urigtigt, hvis man forestillede sig Datidens Forhold saaledes, at de saakaldte nationalliberale Kredse i Hovedstadens Borgerskab dannede et ubrydeligt Hele, indenfor hvilket der herskede idel gensidig Glæde over hverandre indbyrdes, eller blot en til alle Sider uforstyrret Endrægtighed i Anskuelser og Synsmaader. Alleerede tidligere er i dette Værk peget paa Modsætningsforholdet mellem *Alfred Hage* og Komiteens Mænd — denne Brist paa gensidig Sympati kom ogsaa til at spille med ind i dette Forhold. Den Respekt, som Alfred Hage nærede for Komiteen som Institution, var just ikke synderlig stor, og da han stod »Fædrelandet« nær — dettes Redaktør *Ploug* blev jo endog hans Svigersøn — kom Næringslovssagens Behandling da ej heller til at forløbe, uden at det nævnte Organ gav Komiteen Skoser for dens formentlige Mangel paa Interesse for Næringsfrihedens fuldstændige Gennemførelse.

Den 30. December 1856 indeholdt »Fædrelandet« en Artikel, hvori det hedder: »Ingenlunde vil vi ytre Tvivl,

om den Anseelse, hvori Grosserer-Societetet staar, er vel fortjent, men vi kunde ønske at se lidt mere Livstegn fra Selskabet; thi ihvorvel man hører enkeltvis af dets Medlemmer udtalt forstandige og oplyste Meninger om de Spørgsmaal, der mest interessere Handelsstanden, ogsaa Ønsker om nyttige Reforme og om Nødvendigheden af »at foretåge noget«, saa har man til Dato ikke erfaret, at det ærede Selskab som saadant har »foretaget« noget Skridt for at sætte en Reform i Gang. Societetets Medlemmer benytter sig aldeles ikke af den ved Grundloven hjemlede Ytringsfrihed. Man siger ellers, Købmænd forstaar sig godt paa deres egen Fordel, hvorledes gaar det da til, at vore kun snakker om, hvad der burde ske, og ikke handler?« »Hver især udregner det Tab og den Skade, der paaføres ham ved Folkets offentlige Indretninger, jamrer vel noget derover, men efter nogle Dage er det glemt, eller man trøster sig med, at det dog er gaaet en Kollega endnu værre«. Man finder sig i Toldvæsenets Langsomhed og Ligegyldighed og vover sig aldrig frem til »en alvorlig Demonstration«.

Anledningen til denne Overhaling var just den Uvirkosomhed, som efter Bladets Formening var udvist fra Grosserer-Societetets Side overfor Trangen til Ændringer i den forældede Næringslovgivning — og det skønt der dog i Handelsstanden kun herskede een Mening om Nødvendigheden af en Reform i dette Tilfælde. Bladet opfordrede derfor Grosserer-Societetets Komite til at indbyde de Handlende til et offentligt Møde for at forhandle om Forbedringer i det Bestaaende — »dersom Grosserer-Societetets Komite ikke har Lyst til saaledes at arbejde med og for Handelsstanden, da er det for saa vidt ogsaa ganske ligegyldigt; det samme kan udrettes ved, at nogle pri-

vate Mænd indbyder til Møde for at faa prøvet det Spørgsmaal, som ligger alle paa Hjerte. Petitioner til Regering og Rigsdag vil da efterhaanden gøre deres Virkning«. Men hvad der i hvert Fald ikke kunde vedblive, var, at Købmandsstandens ledende Mænd om enhver forekommende Sag af Vigtighed for Handelsstanden sagde til hinanden: »Jeg har talt om Sagen med den og den Minister, men sligt er jo ikke til at løbe til — og offentlige Møder bliver jo kun til Snak«.

*

*

*

Otto Müllers Udkast blev færdigt det følgende Aar 1857. Dets Forslag om Grosserer-Societetet (§ 60) kom til at lyde saaledes:

»Grosserer-Societetet i Kjøbenhavn og den dermed forbundne Komite vedbliver under sin nærværende Indretning og med den Samme for Tiden tilkommende Virkekreds«.

Bestemmelsen om Grosserernes Handelsberettigelse kom dernæst i Udkastet (§ 64) til lyde saaledes: »Det er ikke tilladt Grossererne at sælge Varer i mindre Partier end i den nærværende Lov tilføjede Fortegnelse findes fastsat. Dog kommer denne Grænse ikke i Betragtning, naar Varerne sælges til en anden, som dermed er handelsberettiget, og ligeledes skal det være Grossererne uforment at sælge enhver Varesort, hvad enten den hører til de i Fortegnelsen udtrykkeligt nævnte eller ikke, i Kvantiteter til Salgspris af ikke mindre end 20 Rdl. Grossererne er uberettigede til at holde aaben Bod«.

Det sidste Punktum maa dog ses i Sammenhæng med Udkastets § 7, hvorefter Borgerskab altid vil meddeles paa

en bestemt Næringsvej, »men intet er til Hinder for, at der meddeles Borgerskab paa at drive flere Næringsveje i Forening, saafremt iøvrigt den Vedkommende opfylder de særlige Betingelser, som maatte være foreskrevne for hver især, og betaler det for hver især fastsatte Gebyr«.

*

Da Otto Müller havde afsluttet sit store Lovarbejde, som kom til at falde i tvende Dele: 1) »Udkast til Lov om borgerlig Næring i Kjøbenhavn og Købstæderne«, og 2) »Udkast til Lov om Haandværks- og Fabriksdrift samt Handel og Værtshushold paa Landet«, sammenarbejdede Indenrigsminister *Krieger* de tvende Lovforslag til eet, som han den 1. Oktober 1857 fremsatte for Folketinget under Titlen: »Udkast til Lov om Haandværks- og Fabriksdrift samt Handel og Beværtning m. m.«. Heri indgik de Lovbestemmelser, som interesserer os i denne Sammenhæng, ordret fra Otto Müllers Udkast, saaledes at Handelsberettigelsen omhandlede i § 30 og Grosserer-Societetet i § 31, ligesom § 7 blev til § 6.

Sagen kom til første Behandling den 5. Oktober i et Aftenmøde. Da Formanden (Rottwitt) havde aabnet Forhandlingerne, var der i lang Tid ingen, der begærede Ordet. Der indtraadte, som en Taler senere sagde: »et Havblik, før nogen syntes at ville begynde Diskussionen om et saa omfangsrigt Thema, at det er vanskeligt at udtale sig udtømmende derom«. Første Behandling var saaledes paa et hængende Haar nær ved at ende uden nogen Omtale — da frelst Professor Oppermann (Svendborg Amts 5. Valgkreds) Situationen ved at begære Ordet og ganske kort at sige, at dette Forsøg paa at opfylde en af Grundlovens

Løfteparagrafer sikkert af de fleste Beboere i Landet var imødeset med Forventning om noget godt, hvorimod de nærmest *Paagældende* imødesaa det med en vis Ængstelse. Og dermed var Sluserne for Tingets Veltalenhed aabnede, navnlig kom Tscherning med spaltelange Indlæg.

Bestemmelserne om Groshandelen og Grosserer-Societetet blev ved første Behandling kun lige strejft fra de fleste Folketingsmænds Side. Nogen Interesse har dog Indenrigsministerens Bemærkning om, at Lovforslaget ved at blive til Lov vilde ophæve den tidligere Bestemmelse i Pl. 1. Marts 1814, hvorefter de københavnske Grosserere skulde betale et Gebyr af 300 Rdl., og derfor fandt han det billigt, at naar Grossererne ved Borgerskabs Erhvervelse blev fritagne herfor, de da i Stedet betalte noget klækkeligt til Kommunen, hvorfor Borgerbrevet var sat til 1ste Klasse (200 Rdl.). Først temmelig langt hen i Sagens første Behandling sprang en Bombe — *Alfred Hage* tog Ordet for at rette et Angreb mod Grosserer-Societetets Komite. Han begyndte, ganske i Overensstemmelse med den ovenfor citerede Artikel i »Fædrelandet«, med at udtale sin Forbavselse over, at der ikke om denne vigtige Sag havde været »afholdt talrige Møder«, for at Tinget derigennem kunde have lært at kende »den egentlige Stemning, som hersker blandt Flertallet af dem, der nærmest berøres af dette Lovforslag.« Paa saadanne Møder vilde der have været Lejlighed for vore Statsøkonomer til at give Møde og oplyse de Paagældende om, hvor meget de handlede imod deres egen Interesse ved at forlange, at Fortidens Baand skulde vedblive. Man kunde have mindet om et enkelt Tilfælde fra England, som afgav et talende Bevis paa, hvad der kunde udrettes under Friheden, nemlig Tilfældet *Stephenson*. Han havde oprindelig været en fattig

Kularbejder, hvis højeste Ærgerrighed gik ud paa at tjene 6 Shillings om Ugen, gik derefter over fra det ene Fag til det andet, hvorved han unægtelig gjorde, hvad man her i Landet kaldte »ulovligt Indgreb i forskellige Næringsveje.« Derved havde han imidlertid endt med at forfærdige de Lokomotiver, hvormed nu Alle farer Landene rundt. »Jeg tør paastaa, at dersom denne Mand havde levet under *vore* Forhold, havde vi endnu ikke set noget Lokomotiv, og denne Revolution til Verdens Bedste vilde endnu ikke være gaaet for sig.« Nu var det ganske vist glædeligt, at Otto Müller i Spidsen af det Værk, han havde leveret, havde sat de Ord: »De foreliggende Lovudkast er i Hovedsagen grundede paa den Anskuelse, at Handel og Industri trives bedst, jo færre Indskrænkninger de er underkastede« — men hvorledes havde han affattet Loven til Trods for disse Anskuelser? Han havde delt de Handelsdrivende i tvende Klasser, Grosserere og Detailhandlere, og lod »de nuværende Baand vedblive at hvile paa Næringerne.« Alfred Hage holdt sig nu overbevist om, at Handelsstanden i Kjøbenhavn ingenlunde vilde have noget imod, at *hede* den bestaaende Handelslaugs-Indretning gik over Styr jo før jo hellere. Med Forbavselse havde han set, at den hidtidige Indretning af Grosserer-Selskabet var foreslaaet bibeholdt — »med al Agtelse for Grosserer-Societetet tør jeg dog paastaa, at det nu er blevet en saa gammel Indretning, at det uden Skade kan trænge til en Reform, og jeg ser ikke den allermindste Fare ved at lade enhver Mand, som beskæftiger sig med Handel, han være stor eller lille i sit Fag, være med til at stemme paa de Folk, som skal repræsentere ham i det Collegium, eller hvad man vil kalde det, som bør bestaa for at varetage de forskellige Interesser og for at kunne afgive de forskellige

Betænkninger, som Regeringen kan forlange i de Sager, hvortil den ellers savner specielt Kendskab. Der er ingen Frygt for, at man skal vælge netop de mindste Mænd; tværtimod, de Mindste vælger altid de Største(!); i det Tilfælde, at alle Handlende blev Vælgere, vilde netop »Grossererne«, jeg mener dermed de bedste, ikke af Navn, men af Gavn, komme til at repræsentere Standen.« Han haabede derfor, at Paragraferne om Groshandelen og Grosserer-Societetet vilde undergaa gennemgribende Ændringer ved den forestaaende anden Behandling.

Da Alfred Hage forlod Salen efter at have talt, fik han ikke noget Svar herpaa. Henimod Slutningen af Forhandlingerne tog Otto Müller, som den Gang repræsenterede Frederiksborg Amts 3. Valgkreds, Ordet for en længere Imødegaaelse af alle de forskellige Indvendinger, der var fremkommet mod Forslaget, og endte paa følgende pompøse Maade: »De Lande i Europa, som har haft Mod til at bryde Arbejdets Lænker, har vundet Hæder og Velstand; vor Regering har vist, at den har haft Mod til at ville det samme — jeg haaber, at denne Forsamling ikke vil staa tilbage. Det var i Slutningen af det forrige Aarhundrede, at der hos os begyndte en ny Frihedens og Selvstændighedens Tid for Agerbruget; lad det da være vor Tids Gerning at lade en lignende Epoke begynde for Handel og Industri.«

Naturligvis gik Sagen til et Udvalg, som blev paa 15 Medlemmer. Udvalget konstituerede sig med Monrad som Formand, C. V. Rimestad som Sekretær og Otto Müller som Ordfører. Iøvrigt havde I. A. Hansen og Tscherning Sæde i Udvalget.

Udvalget arbejdede hurtigt, saa at Sagens anden Behandling allerede kunde begynde den 5. November. I Be-

stemmelserne om Groshandelen og Grosserer-Societetet foreslog Udvalget intet andet ændret, end at § 31 om Grosserer-Societetets Komite blev føjet ind som et 2det Stykke til den foregaaende Paragraf — et Mindretal (Tscherning) foreslog dog, at dette Stykke skulde helt udgaa.

Lovforslagets enkelte Afsnit blev behandlet i en Række Møder — de Paragrafer, som her har Interesse, kom til Behandling den 10. November. *Alfred Hage* benyttede da Lejligheden til paany at rette et Angreb paa Grosserer-Societetet, idet han sluttede sig til Tschernings Indstilling. Vedtoges denne, vilde man, sagde han, dog komme et Skridt i den gode Retning og aabne Adgang til at faa dannet en Handelsstandens Repræsentation paa bredest mulig Basis. »Den ærede Ordfører har vel ytret, at det var af Vigtighed at fastholde Grosserer-Societetet, og at det var farligt at lade en Mængde Smaahandlere komme til at afstemme over, hvem der skal være Medlem af dette, og han har henvist til, at Smaahandlerne jo kunde danne en Repræsentation for sig, men dette er, tror jeg, en meget urigtig Vej at gaa. Man vilde derved skabe to Repræsentationer, som næppe vilde arbejde til et fælles Maal, men snarere komme i Strid med hinanden, og hvoraf den ene vilde betragtes som den fornemme og den anden som den mindre fornemme. Hvilken Skade der skulde opstaa ved, at samtlige Handlende her som andre Steder sluttede sig sammen for at faa nyttige Ting sat igennem, indser jeg ikke — en Mand kan have et langt Hoved og en kort Lomme, og i saa Fald anser jeg ham for at være vel skikket til, hvad Stilling han saa er i, at repræsentere sine Medborgere. Altsaa, jeg tror ikke, at det skulde være af Vigtighed at fastholde Grosserer-Societetet, som det nu er; det kan vistnok som saa mange andre ældre collegiale

Indretninger have meget godt af at faa nyt Blod indgydt. Nogen Selvvirksomhed ved jeg ikke, at dette Societet har udviklet, og det kunde dog i mange Tilfælde være meget ønskeligt.«

Indenrigsminister *Krieger* tog kort efter Ordet heroverfor og udtalte: »Naar et æret Medlem (A. Hage) har udtalt sig meget stærkt mod Grosserer-Societetet, saa maa jeg dog gøre den Bemærkning, at det efter min Formening er det naturlige at lade dette Forhold bestaa, saaledes som det nu finder Sted. Der er jo ikke her Lejlighed til at give nærmere Bestemmelser om en anden Ordning end den, der for Tiden finder Sted, ligesom det ogsaa er klart, at hvis der er forskellige Meninger mellem Grossererne og Detailhandlerne, saa udslettes de ikke derved, at man kaster disse to Klasser sammen. Sagen er jo den, at det ved flere Lejligheder kan være hensigtsmæssigt at have en Repræsentation af *de* Handlende, som antages at have et større Overblik over Handelsforholdene; den Enkelte kan til en Tid mene, at denne Komites Medlemmer kunde være bedre valgte, men der plejer dog næsten altid at sidde i den en hel Del af de Mænd, der anses som de dygtigste Repræsentanter for den kjøbenhavnske Handelsstand. Jeg tror derfor, at vi trygt kan lade Spørgsmaalet om en Omordning deraf være uberørt ved nærværende Lovs Behandling.«

Alfred Hage maatte vedblivende holde paa, at en Repræsentation for *hele* Handelsstanden vilde være langt bedre end den bestaaende. »Jeg indrømmer den nuværende Repræsentation store Fortjenester i mange Henseender, men jeg tør dristigt lade det nuværende Grosserer-Societet selv afgøre, om det finder sin nuværende Indretning hensigtsmæssig, og det vil vistnok derpaa svare mig Nej, og at en

Reform deri kan være overmaade hensigtsmæssig. Det er som sagt et ikke meget virksomt Selskab — ellers tror jeg, at det selv vilde have andraget paa visse Forandringer.«

Indenrigsministeren svarede kortelig herpaa, at hvis det virkelig var Tilsældet, at Grosserer-Societetets Medlemmer ønskede væsentlige Forandringer, saa havde jo intet ligget nærmere, end at de havde indsendt et Andragende i saa Henseende — »det forekommer mig, at vi helt vel kunde oppebie dette.«

Ordføreren, Otto Müller, gjorde endelig opmærksom paa, at de Herrer Tscherning og Alfred Hage dog skyldte at sige, hvad de egentlig vilde sætte i Stedet for Grosserer-Societetet, man kunde ikke indskrænke sig til blot at ville have det ophævet. Hvis man nu ikke lovfæstede Societetet som foreslaaet, vilde man ligefrem komme i Forlegenhed med, om det var at anse for ophævet eller ikke — »om ikke for andet end her at afgøre dette Punkt er det efter mit Skønnende nødvendigt at bibeholde denne Bestemmelse i Forslaget.« Unægtelig en lidt mager Begrundelse!

Endnu en Gang dukkede *Hage* op for at bedyre, at dersom man ophævede det bestaaende Grosserer-Societet og overlod til Handelsstanden selv at ordne sine Forhold, vilde der sikkert nok danne sig en Repræsentation for den samlede Handelsstand. — Herpaa svarede *Indenrigsministeren*, at der jo aldeles ikke var noget til Hinder for, at de Handlende indgik Foreninger og traadte sammen under en hvilken som helst Form for at overveje de Spørgsmaal, som interesserede dem, men naar Hage antog, at man blot ved at udelade de foreslaaede Bestemmelser opnaaede noget, saa oversaa han, at i Handelssager kunde *Domstolene* nu forlange en Erklæring (*Responsum*) — »der kan af Grosserer-Societetets Komite afgives Vidnesbyrd,

som har Retsvirkning, men Retsvirkning i Forhold til Domstolene vilde umuligt en Forsamling kunne faa, der saaledes valgtes af samtlige Handelsdrivende, saa længe ikke en ny Lov havde ordnet disse Forhold anderledes, end Fdg. af 23. April 1817 for Tiden har gjort det.«

Lovudkastets § 30, hvori altsaa Bestemmelsen om Grosrerer-Societetet og dets Komite vedblivende var gaaet op som et 2det Stykke, vedtoges sluttelig med 60 Stemmer mod 7.

Tredie Behandling, hvortil der var stillet en ny Række Ændringsforslag, men ikke til de heromhandlede Paragrafer, paabegyndtes den 19. November og afsluttedes Lørdag den 21. Forhandlingen endte med følgende Udtalelse af Ordføreren Otto Müller: »At denne Sag er bragt saa vidt og paa den Maade, som sket er, har foraarsaget mig en saa inderlig Glæde, at hvis jeg skulde nævne nogen anden offentlig Begivenhed i mit Fædreland, hvormed denne kunde sammenlignes, vidste jeg ikke at nævne nogen anden end den — da det var blevet til Vished, at Danmark skulde indtræde i de konstitutionelle Staters Række.«

I Landstinget kom Sagen til Behandling den 27. November, og efter en forholdsvis kort Behandling nedsattes der et Udvalg paa 9 Medlemmer. Ogsaa dette Udvalg arbejdede særdeles hurtigt, saaledes at anden Behandling kunde paabegyndes den 11. December i et Aftensmøde. I Betænkningen hedder det bl. a.: »Sagen er saaledes kommen til Landstinget baaret af en gennem langvarige og alsidige Forhandlinger lutret offentlig Mening og med en Forberedelse som faa af de Anliggender, der hidtil har beskæftiget Tinget; den foreligger i en Skikkelse, hvormod Regeringen og den ene af Rigsdagens Afdelinger er bleven enige, som en passende Mægling mellem de mangfoldige

forskellige Anskuelser og stridende Interesser, som berøres af samme.«

Saa lidt ved anden Behandling som ved tredie Behandling, der foregik den 14. December, skete der nogen Ændring i de Paragrafer, som vedrører Groshandelen og Grosserer-Societetet. Da Lovforslaget var blevet ændret i Landstinget, gik det tilbage til Folketinget og vedtoges her den 19. December med 62 Stemmer mod 19. Lovforslaget blev undertegnet af Kongen og fik Lovkraft den 29. December 1857.

Og hermed var altsaa Grosserer-Societetet og dets Komite ligesom ogsaa de denne sidste tilstaaede offentligretlige Beføjelser lovfæstede.

Rigtigheden af denne Afgørelse fra Lovgivningsmagtens Side har den siden 1857 foregaaede Udvikling noksom godtgjort. Til Trods for alle de Forsøg, der i de sidste to Menneskealdre er gjort paa at reformere Grosserer-Societetets Komite, har man intet nyere og bedre kunnet finde, saa at Komiteen den Dag i Dag bestaar uforandret i samme Skikkelse og med samme Funktioner som i 1857 — og som i 1817! Hvor stor Styrke der heri ligger, viste sig netop under Verdenskrigen, med en saadan Tydelighed, at al Reformlyst derefter er forstummet helt.

Mærkeligt er det da nu bagefter at se, hvor tyndt det Forsvar egentlig var, som man i 1857 førte for Komiteens Opretholdelse. Det var egentlig først til allersidst og i en ganske løst henkastet Bemærkning, at Indenrigsminister *Krieger* kom ind paa den rette Tankegang — og Ledemotivet blev da ikke mere end lige slaaet an. Med Føje gjorde han

nemlig gældende, at naar der nu engang i Komiteen var skabt en *responderende* Myndighed : en Institution, som overfor Domstolene kunde afgive Erklæringer med Retsvirkning om Handels-Coutumer, kunde man ikke uden videre afskaffe den og overlade Frivilligheden at sætte noget andet i Stedet — dette andet vilde da i hvert Fald komme til at savne Tradition og Autoritet.

Herved rørte han endda kun ved den ene Side af Sagen: i Grosserer-Societetets Komite havde man nemlig et Organ, hvortil ej alene Domstolene kunde henvende sig, men *navnlig ogsaa Regeringen*. I Grosserer-Societetets Komite havde Administrationen og Lovgivningsmagten ved Behandlingen af alle Anliggender Handelen vedrørende et Sted at henvende sig, hvorfra der kunde søges sagkyndige Raad og Vejledning. Dette havde ikke mindst Betydning *udadtil*, saa vist som det vel maa fastholdes, at *alt* Erhvervsliv i et Land *udadtil* — d. v. s. i Forhold til Udlandet — nødvendigvis maa forme sig *som Handel*. Den Interesse, et hvilket som helst Erhverv, det være sig Landbrug, Haandværk, Industri eller Fiskeri (altsaa hvad man i gamle Dage kaldte produktive Erhverv), har overfor Udlandet, er og maa altid blive en *Handelsinteresse*: enten er det indenlandske Produkter, som skal sælges, eller udenlandske Produkter, som skal købes — i begge Tilfælde er det altsaa Handel.

Det er sikkert denne Betragtning, som har foresvævet saavel den oprindelige Næringslovskommission som Otto Müller, naar de taler om, at man i Grosserer-Societetets Komite havde »et Medium, hvorigennem den præsumtiv mest dannede *og med Handelsforholdene i det Store* bedst bekendte Del« kunde afgive Erklæringer og Oplysninger til de forskellige Regeringsautoriteter. Dette vil da med

andre Ord sige, at man i Grosserer-Societetets Komite havde, hvad man med et europæisk Udtryk kalder et *Handelskammer*. Paa det europæiske Fastland tjener Handelskammerne nemlig først og fremmest som »konsultative« *Regeringsorganer* : de er endog i første Række dannede og indrettede med det Formaal for Øje at staa Regeringen bi med Raad og Daad ved Gennemførelsen af alle ønskelige Foranstaltninger, som berører de store Byerhvervs Interesser. Dernæst er de — som en naturlig Følge heraf — organiserede saaledes, at de er en *sagkyndig Repræsentation* for disse Interesser, fremgaaet ved almindelige Valg af de store Bedrifters Indehavere. Ogsaa det sidste gjaldt jo Grosserer-Societetets Komite — havde været gældende for den lige fra 1842. Endelig sørger de europæiske Handelskammer som oftest for Børsernes Holdelse — og dette var netop ligeledes Tilfældet for Komiteens Vedkommende, og 1857 satte ovenikøbet i saa Henseende Kronen paa Værket, ved at Børsbygningen, som alt berettet, overgik til Grosserer-Societetet med den dertil forbundne Forpligtelse til at holde Børs.

Hvad der skete ved Næringsloven i 1857, var saaledes faktisk og praktisk dette, at Grosserer-Societetets Komite lovfæstedes som et *Handelskammer* i Ordets europæiske Betydning. Den ret tilfældige Maade, hvorpaa det skete, og den løse og ufuldstændige Begrundelse, hvormed det skete, skulde imidlertid i Komiteens følgende Historie aabne Adgang for megen Usikkerhed, Tvivl og Tvist.

Herom vil der i et senere Bind blive berettet.

Blandt *Kilderne* til dette Værk skal først og fremmest nævnes Grosserer-Societetets Komites Arkiv og de i Rigsarkivet beroende Pakker vedrørende Regeringscollegierne Forhold til Komiteen og til Kjøbenhavns Børs, henholdsvis Børsbygningen m. m. Dernæst Collegialtidende, Stændertidenderne, Rigsdags- og Rigsraadstidenden — og endvidere *Hovedstadspressen* i de paa-gældende Aar. Foruden de noksom bekendte Værker om Christian VIII's og Frederik VII's Regeringstid af A. D. Jørgensen, N. Neergaard, A. Thorsøe, P. H. Giessing m. fl. skal desuden henvises til:

- BERGSØE: Den danske Stats Statistik. Kbh. 1857.
V. FALBE-HANSEN og WILLIAM SCHARLING: Danmarks Statistik.
AXEL RUBOW: Nationalbankens Historie I. Del. Kbh. 1918.
M. GOLDSCHMIDT: Nord og Syd.
JOSEPH MICHAELSEN: Fra min Samtid. Kbh. 1890.
TH. EWALD: En Slægts Historie. 1905.
Generalmajor F. G. v. MÜLLERS efterladte Papirer.
HOTHER PLOUG: Carl Ploug. 1905.
Konferentsraad C. H. HOLTENS Optegnelser. 1909.
EILER NYSTRÖM: Hans Puggaard. Tilskueren. 1915.
BETÆNKNINGER angaaende Handelslaugene og Handelscorporationerne i Kjøbenhavn. 1844.
OTTO MÜLLER: Udkast til Lov om borgerlig Næring, udg. efter Indenrigsministeriets Foranstaltning. Kbh. 1857.
JULIUS CLAUSEN: Skandinavismen. Kbh. 1900.
F. OLSEN: Postvæsenet i Danmark 1808—48. Kbh. 1908.
I. C. WEBER: Fra Hjulskibenes Dage. Kbh. 1919.
Nationaløkon. Tidsskrift 1896 og 1898 (Afhandlinger af R. BERG om dansk Jernbanepolitik i 40erne og 50erne).
G. STÜRMER: Geschichte der Eisenbahnen. Bromberg 1872.
G. STÜRMER: Geschichte der Eisenbahnen. Statistische Darstellung. Bromberg 1876.
H. HEINE: Französische Zustände III. 1843.
IGNAZ BALLA: Die Rothschilds. Berlin.
WILLIAM SCHARLING: Guldlandenes Opdagelse. Kbh. 1874.
ANDRÉ LÜTKEN: Opfindelsernes Bog V. S. 267 ff. Kbh. 1880.
GODTFRED SKJERNE: H. C. Lumbye og hans Samtid. Kbh. 1912.
ERNEST LAVISSE: Histoire de France contemporaine VI. Paris 1921.
PIERRE DE LA GORCE: Histoire du second Empire. Paris 1902.
F. GIREAUDEAU: Napoleon III intime. Paris 1895.
MME CARETTE: Souvenirs intimes de la Cour des Tuileries. Paris 1889.
MAX v. BOEHN: Die Mode im 19. Jahrhundert.
I. 1818—42. München 1907.
II. 1843—78. München 1908.

M. GASTON WORTH: La Couture et la Confection des Vêtements de Femme.
Paris 1895.

OCTAVE UZANNE: La Femme et la Mode. Paris 1892.

JULIUS CLAUSEN: Fra Krinolinenes Dage. Kbh. 1897.

LILLIE DE HEGERMANN-LINDENCRONE: Fra det andet Kejserdømmes Dage.
Oversat af Jul. Clausen. 1903.

EUGÈNE DE MIRECOURT: La Bourse, ses abus et ses mystères. Paris 1858.

MAX WIRTH: Geschichte der Handelskrisen. Frankfurt a. M. 1883.

samt endelig til Forfatterens egne tidligere Værker.

Endelig maa med Tak nævnes, at Nationalbankens Arkiv i videst Omfang har været stillet til Raadighed.

